

POLSKIE TOWARZYSTWO HISTORYCZNE
ODDZIAŁ W CIESZYNIE

PAMIĘTNIK CIESZYŃSKI

T. 11: 1996

CIESZYN 1996

**PAMIĘTNIK
CIESZYŃSKI**

PAMIĘTNIK CIESZYŃSKI

T. 11: 1996

CIESZYN 1996

Redakcja: Anna Machej, Mariusz Makowski, Krzysztof Nowak, Idzi Panic

Korekta: Mariusz Makowski, Krzysztof Nowak, Idzi Panic

Redakcja techniczna: Erwin Dziadek

© PTH Oddział Cieszyn

KN II 10086 / 11

KN 14046

943 8 A / Z

dwudziesta czwarta publikacja Polskiego Towarzystwa Historycznego Oddziału w Cieszynie

ISSN 0137-558-x

Wydawca: Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział w Cieszynie
tel. 520-647

Tom wydany dzięki wsparciu finansowemu Urzędu Miasta Cieszyna,
Państwowego Zakładu Ubezpieczeń w Cieszynie
oraz środków własnych Oddziału PTH w Cieszynie

Skład: „Fotokład” E. Dziadek, Cieszyn, tel. 523-687

Druk: „Offsetdruk” SC Cieszyn, tel. 510-455

Nakład: 300+70

Spis treści

Artykuły

- Wiesław Kuś* — Tymczasowe sprawozdanie z badań archeologicznych średniowiecznej wieży cylindrycznej odkrytej na górze zamkowej w Cieszynie 7
- Renata Dziechciarz* — Parafia Simoradz w średniowieczu 14
- Idzi Panic* — Fundacje na rzecz ołtarza w kościele farnym w Frysztacie w pierwszej połowie XV wieku. Z dziejów pobożności w Księstwie Cieszyńskim w średniowieczu (I) 21
- Wacław Gojniczek, Antonina Staszków* — Biblioteka zamkowa w Grodźcu. Zarys dziejów i zawartość 26
- Petr Mašek* — Biblioteka Dworska z Solcy 36
- Anna Rusnok* — Biblioteka Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego w Cieszynie . 43
- Łucja Dawid* — Z dziejów Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego na Śląsku Cieszyńskim (w stulecie założenia) 53
- Wacław Dubiański* — W sprawie lecznictwa w Szpitalu Śląskim w Cieszynie w okresie międzywojennym 60
- Joanna Januszewska-Jurkiewicz* — Polacy na Zaozliu jako przedmiot zainteresowania polskich i czechosłowackich organizacji kombatanckich w latach trzydziestych 64

Materiały

- Ryszard Kaczmarek* — Albert Smagon. Materiały do biografii pierwszego cieszyńskiego kreisleitera 69
- Piotr Pałys* — Ze źródeł do polsko-czechosłowackiego konfliktu granicznego w latach 1945—1947 73
- Idzi Panic* — Cesarza Józefa I regulacja opłat kościelnych dla protestantów śląskich z 1708 r. 79
- Anna Gojniczek* — Z bibliografii prac Józefa Chlebowczyka 89

Recenzje i omówienia

- Mečislav Borák*: Transport do tmy. První deportace evropských Židů (*J. Spyra*) . 119
- Ks. Józef Budniak*: Jan Sarkander. Patron jednoczącej się Europy (*I. Panic*) . . . 122
- Kevin Hanan*: Borders of language and identity in Teschen Silesia (*I. Panic*) . . . 123
- Stefan Król* — Bibliografia publicystyki historycznej na łamach prasy Śląska Cieszyńskiego za rok 1995 125

Wiesław Kuś
CIESZYN

Tymczasowe sprawozdanie z badań archeologicznych średniowiecznej wieży cylindrycznej odkrytej na górze zamkowej w Cieszynie

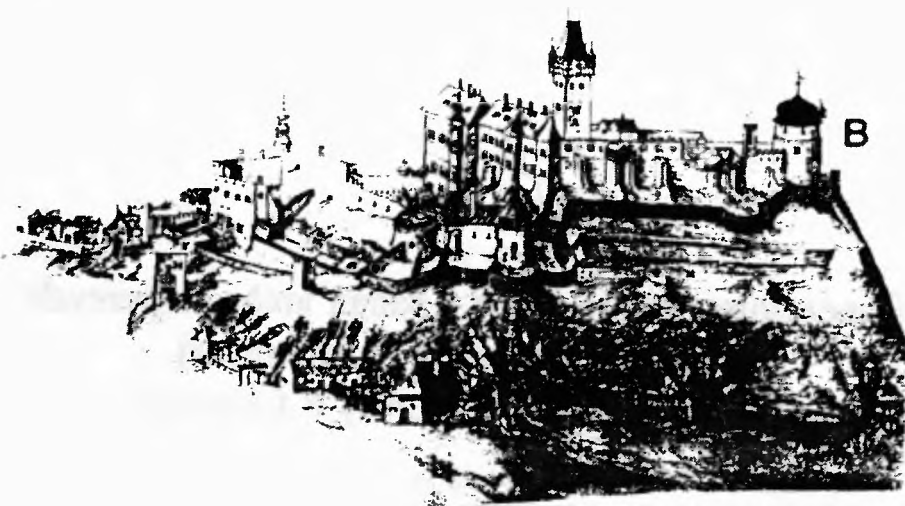
Góra Zamkowa w Cieszynie położona jest w zachodniej części miasta. Jej z natury obronna forma, bezpośrednie sąsiedztwo rzeki Olzy oraz dopływ Młynówki, powodowały że od dawna stanowiła dogodne miejsce osadnicze. Potwierdziły to badania archeologiczne rozpoczęte w roku 1941, kiedy odkryto ślady osadnictwa neolitycznego oraz rozpoczęto badania rotundy romańskiej pochodzącej z 2 poł. XI w.¹. W roku 1947 rozpoczęto trwające do połowy lat 50-tych systematyczne badania archeologiczne, efektem których było odkrycie warstw kulturowych związanych z okresem halsztackim i lateńskim, a przede wszystkim nawarstwień związanych z funkcjonowaniem wczesnośredniowiecznego grodu (X—XIII w.), na którym piastowscy książęta cieszyńscy wzniesli średniowieczny zamek².

Wspaniale rozbudowany gotycki zamek został poważnie zniszczony w trakcie wojny trzydziestoletniej, po której nie wrócił już do dawnej świetności. Dziewiętnastowieczne przebudowy i rozbiórki oszczędziły jedynie romańską rotundę, gotycką wieżę, zwaną piastowską, oraz część obwodowych murów obronnych wraz z częściowo zachowaną basteją północno-zachodnią, na której w roku 1914 wybudowano „romantyczne ruiny” (Ryc. 1).

W roku 1992 w związku z bardzo złym stanem basteji oraz „romantycznej ruiny”, grożącym zawaleniem, przystąpiono do prac zabezpieczających, w trakcie których konieczne było rozebranie części nowożytnej ruiny. Rozbiórka ta ujawniła na poziomie gruntu koronę niezidentyfikowanej, okrągłej budowli. Analiza materiału ikonograficznego sugerowała, że możemy mieć tutaj do czynienia z najstarszą murowaną z kamienia wieżą średniowiecznego zamku³.

W związku z rangą odkrycia powołano komisję konserwatorską⁴, która miała za zadanie koordynację prac archeologiczno-architektonicznych. Wiosną 1993 r. przystąpiono do prac archeologicznych. Wytyczne wykopy (Ryc. 2), pozwoliły na uchwycenie następujących faktów:

Wykop 1 — założony od strony wschodniej budowli, w kierunku dziedzińca zamkowego o pow. 9,5 m². Nawarstwiania stanowił gruz kamienny przeniesiony

Ryc. 1. Cieszyn. Zamek Piastów cieszyńskich. Widok pochodzący z 1647 r. Literą „B” oznaczono tzw. starą wieżę, miejsce obecnych badań. (Ze zbiorów Muzeum w Cieszynie)

z zaprawą wapienną, pochodzący z okresu rozbioru zamku na pocz. XIX w. Usypany na kształt kopca materiał stanowił podwalinę, na której wzniesiono wspomniane „romantyczne ruiny”, zasypując pozostałości interesującej nas wieży. Eksploracja ujawniła także, że mur wieży został od tej strony rozebrany, w wyniku czego powstał ubytek o pow. ok. 15 m². W gruzowisku, jak dotychczas, nie stwierdzono zabytkowego materiału ruchomego. Prace w wykopie nadal są prowadzone.

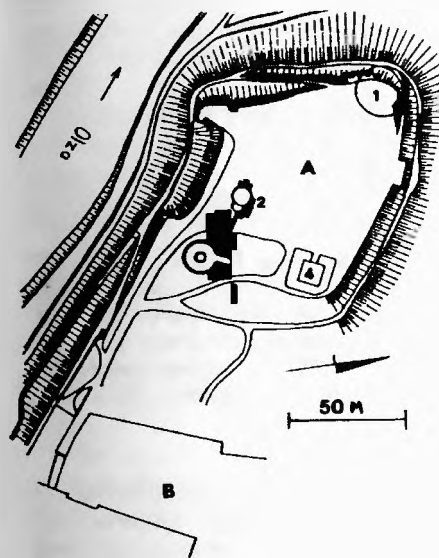
Wykop 2 — założony od strony południowej, we wnętrzu okrągłego fragmentu „romantycznej ruiny”, o pow. 15 m². Badania ujawniły lico zewnętrzne średniowiecznej wieży i zarazem przebieg krzywizny muru, która w późniejszym czasie wraz z innymi danymi pozwoliła na wyznaczenie obrysu zewnętrznego budowl. W trakcie eksploracji nawarstwień, które stanowił gruzu kamienny nie stwierdzono materiału zabytkowego. Na obecnym etapie prac wykop ten nie jest badany.

Wykop 3 — założony od strony północnej, w miejscu gdzie przypuszczalnie lico zewnętrzne wieży łączy się z pozostałościami murów obwodowych zamku. Wykop ten będzie kontynuowany w toku dalszych badań.

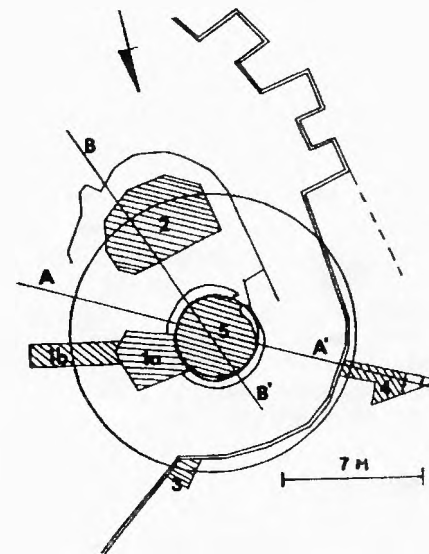
Wykop 4 — założony od strony północno-zachodniej, na zewnątrz obwarowań określanych jako basteja. Nieregularny kształt wykopu o pow. 6,0 m², podyktowany został przebiegiem konstrukcji budowlanych, zabezpieczających zagrożony obiekt. W wykopie, w odległości 2,7 m od lica muru basteji odkryto fragm. kamiennego muru o długości 1,2 m i szerokości 0,8 m, z dwoma odsadzkami; na głębokości 0,8 m oraz 1,0 m od zachowanej korony, która wystąpiła 0,3 m pod powierzchnią humusu. Odkryty obiekt można określić jako mur oporowy, który wzmocnił północno-zachodni stok wzgórza w jego najbardziej newralgicznym

punkcie. Do tej pory wykop eksplorowano do głębokości 2,1 m odsłaniając nawarstwienia międzymurza, a w szczególności warstwę średniowieczną z ceramiką z XIV i XV w. oraz na wtórnym złożu warstwę z materiałem wczesnośredniowiecznym. We wschodniej części wykopu odsłonięto fragment pierwotnego lica zewnętrznej wieży, które na skutek ścicia dużego fragmentu wieży w partii nadziemnej, zachowało się tylko w części podziemnej (Ryc. 3).

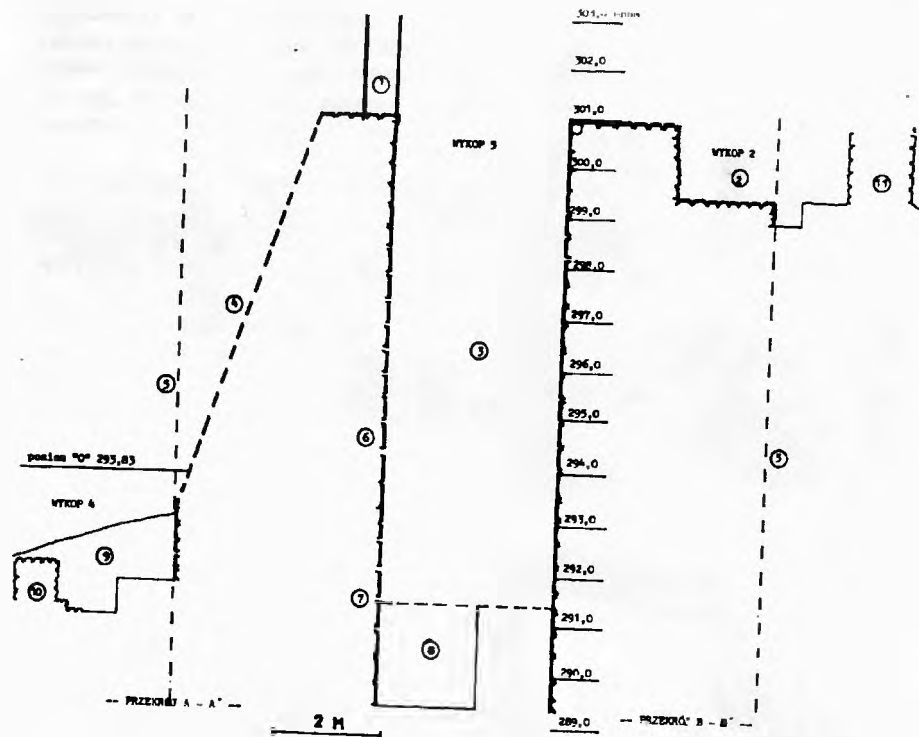
Wykop 5 — wewnętrzna część odkrytego, okrągłego obiektu określonego jako wieża, o średnicy 3,54 m i pow. 9,8 m². Eksplorację prowadzono całą powierzchnią wykopu do głębokości — 11,7 m mierząc od punktu znajdującego się na koronie zachowanego fragmentu ściany „romantycznej ruiny”. Poniżej wykop eksplorowano połówkowo do poziomu — 13,6 m. Nawarstwienia górne stanowił gruz kamiennie-ceglany, przemieszany z zaprawą wapienną oraz w małej ilości z gliną barwy siwej. Nieliczną domieszkę stanowiła ceramika ogólnie określana jako nowożytna. Nawarstwienia te można jednoznacznie określić jako zasypisko pochodzące z okresu przebudowy zamku, najpewniej z początku XIX w., kiedy to gruz kamiennie-ceglany, pochodzący z rozbioru budowli zamkowych, rozplanowano na całej powierzchni Góry Zamkowej. Poniżej nowożytnego zasypiska

Ryc. 2. Cieszyn. Plan Góry Zamkowej. A — zamek górny, B — zamek dolny, 1 — miejsce odkrycia wczesnośredniowiecznej wieży cylindrycznej, 2 — rotunda romańska z 2 poł. XI w., 3 — badania archeologiczne 1949–1954 — nawarstwienia grodu wczesnośredniowiecznego, 4 — wieża piastowska z końca XIV w.

Ryc. 3. Cieszyn. Góra Zamkowa. Rzut poziomy miejsca badań wraz z wykopami — 1–5 oraz przekrojami A–A' i B–B'. Okręgi współśrodkowe oznaczają, zrekonstruowaną na podstawie dotychczasowych badań archeologicznych i pomiarów geometrycznych, wielkość obiektu

Ryc. 4. Cieszyn. Góra Zamkowa. Przekrój wczesnośredniowiecznej wieży wg. osi A—A*, B—B*. Legenda: 1 i 11 — pozostałości tzw. sztucznych ruin, 2 — miejsce uchwycenia lica zewnętrznego od południa, 3 — wnętrze wieży, 4 — obecne lico zewnętrzne pozostałe na skutek ścienia, 5 — właściwe lico zewnętrzne wieży od północnego-zachodu, 6 — lico wewnętrzne, 7 — poziom eksploracji zasypiska wieży w r. 1994, 8 — wykop połówkowy nawarstwień średniowiecznych — 1995 r., 9 — nawarstwienia międzymurza, 10 — mur oporowy na skarpie zachodniej.

o miąższości 11,7 m, znajdowały się starsze, średniowieczne warstwy, o miąższości 2,0 m, sięgające warstwy budowlanej, złożonej wyłącznie z drobnego kamienia oraz zasypanej zaprawy wapiennej, o miąższości do 30 cm oraz stopy fundamentowej wieży. Warstwy średniowieczne noszą cechy, wskazujące na powstawanie w stosunkowo krótkim czasie. Brunatno-czarna ziemia zawierająca przemieszany materiał ceramiczny, datowany od XI po XV w., duże fragmenty żelaznych okuć — prawdopodobnie drzwi, duże fragmenty desek o grubości 6 cm, a także kości zwierzęce zdają się wskazywać, że mamy tutaj do czynienia z materiałem zsypywanym do wnętrza wieży, a nie z chronologicznie nawarstwionymi poziomami. Na podstawie skarbu monet zdeponowanego w górnej partii nawarstwień w końcu XV w., możemy też na ten czas wyznaczyć końcowy okres tworzenia warstwy średniowiecznej.

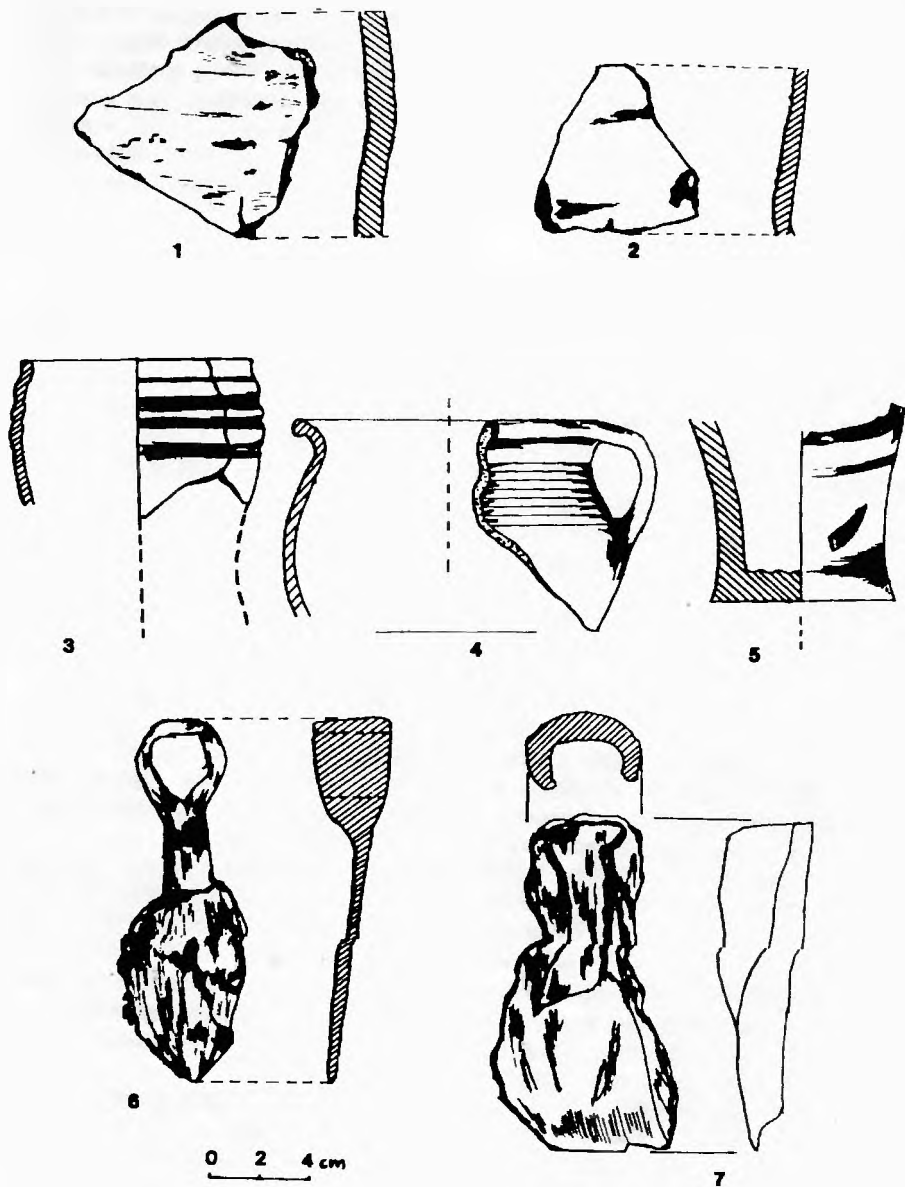
Badania scharakteryzowanych powyżej wykopów, a w szczególności wykopów 2, 4 i 5, pozwoliły na określenie rozmiarów średniowiecznej wieży⁵. Mamy tutaj do czynienia z murowaną, kamienną wieżą cylindryczną, której średnica zew. wynosi 12,0 m zaś średnica wew. 3,54 m. Różnica obu pomiarów daje grubość muru wynoszącą 4,23 m. Wysokość zachowanej części wieży oscyluje w granicach 13,0 m, co z pewnością, biorąc pod uwagę podobne budowle, zachowane na ziemiach polskich, stanowi zaledwie około połowy jej pierwotnej wysokości. (Ryc. 3).

Materiał zabytkowy

W trakcie dwóch ostatnich sezonów badawczych, pozyskano ruchomy materiał zabytkowy z wykopu 4 i 5. W pozostałych trzech wykopach materiał taki nie wystąpił. Najwięcej, bo kilka tysięcy sztuk ceramiki pozyskano przy eksploracji najpierw zasypiska nowożytnego wieży, a później połówki nawarstwień średniowiecznych. W zasypisku nowożytnym dominowała ceramika toczona na kole garncarskim, barwy ceglastej polewana przeważnie bezbarwną polewą, niezdobioną lub z nielicznym zdobieniem w postaci dookoła rytymi pojedynczych lub podwójnych linii. Dominującą formę stanowiły garnki jednouchy, dzbanki o poj. 2—3 l. oraz kubki (Rys. 5/4). Sporadycznie występowały fragmenty talerzy oraz patelni.

O wiele większe bogactwo form uzyskano z nawarstwień średniowiecznych, gdzie prócz różnej wielkości garnków bezuchych i z uchami, zdobionych ornamentyką typową dla form średniowiecznych, wystąpiła duża ilość dzbanów, mis oraz pokrywek. Na uwagę zasługuje stosunkowo liczny udział pucharków (Rys. 5/3, 5). Wśród garnków dominują naczynia barwy brązowej oraz siwej w różnych odcieniach, wykonane techniką taśmowo-ślizgową z obtaczaniem na kole garncarskim. Wśród dzbanów przeważa barwa stalowa oraz czarna. Sporadycznie pojawiają się naczynia polewane oliwkową polewą oraz fragmenty naczyń glinianych naśladowujących naczynia szklane. Nielicznie występują naczynia ze znakami garncarskimi na dnie. Wśród tego średniowiecznego zespołu wystąpiła nieduża grupa fragmentów pochodzących z brzuśców naczyń wczesnośredniowiecznych — XI w. (Rys. 5/1, 2). Do grupy zabytków wczesnośredniowiecznych należy zaliczyć także żelazne ciosło tulejowate (Rys. 5/7), określane także w literaturze jako siekierociosło⁶. Zabytek ten wystąpił w wykopie 4, w warstwie na złożu wtórnym, wraz z ceramiką wczesnośredniowieczną. Wśród zabytków metalowych wymieńmy jeszcze żelazną motykę (Rys. 5/6), a także okucia drzwi, elementy okuć najpewniej części wozu oraz różnej wielkości gwoździe.

Do najciekawszych zabytków zaliczyć należy niewątpliwie skarb monet średniowiecznych, w którym znalazło się 89 monet, z czego 49 egz. to halerze księstwa opawskiego, datowane po roku 1464, 23 egz. to halerze miasta Raciborza datowane na 2 poł. XV w. oraz 17 egz. krążków bez śladów stempla. Do grupy wydobytych monet dochodzą jeszcze 4 egz. liczmanów mosiężnych, które powstały w Norimberdze w końcu XV w., a pozyskane zostały w trakcie oczyszczania lica wew. wieży, 60 cm. powyżej zespołu w/w monet⁷.

Ryc. 5. Cieszyn. Góra Zamkowa. Wybór zabytków: 1—1 — ceramika wczesnośredniowieczna, 3, 5 — fragm. pucharów średniowiecznych. 4 — fragm. garnka z uchem, 6 — żelazna motyka, 7 — żelazne ciosło tulejowate (uszkodzone) — XI w. (?)

Podsumowując powyższe rozważania musimy mieć na uwadze fakt, że badania wieży i jej bezpośredniego sąsiedztwa nadal trwają i wiele poruszanych tutaj zagadnień jest dopiero na etapie opracowania, co niesie za sobą możliwość zmiany niektórych przytoczonych tutaj opinii. Należy dodać, że obok badań archeologicznych wykonywane były także inne prace mające wpływ na końcowe wyniki. Należy do nich inwentaryzacja wątku kamiennego lica wew. wieży, pomiary geometrii i statyki budowli, a co za tym idzie sposobu technicznego zabezpieczenia odkrywanych konstrukcji. Wykonano także badania porównawcze zapraw wapiennych wieży z datowaną na 2 poł. XI w. rotundą romańską⁸. Wydaje się jednak, że dopiero pełna eksploracja wykopów na zewnątrz obiektu, pozwoli na uzyskanie odpowiedzi na podstawowe pytania dotyczące czasu powstawania, jak i funkcjonowania wieży, tak w stosunku do wczesnośredniowiecznego grodu jak i późniejszego piastowskiego zamku.

Przypisy

¹ G. Raschke: Grabungen an der frühromanischen Burgkapelle von Teschen, „Altschlesien” T. X, 1941, Breslau, s.146—161.

² A. Kietlińska: Gród wczesnośredniowieczny na Górze Zamkowej w Cieszynie w świetle badań w latach 1949—1954, „Materiały wczesnośredniowieczne” T. 5, 1960, s. 63—97.

³ Chodzi tutaj o widoki Góry Zamkowej, pochodzące z lat 1647 oraz 1720, gdzie omawiana wieża określona została jako „Der Alte Thurm” — „Stara wieża”, co daje jej rangę starszeństwa w stosunku do pochodzącej z k. XIV w. tzw. wieży piastowskiej. (W posiadaniu Muzeum w Cieszynie.)

⁴ W skład komisji weszli: prof. dr hab. J. Bogdanowski, prof. dr hab. Z. Kordecki, dr Z. Pianowski, mgr K. Tokarz, mgr K. Gruszczyk, mgr Ł. Konarzewski, mgr J. Reyniak.

⁵ Z. Kordecki, K. Tokarz: Średniowieczna wieża na Wzgórzu Zamkowym w Cieszynie — studium geometrii budowli, Kraków 1993. Materiał niepublikowany. Maszynopis w archiwum Miejskiego Konserwatora Zabytków w Cieszynie.

⁶ A. Żaki: Archeologia Małopolski wczesnośredniowiecznej, Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk, 1974.

⁷ B. Paszkiewicz: Materiał numizmatyczny ze Starej Wieży zamku w Cieszynie. Materiał niepublikowany. Maszynopis w Muzeum w Cieszynie.

⁸ B. Karczmarczyk, B. Biernat: Badania zapraw pobranych z wątków historycznych murów na Wzgórzu Zamkowym w Cieszynie, Kraków 1993. Materiał niepublikowany. Maszynopis w archiwum Miejskiego Konserwatora Zabytków w Cieszynie.

Parafia Simoradz w średniowieczu

Zagadnienie organizacji parafialnej jest jednym z centralnych problemów badawczych mediewistyki polskiej. Badania nad nią mają bowiem w histografii bogatą tradycję, a podejmowali je już od XIX w. zarówno historycy polscy¹, jak i niemieccy². Jednak jej geneza stanowi w literaturze przedmiot kontrowersji³. Jest to wynik wąskiej podstawy źródłowej, która rozszerza się dopiero w XIII w. Kontrowersje te dotyczą takich czynników jak: moment powstawania parafii oraz całych okręgów parafialnych, stanu ich uposażeń oraz zasad organizacyjnych tych najniższych struktur kościelnych. Problemy te podzieliły historyków, szczególnie w odniesieniu do parafii średniowiecznych powstałych na średniowiecznym Śląsku⁴.

Dla oceny roli i funkcji najstarszych kościołów wiejskich nie bez znaczenia jest ustalenie gęstości ich sieci w możliwie najwcześniejszym okresie. Pod tym kątem widzenia pierwszy został opracowany Śląsk⁵. Jednak w większości prac poświęconych rozwojowi śląskiej sieci parafialnej do głosu dochodziły tendencje nacjonalistyczne, reprezentowane przede wszystkim przez historyków niemieckich⁶. W Schulte⁷ czy B. Panzram⁸ twierdzą, że podstawowym czynnikiem w tworzeniu parafii na Śląsku była niemiecka kolonizacja, która w XIII wieku doprowadziła do zagęszczenia sieci parafialnej w diecezji wrocławskiej. Z tymi poglądami nie zgodzili się historycy polscy, którzy starali się wykazać, że powstawanie sieci parafialnej w Polsce, a także na Śląsku rozpoczęło się niezależnie od kolonizacji niemieckiej⁹. Zdanie to potwierdził w ramach swych poszukiwań naukowych niemiecki historyk E. Michael¹⁰, który podszedł w swych badaniach do każdej parafii oddzielnie, starając się wykorzystać cały dostępny materiał źródłowy, w tym również archeologiczny. Wyniki tych badań całkowicie odbiegały od zdania innych badaczy niemieckich i wskazywały na niejednokrotnie dużo wcześniejsze początki wielu wiejskich parafii na Śląsku.

W historiografii dotyczącej dziejów powstawania parafii na Górnym Śląsku wiele jest uogólnień. Proces ten ukazany był bowiem jako zjawisko masowe¹¹ i pod tym kątem analizowany w literaturze przedmiotu. Niewiele jest jednak

opracowań dotyczących wybranych parafii, szczególnie w odniesieniu do parafii wiejskich. Tymczasem, jak wykazał E. Michael, rozpoznanie procesu ich zakładania i rozwoju może stanowić podstawę do szerszych uogólnień i syntez.

Jedną ze starszych parafii dekanatu cieszyńskiego jest Simoradz, który kilkakrotnie występuje w źródłach średniowiecznych. Krótki zarys jej historii jest tematem tego artykułu. Otworzą go rozważania dotyczące początków istnienia parafii oraz osady Simoradz. Uwzględniona zostanie w tym miejscu także przynależność dekanalna oraz prawo patronatu. Następnie postaram się odtworzyć okrąg terytorialny, który obejmowała parafia Simoradz. Istotną kwestią jest również wysokość obciążeń płaconych przez wsie przynależące do tej parafii oraz określenie wysokości świętopierza płaconego przez Simoradz w XIV i XV wieku. Końcowe fragmenty artykułu zostaną poświęcone losom tutejszej świątyni oraz uposażeniu proboszcza.

Ramy chronologiczne wyznaczają najstarsze wzmianki źródłowe, odnoszące się do najstarszych dziejów tej osady. Za datę wyjściową należy przyjąć drugą połowę XIII wieku, kiedy Simoradz po raz pierwszy pojawia się w źródłach. Cezurę końcową wyznacza rok 1447 i obecność tej parafii w spisie świętopierza z tego roku.

Podstawę źródłową tego szkicu stanowią rachunki świętopierza z XIV i XV wieku¹², sprawozdania wizytacyjne biskupów wrocławskich z XVII wieku¹³ oraz dokument z 1286 r., w którym Simoradz występuje po raz pierwszy¹⁴. Ważnym źródłem jest również „Liber fundationis episcopatus Vratislaviensis”¹⁵.

Pierwsza z sygnalizowanych przeze mnie kwestii dotyczy genezy osady oraz parafii na terenie Simoradza. Wiadomości na ten temat znajdziemy w dokumentach z drugiej połowy XIII wieku¹⁶. Rozwój sieci parafialnej uzależniony był przede wszystkim od postępów osadnictwa. Do schyłku XIII wieku w kasztelanii cieszyńskiej powstało 108 punktów osadniczych¹⁷. Był to największy wzrost osadnictwa w księstwie opolskim we wczesnym średniowieczu. Pierwotne osadnictwo kasztelanii cieszyńskiej skupiało się w trzech centrach osadniczych: wokół Skoczowa, Cieszyna i Orłowej¹⁸. W rezultacie akcji osadniczej północno-zachodnia połowa kasztelanii cieszyńskiej stała się bardzo równomiernie zasiedlona. Górskie tereny były jednak nie zamieszkałe, a osadnictwo zaznaczało się tam dopiero w końcu XV i w XVI w. W konsekwencji niemal 40% terytorium kasztelanii zostało wyłączonych z działalności osadniczej¹⁹. Ogółem zajmowała ona ponad 2000 km² powierzchni, co oznacza, że jedna osada przypadała średnio na 20 km² terenu. Jeśli jednak wyeliminować nie zamieszkałe obszary górskie, wówczas okaże się, że zagęszczenie osadnicze tego terytorium zdecydowanie rosło i wynosiło około 14 km² na jedną miejscowość²⁰.

W początkach XIV wieku w księstwie cieszyńskim podstawy sieci parafialnej były już w praktyce zorganizowane. Podobnie jak w przypadku osadnictwa, pierwotna sieć kościołów obsługiwała trzy najważniejsze centra kasztelanii. Są poświadczone kościoły w Solcu, Cieszynie oraz w Bielsku²¹. Rozmieszczenie tych parafii w dużej mierze pokrywało się z tworzonymi w tym czasie centrami osadniczymi. U schyłku XIII wieku rysują się już w Księstwie Cieszyńskim ramy organizacji parafialnej. Jedną z pierwszych parafii poświadczonych źródłowo na tym terenie była parafia w Simoradzu.

Pierwszy dokument wymieniający Simoradz z nazwy pochodzi z 30.III. 1286 r.²². Od razu także dowiadujemy się o istnieniu w tej miejscowości parafii. Z relacji tej wynika bowiem, że proboszcz Tilo z Simoradza odczytał w kościele raciborskim kłatwę na księcia Henryka wrocławskiego²³. Potwierdzenie wiadomości o istnieniu parafii znajdziemy w „Liber foundationis episcopatus Vratislaviensis”, gdzie nie tylko dowiadujemy o istnieniu parafii w tej miejscowości, ale także o przeprowadzonej tam właśnie kolonizacji na prawie niemieckim²⁴. Z informacji podanej przez „Liber foundationis...” wynika bowiem, że po kolonizacji Simoradz powinien wykazywać 20 łanów. Co dla nas jednak ważniejsze, zostajemy poinformowani, że od dawna już na rzecz kościoła simoradzkiego wieś ta świadczy z 6 łanów. Te informacje upoważniają nas do tego, aby twierdzić, że parafia w Simoradzu istniała co najmniej od połowy XIII wieku i erygowana była jeszcze przed kolonizacją.

Mimo więc, że parafia ta była niewielka, z całą pewnością powstała w wyniku ewolucji Kościoła polskiego, a nie w wyniku kolonizacji niemieckiej. Zresztą nie mamy powodów, aby twierdzić, że żywioł niemiecki brał aktywniejszy udział w tworzeniu osady Simoradz. Przyjmując założenia I. Panica²⁵, że nazwa jednostki osadniczej występującej w źródłach niemal od momentu jej powstania stanowi odzwierciedlenie jej ówczesnego stanu etnicznego, można przypuszczać, że była to osada tworzona przez Polaków.

Okolo 1300 r., jak nas informuje „Liber foundationis...”, Simoradz zostaje przeniesiony na prawo niemieckie. Według tego samego źródła świadczenia tej osady oszacowane zostały na 20 łanów²⁶. Głównym uposażeniem proboszczów na prawie niemieckim była ziemia wymierzona najczęściej w łanach. Obok łanów proboszczowskich uposażenie parafii stanowiły także łąki, ogrody oraz dziesięcina i inne opłaty wiernych z tytułu pracy duszpasterskiej. Zarówno w „Liber foundationis...”, jak i w protokołach wizytacyjnych biskupów wrocławskich z XVII wieku wynika jasno, że uposażenie proboszcza z Simoradza charakterystyczne jest dla prawa niemieckiego²⁷.

Według protokołów wizytacyjnych z 1679 r.²⁸ dochód kościoła płynie z tacy i z bicia dzwonów. Corocznie otrzymuje z gruntów panów i rolników sumę 100 imperiałów. Pole beneficjalne liczyło 3 stacje i 84 bruzdy²⁹. Poza tym w protokołach wizytacyjnych z 1679 r. występuje pole szkolne, na którym miała wkrótce powstać szkoła. Pole to liczyło 4 staje i 34 bruzdy³⁰. Czy jednak przed wyznaczeniem pola szkolnego cała ta ziemia należała do pola proboszczowskiego, czy też choć w części ziemia ta była подарowana na ten cel przez jakiegoś donatora, tego nie wiemy. Do uposażenia proboszcza należały także dwa stawy rybne oraz ogród³¹.

Prawdopodobnie do początków XIV w. dziesięcina na rzecz kościoła simoradzkiego była płacona na sposób polski. Od czasu kolonizacji jednak na pewno dziesięcina płacona była na sposób niemiecki. „W Liber foundationis...” określano jej wysokość na 20 łanów. Jednak jak zostało w tym samym dokumencie określone, już od dawna ludność tej osady płaćła na rzecz kościoła simoradzkiego 6 łanów³².

Jeżeli chodzi o obciążenia na rzecz kościoła powszechnego, parafia Simoradz występuje w spisach świętopierza zarówno z XIV, jak i XV wieku. W 1335 r., gdy kolektorem był Calhard de Carceribus, parafia ta występuje jako jedna z 11

parafii dekanatu cieszyńskiego. Szacowano je na 3 skojce. Ciekawą sprawą była informacja, że świętopierze płacone były w zbożu³³. Przy okazji spisu świętopierza w 1447 r., gdy rachunki prowadził Mikołaj Wolf, płaćły już tylko 2 skojce³⁴.

Kolejne zagadnienie, które należy omówić dotyczy zasięgu terytorialnego parafii. Jak oszacował T. Ładogórski³⁵ parafia simoradzka zajmowała 12,3 km². Liczbę ludności, na podstawie świętopierza z 1447 r. obliczano na 96 osób. W porównaniu z innymi parafiami dekanatu cieszyńskiego pod względem powierzchni była to parafia dość mała, jednak jeśli chodzi o liczbę ludności to była jedyną z ludniejszych.

Parafia ta jednak nigdy nie obejmowała więcej niż 2 osady. Z protokołów wizytacyjnych z XVII wieku wynika, że Simoradz był parafią filialną wobec kościoła w Dębowcu³⁶. Zresztą sytuacja taka trwa do dzisiaj. Czy Simoradz stał się filią już w średniowieczu, tego na podstawie źródeł nie możemy wywnioskować. Możemy jednak na podstawie spisów świętopierza ocenić, że przynajmniej do połowy XV wieku była to parafia samodzielna. Ze względu jednak na niewielkie rozmiary tej parafii oraz dość silne wpływy reformacji na tym terenie, samodzielność Simoradza została utracona najpewniej w XVI wieku.

Prawdopodobnie już od średniowiecza do tej parafii poza osadą Simoradz należała tylko jeszcze jedna osada — Iskrzyczyn³⁷. Jest to miejscowość o bardzo starym rodowodzie. Występuje bowiem już w 1223 r. w dokumencie protekcyjnym biskupa wrocławskiego Wawrzyńca, wydanym dla premonstratensek w Rybniku³⁸. W dokumencie tym wymieniano pierwsze wsie cieszyńskie, z których zakonnice z Rybnika otrzymywały wówczas dziesięcinę. Wśród nich wymieniona została osada „Yscrichino”³⁹. Prawdopodobnie wieś ta istniała już od jakiegoś czasu, możliwe nawet, że powstała jeszcze w XII wieku. Dodajmy, że Iskrzyczyn do dziś należy do parafii simoradzkiej.

Jeśli chodzi o przynależność diecezjalną Simoradza, należy zaznaczyć, że należał on do archidiakonatu opolskiego z diecezji wrocławskiej. Archidiakon ten powstał ok. 1230 r.⁴⁰. Niższą kościelną jednostką administracyjną, do której został przyporządkowany, był dekanat. Simoradz przynależał do dekanatu cieszyńskiego, który w źródłach pojawia się po raz pierwszy w 1335 r. przy okazji spisu świętopierza za ten rok⁴¹.

Źródła pisane pochodzące z XII stulecia pozwalają stwierdzić, że ówczesne kościoły, aczkolwiek stanowiły prywatną własność fundatora, posiadały jednak wydzielone z ogólnej masy majątkowej właściciela uposażenia. Często stanowiła je wieś, a nieraz nawet kilka wsi. Od schyłku XII w. można obserwować proces zamiany prawa prywatnej własności nad kościołami w prawo patronatu. W średniowieczu patronat kościołów parafialnych w zdecydowanej większości znajdował się w rękach świeckich⁴².

Ze źródeł nie wynika jasno kto był patronem parafii Simoradz. W Księstwie Cieszyńskim dysponentem ziemi był książę. Zarówno rycerstwo, jak i zakony nie posiadały na tym terenie dużych posiadłości. Rycerstwo nie było liczne, a uposażenia tutejszych klasztorów benedyktyńskiego, jak i dominikańskiego nie było zbyt wielkie. Nie dysponujemy żadnymi przesłankami źródłowymi aby twierdzić, iż parafia w Simoradzu należała do uposażenia któregoś z zakonów istniejących na

tym terenie. Ze względu na czas jej powstania najbardziej prawdopodobne wydaje się, że założycielem tej parafii był książę. W XIII wieku bowiem inicjatorem budowy sieci parafialnej w księstwie opolskim był przede wszystkim panujący. Dopiero po 1280 r. na ten teren zaczyna napływać rycerstwo z innych kasztelanii księstwa opolskiego. Większość z nich posiadała najprawdopodobniej po jednej wsi. Analizując te informacje, z dużym prawdopodobieństwem można stwierdzić, iż ok. połowy XIII wieku założycielem parafii w Simoradzu był książę, czy raczej dostojnicy książęcy tej kasztelanii. Przypuszczenia te potwierdza fakt dowolnego dysponowania osadą Iskrzyczyn, który wszedł w skład naszej parafii.

Należy zaznaczyć, że niewiele jest znanych nam średniowiecznych dokumentów opisujących wygląd świątyni. Podobnie jest z kościołem w Simoradzu. Jednak na podstawie dokumentów wizytacyjnych z XVII wieku możemy dowiedzieć się jak wyglądał w tym czasie kościół parafialny⁴³. Możemy także przyjąć, że wygląd tej świątyni niewiele zmienił się od średniowiecza.

Tak jak obecnie, był to kościół murowany z murowaną dzwonnica⁴⁴. Był jednak dość zaniedbany. Jednak na podstawie informacji o zaniedbaniu tej świątyni w XVII w. niesposób ocenić jak wyglądała ona w średniowieczu.

Jak wynika z rachunków świętopierza nie była to parafia duża, więc nie można naszym zdaniem przyjmować za pewnik, że tutejszy kościół już w średniowieczu był murowany. Z drugiej jednak strony mając na uwadze trudności jakie przeżywał kościół katolicki w dekanacie cieszyńskim w XVI i XVII wieku w wyniku silnych wpływów reformacji, jest mało prawdopodobne, żeby właśnie w takich okolicznościach wybudowano kościół murowany.

Jeśli chodzi o kwestię wezwania pod jakim był konsekrowany kościół parafialny, we wszystkich protokołach z XVII wieku występuje imię św. Jakuba Starszego⁴⁵. Prawdopodobnie także pod jego imieniem występowała ta świątynia w średniowieczu. Jeśli chodzi o datę wzniesienia kościoła to nie znamy jej nawet w przybliżeniu. Na podstawie analogii z innymi parafiami można spodziewać się, że musiało się to stać wkrótce po powstaniu parafii. Daty tej jednak nie znamy. Można jednak określić w przybliżeniu czas jej powstania na połowę XIII wieku. Gdyby przyjąć tę hipotezę, to czas erygowania kościoła przypadałby na drugą połowę tego stulecia.

Organizacja kościelna na Śląsku Cieszyńskim w swoich podstawowych ramach nie różniła się od powszechnie obserwowanych struktur organizacyjnych w Polsce. Około połowy XV wieku na tym terenie można doliczyć się ponad 40 kościołów parafialnych. Jako inicjatora rozbudowy sieci parafialnej wskazać można księcia, choć w następnych stuleciach rolę tę przejmuje częściowo szlachta. Przykładem parafii średniowiecznej na tym terenie jest parafia w Simoradzu. Jest to jedna z najstarszych parafii dekanatu cieszyńskiego, która powstała jeszcze na prawie polskim. Jej początków należy szukać najpóźniej w latach 80-dziesiątych XIII wieku. Natomiast Simoradz jako wieś przeszła na prawo niemieckie ok. 1300 r. Nie była to parafia duża, natomiast dość liczna. Ciekawą sprawą jest sposób płacenia przez tą parafię świętopierza w 1335 r., uiszczona była ona bowiem zbożem. Czasy reformacji nie były jednak dla niej łaskawe. W XVII wieku pojawia się już tylko jako filia parafii w Dębowcu.

Przypisy

¹ E. Wiśniowski: Rozwój organizacji parafialnej w Polsce do czasów reformacji. Kościół w Polsce. T. 1. Średniowiecze., Kraków 1966; J. Szymański: Wokół genezy organizacji parafialnej w Polsce „Przegląd Historyczny”, R. 66, 1964; J. Tazbirowa: W sprawie badań nad genezą organizacji parafialnej w Polsce, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, R. 5, 1958.

² H. Neuling: Schlesiens Kirchorte und Kirchlichen Stiftungen bis zum Ausgange des Mittelalters, Breslau 1902; W. Schulte: Die Entwicklung der Parochialverfassung des höheren Schulwesens Schlesiens im Mittelalter. „Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Altertum Schlesiens”. 1902; B. Panzram: Geschichtliche Grundlagen der ältesten Schlesienschen Pfarrorganisation, Wrocław 1940; E. Michael: Die Schlesiensche Kirche und ihr Patronat im Mittelalter unter Polnischem Recht, Górlitz 1926.

³ np. B. Panzram: op. cit., s. 23 nn; E. Michael: op. cit., s. 85 nn.

⁴ F. Maroń: Rozwój sieci parafialnej w diecezji katowickiej aż do końca XV wieku, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, t. 2, 1969; E. Michael: op. cit., s. 88 nn; B. Panzram: op. cit., s. 23 nn; W. Schulte: op. cit., s. 55 nn.

⁵ Por. np. W. Schulte: op. cit., s. 55 nn; E. Michael: op. cit., s. 88 nn.

⁶ B. Panzram: op. cit., s. 23 nn; W. Schulte: op. cit., s. 55 nn; H. Neuling: op. cit., s. 120 nn.

⁷ W. Schulte: op. cit., s. 70.

⁸ B. Panzram: op. cit., s. 78.

⁹ Por. m. in.: E. Wiśniowski: op. cit., s. 237 nn.; J. Tazbirowa: op. cit., s. 88 nn.; J. Szymański: op. cit., s. 501 nn.

¹⁰ E. Michael: op. cit., s. 95.

¹¹ F. Maroń: op. cit., s. 161.

¹² J. Ptaśnik: Monumenta Poloniae Vaticana, T. 1, Kraków 1913, s. 366; H. Markgraf: Die Rechnung über den Peterspfening im Archidiakonat Oppeln 1447. „Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens”, XXVII, 1893, s. 370.

¹³ J. Jungnitz: Visitationsberichte der Diözese Breslau. Archidiakonat Oppeln., Breslau 1904, ss. 269—270, 583—584.

¹⁴ Codex diplomaticus Silesiae, t. VII, wyd. C. Grunhagen, Breslau 1857 i nast., s. 80., Schlesisches Uskundenbuch, t. V, s.

¹⁵ Liber fundationis episcopatus Vratislaviensis Ed. H. Markgraf et J. W. Schulte: Codex diplomaticus Silesiae, XIV, Wrocław 1889.

¹⁶ CDS, t. 7, s. 80; Liber fundationis episcopatus Vratislaviensis, CDS, XIV, s. 111.

¹⁷ I. Panic: Osadnictwo w ziemi cieszyńskiej w okresie wczesnego średniowiecza, „Sobótka” 1984, Z. 1, s. 17.

¹⁸ Item: Historia osadnictwa w księstwie opolskim we wczesnym średniowieczu, Katowice 1992., s. 126.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ I. Panic: Historia osadnictwa..., s. 127.

²¹ I. Panic: Księstwo cieszyńskie w średniowieczu. Studia z dziejów politycznych i społecznych. Cieszyn 1988.

²² CDS, t. VII, s. 80.

²³ Ibidem.

²⁴ Liber fundationis episcopatus Vratislaviensis, CDS, XIV, s. 111.

²⁵ I. Panic: Osadnictwo..., s. 14.

²⁶ Liber fundationis episcopatus Vratislaviensis, CDS, XIV, s. 111.

²⁷ J. Jungnitz: op. cit., s. 269—270

- ²⁸ Ibidem.
- ²⁹ Ibidem.
- ³⁰ Ibidem.
- ³¹ Ibidem.
- ³² Liber fundationis episcopatus Vratislaviensis, CDS, XIV, s. 111.
- ³³ MPV, t. 1, s. 366.
- ³⁴ H. Markgraf, op. cit. s. 370.
- ³⁵ T. Ładogórski: Zaludnienie Polski na początku panowania Kazimierza Wielkiego, Lwów 1930, s. 74.
- ³⁶ J. Jungnitz: op. cit., s. 269–270, 583–584.
- ³⁷ F. Maroń: op. cit., s. 161.
- ³⁸ Kodeks dyplomatyczny Śląska, t. I, wyd. K. Małczyński, Wrocław 1956, nr 35, s. 84 nn.
- ³⁹ Ibidem.
- ⁴⁰ T. Silnicki: Dzieje i ustrój kościoła katolickiego na Śląsku do końca wieku XIV, Warszawa 1959, s. 348; B. Panzram: op. cit., s. 43.
- ⁴¹ MPV, t. 1, s. 366.
- ⁴² E. Wiśniowski: op. cit., s. 81.
- ⁴³ J. Jungnitz: op. cit., s. 269–270, 583–584.
- ⁴⁴ Ibidem.
- ⁴⁵ Ibidem.

Fundacje na rzecz ołtarza w kościele farnym w we Frysztacie w pierwszej połowie XV wieku. Z dziejów pobożności w Księstwie Cieszyńskim w średniowieczu (1).

Jednym z najmniej znanych wątków dziejów społecznych Księstwa Cieszyńskiego w średniowieczu jest pobożność książęca, szlachecka i mieszczańska. Temat ten był pomijany zarówno przez historyków starszych¹ jak i współczesnych², gdy tymczasem należy on do jednego centralnych problemów badawczych tej epoki³, zwłaszcza, że dotyczy tak ważnego problemu ludzkiej świadomości i motywacji zachowań.

Zagadnienie to należy do tych tematów, które składają się z rozlicznych problemów szczegółowych, toteż ich omówienie w postaci szeregu rozlicznych przyczynków, musi poprzedzić powstanie ewentualnej syntezy, w której zestawiono by wielorakie aspekty pobożności i duchowości naszych przodków w dawnych wiekach.

Liczne przykłady pobożności i zachowań religijnych mieszkańców Księstwa Cieszyńskiego, w tym przede wszystkim mieszczan, znajdujemy w trakcie badań nad przeszłością niektórych kościołów parafialnych, w pierwszym rzędzie miejskich, w tym między innymi fary we Frysztacie⁴. Pod rokiem 1406 spotykamy się mianowicie ze wzmianką dotyczącą wyznaczenia rozjemców w nieznanym nam sporze, jakiego obawiał się sołtys ze Starego Miasta koło Frysztatu⁵, Maciej Lipman⁶. Sołtys ów pozostawał w bardzo dobrych kontaktach z ówczesnym proboszczem frysztackim, Piotrem. Złożył on na rzecz kościoła farnego we Frysztacie pewną sumę pieniędzy, za którą należało kupować corocznie świece przeznaczone na oświetlenie głównego ołtarza podczas ważnych świąt religijnych, dla większej czci Boga i Jego syna, Jezusa Chrystusa⁷. Nie znamy wprawdzie szczegółowych motywów, jakimi kierował się donator podejmując decyzję o dokonaniu daru, domyślamy się jednak, że jego intencją było w pierwszym rzędzie uwielbienie Boga. Fundacja ta nosiła więc charakter całkowicie dewocyjny.

W kilka lat później, w 1414 roku, w ślady sołtysa Macieja poszedł pleban z Lysek⁸, Jan wraz z nieznanym bliżej Janem zwanym Smerwinkel, najprawdopodobniej mieszczaninem z Frysztatu⁹. Darowali oni wspólnie na rzecz frysztackiego kościoła

farnego, w szczególności zaś na rzecz tamtejszego ołtarza Wszystkich Świętych 10 grzywien praskich polskiej miary, zabezpieczonych na ich (różnorodnych) dobrach¹⁰. Z pieniędzy tych powinien też korzystać opiekujący się ołtarzem kapłan. Intencją ofiary było, jak stwierdzili darczyńcy, wielbienie Boga Najwyższego i Rodzicielki Jego Boskiego Syna, Maryji Dziewicy, poprzez odprawianie mszy świętych przy nowo wzniesionym ołtarzu. Zarazem jednak podkreślili, że w ten sposób chcą wyprosić dla zbawienia swoich dusz miłosierdzie Boże. W tym więc celu powinna być corocznie, w okresie ferii, odprawiana msza święta w ich intencji, zaś nad realizacją ich intencji powinien czuwać proboszcz lub rektor kościoła we Frysztacie.

Darowizna obu Janów miała charakter wieczysty. Zastrzegli bowiem sobie, iż msza święta powinna odbywać się perpetuis temporibus, po wieczne czasy. Aby więc nadać jej większą rangę została podana do wiadomości biskupa wrocławskiego Wacława¹¹, który zatwierdził ją i wystawił stosowny dokument na zamku biskupim w Otmuchowie, w obecności kilku dostojników z Kurii biskupiej.

Fundacja Jana z Lysek i Jana Smerwinkel, analogicznie jak poprzednia, nosiła charakter dewocyjny. O ile jednak poprzednia najpewniej była fundacją wielbiącą, o tyle tę zaliczymy do wieczystych, wielbiąco-błagalnych.

Analogiczny charakter nosiła kolejna fundacja na rzecz kościoła farnego we Frysztacie, która miała miejsce w 1420 roku¹². Tym razem mamy do czynienia z przedsięwzięciem złożonym, w którym wzięli udział książę cieszyński Bolko I, syn Przemysława Noszaka¹³ oraz proboszcz z Frysztatu, Piotr Hoberek. Cieszyński Piast poprzez nią zamierzał wyjednać u Stwórcy odpuszczenie grzechów i wymazanie win, jak też „zbawienie dla duszy swojej i wszystkich wierzących w Chrystusa”¹⁴. Nie była to więc typowa fundacja błagalna, w której fundator występował w imieniu własnym i swoich bliskich, lecz miał na względzie dobro wszystkich ludzi: w tym wypadku byli to poddani książęcy. Książę cieszyński występował więc tutaj w charakterze dobrego panującego, nawiązując do popularnego w średniowieczu ideału dobrego władcy, troszczącego się o dobro swoich poddanych. Być może w tym właśnie kontekście należy spojrzeć na zaskakujące, jeśli chodzi o fundacje ołtarzowe, jakie miały w XV wieku w Księstwie Cieszyńskim miejsce, wymienienie wśród patronów frysztackiego ołtarza świętych niewiast i zarazem władczyń, a mianowicie Elżbiety i Jadwigi śląskiej, które w swoim życiu realizowały ów ideał¹⁵.

Całe zamierzenie fundacyjne było zakrojone na daleko szerszą od poprzednich skalę i składało się z dwóch etapów. Pierwszy etap obejmował ufundowanie w rzeczonej świątyni kolejnej, nowej kaplicy pod wezwaniem Boga Wszechmogącego i świętego Stanisława, a także świętych: Anny, Elżbiety, Jadwigi, Katarzyny, Małgorzaty i Doroty. Na zrealizowanie budowy kaplicy środki zarówno materialne, jak i przede wszystkim pieniężne ofiarował proboszcz frysztacki¹⁶. Książę Bolko dla odmiany przeznaczył 80 grzywien groszy praskich polskiej miary na utrzymanie tejże kaplicy i opiekującego się nią altarysty. Pieniądze te Bolko I pożyczył od frysztackiego proboszcza, zobowiązując się spłacić je w stosownym, dogodnym dla niego czasie. W zamian książę zezwolił, by — z tytułu fundacji ołtarza — pierwszym altarystą został proboszcz Hoberek i tym samym by on pobierał ufundowane uposażenie. Ksiądz Hoberek uzyskiwał też prawo patronatu nad ołtarzem, jak też otrzymał zgodę od cieszyńskiego Piasta

(w rękach którego znajdował się patronat nad frysztacką świątynią) na przekazanie tegoż patronatu — gdyby uznał to za stosowne — w inne, godne ręce.

Darowizna księcia miała charakter wieczysty. Należało ją wypłacać corocznie w dwóch ratach, każda po 4 grzywny. Pierwsza rata przypadała na okres przed świętami Bożego Narodzenia, druga natomiast na święto Jana Chrzciciela. Pieniądze miały być zabezpieczone na określonych dobrach i wypłacane corocznie w postaci renty, w wysokości 8 grzywien, w obecności „rajców, mieszkańców i całej społeczności miejskiej”. Wieczysty charakter nosiło też zobowiązanie, jakiego podejmował się altarysta, a mianowicie odprawianie raz w tygodniu mszy świętej oraz 3 razy w tygodniu modlitw w wymienionych wyżej intencjach.

Wymienione fundacje zamykają listę znanych nam darowizn sakralnych na rzecz kościoła farnego we Frysztacie. Ich wspólną cechą jest po pierwsze intencja, jaką kierowali się fundatorzy podejmując zamysł fundacyjny, a mianowicie wielbienie Boga Najwyższego i Jego Syna, Jezusa Chrystusa, a także Matki Bożej oraz zanoszenie prośb do Stwórcy o zbawienie dusz darczyńców i ich bliskich. Tutaj swoistym wyjątkiem jest intencja książęca, który pomyślał również o zbawieniu swoich poddanych.

Kolejną wspólną cechą tychże fundacji jest ich staranne zabezpieczenie majątkowe oraz ścisłe oznaczenie zarówno wysokości uposażenia, jak i renty, którą wolno z niego czerpać: dodajmy, że jest to cecha znamienita dla wszelkiego tego rodzaju przedsięwzięć, nie tylko w wymiarze Księstwa Cieszyńskiego, lecz w ogóle. Na ogół procent uzyskiwanych z owego zabezpieczenia dochodów przewyższał wysokość renty, dzięki temu w miarę upływu czasu rosła wartość fundacji, co pozwalało w oparciu o nią podejmować niejedną pożyteczną inicjatywę, która z zasady prowadziła do dalszego pomnożenia majątku fundacji. Było to tym bardziej realne, iż — jak widzimy — fundatorzy wprowadzali klauzulę o wieczystości ich przedsięwzięcia.

Fundacje na rzecz kościoła farnego we Frysztacie posiadają także pewną cechę wyjątkową. Było nią mianowicie zaangażowanie się w działalność donacyjną przedstawicieli praktycznie wszystkich stanów: duchowieństwa, szlachty, reprezentowanej tu przez osobę duchownego, mieszczaństwa, chłopstwa, jak też — czego w odniesieniu do miasta książęcego należało się spodziewać — księcia. Konstatacja ta wiele mówi o stosunkach społecznych panujących w Księstwie Cieszyńskim w średniowieczu, jednak problem ten stanowi odrębne zagadnienie i jako takie powinno doczekać się osobnego opracowania.

Przypisy

¹ Por. F. Popiołek: *Dzieje Śląska austriackiego z ilustracjami*, Cieszyn 1913; Tenże: *Dzieje Cieszyna od założenia miasta do czasów najnowszych*, Cieszyn 1904; A. Peter: *Geschichte der Stadt Teschen*, Teschen 1898; V. Prasek: *Dějiny knížectví těšínského*, Opava 1894; F. Slama: *Das Herzogthum Teschen unter der Herrschaft der Piasten*, (w:) *Oesterreichisch Schlesien. Landschafts-Geschichts-und Kulturbilder*, red. F. Slama, Prag 1887, s. 11—12.

² Historycy ograniczali się w tej kwestii na ogół do lakonicznych uwag formułowanych przy okazji opisywania stosunków społecznych oraz organizacji kościelnej w Księstwie

Cieszyńskim w średniowieczu. Por. I. Panic: Księstwo Cieszyńskie w średniowieczu. Studia z dziejów politycznych i społecznych, Cieszyn 1988, s. 106—109.

³ Por. na przykład J. Kalinowska: Jan Hincza z Rogowa i jego działalność fundacyjna na dworze pierwszych Jagiellonów, „Analecta Cracoviensia”, T. 19, 1987, s. 319 nn.; K. Górski: Zarys dziejów duchowości w Polsce, Kraków 1986, passim; K. Bobowski: O cierpieniu i pocieszeniu w średniowieczu. Ze studiów nad działalnością duchowieństwa zachodniopomorskiego w zakresie opieki nad biednymi i chorymi do końca XIII wieku, „Chrześcijanin a Współczesność”, T. 3, 1985, s. 39 nn.

⁴ Fara frysztacka została wzniesiona na przełomie XIII i XIV wieku pod wezwaniem Matki Bożej. Por. odnośnie tego wezwania w dyplomie z r. 1420, Listinař Těšinska, nr 145. Jeszcze przed Reformacją uzyskała pełne brzmienie kościoła pod wezwaniem Błogosławionej Maryji Dziewicy Wniebowziętej (Beatissimae Mariae in Caelos Assumptae). Po Reformacji, kiedy fara frysztacka — jeszcze przed 1652 rokiem — powróciła w ręce katolików (J. Jungnitz: Visitationsberichte der Diöcese Breslau. Bd I, Archidiakonat Oppeln, Breslau 1904, s. 24—25), jak się zdaje, przez krótki czas kościół ten posiadał inne wezwanie. Do pierwotnego powrócono przed rokiem 1679 (por. J. Jungnitz: Visitationsberichte, s. 212), utrzymując je również w następnych stuleciach. Por. Acta visitationis episcopatus Vratislaviensis (ab anno 1717). Decanatus tessinensis, fraystadiensis, fridecensis, vladislaviensis et bilicensis. Edidit et curavit I. Panic, traslaverunt I. Panic et B. Banot-Sowa. Acta Historica Silesiae Superioris, T. 1, Cieszyn 1994, s. 68—69.

⁵ Stare Miasto koło Frysztatu: dziś część Frysztatu. Przypuszczamy, że znajdowało się tutaj miasto przedlokacyjne, którego zmierzch nastąpił po założeniu przez księcia cieszyńskiego Mieszka I, nowego miasta Frysztat, utworzonego na bazie terytorialnej wsi Goła.

⁶ Listinař Těšinska. Codex diplomaticus ducatus tessinensis, ed. E. Nemec. T. 1, dil 2, Česky Těšin 1958, nr 120.

⁷ W tym kroku i w komitywie łączącej plebana Piotra („honestis viris domino Petro, plebano in Freynstadt...”, ibidem) z Maciejem Lipmanem dopatrywalibyśmy się udziału frysztackiego duchownego w poświadczeniu przez notariusza Jakuba prawomocności wspomnianej wyżej komisji rozjemczej.

⁸ Lyski, wieś gmina.

⁹ Z treści zapisu źródłowego możemy przypuszczać, że pleban Jana i Jana Smerwinkel mogła łączyć nieznana nam bliżej wspólnota majątkowa.

¹⁰ Okresni Archiv Karvina, sygn. 2, Listinař Těšinska..., nr 132.

¹¹ Wacław książę legnicki (*1348—1419) od 1381 roku kierował biskupstwem wrocławskim. Formalnie jednak urząd biskupi objął 28 VII 1382 r. Studia ukończył w Montpellier, po czym rozpoczął posługę kapłańską. Wykształcenie, głęboka wiara, a zapewne również i pochodzenie, otwały mu drogę do rychłej kariery kościelnej. W 1368 roku został kanonikiem wrocławskim, zaś 3 XII 1375 roku prekonizowany przez papieża Grzegorza XI biskupem lubuskim. W tej funkcji dał się poznać jako dobry administrator, człowiek umiaru w życiu i gorliwy w posłudze biskupiej. To właśnie przyczyniło się do wyniesienia go na najważniejszą obok krakowskiej diecezję arcybiskupstwa gnieźnieńskiego, a mianowicie wrocławską. Objął ją jednak z pewnym opóźnieniem w związku z oporem stawianym tej nominacji przez króla Wacława IV. Rozwiązał szereg trudnych, nieraz gorszących sporów, które od pewnego czasu trawiły diecezję wrocławską. Przyczynił się niezmiernie do podniesienia poziomu życia i posługi duszpasterskiej kleru diecezjalnego, zwłaszcza poprzez synody diecezjalne z 1401, 1406 i 1410 roku. Pewnym rysem jego urzędowania było czerpanie środków ze skarbca biskupiego na prowadzenie wojny z księciem opolskim Bolkiem IV. W 1417 roku, ukończywszy 70. rok życia, zrezygnował z urzędu biskupiego i zamieszkał na zamku biskupim w Otmuchowie, gdzie 6 X 1419 roku zmarł. Szerzej por. K. Dola: Dzieje Kościoła na Śląsku. Cz. I, średniowiecze, Opole 1996, s. 115—119; P. Nitecki: Biskupi

Kościół w Polsce. Słownik biograficzny, Warszawa 1992, s. 217, S. W. Wohlbrück: Geschichte des ehemaligen Bisthum Lebus und das Landes dieses Nahmanes, Bd. II, Berlin 1830, s. 5 nn.

¹² Listinař Těšinska..., nr 145.

¹³ K. Jasiński: Rodowód Piastów Śląskich, T. III, Piastowie opolscy, cieszyńscy i oświęcimscy, Wrocław 1977, s. 152—154, Książęta i księżne Górnego Śląska, Katowice 1995, s. 32—33.

¹⁴ „in remissionem et remedium peccatorum omniumque Christi fidelium animarum tam defunctorum quam in humanis agendarum...” Listinař Těšinska..., nr 145.

¹⁵ Odchodząc nieco od tematu zwróćmy w tym miejscu uwagę na zaskakujące odwołanie się fundatorów do wstawiennictwa biskupa krakowskiego, świętego Stanisława, obok świętego Wojciecha jednego z dwóch patronów Polski, do tego czasu równie w Księstwie Cieszyńskim mało przywoływanego jak biskup praski. Tego rodzaju krok księcia cieszyńskiego skłonniśmy wiązać z nawiązaniem przez niego bliskich kontaktów z dworem królewskim w Krakowie i zapoznaniem się z treściami ideowymi, tak w sferze sakralnej jak świeckiej, jakie kult świętego Stanisława ze sobą niósł. Najpełniejszym owocem kontaktów księcia Bolka I z dworem króla polskiego (a także książąt mazowieckich) było jego małżeństwo z Eufemią, córką księcia mazowieckiego Siemowita IV i Aleksandry, ulubionej siostry króla Władysława Jagiełły, zawarte w 1412 roku; Por. K. Jasiński: Rodowód Piastów Śląskich. T. III, s. 153—154.

¹⁶ Nos Bolko...declaramus, quod ad nostram accedens presenciam discretus vir, dominus Petrus Hoberek de Freienstat, presbyter Vratislaviensis dioecesis, nobis sincere dilectus nobisque humiliter supplicavit, quatenus Dei ob intuitu sibi de bonis suis a Deo collatis et acquisitis altare in honore Omnipotentis Dei et beati Stanislai et sociarum, videlicet Annae, Elizabeth, Hedwigis, Katherinae, Margarethae et Dorotheae..., Listinař Těšinska..., nr 145.

Wacław Gojniczek

CIESZYN

Antonina Staszków

KATOWICE

Biblioteka zamkowa w Grodźcu. Zarys dziejów i zawartość

Biblioteki na zamkach, w pałacach i dworach księstwa cieszyńskiego były dotąd pomijane w opracowaniach poświęconych książce i księgozbiorom. Jeszcze w dziewiętnastym wieku na Ziemi Cieszyńskiej było blisko sto tego typu budynków. W większości właścicielami ich była szlachta, która przez kilka wieków była elitą polityczną, kulturalną i gospodarczą cieszyńskiego. Do obecnych czasów na Śląsku Cieszyńskim zachowały się biblioteki Rudolfa Gottlieba Tschammera z Iskrzyczyna, hrabiów Larischów-Mönichów z pałacu w Solcy, oraz baronów Küenburg-Spens z pałacu w Ropicy¹. Od drugiej połowy XVIII w. nastąpiła moda na wyodrębnienie w rezydencjach szlacheckich pomieszczeń na biblioteki. Początkowo miały one charakter gabinetowo-naukowy, z czasem wypoczynkowo-towarzyski. W pomieszczeniach tych gromadzono nie tylko książki, także druki ulotne, rysunki, sztychy, globusy, zbiory archeologiczne, a także archiwa rodowe.

Jedną z takich bibliotek znajdowała się na zamku w Grodźcu, o której to brak jest dotąd jakiegokolwiek opracowania. Lakoniczne jedynie informacje podał o niej Franciszek Popiołek oraz Andrzej Król². W niniejszej pracy zostały omówione zbiory biblioteczne, oraz częściowo, ze względu na niewielką ilość źródeł, zbiory archiwalne. Odrębnym problemem do opracowania pozostają szeroko rozumiane muzealia. Podstawowe materiały użyte do opracowania losów biblioteki grodzieckiej, znajdują się w Archiwum Państwowym w Katowicach³ a także w archiwum własnym Muzeum w Cieszynie⁴. Jest to przede wszystkim korespondencja pomiędzy kilkoma instytucjami, zajmującymi się zbiorami zabytkowymi na Górnym Śląsku (w tym i w Grodźcu), na podstawie której odtworzono losy oraz częściowo zawartość księgozbioru podczas II wojny światowej. Zachowane informacje o bibliotece do 1939 r. są szczątkowe, dlatego też nie można w pełni w oparciu o nie odtworzyć jej historii.

Książka obecna była na zamku w Grodźcu od co najmniej XVI w., gdy wieś ta należała do wykształconej rodziny Grodeckich z Brodu, z których kilku pełniło wysokie funkcje w hierarchii kościoła katolickiego⁵. Pierwsze udokumentowane

informacje o książkach na zamku w Grodźcu przynosi inwentarz majątku po tragicznie zmarłym w 1663 r. Joachimie Marklowskim z Żebraczy. W spisie tym zostały wymienione m.in. łacińskie księgi historyczne oraz trzy książki religijne. Inwentarz przynosi również informacje o archiwum Marklowskiego, w skład którego wchodziły dokumenty różnorodnych umów, sporów, kontraktów kupna sprzedaży oraz korespondencja⁶. W 1738 r. Grodziec powrócił w ręce rodziny Marklowskich, kiedy to nabył go Erdman Marklowski. W zbiorach Archiwum Państwowego w Cieszynie zachował się odpis ordynacji ziemskiej księstwa cieszyńskiego z 1693, sygnowany przez Erdmana Marklowskiego, jedyny ślad jego zbiorów, o którym niżej⁷. Jedyną jego spadkobierczynią była córka Helena, która poślubiła Leopolda Gottlieba Calischa z Kisbiroc. W posagu wniosła Grodziec, Bielowicko, Rostropice i Biery. Po śmierci męża w 1776 r., ponownie wyszła za mąż za jego brata Fryderyka. Z relacji księdza L. Szersznika dowiadujemy się, że Fryderyk Calisch posiadał cenną bibliotekę, która posiadała spis lub inwentarz⁸. Nie sposób obecnie ustalić gdzie znajdowała się ta biblioteka. Istnieją trzy możliwości jej lokalizacji. Mogła się ona znajdować w jego miejskim pałacu w Cieszynie (obecnie klasztor Boromeuszek), który został sprzedany dopiero w 1870 r. przez prawnuczkę Fryderyka, Annę Eleonorę Zamoyską⁹. Drugą możliwością mógł być pałac w Drogomyślu, gdzie znajdował się zapewne księgozbiór rodowy Calischów przywieziony z Dolnego Śląska, gdzie wcześniej zamieszkiwali. Prawdopodobnie takiej proveniencji była ordynacja ziemska księstwa oleśnickiego (Öllsnisches Fürstentum-Landesordnung) z 1670 r., który to rękopis znajdował się w bibliotece grodzieckiej. O książkach w Drogomyślu lakonicznie informuje spis majątku z 1774 r. po Elżbiecie z domu Petröczy, matce Fryderyka Calischa¹⁰. Po sprzedaży Drogomyśla i okolicznych wsi w 1796 r., można przypuszczać, że zbiory te zostały przewiezione do Grodźca. Trzecią możliwością był Grodziec, gdzie w efekcie została zgromadzona cała kolekcja. Książnica Cieszyńska przechowuje rękopis sporządzony przez księdza Szersznika, będący odpisem kroniki zwanej *Skoczowskie osobliwości*, której oryginał był własnością Fryderyka, świadczy o tym wpis ręką Szersznika na stronie tytułowej i ostatniej rękopisu. Oryginał był napisany w języku czeskim, na niemiecki został przetłumaczony przez Szersznika w lipcu 1809 r. *Skoczowskie osobliwości* tworzą wraz z kopią kroniki Jana Tilgnera oprawną księgę. Oba teksty numerowane są od jeden, a interesująca nas część liczy 24 strony¹¹.

Fryderyk zmarł w 1808 r., a jego żona w 1818 r. Przez prawie cały dziewiętnasty wiek brak jest danych o losach księgozbioru, można jedynie przypuszczać iż kolekcja stopniowo się powiększa. Po śmierci Fryderyka Grodziec należał jeszcze przez trzy pokolenia do potomków Calischów, dziedziczony przez córki¹². W 1884 r. Eleonora, prawnuczka Fryderyka, żona hrabiego Józefa Zamoyskiego sprzedała Grodziec wraz z okolicznymi wsiami bialskiemu fabrykantowi Franciszkowi Strzygowskiemu¹³. Z okresu, kiedy Grodziec należał do Strzygowskich i ich antenatów zachował się list z 1909 r. napisany przez Albina Prokopa, cieszyńskiego budowniczego, skierowany do nieznanego profesora z Opawy. Mógł nim być profesor niemieckiego gimnazjum w Opawie Gottlieb Kürschner, późniejszy archiwista z Landes Archiv¹⁴. Z pisma tego wynika, iż po śmierci żony Franciszka

Strzygowskiego, Leopoldyny, spadkobiercy planowali sprzedaż biblioteki. Z tego powodu gościli na zamku antykwariusza z Wiednia, ale do tej transakcji nie doszło¹⁵. Z relacji Prokopa dowiadujemy się jeszcze, że przebywał on na zamku i oglądał bibliotekę gdy właścicielem był hrabia Zamoyski. Otrzymał wówczas od gospodarza spis rękopisów zbiorów zamkowych, składający się głównie z korespondencji rodzinnej. Notatki te przekazał Prokop prof. Knaflitschowi z Opawy, aby ten opublikował je w *Zeitschrift für Geschichte und Kulturgeschichte Österreichisch Schlesien*. Dostęp do tych informacji miał również dyrektor opawskiego muzeum dr Edmund Braun. Niestety do publikacji nie doszło. Spisem tym dysponował również Arwed Markłowski z Żebraczy, który gromadził materiały do dziejów jego rodziny. Hrabia Zamoyski przekazał mu wyciągi z dokumentów dotyczących sprzedaży przez Joachima Markłowskiego w 1681 r. czterech stanów w Ochabach, umowę przedślubną z 1699 r. starszej córki Joachima z Franciszkiem Wilhelmem Gureckim z Kornic, identyczny dokument zawarty między Erdmanem Markłowskim i jego żoną Zuzanną z domu Żyrowską a Jerzym Markłowskim, późniejszym mężem ich córki Maksimiliany, list barona Cselesty do Markłowskiego z 13 lutego 1761 r. z gratulacjami, z okazji ślubu jego córki i dokument z 1765 r. dotyczący Adama Wacława Markłowskiego¹⁶.

W 1927 r. potomkowie Strzygowskich¹⁷ odsprzedali Grodziec prawnikowi dr. Ernestowi Habichtowi, polskiemu działaczowi narodowemu z Galicji¹⁸. Nowy właściciel okazał się być miłośnikiem sztuki: odrestaurował zamek, a także otoczył opieką bogate zbiory zamkowe. W Grodźcu spotykała się elita cieszyńskiego, wśród których była m.in. Zofia Kossak-Szczucka, mieszkająca w sąsiednich Górkach Wielkich. Pisarkę zafascynował księgozbiór grodziecki, który w 1931 r. został przez nią uporządkowany i skatalogowany¹⁹. W latach trzydziestych przebywał tam również Franciszek Popiołek, który przekazał informacje o rozmiarach biblioteki, oraz sporządził spis najcenniejszych według niego książek²⁰. Efektem tej wizyty był również artykuł poświęcony zamkowi w Grodźcu i jego właścicielom²¹. Według informacji F. Popiołka biblioteka ta składa się z „781 dzieł, 184 powieściowych, 35 wydawnictw z czasów Wielkiej Wojny, 12 dzieł ilustrowanych”, czyli łącznie 1012 tytuły. Wprawdzie w innym miejscu Popiołek podaje, że „w jednym z pokoi mieści się biblioteka zawierająca 928 dzieł, starych (z XVI w.) i nowych między nimi szereg wydawnictw N.K.N. z czasów Wielkiej Wojny”²². Można przypuszczać, że katalog obejmował wszystkie książki znajdujące się w zamku, w których niewielką część umieszczono w innych pomieszczeniach. Lista Popiołka obejmuje 37 pozycji, na które składają się 34 tytuły starodruków oraz 3 rękopisy. Najstarszym rękopisem była „katolicka książka do nabożeństwa, ręcznie pisana gotykiem po łacinie z XV wieku”²³. W innym miejscu F. Popiołek nazwał go *Ewangelien* i stwierdził, że ze względu na brak strony tytułowej nie był w stanie określić, z wyjątkiem *bardzo stara*, daty powstania tego rękopisu. W późniejszej relacji A. Króla, o której niżej, dowiadujemy się o nim, że był to *ręcznie malowany modlitewnik z XV w.* Następnymi rękopisami były odpisy ordynacji ziemskiej księstwa cieszyńskiego z 1693 r. i księstwa oleśnickiego z 1670 r. Ze starodruków 4 pochodziły z XVI w., a pozostałe z XVII w. W większości były to wydawnictwa prawnicze oraz protestancka literatura teologiczna i filozoficzna, drukowana

w języku łacińskim i niemieckim, a w jednym przypadku francuskim. Wydano je przeważnie w niemieckich oficynach Norymbergi, Lipska, Berlina, Kolonii, Frankfurtu, Ratyzbony, Wittenbergi, Tybingi i Jeny, również Paryża, Genewy, Wenecji. Brna i Wrocławia. Dysponujemy jeszcze jedną relacją dotyczącą zbiorów bibliotecznych opublikowaną już po II wojnie światowej przez A. Króla a pochodzącą od rodziny E. Habichta. Biblioteka składa się z książek „różnej treści, posiadała wszystkie dzienniki urzędowe, wychodzące na Śląsku Austriackim, duży atlas oprawny w skórę z końca XVIII w., oraz wiele książek prawniczych i religijnych z czasów Reformacji. Do ciekawszych można zaliczyć pergaminowy *Corpus juris civilis*, *Corpus canonici*, zbiór ustaw sakońskich *Sachsenspiegel*, pierwsze wydanie dzieł *Lutra*, ręcznie malowany modlitewnik z XV w. i szereg innych ksiąg”, oraz liczący co najmniej 261 stron rękopis „*Copia ex protocollo visitacionis anni 1719*”²⁴.

Po zajęciu Śląska Cieszyńskiego przez Wehrmacht we wrześniu 1939 r. do zamku w Grodźcu przybył niemiecki zarządca, niejaki Alkner, Austriak z pochodzenia. Dr Habicht uszedł przed wojskami okupacyjnymi do Krakowa. W opinii władz niemieckich był uznawany za bliskiego przyjaciela wojewody M. Grażyńskiego. Jego majątek pozostał przez okres drugiej wojny światowej pod przymusowym zarządem *Ostdeutsche Landeswirtschaftung Gesellschaft m. b. H.* Oddział w Katowicach, zwanym w skrócie *Ostland*. Zbiory archiwalne, wśród których były akta majątku Grodziec od XVIII w. zostały spalone przez pierwszego zarządcę zaraz po wkroczeniu wojsk niemieckich. Ocalały jedynie zbiory sztuki i biblioteka, którymi zainteresowały się różne niemieckie instytucje. Akcja konfiskaty zbiorów zamkowych w Grodźcu przebiegała pod nadzorem specjalnych niemieckich służb mających swą siedzibę w Berlinie²⁵, współdziałał tu landrat w Bielsku, oraz władze rejencji w Katowicach. Podjęta została decyzja, że zbiory biblioteczne w Grodźcu pozostaną w dyspozycji landrata bielskiego, który nie mógł ich zabrać do Bielska z braku odpowiednich pomieszczeń²⁶.

Niemiecka służba archiwalna w Katowicach zainteresowała się zbiorem w Grodźcu dość wcześnie²⁷. Dyrektor Staatsarchiv Kattowitz dr Karl Bruchmann jadąc w dniu 16 czerwca 1940 r. w towarzystwie funkcjonariuszy gestapo do Cieszyna, celem przejęcia zbioru dokumentów pergaminowych Bruno Konczakowskiego z Cieszyna, wstąpił do Grodźca, gdzie odnalazł ogromną bibliotekę, lecz nie znalazł już prawie żadnych archiwaliów²⁸. Dopiero rok później zbiory te zostały dokładnie przejrane przez innego pracownika katowickiego archiwum — dr Nehmitza, który sporządził szczegółowe sprawozdanie. Według tego sprawozdania księgozbiór w Grodźcu składał się z książek w języku łacińskim i niemieckim z XVII i XVIII w. i tylko w małej ilości z XIX w. Wśród tych starych, cennych ksiąg były także książki z zakresu współczesnej literatury polskiej, zapewne zakupione przez E. Habichta. Głównym trzonem księgozbioru były dzieła prawnicze oraz przyrodnicze i geograficzne, a także znaczny zbiór dzieł teologicznych i protestanckiej literatury filozoficznej, w tym dzieła M. Lutra. Księgozbiór w opinii Nehmitza posiadał dobry katalog kartkowy i oznaczenia sygnaturalne, były również zachowane stare sygnatury, co świadczy o próbach wcześniejszego uporządkowania biblioteki. Biblioteka znajdowała się na piętrze grodzieckiego zamku, w kilku przeszklonych szafach bibliotecznych, które obecnie znajdują się w Muzeum w Cieszynie. Wygląd

pomieszczenia ilustruje prezentowana fotografia, wykonana na zamówienie Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego w latach trzydziestych przez cieszyńskiego fotografa Tadeusza Kubisza. Oryginał przechowywany jest obecnie w Muzeum w Cieszynie²⁹.

Dyrektor cieszyńskiego muzeum inż. Wiktor Karger został wyznaczony do sporządzenia inwentarza zbiorów sztuki, archeologicznych i bibliotecznych. W różnych odstępach czasu prowadził tę pracę w ciągu 1940 r., efektem której był spis dzieł sztuki. Biblioteki nie zdołał zinwentaryzować, ponieważ dalszych prac nie mógł kontynuować z powodu utrudnień ze strony zarządcy³⁰.

Spśród zbiorów zamkowych dr Nehmitz odnalazł dwie, niezwykle cenne jego zdaniem pozycje rękopiśmienne, które jako archiwalia mogły być przejęte do Staatsarchiv Kattowitz. Były to dwie ordynacje ziemskie księstwa cieszyńskiego i oleśnickiego. Dr Nehmitz sporządził spis tych pozycji księgozbioru Habichta, które archiwum w Katowicach chciało przejąć do swej biblioteki naukowej. Spis zawierał ponad 40 pozycji obejmujących także mapy i atlasy Czech, Moraw i habsburskiego Śląska, po kilka roczników różnych czasopim. W większości była to XVIII w. produkcja drukarska z Wiednia, Pragi i Wrocławia. Porównując oba zestawienia, można stwierdzić, że znamy prawie 10% zasobu omawianej kolekcji. Na tych dwóch listach podwójnie występują jedynie wymieniane już rękopisy ordynacji ziemskiej księstw cieszyńskiego i oleśnickiego. Pełny ich przegląd drukujemy w aneksie, z podaniem sygnatury, jeżeli ta została podana przez ich autorów.

Spis Nehmitza przesłany został wraz z odpowiednim pismem do generalnego powiernika w Berlinie nadzorującego konfiskatę dóbr kultury na okupowanych ziemiach polskich, celem uzyskania zgody wydania do archiwum w Katowicach części księgozbioru zamkowego w Grodźcu³¹. W odpowiedzi na te zabiegi nadeszło z Berlina wyjaśnienie, że decyzja w sprawach bibliotecznych w Grodźcu ma być podjęta po rozmowach między prezydentem rejencji katowickiej dr Faustusem, landratem bielskim Kate, dyrektorem Landesbibliothek dr. Kauderą i dr. Arltem, kierownikiem Institut für Oberschlesisches Landesforschung. W tym czasie Ostland, zarząd w Katowicach wydał polecenie do zarządcy majątku w Grodźcu Alknera, aby wydał wyżej wymienione rękopisy ze zbiorów bibliotecznych za pokwitowaniem do Staatsarchiv Kattowitz, co nastąpiło w dniu 5 lutego 1942 r.³² Nabytek ten został wpisany w odpowiedniej księdze jako Zg. 6/42, a oba rękopisy złożone w szafie, w której przechowywane były najcenniejsze archiwalia³³. Zarządca majątku otrzymał także polecenie, aby pozostały księgozbiór przechowywać pod specjalnym zabezpieczeniem i co jakiś czas kontrolować, aż do chwili nadejścia odpowiednich zarządzeń.

W lutym 1942 r. prawie cała biblioteka z Grodźca została przewieziona do Katowic, gdzie trafiła wraz innymi skonfiskowanymi zbiorami do Institut für Landesforschung bei der Provinzialverwaltung Kattowitz, który mieścił się przy dzisiejszej ulicy Francuskiej. Zbiory miały zostać skatalogowane i większa część miała być przekazana Landes Bibliothek w Katowicach a pozostała część do Staatsarchiv, Landesmuseum w Bytomiu i Institut für Landesforschung. Po przewiezieniu z Grodźca książki zostały złożone w hali wystawowej w Parku

Południowym w Katowicach, waraz z innymi zbiorami m.in. biblioteką Szembeków z Poremby³⁴. Z powodu zbliżania się frontu, jesienią 1944 r. Institut für Landesforschung został ewakuowany do Cieszyna, gdzie trafiła również jego biblioteka. Po wojnie materiały po instytucie weszły do zasobu Muzeum w Cieszynie, a po wyodrębnieniu z niego Oddziału Zabytkowego Biblioteki Śląskiej przekazano tam m.in. bibliotekę i część archiwaliów Instytutu. Książki Instytutu wchodzi obecnie w skład największego księgozbioru historycznego Książnicy Cieszyńskiej, tzw. pomuzealnego, który dotąd nie został skatalogowany. W kolekcji tej znajduje się około dwa i pół tysiąca nie zinwentaryzowanych starodruków³⁵. Być może między nimi znajdują się książki z Grodźca. Druga część akt Institut für Landesforschung znalazła się w zasobie Archiwum Państwowego w Cieszynie. W marcu 1955 r. został przekazany z Archiwum Państwowego w Katowicach do zbiorów archiwum w Cieszynie rękopis ordynacji ziemskiej księstwa cieszyńskiego pochodzący ze zbiorów zamkowych z Grodźca. Ta oprawna w skórę księga o wymiarach 19 x 15 cm została wpisana do inwentarza Komory Cieszyńskiej. Rękopis ma 72 numerowane karty, spisany został w języku czeskim, natomiast deklaracja stanów z 1590 r. po niemiecku. Na drugiej stronie okładki widnieje wpis *Dem Erdman Marklowsky freyherr von Pernstein geherigs Landes-Ordnung*³⁶. Jest to obecnie jedyny zachowany zabytek z kolekcji grodzieckiej.

Reasumując powyższe rozważania możemy stwierdzić, że powiodło się odtworzyć zarys dziejów, a zwłaszcza tragiczny epilog zbiorów bibliotecznych. Jednocześnie zrekonstruowano około 10% zasobu kolekcji. Przedstawiony zarys dziejów biblioteki zamkowej w Grodźcu stanowi zachętę do kontynuowania badań nad księgozbiorami szlacheckimi księstwa cieszyńskiego. W przypadku Grodźca możliwe jest powstanie monografii poświęconej zamkowi i jego zbiorom.

Przypisy

¹ Biblioteka R.G. Tschammera stanowi najstarszą część zbiorów bibliotecznych parafii ewangelickiej w Cieszynie, noszącej jego imię. Na temat biblioteki parafialnej ukazało się już szereg prac, jednak przynoszą one jedynie lakoniczne informacje o najstarszych zbiorach. Księgozbiór Larischów znajduje się obecnie w Zemským archivum w Opawie, a druga część w Narodním muzeum w Pradze trzecia kolekcja przechowywana jest w Bibliotece Silesia Muzeum Těšínska w Czeskim Cieszynie. Stan badań nad cieszyńskimi księgozbiorami historycznymi, w tym biblioteki Tschammera omawia K. Szelong: Uwagi w sprawie stanu badań nad księgozbiorami historycznymi z terenu Śląska Cieszyńskiego „Pamiętnik Cieszyński”, T. 10, Cieszyn 1995, s. 5—14; W dotychczasowej literaturze omówiono krótko bibliotekę baronów Skrbenskich z Hrzistie znajdującą się w zamku w Szonowie zob. H. Lankoči: *Obec a panství Šenov. Kronika starobylé, slazské dědiny*. Polská Ostrava [br]. W okresie międzywojennym zamek ten został rozebrany, archiwum rodowe już w XIX w. trafiło do Wiednia, a obecnie znajduje się w zbiorach Nationalbibliothek w Wiedniu zob. L. Igálffy — Igály: *Neue Silesiaca in der Österreichischen Nationalbibliothek in Wien*, „Der Herold” Vierteljahrsschrift für Heraldik, Genealogie und verwandte Wissenschaften, T. 12, R. 31, 1988, z. 5, s. 129.

² F. Popiołek: *Grodziec śląski i jego właściciele*, „Ziemia”, 27, 1937, nr 7/8, s. 170—175; A. Król: *Renesansowy dwór w Grodźcu Śląskim*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki”, 7,

1961, z 4, s. 309—328; na marginesie można dodać, że najnowszym opracowaniem dotyczącym zamku jest praca W. Kusia: *Odkrywanie tajemnic Grodzca*, „Kalendarz Beskidzki 1996”, 37, s. 43—48.

³ Archiwum Państwowe w Katowicach (dalej APK), Staatsarchiv Kattowitz, oraz Oberpräsidium Kattowitz.

⁴ Muzeum w Cieszynie, archiwum zakładowe, korespondencja.

⁵ J. Pilnaček: *Rody stareho slezka*, T. I, Brno 1991, s. 173—174; J. Polak, T. Wojtoń: *Wacław Grodecki sławny kartograf*, Grodziec, Bielsko-Biała 1991.

⁶ Omawiany inwentarz znajdował się przed wojną w Archiwum Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie. Wypisy z niego sporządził F. Popiołek, i obecnie znajdują się one w spuściźnie tegoż, przechowywanej w Książnicy Cieszyńskiej (dalej KCC), Archiwum Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego (dalej APTL), sygn. 44.

⁷ Archiwum Państwowe w Katowicach Oddział w Cieszynie (dalej APC), Komora Cieszyńska (dalej KC) sygn. 106.

⁸ L.J. Szersznik: *Nachrichten von Schriftstellern und die Künstlern aus dem Teschner Fürstenthum*, Teschen 1810, s. 93, 100.

⁹ APC, Das Teschner Herzogliche Landrecht, sygn. 7, f. 680.

¹⁰ APC, KC, sygn. 1950, s. 64.

¹¹ KCC, DD V 13; Opis kroniki podał R. Kowalik podczas wojny w cieszyńskiej mutacji *Kattowitzer Zeitung*, a obecnie tekst ten opublikowano ponownie w polskim tłumaczeniu *Skoczowskie osobliwości* „Kalendarz Skoczowski 1993”, Skoczów 1992, s. 162—163; Najszerzej zainteresował się tym rękopisem Jan Wantuła: *Osobliwości małego miasteczka. Dawne kroniki podbeskidzkiego regionu Skoczowa*, Katowice 1983, s. 14—16.

¹² Po Fryderyku majątek oddziedziczyła córka Karolina, żona Ladisława de Mara. Po niej Grodziec posiadała córka Karoliny, Zofia, której pierwszym mężem był hrabia Edward Gustaw Apponyi, a drugim Henryk Zobel. Z drugiego małżeństwa urodziła się Anna Eleonora, zamężna Zamoyska.

¹³ APC, K.K. Kreisgericht in Teschen, kontrakt sprzedaży Grodzca z 1884 (dopływ nieopracowany).

¹⁴ Ewentualny adresat listu A. Prokopa został ustalony w konsultacji z dr Ph Karlem Müllerem, dyrektorem Zemskeho archivu w Opawie.

¹⁵ APC, Spuścizna Wiktora Kargera, sygn. 234.

¹⁶ A. Marklowski: *Urkunden und Nachrichten über die Familie derer von Marklowski, Pernstein von Marklowsky, Freiherr Marklowsky von Zebracz und Pernstein*, Wien 1909, s. 42.

¹⁷ Byli to Helena Schmal, Leopoldyna Panker, Olga Weiss, Kamila Bosch, Franciszek Seidl, Ignacy Seidl, Karol Seidl i Hermína Röseler z domu Seidl por. APK, Powiatowy Urząd Ziemi w Cieszynie, sygn. 6, f. 22.

¹⁸ A. Pilch: *Habicht Ernest* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, T. 9, Wrocław [i inne] 1961 s. 217—218; por. APK, Urząd Wojewódzki Śląskiego, sygn. 35, f. 295—296; Opis przyjazdu Habichta do Grodzca i ceremonii przejęcia dóbr zob. „Gwiazdka Cieszyńska”, 1927, nr 55 z dnia 19.07, s. 4; na temat jego mecenatu nad zamkiem por. J. Polak, T. Wojtoń: *Wacław Grodecki sławny...*, s. 12.

¹⁹ Informacje Michała Niedziałkowskiego podane za E. Rosner: *Grodziec Zofii Kossak* [w:] *Cieszyńskie okruciny literackie*, Cieszyn 1983, s. 50; przedruk tego tekstu o Grodźcu Tenże: *Wokół Zofii Kossak. Zbiór szkiców i przyczynków*, Cieszyn-Górki Wielkie 1995, s. 55—56.

²⁰ KCC, APTL, sygn. 44.

²¹ F. Popiołek: *Grodziec Śląski...*; skrót tego artykułu ukazał się jako *Zamek grodziecki i to, co się w nim kiedyś działo*, „Głos Stanu Średniego”, 3, 1937, nr 44 z 30.10., s. 2,3.

²² KCC, APTL; F. Popiołek: *Grodziec Śląski...*, s. 175, przyp. 24.

²³ KCC, APTL,

²⁴ A. Król: *Renesansowy dwór...*, s. 320, przyp. 42, s. 309, przyp. 3; Zapewne chodzi o kolejną kopię sprawozdań biskupich, które ostatnio opublikował I. Panic: *Sprawozdania wizytacyjne biskupów wrocławskich (z 1717)*, Cieszyn 1994.

²⁵ APK, Staatsarchiv Kattowitz, sygn. 178/35.

²⁶ Ibidem, sygn. 220/30; por. ibidem, Oberpräsidium Kattowitz, sygn. 147/23.

²⁷ Na temat działalności niemieckiej służby archiwalnej na Górnym Śląsku zob. A. Staszów: *Działalność niemieckiej służby archiwalnej w Katowicach w latach 1939—1945*, „Silesia Superior”. Śląskie zeszyty Humanistyczne, T. 1, Katowice 1994, s. 9—20; o jej stosunku do archiwów rodowych i podworskich zob. Tejże: *Archiwa prywatne w prowincji Górnego Śląska (1939—1945)*, „Archeion”, T. LXXII, 1981, s. 84—87, 93—95.

²⁸ APK, Staatsarchiv Kattowitz, sygn. 173/69.

²⁹ Muzeum w Cieszynie, sygn. MC/F/1332/2.

³⁰ Ibidem, korespondencja.

³¹ na temat działalności tej instytucji w zakresie konfiskaty książek z terenów Generalnej Guberni i ziemiach włączonych do III Rzeszy zob. *Straty bibliotek w czasie II wojny światowej w granicach z 1945 roku. Wstępny raport o stanie wiedzy*, pod red. A. Mężyńskiego, Warszawa 1994, tam też bibliografia przedmiotu.

³² Cała korespondencja była prowadzona we wrześniu 1941 r.

³³ Archiwalia te zostały ewakuowane z końcem wojny do jednego z zamków na Opolszczyźnie i w większości zaginęły w zawierusze wojennej.

³⁴ APK, Oberpräsidium Kattowitz, sygn. 147/42 (pismo z 1.03.1942), sygn. 147/42 (pismo z 25.02.1942).

³⁵ K. Szelong: *Książnica Cieszyńska*, Cieszyn 1995, s. 18.

³⁶ APC, Ewidencja przybytków i ubytków archiwalnych, T. 1, 1955/1; Początkowo księga została wpisana pod sygnaturą 1221, zaś po opracowaniu zespołu nadano jej sygn. 106. Zachowały się na niej również stare sygn. Lit D 28 oraz P 21. Na rękopisie tym nie zachowała się sygnatura biblioteki zamkowej — 88.

Aneks 1

F. Popiołek, Biblioteka zamkowa w Grodźcu Śląskim. Najstarsze książki.

Źródło: Książnica Cieszyńska, Archiwum Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego sygn. 44, Spuścizna Franciszak Popiołka.

1. Scheibler, *Synopsis Methodica Philosophia*. Giessa amp. Champen 1611.
2. Roger Robert, *Sonnets Chretieniens*, Berlin 1646.
3. Lazarus Zatnerus, *Theatri Choemici* (6 tomów) 1659.
4. Prawa i rozporządzenia ziemskie wydane dla Śląska Ciesz. (przepisane w r. 1693 po morawsku i niemiecku). nr 84.
5. De Vaugelas, *Quite-Curse dela vie et des actions d Aleksandre le*, Grand Paryż 1680. nr 367
6. *Evangelien* — brak początku bardzo stara. nr 410
7. Spenner, *Die evangelische Glaubenlehre*, Frankfurt 1688. nr 417
8. *Evangeliae et epistolae*, Breslau 1690. nr 436
9. *Allgemeine und General Reformation der ganzen Welt*, Regensburg 1681. nr 442
10. Simonem Pauli, *Methodiam aliquot Locorum Doctrinae Ecclesiae*, Wittenberg 1579. 446
11. Kramer, *Der Steg und Weg zum ewigen Leben*, Jena 1563. nr 437
12. Theodorico Conrado, *Analisis Logica Evangeliorum*, Glessae 1613.
13. Joannis Jani, *Stern-Himel* 1650. nr 511
14. Cave William, *Antiquitates Apostolicae*, Leipzig 1696. nr 513

15. Weigarten, *Fasciculi diversorum iurium*, Nurnberg 1690. nr 552
16. Carpzow Ben., *Rerum Criminalium-Practicae Novae Imperialis Saxonica*, Leipzig u. Frankfurt 1655. nr 554
17. *Oelsnisches Fürstenthums Landgesetze*. In manuscripto 1664. 556
18. *Additiones Aureae Decisionibus Matthaei de Afflictis*, Venedig 1600. nr 559
19. Gaill Andreas, *Observationum et Processum Juridicarium*, Koeln 1601. nr 565
20. Strylo Sam., *Tractatus de Successione ab Intestato*, Frankfurt 1697. nr 570
21. Cramer A., *Extract aus dem Boemischen-Stadtrechte u. Landesordnug*, Leipzig 1671. nr 574
22. Wekebrod F., *Sammlung der Gesetze v. J. 1600-1740*, Brunn nr 595
23. Lauterbach, *Campedium iuris*, Stuttgart 1639. nr 619
24. Hotomani Fr., *Juris Questionum* 1585 nr 629
25. Scweder G., *Introductio in Jus Publicum Imp. Romano-Germanici*, Tuebinge 1691 nr 631
26. Spaten, *Auditeur oder Kriegs-Schulteiss*, Nurnberg 1695 nr 633
27. Pagii Jul., *Enantio Panon Leges Conciliatares*, Coloniae 1661 nr 634
28. Gothofredus, *Manuale Juris*, Genovae 1654 nr 635
29. Chlingensperger Chr., *Collegiorum Juris Civilis*, Ingolstadt 1688 nr 637
30. Batavor L. *De Veteri Ritu Nuptiarum et Jure Connubiorum* 1641 nr 638
31. Schicacardo Nar., *Logica Juridica* 1615 nr 642
32. *Corpus Juris Canonici*, Koeln 1696
33. Bosius A., *De Comparanda Prudentia et Eloquentia civili*, Jena 1678 nr 685
34. Arnisaei Henningi, *De Republica*, Frankfurt 1615 nr 710
35. *Erstes Protestantisches Gebetbuch*, Lipsk 1558. nr 720
36. Katolicka książka do nabożeństwa. Ręcznie pisana gotykiem po łacinie z XV wieku.
37. Scottelio D.J. *Kurzer Tractat von Unterschiedlichen Rechten in Teutschaland*, Frankfurt 1671. nr 733

Aneks 2

Spis książek sporządzony przez dr Nehmitza w 1941 r.

Źródło: Archiwum Państwowe w Katowicach, Staatsarchiv Kattowitz. sygn. 173/479—480.

1. nr 61 M.S. *Essai sur l'histoire litteraire de Pologne*, Berlin 1778.
2. nr 84 Prawa a zřízení zemske knížectwi Tiessynskeho 1591; psane leta Panie 1693. Deklaration der Stände, Urkunde. Rud. II v. 1591, (dt), 8°.
3. nr 92 *Hof-u. Stadtschematismus...*, Wien 1784, 8°.
4. nr 214 Christoph Traugott Delius, *Anleitung z. d. Bergbaukunst*, Wien 1773, 4°.
5. O(hne) N(ummer) E. Ritter Proskowetz v. Proskow, I, *Der Donau-Oderkanal* Wien 1896, Brosch, 4°.
6. O.N. *Augsburger Allg. Zeitung*, 1840—46, 1847, 2; 1852, 1,2; 1858, 1860, 1864, 1 1865.
7. nr 312 *Allg. grosser Atlas*, herausg. F. A. Schraembl, Wien 1800 (Beschleghnahme Gr 21).
8. nr 311 1 Mappe mit losen Karten 18/19 Jh. (Beschleghnahme Nr Gr 19).
9. nr 722 *Kaiserl. und kgl. Privilegia, Statuta et sanctiones Pragmaticae*, Breslau Brachvogel 1712.
10. nr 705 *Continuation...*, c, d, e, f.
11. O.N. *Allg. Europäisches Journal*, Brünn 1794—1798, 8°.
12. O.N. Krünitz, *Oeconomische Encyclopädie* (Forts. bis Meer, Brünn 1807, 87 Bde., 8°.
13. nr 185 Wilhelm Heinsius, *Allg. Büchr-Lexikon*, 4 Bde., Leipzig 1793 ff, 4°.
14. nr 345 R. Kneifel, *Topografie des k. k. Antheils von Schlesien*, Teil 1 Brünn 1804, Teil 2 Bd 2 Brünn 1805, Teil 2 Bd 3, Brünn 1806.

15. nr 347 A.F. *Büschings grosse Erdbeschreibung*, Troppau 1785, a—z, 26 Bd, 8°.
16. nr 348 a—d, Register dazu, 4 Bde, Wien 1790, 8°.
17. nr 705a *Sammlung der Wichtigsten k.k. Privilegien...* d. Landes Schlesien, 1 Teil, Crossen, 4°.
18. nr 705b 2 Teil, Breslau 1739, 4°.
19. nr 535 *Erstes Jahrhundert der Krankenstintung des Ordens der Barmherzigen Brüder in der Stadt Teschen k. u. k. Anteils Schlesien am. 30. Nov. 1800*, Wien, 8°.
20. nr 571—571b *Kais und kgl. des Erbzt. Schlesien concernirende Privilegia, statuta et sanctiones pragmaticae*, Breslau, Brachvogel 1713. T. 1—4, T. 5—6, 2 Bde., 4°.
21. nr 547b F.G. v. Kees, *Kommentar über Josephs des Zweites Allg. Gerichtsordnung*, Prag und Wien 1789, 2°.
22. nr 548 *Constitutio Criminalis Theresiana*, Wien 1769, 2°.
23. nr 549 *Josephs des Zweiten ... Gesetze und Verfassungen im Justizfache*, Prag und Wien 1786 ff., 2°.
24. nr 549 b, c, d, *Forzezung*, 2°.
25. nr 551 *Franz des Zweiten ... Gesetze und Verfassungen im Justizfache*, Prag 1794—97, 2°.
26. nr 556 *Öllessnisches Fürstenthumb Landesordnung, mit abschriftl. Bestätigungs-Urkunde Karten von Münsterberg-Öls, 1610, o. T. (217. s. Rg. einschliessl. abschriftl. Briefwechsel bis 1651 (kais. Ferdd.) ferner Nothwendige Kirchen-Constitution ... Öllssnischen Fürstentums ... 1664, 87 s. + Register (Handschrift um 1670, 2°).*
27. nr 561 *Allg. Gerichts-Konkurs und Taxordnung Für Böhmen, Mähren, Schlesien, Östaerreich ...*, Wien 1781, 2°.
28. nr 562 *Allg. Bürgerl. Gesetzbuch*, Wien 1786, 2°.
29. nr 563 *Sammlung der K.K. Landesfürstl. Gesetz und Verordnungen in Publico-Ecclesiasticis*, 1767—1782, Wien 1784. 2°.
30. nr 563b *dass.* 1785.
31. nr 564 *Der Röm. Kay. auch zu Hungarn und Böhmen etc. Kgl. Maj. Ferdinandi des Andern ... verneuerte Landes-Ordnung derselben Erb-Königreihe Böheimb (u. Forts.)* 1714, 2°.
32. 580 *Handbuch aller unter Jos. II ergangenen Verordnungen und Gesetze*, Wien 1785—1796, 1 Bde., 8°.
33. nr 581 *dass. Sammlung der Gesetze*, Wien 3 Bde, 8°.
35. nr 609 *Vollständige Teutsche Stadt-Recht im Erb.-Kgr. Böheim und Marggrafenthum Mähren*, Wien 1721, kl., 4°.
36. nr 611 *dass. Franz II*, Wien, 18 Bde., 4°.
37. nr 680 Brachvogel, *Statuten etc.*, Breslau 1731.
38. nr 183 Hübner-Zinck, *Natur-Kunst-Berg-gewerbe und Handels Lexicon*, Leipzig 1762, 1 bd. gr., 8°.
39. nr 681 C.S.R.V.S., *Observationes practicae de Juribus ...*, in Silesia ..., Wratislaviae 1717.
40. nr 587 Samuel Oberländer, *Lexicon Juridicum Romano-Teutonicum, d. i. lat. Deutsches juristisches Handlexicon*, Nürnberg 1753, 4°.
41. nr 676 *Deliciae Juris Silesiaci ...*, Frankfurt/Leipzig 1736, 4°.
42. nr 286 *Strassenkarte des Kgr. Böhmen und Mähren. o.O.o.I. (I H. 19 Jhdt).*
43. nr 287 I. de Castro, *Charte v. Inner-Österreich*, Wien 1812.
44. nr 291—308 *Weitere Karten von deutsch-österreichischen Einzelgebieten.*
45. O.N. *Mappa ... Regni Bohemiae ... Johann Christoph Müller*, Pragae 1720.

Petr Mašek
PRAGA

Biblioteka Dworska z Solcy

Solecki zamek i jego właściciele

Zamek w Solcy, wsi stanowiącej obecnie część Karwiny, został wzniesiony w 1873 r. na miejscu pierwotnej twierdzy¹. Dobra karwińskie już od 1569 r. były w posiadaniu górnośląskiej rodziny Larischów², która w 1748 r. podniesiona została do stanu czeskich hrabiów³. Pierwsze wzmianki na temat owego roku pochodzą już z XIII w. Po zawarciu przez Johanna Josefa Larischa (1776—1820) małżeństwa z baronówną Anną von Mönnich (+ 1787) herb Larischów rozszerzono o znak Mönnichów, a członkowie rodu zaczęli używać obu nazwisk. Na 1791 r. datowany jest zatem początek hrabiowskiej linii rodu Larisch-Mönnich.

Po Johannie Josefie zarząd nad karwińskimi dobrami, gdzie już w 1776 r. rozpoczęto wydobywanie węgla kamiennego, przejął jego syn Heinrich (1793—1859), żonaty z hrabianką Henriettą z Haugwitzów (1799—1884). Kolejnym właścicielem majątku został najstarszy syn Heinricha, Johann (1821—1884), dziedziczny członek izby panów, a w latach 1865—1867 austriacki minister finansów. Jego bracia Leo (1824—1872) i Eugen (1835—1880) byli założycielami nowych gałęzi rodu. Następnym dziedzicem Karwiny został syn Johanna i Franciszki, baronówny Kast von Ebelsberg (1828—1902), Heinrich (1850—1918), dziedziczny członek izby panów i starosta ziemski Śląska Austriackiego, który pojął za żonę własną siostrzenicę Henriettę (1853—1916), córkę hrabiego Lea. Ostatnim właścicielem zamku w Solcy był syn Heinricha i Henrietty, hrabia Johann Larisch-Mönnich (1872—1962).

Podczas II wojny światowej, dnia 5 grudnia 1944 r. doszło do wybuchu wielkiego pożaru, który strawił cały zamek⁴. Po konfiskacie majątku Larischów, zamek w Solcy został ogromnym nakładem środków odrestaurowany, aby już jednak w 1953 r. „ustąpić — jak wtedy mówiono — przed wydobyciem” i zostać zburzonym.

Powstanie i rozwój biblioteki

Nie sposób obecnie stwierdzić kiedy dokładnie biblioteka Larischów została założona. Można jedynie przypuszczać, że już w końcu XVI bądź na początku XVII w. w którejś z rodowych siedzib powstał załazek przyszłego księgozbioru. Niestety, książki nie są opatrzone znakami własnościowymi, które pozwoliłyby wskazać na dawniejszych członków rodu jako ich właścicieli. Zasadnicze powiększenie kolekcji, a zarazem utworzenie jej historycznego rdzenia nastąpiło prawdopodobnie dopiero na początku XIX w., kiedy to do kolekcji Larischów włączono fragmenty dwóch znakomitych księgozbiorów, Orlików z Łazisk oraz Vetterów von der Lilie. Około 1800 r. hrabia Johann Josef zakupił od hrabiów Orlików z Łazisk majątek w Dolnych Żywocicach⁵ i — jak można przypuszczać — również wtedy wszedł w posiadanie należącej do tego rodu kolekcji książek.

Biblioteka Orlików z Łazisk

Orlikowie, osiedli w XVII w. na Śląsku i Morawach, pochodzili z Polski⁶. Od 1659 r. byli właścicielami Dolnych Żywocic⁷. W 1721 r. kolejny dziedzic żywocickiego majątku Karl Franz Alexander Orlik (1694—1770) umieścił w tamtejszym barokowym pałacu założoną przez siebie bibliotekę naukową.

Karl F. A. Orlik był człowiekiem wykształconym. Wiedzę zdobywał między innymi w trakcie młodzieńczych peregrynacji po Europie zachodniej. Wiele lat pracował w administracji państwowej oraz w urzędach sądowych na terenie Śląska i Moraw. W 1753 r. uzyskał tytuł hrabiowski. Dwukrotnie wstępował w związki małżeńskie. Jego pierwszą małżonką była poślubiona w 1721 r. Eva Charlotta baronówna von Lilgenau (+ 1731). Po jej śmierci Karl F. A. Orlik pojął za żonę wdowę po hrabim Franzu Antonie von Hoditz, Marię Teresę ze Stahrenbergu. Mimo, że jego potomstwo liczyło ośmioro dzieci, w tym pięciu synów, na początku XIX w. ród Orlików wymarł⁸. Ostatnim jego członkiem był Johann Baptist Karl Anton Orlik (1750—1811)⁹, austriacki oficer. Z Larischami łączyły Orlików dawne koligacje rodzinne, umacniane kolejnymi małżeństwami.

Biblioteka Orlików, obejmująca kolekcję Karla F. A. Orlika w niewielkim tylko stopniu powiększona o książki zebrane przez jego syna Johanna Baptistę, liczy około 250 jednostek bibliograficznych pochodzących z XVI—XVIII w., w większości łacińskich, francuskich i włoskich, w mniejszej mierze niemieckich. Poza nielicznymi wyjątkami nie znajdziemy w nich starszych znaków proveniencyjnych. Takim wyjątkiem jest widniejące na jednej z książek nazwisko Wilhelma Wenzela von Lilgenau (wpis: *Wilhelm Wenzl von Lilgenau*)¹⁰, przodka pierwszej małżonki Karola F. A. Orlika, Ewy Charlotty. Szczątki biblioteki Orlików przechowywane są obecnie w Pradze w Knihovně Národního muzea oraz w Základní knihovně Akademie věd, a ponadto w opawskim Zemském archivu.

Jakkolwiek Orlikowie w sposób wyraźny dążyli do stworzenia księgozbioru o charakterze encyklopedycznym bez ściśle określonego profilu tematycznego, najliczniej reprezentowane jest w ich bibliotece piśmiennictwo z zakresu historii oraz polityki. W tej drugiej grupie warto zwrócić uwagę na przykład na *Axiomata*

historica — politica..., [b.m.] 1685 (sygn. 405) lub Georga Horna: *Orbis politicus imperiorum, regnorum, principum, rerumpublicarum*, Francofurti et Lipsiae 1675 (sygn. 647), a z druków nowszych na Friedricha Schilinga: *Betrachtungen über Die Revolution und das neue sogenannte Demokratische System in Frankreich*, [b.m.] 1790 (sygn. 215). Z kolei wśród dzieł o tematyce ściśle historycznej na wzmiankę zasługuje Antoniusa Bonfiniusa: *Vngarische Chronica*, Franckfurt am Mayn 1581 (sygn. 532). Co oczywiste, księgozbiór Orlików zawierał także literaturę polityczną i historyczną odnoszącą się do Śląska, jak na przykład *Triumph von Schlesien, Oder Beschreibung der Huldigung zu Breslau...*, Breslau 1742 (sygn. ZA Opava Ch 171). Znajdziemy tu ponadto bogaty zbiór piśmiennictwa klasycznego, jak choćby dzieła Tacyta (sygn. 74), Tytusa Liwiusza (sygn. 193) lub Ksenofonta (sygn. 223). Naturalnie nie zabrakło w owym zbiorze również dzieł prawniczych, na przykład: Georga Adama Struve: *Syntagma juris civilis*, Jennae 1668 (sygn. 721). Stosunkowo często spotykamy się tu także ze słownikami oraz podręcznikami gramatyki. Wśród *bohemików* znajdziemy na przykład Jana Jiřího Středovský'ego: *Sacra Moraviae Historia...*, Solisbacia 1710 (sygn. 440), a w zbiorze literatury pięknej dzieło Christopha Martina Wielanda. Piśmiennictwo z zakresu nauk przyrodniczych, za wyjątkiem jednej edycji Georga Luise Leclera de Buffona (sygn. 388) oraz kilka opracowań medycznych, w zachowanej części biblioteki nie jest reprezentowane.

Książki Orlików oznaczane były wpisami: „*Caroli Fr. Orlik*” lub „*Ex libris C. Gr. v. Orlik et Laziska*”, a niekiedy również drzeworytowymi ekslibrisami heraldycznymi, które niemal zawsze wklejano w sposób dość nietradycyjny na brzegach kart tytułowych. W niektórych książkach znajdziemy tylko wpis „Orlik”. Dzieła należące do ostatniego z Orlików oznaczone są podpisem „*Jh. Bap. Gr. Freih. Gr. Orlik Freih. von Lazischka*”.

Biblioteka Vetterów von der Lilie

Kolejną dużą kolekcję wchodzącą w skład biblioteki w Solcy jest księgozbiór Vetterów von der Lilie, hrabiowskiej rodziny wywodzącej się z Ratyzbony, a osiadłej na Śląsku i Morawach. W jaki sposób ten liczący ponad 50 jednostek bibliograficznych zbiór trafił do Biblioteki Larischów nie jest dotąd jasne. Hrabiowie Vetterowie byli od 1660 r. aż do końca II wojny światowej właścicielami zamku Nová Horka, w którym umieszczona była ich rodowa biblioteka. Proweniecje na książkach włączonych do księgozbioru soleckiego są identyczne z tymi, jakie znaleźć można w dworskiej bibliotece z Nové Horky.

Znaczną część księgozbioru Vetterów zgromadził nie zidentyfikowany dotąd członek owego rodu, który swoje książki oznaczał rękopiśmiennym znakiem — przeplatającymi się inicjałami „*VcL*” (Vetter comes Lilie). Na podstawie zachowanego fragmentu zbioru można przypuszczać, iż ów nieznany Vetter gromadził wyłącznie literaturę prawniczą, np. Jacobus Menochius: *De arbitralis iudicium quaestionibus et causis, libri duo*, Coloniae Agrippinae 1583 (sygn. 757) lub Johann Oldendorp: *Iuris civilis canonici collatio...*, Lugduni 1541 (sygn. 695). Najstarsze dzieła wydane zostały w pierwszej połowie XVI w., najnowsze zaś w połowie XVII w. Niektóre pochodzące z biblioteki Vetterów książki opatrzone są

heraldycznym ekslibrisem sygnowanym literami „*J.B.f.*” i zawierającym dewizę: „*DEO DUCE, VIRTUTE COMITE*”¹¹.

Na drugi, mniejszy fragment Vetterowskiej kolekcji znajdującej się w soleckiej bibliotece składają się książki zgromadzone przez hrabiego Karla Vettera (1758 — po 1836). Dotyczą one wyłącznie problematyki medycznej, chemicznej, alchemicznej i hermetycznej. Z najbardziej znanych tytułów można by wymienić np.: Raimundus Lullius: *Opera...*, Argentorati 1609 (sygn. 341) albo Gabrielo Falopio: *Neo eröffnete vortreffliche und rare Geheimnisse der Natur, Darinnen In zehen Büchern gehandelt wird...*, Franckfurth am Mayn 1715 (sygn. 417). Pod względem proveniencyjnym szczególnie interesującym dziełem jest *Musaeum hermeticum reformatum et amplificatum, omnes sopho — spagyricae artis discipulos fidelissimé erudiens...*, Francofurti 1678 (sygn. 409), które obok wpisu „*Ex libris Caroli Vetter Comititis de Lilijs*” oznaczone jest dodatkowo adnotacją „*J. v. Hoditz*”. Chodzi w tym wypadku prawdopodobnie o hrabiego Juliusa Leopolda von Hoditz (1640—1693). Biblioteka hrabiów von Hoditz była najslawniejszą kolekcją literatury alchemicznej na Śląsku¹².

Integralną częścią kolekcji K. Vettera jest fragment biblioteki Josefa Andreasa Christopha z Beretzka, której pozostałości możemy spotkać i w innych zbiorach¹³. Wolumin opatrzony heraldycznym ekslibrisem tego ostatniego znajdziemy również we wspomnianej już bibliotece Vetterów w Nové Horce. Pochodzący z Polski Beretzkowie zostali nobilitowani w Czechach. Josef Andreas Christoph wolny pan Beretzkowski był w połowie XVIII w. urzędnikiem w służbie Lichtensteinów¹⁴. W zachowanych w soleckim księgozbiorze fragmentach biblioteki Beretzków reprezentowane są książki z wielu różnych dziedzin wiedzy: medycyny, chemii, prawa, genealogii. Znajdują się tu również dzieła o charakterze encyklopedycznym. Na uwagę zasługują m.in.: Johanna Agricoli: *Ander Theil O. & M.D. Commentariorum, Notarum, Observationum & Animadversuonum in Johannis Poppi Chymische Medicin...*, Leipzig 1639 (sygn. 748), *Herbario novo di Castore Durante medico...*, Venetia 1667 lub Stanisława Okólskiego: *Orbis Polonus...*, Cracoviae 1641. Liczba książek dotyczących chemii i alchemii jest procentowo wyższa, ale to w wyraźny sposób związane jest z preferencjami, jakimi przy tworzeniu swojej biblioteki kierował się K. Vetter, szczególnie zainteresowany literaturą hermetyczną.

Biblioteka Larischów-Mönnichów

Pozostałą część soleckiej biblioteki, która nie pochodzi ani ze zbiorów Orlików ani Vetterów zgromadzili sami Larischowie. W przyciągu XIX w. cały księgozbiór został oznaczony jednolitym ekslibrisem heraldycznym Larischów-Mönnichów, zawierającym nazwisko rodu oraz nazwę siedziby biblioteki — „*Solza*”. Indywidualnych wpisów oraz innych oznaczeń proveniencyjnych hrabiowie Larisch-Mönnich nie stosowali. Można zakładać, że do wzbogacenia zbiorów w XIX w. i pierwszej połowie XX w. przyczynili się wszyscy członkowie rodu. Małżonka Heinricha Larischa-Mönnicha (1793—1859), Henrietta hrabianka z Haugwitz (1799—1884) pozyskała dla soleckiej biblioteki kilkadziesiąt książ-

żek opatrzonych wpisami „*Frederic de Haugwitz*” lub „*Heinrich Wilhelm Haugwitz*”, w większości pochodzących z drugiej połowy XVIII w. Jedna z nich jest dodatkowo oznaczona heraldycznym ekslibrisem Franza Paula von Smitmer (1740—1796)¹⁵.

Książki o innych proveniencjach

Spośród innych oznaczeń proveniencyjnych występujących w książkach pochodzących z soleckiej biblioteki wymienić można np. supereklibris Karla Ignatza Sternberga¹⁶, którym oznaczane były dzieła przechowywane w jego słynnej, rozproszonej obecnie bibliotece. Heraldyczny ekslibris Christopha Migazzi (1714—1803, od 1757 biskup), kardynała i wiedeńskiego arcybiskupa odnaleźć można we francuskim druku teologicznym z pierwszej połowy XVIII w.¹⁷ Innym dostojnikiem duchownym, z którego książką możemy się tutaj zetknąć, był ołomuniecki i wrocławski kanonik Franz Georg von Gianini¹⁸. Klocek zawierający francuskie teologiczne teksty z końca XVII w. należał z kolei do Antona Gotharda Schaffgotscha (1721—1811)¹⁹.

Francuska prawnicza publikacja Joannesa Domata pochodzi z biblioteki Žerotinów w Velkých Losinách. Z brtnickiej kolekcji hrabiów Collalt trafiło do Solcy dzieło L. P. Maimbourga: *Histoire des Croisades pour la Delivrance de la Terre Sainte*, Paris 1676 oraz ekslibris i supereklibris z napisem: „*Ex Bibliotheca Antonii Rambaldii SRI Comitum de Collalti Sancto Salvatore Ray Credazzo Musestré Pirnitz, Teuto Rudoletz Tscerna*”. Ponadto znaleźć tu można drobne pozostałości po zbiorach Künigelów, Schönhoferów, Saurau, Rogendorfów, Waldsteinów i Kajkowskich z Kajkowic. Zaskakuje obecność ekslibrisu książąt Metternichów.

Powojenne losy zbiorów

Po II wojnie światowej majątek Larischów-Mönnichów skonfiskowano. Biblioteka została w niejasnych okolicznościach z Solcy wywieziona. Podczas gdy współczesna część księgozbioru, która bez wątpienia istniała, zaginęła bez śladu, zbiory starsze rozdzielone zostały na trzy części. Największy fragment przejęty został przez komisję narodową i kulturalną, która najpierw przewiozła skonfiskowane książki do Pragi, następnie na krótko do zamku Veltrusy, ostatecznie przekazując je do biblioteki Národního muzea, oddělení zámeckých knihoven. Drugą część zbiorów oddano do Základní knihovny Československé akademie věd (obecnie Česká akademie věd — ČAV), skąd na początku lat siedemdziesiątych 162 voluminy o soleckiej proveniencji trafiły do Národního muzea. Inne nadal pozostają w zbiorach Základní knihovny ČAV²⁰. Pozostałą część soleckiego księgozbioru przewieziono prawdopodobnie razem z archiwum Larischów-Mönnichów do Opawy i włączono do zbiorów tamtejszego Zemského archivu. Większa część fragmentu soleckiej biblioteki przechowywanego w Národním muzeu przeniesiono na zamek Březnice, umieszczając ją na ekspozycji w zabytkowych regałach pochodzących z tzw. Lokšanské biblioteki²¹.

Charakterystyka zawartości

Zbiory o soleckiej proveniencji wchodzące obecnie w skład biblioteki Národního muzea obejmują łącznie 1072 jednostki, w tym 9 rękopisów, 59 druków XVI-wiecznych oraz 948 druków z XVII i XVIII w. Do tego należy dodać kilkadziesiąt tomów przechowywanych w Základní knihovně ČAV oraz około 130 druków znajdujących się w Zemském archivu w Opawie. Bliżej nieokreślona liczba starodruków została bezpowrotnie stracona, z niektórymi z nich można się sporadycznie zetknąć w antykwariatach i zbiorach prywatnych²².

Wśród rękopisów znajdują się materiały dotyczące gospodarki w dobrach Orlików z Łazisk w latach 1670—1707, niemiecki kabalistyczny manuskrypt oraz pochodzące z XVIII w. notatki z wykładów na Uniwersytecie we Wrocławiu na temat dzieł Arystotelesa *Logica* i *De ortu et intentu*²³.

Większość dzieł wydanych została po łacinie, około 30% po niemiecku, resztę tworzą druki francuskie i w mniejszej mierze angielskie. Zasadnicza część druków łacińskich wyszła z oficyn drukarskich położonych na obszarze ziem niemieckich. Kolekcja została już częściowo scharakteryzowana przy okazji omawiania jej fragmentów pochodzących z bibliotek Orlików i Vetterów. Obok wspomnianych wtedy publikacji z zakresu nauk hermatycznych w całej kolekcji wyraźnie dominuje literatura prawnicza oraz zbiory praw, np. J. H. Böhmer: *Ius ecclesiasticum protestantium...*, Halae 1736. Z pozostałych dziedzin wiedzy reprezentowane są: filozofia, filologie, militaria, fizyka. Znajdziemy tu ponadto książki podróżnicze, biografie znanych osobistości z końca XVIII w. oraz beletrystykę.

Przypisy

¹ A. Rebrová: Zámek Solca. „Vlastivědné listy Severomoravského kraje”, R. 16: 1990, nr 2, s. 48; prawdopodobnie ze względów politycznych w monumentalnym wydawnictwie „Hrady, zámky. a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku”, T. II, Praha 1983 nie zamieszczono wzmianki na temat zburzonego zamku w Solcy.

² Průvodce po archivních fondech. Státní ústřední archiv v Opavě, Praha 1959, s. 72—73.

³ Gothaisches Genealogisches Taschenbuch der Gräflichen Häuser, Gotha 1835, 1872, 1928, 1940; Genealogiczna baza danych Dr. Vladimíra Pouzara.

⁴ A. Rebrová: Zámek Solca, s. 48.

⁵ Hrady, zámky a tvrze, T. II, s. 59.

⁶ J. Pilnáček: Rody starého Slezska, T. II, Brno 1991, s. 352—353; K. F. B. Leupold: Allgemeines Adels — Archiv der österreichischen Monarchie, Wien 1789, s. 508—517; Gothaisches Genealogisches Taschenbuch der Gräflichen Häuser, Gotha 1867, s. 1090—1091.

⁷ Hrady, zámky a tvrze, T. II, s. 59.

⁸ F. L. Rieger: Slovník naučný, T. V, 1866, s. 1116; Ottův slovník naučný, T. XVIII, Praha 1902, s. 880 uz. 1810.

⁹ K. F. B. Leupold: Allgemeines Adels — Archiv, s. 508—517; z kolei F. L. Rieger pisze: „Jan Baptista Evžen” i podaje 1747 r. jako datę jego urodzenia, F. L. Rieger: Slovník naučný, T. V, 1866, s. 1116.

¹⁰ W 1666 r. Wilhelm W. von Lilgenau został podniesiony do stanu czeskich panów, A. v. Doerr: *Der Adel Böhmischen Kronländer*, Prag 1900, s. 151.

¹¹ B. Lifka rozwiązuje ów inicjał jako Georg Bubig, B. Lifka: *Exlibris a subalibris v českých korunních zemích v letech 1000–1900*, Praha 1980, s. 121.

¹² Por.: B. Lifka: *Knihovna Karla Josefa a Vojtěcha Josefa hrabat Hodických z Hodic ve Slezských Rudolticích*, „Strahovská knihovna”, t. 9, 1974, s. 115–140; P. Mašek: *Zámecká knihovna Tovačov*, „Muzejní a vlastivědná práce”, R. 32 („Časopis Společnosti přátel starožitností”), R. 102: 1994, s. 241–243.

¹³ P. Mašek: *Zámecké knihovny na Úsově*, (w:) „Miscellanea oddělení rukopisů a vzácných tisků”, t. 7/2, 1990, s. 70.

¹⁴ *Stammbuch der blühenden und abgestorbenen Adels in Deutschland*, T. I, s. 100; K. F. B. Leupold: *Allgemeins Adels — Archiv der Österreichischen Monarchie*, Wien 1789, s. 152–154.

¹⁵ Por.: I. Ropková: *Knihovna Maltézských rytířů v Praze na Malé Straně*. Diplomová práce, Katedra Knihovnictví FF UK, 1982, 92 s.; zaskakující, že knižky należące do F. P. Smitmera znaleźć można i w innych bibliotekach, por.: P. Mašek: *Knižní sbírky na zámku Kynžvart*, (w:) „Sborník Západočeského muzea v Plzni. Historie XII” Plzeň 1994, s. 19; Tenże: *Křivoklátská knihovna rodu Fürstenbergů*, (w:) „Sborník Národního muzea”, seria C, Z. XXXVIII: 1993, nr 1–2 (w druku).

¹⁶ Por.: P. Mašek: *Příspěvky k dějinám zámeckých knihoven západních Čech*, (w:) „Sborník archivních prací”, R. XLI: 1991, nr 2, s. 511–536.

¹⁷ E. H. Kneschke: *Neues allgemeines Deutsches Adels — Lexicon*, T. VI, Leipzig 1865, s. 289; C. von Würzbach: *Biographisches Lexicon des Kaiserthums Oesterreich*, Cz. 18, Wien 1868, s. 244–247.

¹⁸ Książki opatrzone jego ekslibrisem przechowywane są także w Muzeum w Bruntalu i w bibliotece zamkowej Kynžvart, por.: P. Mašek: *Knižní sbírky na zámku*, s. 24.

¹⁹ C. von Würzbach: *Biographisches Lexicon*, Cz. 29, 1875, s. 67–68.

²⁰ Potwierdzają to niektóre książki opisane w: A. Baďurová, B. Brtová.: *Soupis tisků 16. století ve fondech ZK UVI ČSAV*, Praha 1987–1988, np.: nry 28, 112, 236, 361, 487, 743, 748, 765; można przypuszczać, że zbiór ten obejmuje kilkadziesiąt woluminów.

²¹ Niniejszy artykuł dotyczy wszystkich rozproszonych obecnie fragmentów soleckiej biblioteki.

²² Książki pochodzące z biblioteki Larischów już w 1803 r. trafiły także do zbiorów Leopolda Jana Szersznika, M. Kudělka: *Leopold Jan Šeršník (1747–1814). Život a dílo*, Ostrava 1957, s. 136 (przyp. tłum).

²³ S. Petr: *Rukopisné fondy zámeckých a hradních knihoven na Moravě a ve Slezsku*, (w:) *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska*. Sborník ze 4. odborné konference, Olomouc 11.–12. října 1994, s. 5–52; S. Petr, M. Tošnerová: *Průvodce po rukopisných fondech zámeckých knihoven v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, „Archiv České akademie věd”, Praha 1995, s. 135.

Z języka czeskiego przełożył Krzysztof Szelonog

Biblioteka Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego w Cieszynie

Początki zbiorów (w tym księgozbioru) Polskiego Towarzystwa (PTL) w Cieszynie są starsze niż samo Towarzystwo, powstałe w 1901 r., sięgają bowiem 1896 r. Wtedy to ksiądz Ignacy Świeży wystąpił w „Gwiazdce Cieszyńskiej” z apelem do społeczeństwa Księstwa Cieszyńskiego, aby składało dary na rzecz mającego powstać Muzeum Śląskiego. Była to inicjatywa — kierowanego przez ks. I. Świeżego — Dziedzictwa Błogosławionego Jana Sarkandra dla ludu polskiego na Śląsku, które istniało już ponad 20 lat¹. Zorganizowaniem całej akcji zajął się inny działacz „Dziedzictwa”, ksiądz Józef Londzin, poprzez osobę którego losy biblioteki Towarzystwa Ludoznawczego spłoty się z losami Dziedzictwa aż do czasu zaniku obu tych instytucji.

Ks. J. Londzin (1862—1929) był na Śląsku Cieszyńskim osobistością, jeśli nie najwybitniejszą w swoich czasach, to chyba najbardziej zajętą i zasłużoną na różnych polach działalności społecznej, naukowej i politycznej. Nazwanie go, po śmierci przez prasę i ludność śląską „hetmanem ziemi cieszyńskiej”, jakkolwiek górnolotne, nie wydaje się być przesadzone. Na jego pogrzebie, który zgromadził dziesiątki tysięcy ludzi, przemawiał m.in. wojewoda Michał Grażyński, oddając hołd jego pamięci także w imieniu prezydenta Ignacego Mościckiego².

Ks. J. Londzin niezwykle gorliwie zajął się organizowaniem Muzeum Śląskiego, a później także Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego. Zamiłowanie do historii i do zbierania pamiątek przeszłości wyniósł z rodzinnego domu w Zabrzegu. Jako student teologii w Ołomuńcu w latach 1884—1889 zajął się uporządkowaniem tamtejszej biblioteki studentów polskich. Kiedy wreszcie w 1890 r. znalazł się w Cieszynie, od razu włączył się w nurt życia narodowego i kulturalnego. W latach 1890—97 był redaktorem „Gwiazdki Cieszyńskiej”. Równocześnie pełnił, po śmierci Pawła Stalmacha w 1891 r., funkcję sekretarza i skarbnika Macierzy Szkolnej Księstwa Cieszyńskiego, w 1901 i 1904 r. był jej prezesem. Głównie dzięki jego zabiegom pierwsze polskie gimnazjum mogło zostać otwarte już w 1895 r. Jako skarbnik, w latach 1904—1918 doprowadził do ponownego rozkwitu podupadającej wówczas Dziedzictwo Bł. Jana Sarkandra. Zakładał także organizacje o charak-

terze charytatywnym przeznaczone do wspomagania kształcącej się polskiej młodzieży. W wielu innych organizacjach pełnił w różnych okresach funkcję prezesa, w niektórych czynnie działał, jeszcze inne wspierał. Był prezesem Związku Spółek Rolniczych, Towarzystwa Turystycznego „Beskid” oraz związku kapłanów Śląska Cieszyńskiego „Unitas”, był członkiem Powiatowej Rady Szkolnej i Wydziału Dróg Powiatowych. Dwukrotnie, w 1901 i 1911 r. został wybrany posłem do parlamentu wiedeńskiego z ramienia Związku Śląskich Katolików. W latach 1918—1920 był prezydentem Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego, później członkiem Rządu Krajowego, delegatem śląskim w Paryżu w lipcu 1920 r., kiedy ważyły się losy całego Śląska Cieszyńskiego. Był również posłem w pierwszym sejmie odrodzonej Polski, w 1919 i potem w 1922 r. W 1928 r. reprezentował Śląsk Cieszyński w Senacie Rzeczypospolitej. W 1927 r. wybrano Londzina przeważającą liczbą głosów na stanowisko burmistrza Cieszyna³.

Wytchnieniem w tej trudnej i często niewdzięcznej pracy, musiała być dla niego działalność naukowa i związana z nią ściśle praca na rzecz utworzenia Muzeum Śląskiego. Najwcześniejsze publikacje ks. J. Londzina dotyczą polskiego piśmiennictwa i drukarstwa na Śląsku Cieszyńskim. Były to między innymi: *„Kilka druków śląsko-polskich z zeszłego i pierwszej połowy bieżącego stulecia z szczególnym uwzględnieniem innych książek polskich używanych przez ludność polską w Księstwie Cieszyńskim”* (1898 r.), *„Bibliografia druków polskich w Księstwie Cieszyńskim od roku 1716 do roku 1904”* (1904 r.), następnie *„Uzupełnienie”* (1922 r.) do tej Bibliografii i jej dalszy ciąg doprowadzony aż do roku 1922 (1923 r.)⁴.

Będąc tak bardzo czynnym w wielu dziedzinach, ksiądz Londzin doskonale znał życie i tradycje ludności Śląska Cieszyńskiego. Ponadto był przecież duszpasterzem i jako taki mógł z bliska poznać i zrozumieć potrzeby tej ludności, także w dziedzinie oświaty i kultury.

Muzeum Śląskie organizowane przez ks. J. Londzina miało na celu gromadzenie zabytków etnograficznych i historycznych, w tym szczególnie wytworów kultury materialnej ludu cieszyńskiego i dokumentów przezeń używanych. Nazwiska ofiarodawców od początku zamieszczano w „Gwiazdce Cieszyńskiej” w specjalnej rubryce pt. *„Dla Muzeum Śląskiego ofiarowali”*⁵. W tej rubryce pierwszym zapisem w 1896 roku było wyszczególnienie przekazanej Muzeum Śląskiemu spuścizny po P. Stalmachu. Znajdowały się tam m.in. świadectwa szkolne P. Stalmacha (23 sztuki) oraz kilka innych dokumentów. Większość z nich znajduje się do dziś w księgozbiorze Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego⁶. Następny zapis, niestety bardzo lakoniczny, dotyczy daru zapewne bogatego i cennego — *„N.N. w Cieszynie — (ofiarował) kilkadziesiąt książek odnoszących się do Śląska”*. Podobne zapisy zdarzają się czasem w tej rubryce pośród nazwisk ofiarodawców i tytułów ofiarowanych dzieł. Stąd precyzyjne zidentyfikowanie powienności obecnego zasobu Towarzystwa Ludoznawczego jest bardzo trudne. Pierwszym wymienionym z nazwiska ofiarodawcą był Teodor Bulik, kościelny w parafii cieszyńskiej i zamiłowany kolekcjoner pamiątek historycznych, który wymieniany będzie w tej rubryce w następnych latach jeszcze wielokrotnie⁷. Ofiarodawcami byli też liczni księża, nauczyciele, urzędnicy, rzemieślnicy oraz chłopci. W samym tylko roku 1896 było ich (przekazujących tylko materiały biblioteczne) blisko 70.

Ekspozaty gromadzono początkowo w lokalu „Dziedzictwa”, jednak już po kilku latach zaczęło brakować w nim miejsca, w związku z czym zbiory przeniesiono do nowo otwartej przez Macierz Szkolną szkoły ludowej przy dzisiejszej ul. I. Świeżego. Równocześnie Dziedzictwo zrzekło się dalszego patronatu nad tą akcją, wobec czego zabrakło instytucji, która by dalej propagowała i wcielała w życie idee powstania Muzeum Śląskiego. W tej sytuacji główny jej rzecznik, ks. J. Londzin zwołał na dzień 9 III 1901 r. zebranie zainteresowanych sprawą osób, które wspólnie powołały Polskie Towarzystwo Ludoznawcze w Cieszynie⁸. Do członków-założycieli Towarzystwa należeli ludzie różnych zawodów i wyznań — kilku księży, nauczyciele gimnazjalni, obok katolików także ewangelicy⁹. Statut nowo powstałej organizacji oparto na statucie o kilka lat starszego Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego we Lwowie. Cieszyńskie Towarzystwo Ludoznawcze było jednak od tego ostatniego organizacyjnie niezależne. Statut z 1901 roku tak określał jego cel: *„Celem Towarzystwa jest umiejętne badanie ludu polskiego i ludów sąsiednich, oraz rozpowszechnianie o nim zebranych wiadomości, a zwłaszcza utrzymywanie muzeum śląskiego w Cieszynie”*. Środkami do osiągnięcia tych celów miała być działalność oświatowa i naukowa, a także wydawnicza, w tym wydawanie własnego organu. Towarzystwo miało też popierać twórczość literacką o charakterze ludoznawczym, a także zakładać księgozbiory i muzea. W statucie mowa jest jeszcze o ustanawianiu delegatów do zbierania wiadomości z danej okolicy, zawiązywaniu oddziałów Towarzystwa w powiatach i tworzenie sekcji naukowych¹⁰. Widać z tego, że Towarzystwo miało ambicje naukowe. Realizowano je między innymi poprzez powołanie do życia „Zarania Śląskiego”, kwartalnika, który zaczął wychodzić w 1907 roku.

Nowo powstałe Polskie Towarzystwo Ludoznawcze przejęło zatem od Dziedzictwa Bł. Jana Sarkandra ideę założenia Muzeum Śląskiego wraz ze zbiorami już na jego rzecz zgromadzonymi. Funkcję kustosa zbiorów przyjął na siebie prezes Towarzystwa, ks. J. Londzin¹¹. Tak więc faktycznie w działalności muzealniczej a zwłaszcza bibliotecznej Muzeum Śląskiego niewiele się zmieniło. Ks. J. Londzin, inicjator całego przedsięwzięcia, pozostał nadal najaktywniejszym działaczem PTL. To do niego ofiarodawcy przynosili swoje dary, on też kwitował je ukazującymi się aż do śmierci w 1929 roku w „Gwiazdce Cieszyńskiej”, zapisami w rubryce *„Dla Muzeum Śląskiego ofiarowali”*¹². Owe zapisy przez długi czas stanowiły jedyny inwentarz księgozbioru Towarzystwa Ludoznawczego. Zbiory znalazły godziwe warunki przechowywania i stałą siedzibę dopiero w 1930 roku, kiedy sprowadzono je do budynku przy ul. T. Regeera 6 (dawny pałac Larischów, obecnie Muzeum). Do tego czasu kilkakrotnie zmieniały miejsce pobytu. Z budynku szkoły ludowej przy ul. J. Świeżego przeniesiono je w 1904 roku do klasztoru oo. Bonifratrów gdzie przetrwały kilka lat, aby z kolei w 1911 r. przeprowadzić się do gmachu Seminarium Nauczycielskiego w Bobrku (obecnie filia Uniwersytetu Śląskiego), gdzie pozostawały aż do 1940 r. Przez cały ten czas ekspozatów sukcesywnie przybywało. Ich liczba znacznie wzrosła w 1903 r. po urządzonych przez Towarzystwo — jeszcze w lokalu szkoły ludowej — wielkiej wystawie ludoznawczej, na którą ofiarowano wiele ekspozatów. Po jej zamknięciu większość zgromadzonych materiałów pozostała na stałe w Zbiorach Towarzystwa¹³.

Nie wszystkie zbiory biblioteczne były przechowywane w lokalach Towarzystwa Ludoznawczego. Według relacji Ludwika Brożka¹⁴ część książek zwłaszcza cenniejszych, jakie ludzie przynosili w darze dla Towarzystwa, do mieszkania ks. J. Londzina przy ul. Schodowej 3, pozostawała na miejscu, gdyż prezes PTL obawiał się przenoszenia ich do kolejnych pomieszczeń magazynowych ze względu na groźbę zniszczenia lub zaginięcia. Dalej w swej relacji L. Brożek stwierdza, że nagły zgon ks. J. Londzina w 1929 r. wprowadził „dużo zamętu w sprawę Towarzystwa Ludoznawczego”. Główny spadkobierca księdza, tj. Dziedzictwo Bł. Jana Sarkandra zabrało wówczas wszystkie książki znajdujące się w jego mieszkaniu, w tym wiele książek należących do Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego. Książki te wraz z prywatną biblioteką ks. J. Londzina znalazły się w zbiorach Dziedzictwa, zaś księgozbiór tego ostatniego został w latach 1939/40 wywieziony na makulaturę.

Ks. J. Londzin, który swoim autorytetem zdołał przyciągnąć na rzecz Towarzystwa Ludoznawczego tak wielu ludzi, był człowiekiem zbyt zajęty, aby móc dostatecznie zabezpieczyć zbiory. Stąd też, jako burmistrz Cieszyna od 1927 r. czynił starania o uzyskanie miejsca na pomieszczenie zbiorów muzealnych PTL, a także Muzeum Miejskiego i Leopolda Jana Szersznika w cieszyńskim zamku. Planów tych jednak nie udało się zrealizować, Muzeum skupiające powyższe kolekcje, powstało dopiero po śmierci ks. J. Londzina, w budynku przy ul. T. Regeera 6. Jednak z początku zbiory Towarzystwa Ludoznawczego i tutaj nie zostały w właściwy sposób zabezpieczone.

Adam Borkowski, któremu dyrektor Muzeum, Wiktor Karger zlecił opiekę nad zbiorami Towarzystwa, nie bardzo orientował się w rzeczywistej wartości zbiorów. A. Borkowski był nauczycielem rysunków w seminarium nauczycielskim, z pracą muzealnika zetknął się w Muzeum Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego w Mławie. Według relacji L. Brożka dopuścił do zniszczenia wielu cennych materiałów, między innymi spuścizny rękopiśmiennej po ks. I. Świeżym, z której resztki L. Brożek odnalazł w 1939 r. na śmietniku¹⁵. Od 1933 r. zbiorami zajmował się Franciszek Popiołek, będący wówczas prezesem PTL, a od 1939 r. — L. Brożek. W czasie wojny biblioteka PTL podzieliła los pozostałych polskich księgozbiorów przechowywanych w Muzeum. Wszystkie zostały wywiezione i zwalone na bezładną hałdę w kościele św. Krzyża przy ul. L. J. Szersznika, gdzie narażone na niszczenie i rozkradanie przetrwały do końca wojny. W 1945 r. powyższe kolekcje wróciły do budynku Muzeum, którego integralną część stanowiły aż do 1960 r.¹⁶ W 1960 r. wydzielono większość zbiorów bibliotecznych z zasobu Muzeum, tworząc na ich bazie Oddział Zabytkowy Biblioteki Śląskiej w Katowicach¹⁷. W 1988 r. kuratelę nad nim przejęła Miejska Biblioteka Publiczna w Cieszynie. Dnia 1 I 1994 r. Oddział Zabytkowy został przekształcony w samodzielną placówkę o nazwie Książnica Cieszyńska. Miejsce przechowywania księgozbioru Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego do końca lat osiemdziesiątych był budynek Muzeum przy ul. Regeera 6, obecnie biblioteka mieści się w magazynie w przedszkolu przy ul. Skrajnej zaś jej najcenniejszą część, tj. stare druki, rękopisy i tzw. Archiwum PTL zlokalizowano w Galerii Książnicy przy Rynku 18.

Po ostatniej kontroli księgozbioru stwierdzono, że liczy on 8145 jednostek inwentarzowych, w tym 418 woluminów starych druków, 62 woluminy rękopisów,

9383 woluminów książek XIX i XX-wiecznych. Prócz tego znaleziono jeszcze 91 książek z pieczęcią PTL, nie wpisanych dotychczas do inwentarza. Prócz księgozbioru biblioteka obejmuje także tzw. Archiwum PTL zawierające 8815 jednostek inwentarzowych usystematyzowanych w 45 wiązek tematycznych zarejestrowanych w inwentarzu kartkowym. Każda wiązka obejmuje od kiludziestu do kilkuset jednostek inwentarzowych, zaś jednostkę inwentarzową stanowi, bądź pojedynczy dokument bądź grupa dokumentów. W tym zbiorze znajdują się zarówno materiały gromadzone w okresie działalności Towarzystwa Ludoznawczego, od początku jego istnienia, jak też całe grupy dokumentów włączonych do niego później. Tak więc znalazło się tutaj archiwum L. J. Szersznika i fundacji jego imienia, archiwum konserwatorów miejskich Cieszyna z XIX wieku, materiały pochodzące z Muzeum Macierzy Szkolnej w Czeskim Cieszynie i innych instytucji.

Archiwum PTL zawiera materiały mające charakter zarówno rękopisów bibliotecznych, jak pojedyncze dzieła rękopiśmienne, dokumenty, korespondencja, jak i archiwalnych, tj. akta pochodzące z archiwów różnych instytucji i organizacji. Materiały te pochodzą z okresu od XVI w. do lat 60-tych XX wieku i większość z nich jest związana ze Śląskiem Cieszyńskim przez osobę twórcy, miejsce powstania lub ze względu na zawartość merytoryczną¹⁸.

Całość zbiorów biblioteki Towarzystwa Ludoznawczego jest z samym Towarzystwem związana dość luźno. Jest to rzadki chyba przypadek biblioteki, której zbiory wzrastały jeszcze po zaniku instytucji do której należała. W momencie przeprowadzki zbiorów z Seminarium Nauczycielskiego do Muzeum w 1930 r. księgozbiór liczył ok. 1000 książek¹⁹. Zbiory Towarzystwa stały się częścią Muzeum, co zresztą było celem PTL od początku jego istnienia. Choć więc Polskie Towarzystwo Ludoznawcze w Cieszynie działało tylko do 1939 roku, jego biblioteka rosła dalej, prawdopodobnie jeszcze na początku lat siedemdziesiątych. Opiekun zbiorów, L. Brożek dbał przy tym jedynie o to, aby do inwentarza Towarzystwa Ludoznawczego trafiały książki wydane do 1939 r.²⁰ W przypadku zbiorów archiwaliów nie przestrzegał już jednak tej zasady, stąd znajdują się w tym zasobie również materiały pochodzące z okresu po 1945 r. Sam L. Brożek pisał zresztą o tym zbiorze: „Varia, luźne pisma, listy, dokumenty, wycinki, drukowane odczyty, pojedyncze numery różnych czasopism (...) Variów tych tworzących tak zwane archiwum TL jest około 5000, a liczba ich stale wzrasta.”²¹

W 1922 roku, według F. Popiołka²² cytującego sprawozdanie ks. J. Londzina, biblioteka liczyła 312 dzieł, co wydaje się być zaskakująco mało w zestawieniu z liczbą 1000 książek wymienianą jako stan księgozbioru w osiem lat później. Wydaje się raczej, że chodzi tu jedynie o liczbę starych druków których obecnie jest w księgozbiórze 418. Tym bardziej, że dalej F. Popiołek wymienia kilka najcenniejszych dzieł z tego zbioru (wyłącznie starodruków), z których większość zachowała się w bibliotece PTL do dziś. Należą do nich: *Kronika polska* Marcina Bielskiego w wydaniu Joachima Bielskiego (1597 r.), *Biblia* Jakuba Wujka z (1599 r.), *Porządek sądów miejskich — prawo magdeburskie* Bartłomieja Groickiego (1566 r.). W 1930 r., jak już wspomniano, księgozbiór liczył około 1000 książek. Następną liczbę podaje Maria Pawłowiczowa, według której w 1960 r. zbiór PTL przekazany wraz z innymi księgozbiorami Bibliotece Śląskiej w Katowicach do jej Oddziału

Zabytkowego w Cieszynie liczył 4862 tomy²³. Z kolei L. Brożek w zbiorowej pracy „Biblioteka Śląska 1922—1972” podaje następujące sprawozdanie z prac przeprowadzonych w ostatnich latach w Oddziale Zabytkowym: „...Uzupełniono inwentarze takich zespołów, jak: [...] Czytelnia Ludowa [...] i biblioteki Towarzystwa Ludoznawczego (dodatkowo wpisano do niej około 5500 pozycji)”. W innym miejscu tej samej publikacji podaje aktualną ogólną liczbę książek w księgozbiorze Towarzystwa „prawie 8000 tomów”²⁴. W innych publikacjach powtarza się potem liczba „około 10 000 tomów”²⁵, co w przybliżeniu jest zgodne z dzisiejszym stanem. Precyzyjne oddzielenie książek przekazanych do roku 1939 Towarzystwu Ludoznawczemu i wcielonych do księgozbioru w latach późniejszych nie jest możliwe, gdyż jak już wspomniano jedynym „inwentarzem” tej biblioteki do roku 1930 były zapisy w „*Gwiazdce Cieszyńskiej*” w rubryce „*Dla Muzeum Śląskiego ofiarowali*”. Tam niejednokrotnie pojawiały się pokwitowania zbiorowe, np. „*p. Piotr Parylak, dyr. gimnazjum polskiego — 4 stare książki*”, „*ks. Józef Londzin w Cieszynie — 21 broszurek traktujących o Śląsku*”. Większość starych druków pochodzi jednak prawdopodobnie z dawnego zasobu (sprzed 1939 r.), niektóre z nich daje się bowiem przypisać konkretnym, wymienionym w „*Gwiazdce Cieszyńskiej*” ofiarodawcom. Są to na przykład wspomniane przez F. Popiołka książki: *Kronika Marcina Bielskiego*, (1597 r.), podarowana przez ks. Józefa Karowskiego, proboszcza w Golezowie w 1896 r.²⁶, książka *Świątnica pańska* Szymona Starowolskiego (1682 r.), przekazana Towarzystwu Ludoznawczemu przez ks. Engelberta Brodzkiego proboszcza w Dzieńmorowicach w r. 1896²⁷. Henryk Bura, stolarz z Karwiny przekazał pierwszy polski modlitewnik wydany w Cieszynie w r. 1823, autorstwa ks. Jana Brzuski. „*Książka modlitewna dla katolickiej młodzieży szkolnej jako też dorosłej od pewnego księdza świeckiego diecezji wrocławskiej austriackiego cesarskiego król. Słońska*”²⁸. Jedyny zachowany w zbiorach Towarzystwa dyplom pergaminowy — akt nadania godności baronowskiej Jerzemu Szabiszewskiemu z Szenowic w 1639 r. ofiarował Muzeum Śląskiemu Rudolf Karpiniec, naczelnik sądu grodzkiego w Cieszynie w 1929 roku²⁹. Powyższe przykłady obrazują nie tylko zawartość księgozbioru PTL, ale przede wszystkim przekrój społeczny kręgu ofiarodawców na rzecz biblioteki. W księgozbiorze tym rzeczywiście przeważają książki religijne, a mianowicie biblie, zbiory kazań, kancjonały, modlitewniki — wydania polskie, czeskie, niemieckie mniej więcej w równych proporcjach. Z nowszych materiałów jest także sporo czasopism wydawanych i czytanych na Śląsku, kalendarzy, wydawnictw ludowych i podręczników szkolnych. Sporo jest książek z dziedziny pedagogiki, historii, literatury, geografii, nauk przyrodniczych. Największą grupę stanowią jednak wszelkiego rodzaju *silesiaca*. Wśród starych druków są to liczne religijne druki brzeskie, w tym np. „*Wierność Bogu i Cesarzowi*” Jana Muthmana (1716 r.), opawskie, wydane w Brnie, Preszburgu itp. Jest wśród nich „*Prawdziwa jedzina do nieba z pisma św. dokazana droga*” Jana Hackenberga, Jerzego Bajtka i Franciszka Knöbla (1761 r.), oraz „*Cithara sanctorum*” Jerzego Trzanowskiego (1768 r.) Do cenniejszych *silesiacy* należy bez wątpienia *Kronika* Jakuba Schickfussa (1625 r.). Z cenniejszych poloników należy wymienić jeszcze przekład „*Gofred albo Jeruzalem wyzwolona*” Torquada Tassa dokonany przez Piotra Kochanowskiego (1618 r.). Wśród rękopisów na uwagę zasługują „*Roz-*

maitości śląskie” Józefa Lompy przekazane Towarzystwu Ludoznawczemu przez księdza Leopolda Fleischera, proboszcza w Bestwinie w 1906 roku³⁰, akta Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego oddane PTL w depozyt na ręce ks. J. Londzina przez Komitet Likwidacyjny Rady w 1924 r.³¹ Zarówno jedno i drugie z wymienionych dokumentów nie zachowały się w zbiorach PTL w całości. Na długiej liście ofiarodawców znajdują się wśród licznych osób przekazujących swoje rodzinne pamiątki (po jednej lub kilka książek czy dokumentów) także posiadacze znacznych bibliotek. Należał do nich Karol Buzek, inspektor szkolny powiatu cieszyńskiego który przekazał Towarzystwu całą swoją biblioteczkę liczącą 350 tomów, przede wszystkim silesiacy.³² Jeszcze za życia ks. J. Londzina część swojego bogatego księgozbioru przekazała Towarzystwu Jadwiga Jaworska ze Skórcza. W archiwum PTL znajduje się kilka rękopisów będących pierwotnie jej własnością, w tym także notatka stanowiąca swoisty testament, którym przekazała swoje zbiory Cieszynowi na ręce ks. J. Londzina. Notatka ta nosi datę 16 IX 1926 i nazwę miejscowości Studziwody³³.

Postać J. Jaworskiej i jej biblioteka wymagają bliższych wyjaśnień. Na większości książek opatrzonych jej nazwiskiem są jeszcze inne znaki własnościowe, przede wszystkim zaś pieczęć z herbem Rawicz i napisem „Biblioteka Ciecierskich” w otoku. Na niektórych książkach występują także nazwiska Jakuba, Ignacego i Tomasza Ciecierskich. Jaworska, primo voto Jasieńska pochodziła z rodu Ciecierskich herbu Rawicz, z których najstarszym wymienianym w herbarzach był Tomasz Ciecierski. Potomkowie Tomasza: Ignacy i Jakub byli stolnikami drohiczki, zaś Jan Ciecierski, jezuita, miał być fundatorem Collegium Nobilium w Warszawie. Syn Jakuba, Dominik, marszałek szlachty obwodu białostockiego, był jednym z dziadków Jadwigi³⁴. Syn Dominika, Stefan (zm. w 1888 r.) był jej ojcem. Dziadkiem Jadwigi ze strony matki był natomiast Henryk Rzewuski pisarz, autor m.in. „*Pamiętek Soplicy*”³⁵. Do rodzinnych majątków Ciecierskich należało miasto Ciechanowiec oraz wieś Ostróżany, gdzie Ignacy Ciecierski w 1758 r. ufundował drewniany kościół i gdzie znajdował się dwór, będący własnością hrabiego Ciecierskiego³⁶, ojca Jadwigi. Być może to tam właśnie przechowywany był księgozbiór rodzinny³⁷. Jak liczna była biblioteka Ciecierskich nie wiadomo, nie wiadomo też, czy w całości przypadła Jadwidze, ani też jaka część z tej biblioteki ostatecznie trafiła do księgozbioru Towarzystwa Ludoznawczego. Jest to prawdopodobnie około stu lub więcej książek, w tym co najmniej 44 stare druki.

Spośród ofiarodawców, którzy przekazali Towarzystwu książki zapewne już za czasów muzealnych, tj. po śmierci ks. J. Londzina, a nawet po 1945 r. na ręce L. Brożka, należy wymienić przede wszystkim jego samego, który przekazał do tego księgozbioru ponad 100 książek. Podobna liczba dzieł pochodzi ze zbiorów Jana Wantuły, sporo książek z księgozbiorów Gustawa Morcinka, F. Popiołka, Pawła Cichego, Jana Bystronia i in. znalazło miejsce w tej bibliotece³⁸. Najbardziej interesujące i najcenniejsze są jednak owe najstarsze darowizny, pochodzące od ludzi, którzy odpowiadając na apele księży I. Świeżego i J. Londzina, pośpieszyli oddawać książki przechowywane w domach od pokoleń. Najciekawsze są też znajdujące się w nich zapisy własnościowe. Warto tutaj przytoczyć przynajmniej kilka z nich.

1. Na czeskiej *Biblii* (Praga 1556 r.) pozostały zapiski dotyczące rodziny Koczwarów z Piotrowic „*Franciszek Koczwar, emerytowany kierownik szkoły ur. w Piotrowicach 21.6.1849. Jakub Koczwar umarł 1864 (75 lat)*” ostatnia data na książce — Piotrowice, 11. lutego 1926
2. „*Ex libris Josephi Ružansky Capellani Teschin 1800*” w tej samej książce zapis „*dar ks. Dziekana*”
3. „*Ofiarował p. Jan Szczurek sługa z poczty w Cieszynie. 6.9.1823*”
4. „*Tato Knižka należy Michala Sskaradnika nowo obłożona Roku Pañe 1821*” poniżej „*Georg Szkaradnik 1893*”
5. „*Zubek Jan nr 15*” poniżej „*Matusz Bilza*” oraz pieczętka owalna o treści „*Zubek Józef kowal Hażlach*” — zapiski te i pieczętka znajdują się na Gramatyce francuskiej wyd. w 1768 r. w Wiedniu.
6. „*Paul Adamus. To należy Jemu. To jest jego Zakon*”
7. „*Tento kancynol gest Gewy Nogowej tey cery Anny z Ryki*” poniżej „*Paul Walach no 1010, 1857*” — zapiski umieszczone w książce „*Cithara sanctorum*” Trzanowskiego z roku 1768
8. „*Książki tej używała Anna Wieluchowa w Sibicy zmarła w 1907 w 77 roku życia. Ks. Londzin*” i dopisek „*na str. od 314 do 334 są pieśni polskie*” — napis umieszczony w czeskim kancjonale wyd. w Cieszynie w 1829 r.
9. „*Jurek Rusnok, Adam Rusnok, 1840*” pod tym notatka: „*Zalozyni Nowego kościoła w roku 1811 w Miesiącu Aprylu to bylo po Wielkiej Nocy we czwartek tu w Bystrzicy*”.
Poniżej przepis na wykonanie lekarstwa na „*ty rany co samy od sebe se robom*” zaś na końcu tej książki notatki, zapewne stolarza dotyczące wymiarów trumny.

Jest tego rodzaju zapisków w książkach Towarzystwa Ludoznawczego wiele, nie wszystkie posiadają daty, nie wszystkie też dają się łatwo odczytać. Każdy z nich z osobna stanowi cenny materiał do badań życia ludu cieszyńskiego, wszystkie zaś razem świadczą o wysokim poziomie cywilizacyjnym i kulturalnym najszerzych warstw społeczeństwa na Śląsku Cieszyńskim. Świadczą o tym, że Jura Gajdzica, wozak z Cisownicy, ani Jan Wantuła z Ustronia nie byli tutaj żadnym wyjątkiem. Ich bibliofilstwo, ciekawość świata, zainteresowania kulturą, nauką i literaturą wyrastały z żywnego gruntu ludowej tradycji. Tradycja zaś to była szczególna — otwarta na świat, chłonna wszelkie zdobycze kulturalne i przetwarzająca je na własny użytek. Z tego też względu księgozbiór Towarzystwa Ludoznawczego zajmuje wśród pozostałych bibliotek Cieszyńskich szczególną pozycję — jest bowiem bezcennym dokumentem rozwoju cywilizacyjnego i kulturalnego tej ziemi.

Przypisy

¹ F. Popiołek: Zbiory Cieszyńskie (W:) Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku, T. II, Katowice 1930, s. 218.

² E. Grim: Ks. Józef Londzin (3.II 1862—21.IV 1929) Szkic biograficzny (W:) Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku T. II, Katowice 1930, s. 94.

³ Ibidem: s. 70—88.

⁴ Ibidem: s. 89—90 L. Brożek: Bibliografia pism ks. J. Londzina (W:) Zanie Śląskie, 1933, Z. 2, s. 84—102.

⁵ L. Brożek: Muzeum w Cieszynie (W:) Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu. Historia, 1963, T. 1, s. 23.

⁶ Gwiazdka Cieszyńska, 1896 nr 2, rubryka „Dla Muzeum Śląskiego ofiarowali”.

⁷ Ibidem.

⁸ L. Brożek: op. cit., s. 23.

⁹ Ibidem, s. 23. L. Brożek podaje nazwiska założycieli Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego w Cieszynie. Byli to: ks. Tomasz Dudek, Andrzej Hławiczka, Jerzy Kubisz, Wacław Nakęski, ks. Antoni Olszak, Franciszek Tomiczek, dr Józef Zaleski oraz profesoria gimnazjum polskiego w Cieszynie: dyr. Piotr Parylak, Stanisław Hubert, Jan Kukucz, Antoni Panek, Tadeusz Pelczarski, dr Kazimierz Wróblewski (w tym ewangelicy: Hławiczka, Kubisz i Kukucz). Później dołączyli do nich: Teodor Bulik, dr Antoni Dyboski, dr Ernest Farnik, Hilary Filasiewicz, Bogdan Hoff, ks. Antoni Macoszek i inni.

¹⁰ Statut Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego w Cieszynie, Cieszyn 1901.

¹¹ L. Brożek: op. cit., s. 23—24.

¹² Ibidem, s. 26—27.

¹³ Ibidem, s. 24—26.

¹⁴ L. Brożek: Spór o protokoły Rady Narodowej (W:) Kuźnica, nr 17 z. X.1937.

¹⁵ L. Brożek: Muzeum w Cieszynie (W:) Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu. 1963, s. 33.

¹⁶ Op. cit., s. 40—44.

¹⁷ L. Brożek: Zbiory Cieszyńskie (W:) Biblioteka Śląska 1922—1972, Katowice 1973, s. 70.

¹⁸ K. Szelong: Przewodnik po zbiorach Oddziału Zabytkowego Biblioteki Miejskiej w Cieszynie, Cieszyn, maj 1993 (maszynopis).

¹⁹ L. Brożek: op. cit., s. 81.

²⁰ L. Brożek: Oddział Cieszyński Biblioteki Śląskiej (W:) Cieszyński Rocznik Muzealny, 1969 T. I, s. 133.

²¹ L. Brożek: Zbiory Cieszyńskie (W:) Biblioteka Śląska 1922—1972, Katowice 1973, s. 82.

²² F. Popiołek: op. cit., s. 220.

²³ M. Pawłowiczowa: Książka polska i biblioteka na Śląsku Cieszyńskim w latach 1740—1920. Katowice 1986, s. 139—140.

²⁴ L. Brożek: Oddział Zabytkowy w Cieszynie (W:) Biblioteka Śląska 1922—1972, Katowice 1973, s. 250.

²⁵ L. Brożek: Oddział Cieszyński Biblioteki Śląskiej (W:) „Cieszyński Rocznik Muzealny”, 1969 T. I, s. 133.

²⁶ Gwiazdka Cieszyńska, 1896.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Ibidem, 1897.

²⁹ Ibidem, 1926.

³⁰ L. Brożek: O rękopisach tzw. cieszyńskich Józefa Lompy, Zanie Śląskie 1961 . 3, s. 669—671. Autor dowodzi, że rękopisy znajdujące się dziś w zbiorach PTL są jedynie częścią daru ks. L. Fleischera, reszta zaś została wypożyczona przez Seweryna Udzię, twórcę krakowskiego Muzeum Etnograficznego i pozostała już w zbiorach tego Muzeum, wpisana do jego inwentarza.

³¹ L. Brożek: Spór o protokoły Rady Narodowej (W:) Kuźnica 1937, nr 17.

³² L. Brożek, Zbiory Cieszyńskie (W:) Biblioteka Śląska..., s. 82. Obecnie akta Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego znajdują się w Archiwum Państwowym w Cieszynie.

³⁵ Archiwum PTL, wiązka 32, nry 52—58, z tego dokumentu dowiadujemy się również o kolejnych małżeństwach Jadwigi Ciecierskiej.

³⁴ O rodzinie Ciecierskich w herbarzach informacje są dość skąpe. Herbarz polski Niesieckiego, Lipsk 1839, T. III na s. 109—110 mówi o Ciecierskich herbu Ślepowron, wysuwając przypuszczenie, że w późniejszych czasach zmienili herb na Rawicz, powołuje się na Wielądka. Wielądek W. W. „Heraldyka czyli opisanie familii y krwi związku szlachty polskiej (...)” Warszawa 1795 w t. III na s. 171 jako pierwszego z rodu Ciecierskich herbu Rawicz podaje Tomasza (który musiał zapewne żyć na przełomie XVII/XVIII wieku), najmłodszy z rodu jest jego prawnuk Dominik.

³⁵ Polski Słownik Biograficzny Kraków 1938, T. IV s. 36 podaje, że Dominik (zm. w 1828) miał syna Stefana (zm. 1888). O koligacji z rodziną Rzewuskich pisze Kazimierz Pułaski, Kronika Polskich rodów szlacheckich Podola, Wołynia i Ukrainy, Brody 1911 T. I s. 189: Henryk Rzewuski (1791—1866) żonaty z Julią z Grocholskich miał dwie córki, z których Jadwiga wyszła za Stefana Ciecierskiego. We wspomnianych archiwaliach PTL znajduje się list podpisany przez Julię Rzewuską z Grocholskich do Jadwigi Ciecierskiej, wnuczki w Poznaniu, datowany na rok 1864.

³⁶ O majątkach Stefana Ciecierskiego zob. Encyklopedia Powszechna, Warszawa 1863, t. 14, s. 866. Hasło Kluk Krzysztof. S. Ciecierski wystawił w tamtejszym kościele w 1848 nagrobek z popiersiem K. Kluka (1739—1796) wieś Ostróżany w pow. bielskim, gub. grodzieńskiej (przy drodze z Siemiatycz do Ciechanowa (W:) Słownik Geograficzny królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, Warszawa 1886, T. VII, s. 730.

³⁷ Na jednej z książek darowanych przez J. Jaworską jest również dopisek: „Z biblioteki ostróżańskiej”.

³⁸ Według zapisów w inwentarzu PTL robionych przez L. Brożka, później przez jego współpracowników.

Z dziejów Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego na Śląsku Cieszyńskim (w stulecie założenia)

Setna rocznica formalnego ukonstytuowania się Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego na Śląsku Cieszyńskim, przypadająca we wrześniu 1896, tworzy wymienitą okazję nie tylko do refleksji nad miejscem i rolą tego stowarzyszenia w dziejach lokalnej oświaty, ale także do przypomnienia niektórych chlubnych kart z przeszłości nauczycielskiego ruchu zawodowego w regionie. Spora bowiem grupa miejscowych pedagogów — jak wynika z badań własnych przeprowadzonych u progu lat dziewięćdziesiątych — posiada na ogół nikłą znajomość dziejów tego ruchu, nie zna jego sztandarowych postaci¹.

Tymczasem wiedza o dokonaniach minionych pokoleń cieszyńskich nauczycieli, o trwającym niemal przez półwiecze procesie rozwoju ich świadomości narodowej powinna — w odczuciu piszącej te słowa — stanowić istotny składnik kultury pedagogicznej współczesnych pracowników szkoły. Wyłania się zatem potrzeba wprowadzenia w krąg dyskusji pedagogów problematyki dotyczącej dziejów nauczycielskiego ruchu umysłowego i zawodowego w regionie.

Niniejsze opracowanie stanowi skromną próbę włączenia się do tego dyskursu. Prezentowane w nim rozważania nie roszczą sobie pretensji do wyczerpania całości zagadnienia ujętego w tytule, ograniczają się jedynie do przypomnienia kilku wybranych faktów z przeszłości interesującego nas ruchu i ukazania na tym tle prawie trzydziestoletniej działalności Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego.

Moment narodzin polskiego nauczycielskiego ruchu zawodowego na Śląsku Cieszyńskim jest trudny do ustalenia ze względu na brak reprezentatywnych źródeł. Na podstawie szczątkowo zachowanych materiałów archiwalnych można wnosić, iż już około 1840 r. nauczyciele zbierali się w kółkach towarzyskich na gruncie prywatnym. Odczuwali bowiem potrzebę poruszania nurtujących ich problemów zawodowych w większym gronie koleżeńskim. Zrzeszali się głównie pedagodzy prywatnych szkół ewangelickich. Nauczyciele katoliccy nie przejawiali ówczesnie większej inicjatywy w tym zakresie, zadowalając się uczestnictwem w odprawach zwoływanych przez nadzór szkolny².

W miarę pogłębiania się procesu emancypacyjnego nauczyciele obu wyznań coraz odważniej i liczniej występowali w obronie swych praw, domagając się m.in. zmiany podręczników dla klas elementarnych, zaprowadzenia urzędowych konferencji pedagogicznych, podwyższenia uposażeń³. Władze szkolne stanowczo jednak odmawiały poczynania jakichkolwiek ustępstw w tych kwestiach. Taki stan rzeczy utwierdzał pedagogów w przekonaniu, że realizacja ich postulatów nie jest możliwa bez zjednoczenia się.

Radykalizacja nastrojów społecznych w regionie w okresie Wiosny Ludów, a zwłaszcza ogłoszenie konstytucji przyznającej obywatelom wielonarodowościowej monarchii rozliczne swobody, stworzyły optymalne warunki dla wielostronnej aktywizacji szeregów nauczycielskich, ożywiły ich dążności emancypacyjne. Wyrazem ówczesnych nastrojów i przekonań wśród postępowej części miejscowego nauczycielstwa były liczne zebrania, podczas których debatowano nad przyszłością polskiej oświaty w regionie oraz nauczycielskiego ruchu zawodowego.

W lipcu 1848 r. podczas spotkania w Ustroniu grupa nauczycieli ewangelickich wysunęła myśl przekształcenia dotychczasowych narad w formalne stowarzyszenie zawodowe⁴. Na skutek przyznania konferencjom statusu urzędowego odstąpiono od tego zamierzenia.

Na Śląsku Cieszyńskim działała ówczesnie tylko niemiecka organizacja nauczycielska, tzw. Landeslehrerverein, zrzeszająca również pedagogów polskich szkół ludowych, w większości wychowanków niemieckich seminariów, o nieukształtowanych jeszcze w pełni poglądach narodowych. Stopniowo jednak dojrzewała idea powołania odrębnej polskiej organizacji nauczycielskiej, która stałaby na straży interesów tej grupy zawodowej. Coraz wyraźniej uświadamiono sobie również wagę zgodnej współpracy ogółu nauczycielstwa regionu bez względu na różnice światopoglądowe czy wyznaniowe. Dlatego po ogłoszeniu w 1861 r. patentu tolerancyjnego nadającego wszystkim grupom wyznaniowym w Monarchii równe prawa, wysunięto projekt utworzenia międzywyznaniowego stowarzyszenia zawodowego.

Pierwsze wspólne zebranie pedagogów obu wyznań odbyło się 30 XI 1863 r. w Cieszynie z inicjatywy Jana Śliwki⁵. Poprzedziła je szeroko zakrojona akcja agitacyjno-perswazyjna prowadzona — jak zauważył Alojzy Waszek — „przez najszlachetniejszych nauczycieli z jednej i drugiej strony”⁶. Podczas obrad wypracowano płaszczyznę porozumienia oraz sformułowano założenia statutowe przyszłej organizacji. Na tym w zasadzie zakończyła się akcja zjednoczenia, gdyż z wielu względów nie udało się jeszcze wówczas powołać międzywyznaniowego stowarzyszenia. Integracji nauczycielstwa nie sprzyjał — mówiąc najogólniej — cały szereg specyficznych dla regionu cieszyńskiego uwarunkowań, a zwłaszcza ciągła rywalizacja pomiędzy obiema grupami wyznaniowymi, spowodowana m.in. odmiennym statusem oraz nierównym poziomem uposażeń.

Dopiero w 1868 roku po wejściu w życie zarządzenia ministerialnego likwidującego szkoły wyznaniowe, a wcześniej — ustawy zezwalającej na stowarzyszenie się, powstawały naturalne warunki do utworzenia wspólnej organizacji. Według relacji pamiętnikarza, zebranie założycielskie Towarzystwa Nauczycieli w dn. 27 IX tegoż roku „było wielkie, sala obszerna seminarium nauczycielskiego na farnym

placu (obecnie Technikum Budowlane przy Placu Dominikańskim — Ł.D.) ledwie pomieścić mogła uczestników”⁷.

Z braku szerszej dokumentacji niewiele dzisiaj wiadomo o poczynaniach tego pierwszego w Cieszyńskim polskiego stowarzyszenia pedagogicznego⁸. Na podstawie skąpych wzmianek rozsianych w literaturze wspomnieniowej i prasie z tego okresu można wnosić, iż w ciągu swego istnienia usiłowało ono, głównie dzięki staraniom wspomnianego już Jana Śliwki, rozwinąć wiele wartościowych form działalności służących podnoszeniu poziomu wiedzy ogólnej i zawodowej zrzeszonych pedagogów, a tym samym ich prestiżu społecznego.

W 1875 r. na skutek różnych animozji i nacisków Towarzystwo rozpadło się na dwie odrębne organizacje: Towarzystwo Nauczycieli Miejskich i Towarzystwo Nauczycieli Wiejskich, które niebawem zatraciły swój narodowy charakter i połączyły się z Landeslehrerverein⁹. Fakt ten był równoznaczny z likwidacją polskiego nauczycielskiego ruchu zawodowego w regionie.

Jednak już w początkach lat osiemdziesiątych, pod wpływem docierających na Śląsk informacji o powstawaniu związków pedagogicznych w Prusach i Galicji, a także pod wpływem pozytywnych przykładów aktywności organizacyjnej innych grup zawodowych, podjęto próbę utworzenia śląskiego oddziału galicyjskiego Towarzystwa Pedagogicznego. W tym celu w grudniu 1882 r. z inspiracji H. Filasiewicza, P. Stalmacha i ks. I. Świeżego zorganizowano w Cieszynie spotkanie miejscowych pedagogów z Tadeuszem Romanowiczem — delegatem Towarzystwa¹⁰. Wskutek jednak konsekwentnych zabiegów posłów niemieckich władze szkolne uchyliły się od zatwierdzenia tego projektu, motywując swoją odmowę brakiem w statucie galicyjskiego stowarzyszenia wzmianki o możliwości rozszerzenia jego działalności na teren Śląska.

W tej sytuacji powrócono do dawnych tradycji spotkań na gruncie prywatnym, towarzyskim. Zespół koleżeński ułatwił bowiem kontakt z osobami o zbliżonym ethosie, łączył ludzi o podobnych zainteresowaniach, stymulował pracę autoedukacyjną.

Dopiero w maju 1888 r. dzięki staraniom Jerzego Kubisza i Jerzego Michejdy udało się założyć w Ustroniu skromny załazek polskiej organizacji nauczycielskiej: Kółko Nadwiślańskie, przemianowane po zatwierdzeniu statutu na Polskie Kółko Pedagogiczne¹¹.

Nie wdając się w szerszą analizę ośmioletniej owocnej działalności Kółka należy zauważyć, iż odegrało ono istotną rolę w tworzeniu warunków sprzyjających szerzeniu się postępu pedagogicznego w regionie, a także przygotowało grunt do założenia interesującego nas Towarzystwa. W miarę bowiem rozwoju zakresu i poziomu swojej pracy dążyło ono do reprezentowania interesów ogółu polskich nauczycieli Śląska Cieszyńskiego, jednak sztywne ramy organizacyjne i peryferyjne usytuowanie jego siedziby poważnie to utrudniały. Zachodziła zatem konieczność przeniesienia siedziby Kółka do Cieszyna i rozszerzenia na drodze reorganizacji zasięgu jego działania na całe Księstwo.

Po przezwyciężeniu licznych trudności natury formalnej w dniu 10 X 1895 r. na nadzwyczajnym posiedzeniu Polskiego Kółka Pedagogicznego podjęto uchwałę o jego rozwiązaniu i założeniu Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego, które

oficjalnie ukonstytuowało się dopiero 5 IX 1896 r. po zatwierdzeniu przez Rząd Krajowy w Opawie statutu opracowanego przez Jerzego Kubisza i Jana Heczke¹². Powstanie Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego (dalej: PTP) zapoczątkowało chlubną kartę w dziejach miejscowego nauczycielskiego ruchu zawodowego.

W myśl postanowień statutu głównym celem Towarzystwa była walka o szkołę polską, awans nauczycielstwa regionu. Cele te realizowano poprzez organizowanie konferencji, porad, akcji odczytowych, różnych form doskonalenia zawodowego oraz wydawanie własnego organu prasowego — „Miesięcznika Pedagogicznego”. Środki na działalność pochodziły ze składek członków, darów, zapisów, sprzedaży publikacji i dochodów z imprez artystycznych.

Tak wytyczonym celom odpowiadała dwustopniowa struktura organizacyjna PTP, której ogniwem były: zarząd główny oraz oddziały terenowe, tzw. kółka pedagogiczne mające duży zakres samodzielności w działaniu. Na pierwszym posiedzeniu utworzono pięć kół terenowych z siedzibami w Cieszynie, Jabłonkowie, Frysztacie, Ustroniu, Dziedzicach; w miarę rozwoju organizacyjnego Towarzystwa powstawały dalsze, tj. w Błędowicach (1906 r.), Boguminie (1908 r.), Skoczowie (1911 r.), Piotrowicach (1911 r.), Strumieniu (1919 r.), Bielsku (1921 r.) i w Istebnej (1922 r.). Dokonano także wyboru pierwszego Zarządu PTP, w którego skład weszli: Jerzy Kubisz (prezes), Hilary Filasiewicz (wiceprezes), Józef Farny (sekretarz), Jan Bajorek (podskarbi), Andrzej Hławiczka (chórmistrz), Jerzy Michejda, Jan Heczko, Józef Biłko, Emanuel Selbor, Stanisław Kmiecicki (delegaci kół terenowych).¹³

Zgodnie ze statutem członkiem Towarzystwa mógł zostać — bez względu na wyznanie religijne — każdy dyplomowany nauczyciel ludowy i wydziałowy, który wyraził chęć brania udziału w jego poczynaniach. Podczas zebrania założycielskiego do PTP przystąpiło 74 członków, co stanowiło około 35% ogólnej liczby nauczycieli zatrudnionych ówczesnie w szkołach ludowych regionu¹⁴. Na członków starano się pozyskiwać również przedstawicieli innych grup społecznych zachowując przy tym czysto zawodowy charakter organizacji. Członkowie Towarzystwa dzielili się na rzeczywistych (zwyczajnych), nadzwyczajnych i honorowych.

Nie sposób w krótkim artykule omówić wszystkich zakresów wielokierunkowej i — jak na owe czasy — bardzo radykalnej działalności PTP. Ograniczymy się więc do wymienienia niektórych tylko poczynąń Towarzystwa z lat 1896—1924, wskazując na istotne różnice między okresem austriackim a dokonaniem w czasach II Rzeczypospolitej.

Działając w okresie ucisku narodowego PTP dążyło przede wszystkim do obrony polskiego stanu posiadania i pełnej emancypacji nauczycielstwa Śląska Cieszyńskiego. Konsekwentnie przeciwstawiało się utrakwizacji szkolnictwa ludowego. Walczyło o prawa języka polskiego nie tylko na terenie szkoły, ale również prowadziło ożywioną kampanię na rzecz wprowadzenia polszczyzny jako drugiego języka urzędowego obligatoryjnych konferencji okręgowych. Prawo prowadzenia obrad w języku polskim uznano w 1906 r. najpierw dla powiatu frydeckiego, a rok później — dla frysztackiego i cieszyńskiego¹⁵.

Trudna walka PTP o narodowy i społeczny awans polskich nauczycieli wiązała się przede wszystkim z podnoszeniem poziomu ich wiedzy ogólnej i pedagogicznej.

Patronując szerokiej akcji doskonalenia zawodowego Towarzystwo organizowało różne formy doskonalenia nauczycieli, m. in. wakacyjne kursy uniwersyteckie, które nie tylko poszerzały horyzonty myślowe słuchaczy, doskonaliły ich kwalifikacje zawodowe, ale również, gromadząc uczestników spoza kordonów, służyły rozbudzaniu uczuć patriotycznych i poczucia jedności narodowej. Ponadto — co nie było bez znaczenia — umożliwiały one prowincjonalnemu nauczycielowi zapoznanie się z przedstawicielami nauki polskiej.

Władze PTP wychodząc z założenia, że „kształcenie nauczycieli polskich w seminariach całkiem niemieckich jest niewystarczające i nie odpowiada stosunkom i potrzebom kraju” usilnie domagały się założenia polskiego seminarium¹⁶. Po wieloletnich staraniach uzyskano w 1904 roku zgodę na uruchomienie przy niemieckim seminarium w Cieszynie polskich oddziałów, tzw. paralelek, które w 1908 r. zostały przekształcone w samodzielną instytucję¹⁷.

Dużą rolę w doskonaleniu ogólnym i zawodowym kadry nauczycielskiej odgrywała ówczesna działalność wydawnicza Towarzystwa. Szła ona w dwóch kierunkach: 1) wydawanie własnego organu prasowego oraz 2) wydawanie literatury naukowej, fachowej, podręczników, map i innych pomocy dydaktycznych. Wychodząc naprzeciw powszechnemu w regionie zapotrzebowaniu na polską książkę i czasopismo PTP ustawicznie rozbudowywało księgozbiory kółek pedagogicznych oraz zaopatrywało szkoły w literaturę piękną.

W omawianym okresie stowarzyszenie przywiązywało również dużą wagę do kwestii udziału swoich członków w życiu społeczno-kulturalnym regionu. W dużej mierze PTP ukształtował ówczesny charakterystyczny typ cieszyńskiego nauczyciela-działacza kulturalno-oświatowego, animatora wielu przedsięwzięć narodowych i społecznych, na którego aktywności opierała się działalność niemal wszystkich istniejących w regionie towarzystw, związków, zrzeszeń oraz zespołów artystycznych. Ożywiona działalność Towarzystwa zyskiwała mu coraz więcej zwolenników: w 1913 r. liczyło ono ponad 550 członków¹⁸.

Wybuch I wojny światowej przerwał dotychczasowy pomyślny rozwój PTP. Na skutek powołania do służby wojskowej znacznej części zrzeszonych nauczycieli, w tym członków zarządu i prezesów Kółek, działalność stowarzyszenia została ograniczona, koncentrowała się wokół spraw bytowych.

Wraz z odzyskaniem polskiej państwowości rozpoczął się nowy etap w dziejach Towarzystwa. Już 30 XI 1918 r. odbyło się walne zgromadzenie jego członków, podczas którego dokonano wyboru nowych władz w składzie: Jan Żebrok (prezes), Józef Buchta (zastępca prezesa), Jan Wojnar (sekretarz), Jerzy Cienciąła (sekretarz) i Paweł Łazar (skarbnik)¹⁹. Nauczyciele zrzeszeni w PTP z wielkim zaangażowaniem przystąpili do odbudowy szkolnictwa polskiego oraz ożywienia ruchu umysłowego w regionie. Realizacja potrzeb „nowej szkoły” wymagała przede wszystkim odpowiednio przygotowanych kadr, głównie w szkołach wyższych. Ponieważ trudności finansowe odrodzonego państwa nie dawały możliwości szybkiego kształcenia nauczycieli na poziomie uniwersyteckim, zachodziła potrzeba modyfikacji istniejących form doskonalenia i doskonalenia pedagogów w duchu idei „nowej szkoły”. Stąd też Towarzystwo, nawiązując do swoich doświadczeń z poprzedniego okresu, kontynuowało wszystkie formy samo-

kształcenia zespołowego, które okazały się przydatne również w nowych warunkach.

W latach sporu polsko-czechosłowackiego władze PTP konsekwentnie występowały przeciwko poczynaniom komisji alianckiej zmierzającej do poddania całego szkolnictwa polskiego poza linią demarkacyjną pod zarząd administracji czeskiej. Ówczesne zaangażowanie polityczne Towarzystwa przyczyniło się do wzrostu jego popularności w społeczeństwie i powiększenia szeregów do 700 członków. Po podziale Śląska Cieszyńskiego liczba ta zmalała prawie do połowy²⁰.

Wydatne zmniejszenie się liczebne Towarzystwa skłoniło członków ówczesnego Zarządu do podjęcia prób połączenia się z inną pokrewną organizacją. Początkowo zamierzano nawiązać ściślejsze kontakty z działającym na terenie województwa śląskiego Związkiem Nauczycieli Górnośląskich, a gdy nie osiągnięto zamierzonego celu, wysunięto myśl połączenia się z bliskim ideowo i programowo Związkiem Polskich Nauczycieli Szkół Powszechnych z siedzibą w Warszawie. Projekt ten wywołał nieoczekiwane animozje wśród części zrzeszonych. Grupa 59 nauczycieli i katechetów wystąpiła z PTP, zakładając w 1923 r. Koło Powiatowe opozycyjnego Stowarzyszenia Chrześcijańsko-Narodowego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych²¹. Rozłam wśród nauczycieli cieszyńskich był — jak się wydaje — odbiciem ówczesnej złożonej sytuacji w ogólnopolskim ruchu zawodowym. Nie wchodząc w szczegóły należy w tym miejscu zauważyć, iż wzajemne stosunki między PTP a SChNNSP, mimo rozbieżności poglądów w wielu kwestiach oświatowych, układały się na ogół poprawnie. Działacze Stowarzyszenia w charakterze gości uczestniczyli we wszystkich ważniejszych zebraniach i zjazdach Towarzystwa Pedagogicznego.

Do problemu połączenia PTP z ogólnopolskim nauczycielskim ruchem zawodowym powrócono ponownie w 1924 r. w przekonaniu, że zjednoczenie będzie sprzyjać realizacji postulatów w zakresie niezależności szkolnictwa i stanu nauczycielskiego. Dnia 21 VI 1924 r. w hotelu „Prezydent” w Bielsku dokonano fuzji Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego z ogólnopolską organizacją, którą reprezentowali Aleksander Patkowski i Juliusz Smulikowski²².

PTP pozostawiło po sobie duży dorobek nie tylko organizacyjny, ale także merytoryczny. Działając w czasach niewoli narodowej przyczyniło się do rozwoju oświaty polskiej w regionie oraz emancypacji nauczycielstwa ludowego. W Polsce odrodzonej Towarzystwo inspirowało większość poczynąń autopedukacyjnych wśród zrzeszonych, wychodząc z założenia, iż przede wszystkim od przygotowania naukowo-pedagogicznego, inicjatywy i zaangażowania nauczycieli zależy poziom dydaktyczno-wychowawczy szkoły.

Przypisy

¹ Badania przeprowadzono na przełomie stycznia i lutego 1988 r. wśród 104 nauczycieli polonistów zatrudnionych ówczesnie w szkolnictwie podstawowym regionu.

² Zob. J. Król: Szkolnictwo ewangelickie na Śląsku Cieszyńskim w XIX i na początku XX wieku. (W:) *Udział ewangelików śląskich w polskim życiu kulturalnym*, Warszawa 1974; K. Kotula: Jan Śliwka pionier polskiego szkolnictwa na Śląsku Cieszyńskim, Warszawa 1933.

³ J. Londzin: Stan szkół ludowych w Księstwie Cieszyńskim na początku XIX wieku. (W:) *Sprawozdanie Polskiego Prywatnego Gimnazjum Macierzy Szkolnej 1901/1902*, Cieszyn 1902, passim.

⁴ J. Król: Ruch nauczycieli na Śląsku Cieszyńskim w XIX i na początku XX wieku. (W:) „*Rocznik Cieszyński*” t. III, Cieszyn 1976, s. 18.

⁵ Korespondencja z Cieszyna, „*Zwiastun Ewangeliczny*” 1864. Nr 1, s. 15.

⁶ A. Waszek: Zawodowy ruch nauczycieli na Śląsku Cieszyńskim. (W:) *50 lat Związku Nauczycielstwa Polskiego w woj. katowickim 1922—1972*. Praca zbiorowa pod red. S. Kędryny, Katowice 1972.

⁷ J. Kubisz: Pamiętnik starego nauczyciela. Garść wspomnień z życia śląskiego w okresie budzącego się ruchu narodowego w Księstwie Cieszyńskim, Cieszyn 1928, s. 159.

⁸ Działalność tego towarzystwa wielu badaczy pomija milczeniem, przyjmując, że ustroniskie Kółko było pierwszym stowarzyszeniem pedagogicznym w regionie.

⁹ K. Kotula: Jan Śliwka..., s. 154.

¹⁰ A. Zajac: Polskie Towarzystwo Pedagogiczne na Śląsku Cieszyńskim (1889—1924), „*Zaranie Śląskie*” 1964. Nr 2, s. 292.

¹¹ J. Kubisz: Początki Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego na Śląsku. (W:) *Wspomnienia Cieszyńskich*. Zebrał i opracował Ludwik Brożek, Warszawa 1964, s. 119.

¹² Ibidem, s. 118.

¹³ J. Farny: Sprawozdanie z przebiegu zgromadzenia konstytuującego PTP. „*Miesięcznik Pedagogiczny*” 1896. Nr 9, s. 96.

¹⁴ A. Zajac: Polskie Towarzystwo Pedagogiczne, s. 297.

¹⁵ J. Chlebowczyk: Z dziejów rozwoju kultury polskiej na Śląsku Cieszyńskim na początku XX wieku. (W:) *Pamiętnik Cieszyński*. Katowice 1961, s. 21.

¹⁶ Cyt. za: J. Kubisz: Żądania narodowego nauczycielstwa ludowego. „*Miesięcznik Pedagogiczny*” 1907. Nr 5 i 6, s. 73.

¹⁷ E. Sznapka: Dzieje Męskiego Seminarium Nauczycielskiego. (W:) *Księga Pamiątkowa* wydana z okazji 50-lecia Męskiego Seminarium Nauczycielskiego i Liceum Pedagogicznego im. P. Stalmacha w Cieszynie. Cieszyn 1959, passim.

¹⁸ A. Waszek: Polskie Towarzystwo Pedagogiczne na Śląsku Cieszyńskim (Przyczynek do dziejów ruchu nauczycielskiego), „*Przegląd Historyczno-Oświatowy*”. Nr 1963 nr 1, s. 86.

¹⁹ J. Żebro: Pamiętnik śląskiego nauczyciela. Cieszyn 1963, maszynopis.

²⁰ A. Waszek: Polskie Towarzystwo Pedagogiczne..., op. cit., s. 86.

²¹ A. Waszek: Zawodowy ruch nauczycielski..., op. cit., s. 43.

²² Ibidem, s. 43.

W sprawie leczenia w Szpitalu Śląskim w Cieszynie w okresie międzywojennym

Celem niniejszego artykułu jest uzupełnienie braków dostrzeżonych przez autora w rozdziale E. Buławy i A. Zajęca zamieszczonym w pracy pt.: „Szpital Śląski w Cieszynie 1888—1988”, dotyczącym okresu międzywojennego¹.

Pierwszą dostrzeżoną luką jest pobieżne potraktowanie szpitalnego prosektorium ograniczające się jedynie do podania nazwiska kierownika. Prosektorium cieszyńskie powstało na mocy rozporządzenia Wydziału Krajowego w Opawie z 20 kwietnia 1919 r. Bezpośrednim nadzorcą budowy prosektorium był starszy radca budowlany Franciszek Srb, w tym czasie członek cieszyńskiego Wydziału Gminnego. Koszta założenia prosektorium wyniosły 43 tys. koron, a kierownikiem został, pochodzący z Linzu dr Ryszard Penecke. Na podstawie kontroli szpitala z 1925 r. stwierdzono, iż w 1924 r. dokonano w prosektorium 4800 badań, a w 1925 r. do dnia 4 listopada 4970 badań. Była to więc suma znaczna, zwłaszcza, że było tam zatrudnionych zaledwie 5 osób personelu w tym tylko 1 prosektor².

W 1925 r. w szpitalu przeprowadzone zostały dwie kontrole wojewódzkie. Oto jakie wnioski wyciągnięto po pierwszej z nich w czerwcu: „Budynki szpitalne wewnątrz są czyste i w dobrym stanie. Z zewnątrz wymagają dachy i fasady koniecznej naprawy, którą już rozpoczęto (...). Obywatela — Polaka rażą dwujęzyczne napisy na gmachu administracyjnym, wskazujące poszczególne oddziały administracji, oraz napisy ochronne i ostrzegawcze. Szczególnie zaś rażą napisy na domach jak np.: „Evangelisches Schwesternhaus”, „Fohs-Haus” i „Thun-Haus”. Napisy te należy zmienić w sposób analogiczny do zmian nazw ulic. Komisja stawia przeto wniosek o usunięcie wszelkich napisów w języku niemieckim, a napis na domu sióstr zmienić na „Ewangelicki dom sióstr”. Nazwy na domach „Fohs-Haus” i „Thun-Haus” należy usunąć zupełnie (...)”³.

Kolejna kontrola szpitala odbyła się 9 listopada 1925 r. Z raportu pokontrolnego dowiadujemy się, że w dniu kontroli w szpitalu leżało 198 pacjentów, a także, że od 1 stycznia do dnia kontroli na leczeniu przebywało ogółem 2980 chorych. Znajdziemy tam również dane dotyczące żywienia chorych. Chorzy w klasach I i II dostawali dziennie po 220 gr. mięsa, tyle samo otrzymywali chorzy w klasie III, ale

tylko 2 razy w tygodniu. Poza tym chorzy wszystkich klas otrzymywali codziennie po 200 gr. jarzyn, 30 gr. cukru, 100 gr. chleba oraz 0,3 l. mleka. Przykładowo w dniu 9 listopada 1925 r. w klasie III na śniadanie była kawa z bułką, względnie z chlebem, na obiad zupa z ryżem i fasolą, a na kolację zupa ziemniaczana. Na ogół — zdaniem komisji — wikt był przyrządzony smacznie i podawany w wystarczających ilościach. Ze strony personelu i pacjentów nie wpłynęły do komisji żadne skargi co do jakości i ilości potraw⁴.

W 1925 r. szpital obejmował 20 zabudowań w tym 6 pawilonów dla chorych i 1 pawilon dla rekonwalescentów. Nieruchomości szpitala przedstawiały wartość ok. 1226 tys. zł. Stan budynków przedstawiono następująco: „Wewnątrz budynków, kuchni, magazynów i w ogrodzie panuje wprost wzorowa czystość i należyty porządek”. Jedyną ważniejszą wskazówką skierowaną do kierownictwa szpitala było to aby leczone dzieci dzielić na sali według narodowości, umieszczając dzieci polskie po jednej stronie sali, a niemieckie po drugiej stronie. Brak jest jednak umotywowania takiej decyzji⁵.

W piśmie wysłanym ze Szpitala Śląskiego do Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego w dniu 1 lutego 1930 r. czytamy: „(...) Dopiero w 1929 r. rozpoczęto budowę pawilonu dla gruźliczych (...) i budowę budynku dla oddziału roentgenicznego. Szpital posiada dotychczas 222 łóżka etatowe, dzienny stan chorych wynosi jednak 250—270 chorych i byłby jeszcze wyższy, gdyby nie to, że z powodu stałego przepełnienia odmawia się codziennie chorym przyjęcia (...)”. W piśmie znajdowała się prośba o rozbudowę i nowe miejsca. Po rozbudowie planowano zatrudnić w szpitalu 3 prymariuszów, 10 sekundariuszów, 1 prosektora i 1 prosektora sekundariusza⁶.

Kiedy w 1931 r. ze stanowiska dyrektora szpitala ustąpił dr Hinterstoisser, o stanowisko to zaczęło ubiegać się siedmiu kandydatów. Jako ostatni został proponowany dr Jan Kubisz, który od kilku lat pracował już w szpitalu cieszyńskim. Urodzony 20 lipca 1885 r. w Gnojniku na Śląsku Cieszyńskim, ewangelik, był jedynym miejscowym kandydatem. Pozostali chętni na stanowisko dyrektora pochodzili z Będzina, Katowic, Lwowa i Warszawy. Uznany za osobę obytą z realiami szpitala w Cieszynie Jan Kubisz został wybrany dyrektorem, którą to funkcję sprawował aż do roku 1948⁷.

Stwierdzenie E. Buławy i A. Zajęca, iż: „niewiele zachowało się danych liczbowych ilustrujących pracę szpitala w okresie międzywojennym”⁸, jest słuszne, jednakże zaprezentowane przez nich dane można znacznie poszerzyć. W 1919 r. szpital w Cieszynie zatrudniał 8 lekarzy (1 dyrektor, 2 prymariusze, 1 starszy lekarz i 4 sekundariuszy i 1 prosektora. W 1924 r. w szpitalu pracowało 39 osób z tego 7 lekarzy. Średnia płaca dyrektora w 1924 r. wynosiła 791 zł. 35 gr., a prymariusza od 400 do 600 zł. 1 stycznia 1924 r. w szpitalu przebywało chorych: 113 mężczyzn i 105 kobiet. W ciągu 1924 r. przyjęto 1500 mężczyzn i 1526 kobiet. Jako wyleczonych zwolniono 1039 mężczyzn i 1230 kobiet (74,49%), jako podleczone — 226 mężczyzn i 211 kobiet (15,56%), jako niewyleczonych — 70 mężczyzn i 39 kobiet (3,58%), zmarło 123 mężczyzn i 71 kobiet (6,37%). Na 1 miesiąc przypadało więc 254 zwolnień i 16 zgonów. Dni leczenia w 1924 r. było 78.798, czyli przeciętny czas leczenia trwał 24 dni. Na 3244 pacjentów w 1924 r. 1775

było mieszkańcami województwa śląskiego. Leczyło się także 890 pacjentów nie będących obywatelami polskimi. Skład wyznaniowy pacjentów był następujący: 1870 katolików, 1045 ewangelików, 297 wyznania mojżeszowego, 19 grekokatolików i 11 bezwyznaniowych. Dwa lata później w 1926 r. szpital zatrudniał 8 lekarzy. 1 stycznia 1926 r. w szpitalu pozostawało 104 mężczyzn i 88 kobiet. W ciągu całego 1926 r. przyjęto 1692 mężczyzn i 1659 kobiet, czyli o ponad 300 pacjentów więcej niż w 1924 r. Najwięcej chorych przyjęto w listopadzie (305), a najmniej w kwietniu (280). Zwolniono jako: wyleczonych 2563 (76,85%), podleczonech 453 (13,58%), niewyleczonych 126 (3,78%), zmarło 193 (5,79%). Na 1 miesiąc przypadało średnio 278 zwolnień w tym 16 zgonów. Największa liczba zwolnień nastąpiła w marcu (341), a najmniejsza w kwietniu (238). Najwięcej zgonów nastąpiło w styczniu (22), najmniej w kwietniu (11). Największy stan chorych był 17 lutego (272), najmniejszy 8 września (175). Ogółem dni leczenia było 80.967 czyli przeciętnie na 1 pacjenta wypadało 23 dni. 2613 pacjentów było obywatelami Polski, z tego 2081 z województwa śląskiego, a 936 pochodziło z zagranicy. Poza wzrostem liczby pacjentów w 1926 r. w stosunku do 1924 r. inne dane były bardzo zbliżone do siebie. W 1931 r. w szpitalu pracowało już 10 lekarzy i 35 pielęgniarek. Dane za rok budżetowy tj. od kwietnia 1931 do marca 1932 wykazują, że w tym czasie leczyło się 4552 osoby, z tego 2096 mężczyzn i 2456 kobiet. W szpitalu były 183 miejsca dla mężczyzn i 179 dla kobiet. 2746 pacjentów było z województwa śląskiego, poza tym 338 z krakowskiego, od 15 do 90 z lwowskiego, tarnopolskiego, kieleckiego, łódzkiego i warszawskiego, a także po kilka osób z innych województw. 1229 pacjentów pochodziło z Czechosłowacji, 2815 było katolikami, 1524 ewangelikami, 179 wyznania mojżeszowego i 40 innego. Najczęściej leczono się na uszkodzenia urazowe kości, gruźlicę płuc, wrzody żołądka i dwunastnicy. Zmarło 125 mężczyzn i 75 kobiet. Koszt utrzymania jednego pacjenta wynosił ok. 12 zł. dziennie. Zauważalny jest znaczny wzrost liczby pacjentów w stosunku do lat dwudziestych, także tych z zagranicy. W roku budżetowym 1933/34 wystąpił kolejny wzrost liczby pacjentów aż do 4869. W szpitalu pracowało już 11 lekarzy, nadal rysowała się przewaga pacjentów kobiet nad mężczyznami. 3470 chorych pochodziło z województwa śląskiego, a 402 z krakowskiego, po kilkadziesiąt pacjentów było z innych województw. Zwraca uwagę znaczny spadek chorych pochodzących z Czechosłowacji bo tylko 755. Zmarło 117 mężczyzn i 86 kobiet. Wzrósł koszt utrzymania pacjenta na 1 dzień do 15 zł. W kolejnym roku budżetowym 1934/35 nastąpił znów wzrost liczby pacjentów do wysokości 5023. Zatrudniono dodatkowo dwie nowe pielęgniarki. Struktura pacjentów wg województw była proporcjonalna do poprzednich lat. Zaznaczył się dalszy spadek pacjentów z Czechosłowacji, tylko 602, było też 12 Austriaków i kilka osób z innych krajów. Zmarło 119 mężczyzn i 88 kobiet czyli śmiertelność utrzymywała się na nie zmienionym poziomie, nie zmieniły się też koszty utrzymania. Tendencja zwykła utrzymała się i w kolejnym roku budżetowym 1935/36, przyjęto 5618 pacjentów. Struktura krajowa nie zmieniła się, natomiast ponownie zmniejszyła się liczba chorych z Czechosłowacji do 499, poza tym było 7 Austriaków i 8 pacjentów z Niemiec. Koszty utrzymania wzrosły do 16 zł. za 1 dzień. Nastąpił spadek zgonów mężczyzn do 97, ale zarazem wzrost zgonów kobiet do 98. W ostatnim roku budżetowym z jakiego zachowały się dane, 1936/37

liczba pacjentów wyniosła 6002. Tak jak i w poprzednich latach poza chorymi z województwa śląskiego znaczna liczba chorych pochodziła z województwa krakowskiego, było też ponad 50 pacjentów z województw lwowskiego i kieleckiego. Pacjentów z Czechosłowacji było już zaledwie 375.

Na podstawie powyższych zestawień wynika, iż liczba pacjentów w każdym kolejnym roku systematycznie wzrastała osiągając w 1937 r. prawie 100% liczby chorych w stosunku do 1924 r. przy nieznacznym wzroście zatrudnionego personelu. Rysuje się także wyraźny spadek przyjętych do leczenia obywateli czeskich od 1229 w 1931 r. do 375 w 1937 r.⁹

Przypisy

¹ Szpital Śląski w Cieszynie. Praca zbiorowa pod red. B. Orszulika, Cieszyn 1988.

² Archiwum Państwowe w Katowicach (dalej APK), Zespół: Urząd Wojewódzki Śląski — Wydział Samorządowy (dalej UWŚL-Sm), sygn. 1312.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem.

⁷ APK, UWŚL-Sm, sygn. 1313.

⁸ Szpital Śląski w Cieszynie..., s. 28.

⁹ APK, UWŚL, sygn. 446, 530; UWŚL-Sm, sygn. 1314.

Polacy na Zaolziu jako przedmiot zainteresowania polskich i czechosłowackich organizacji kombatanckich w latach trzydziestych

W dwudziestoleciu międzywojennym zbliżenie polsko-czechosłowackie i współpraca w dziedzinie militarnej były postrzegane przez środowiska wojskowych po obu stronach granicy jako ważny i korzystny czynnik, wpływający na bezpieczeństwo własnego kraju¹. Jednym z mniej znanych epizodów, ukazujących starania kręgów kombatanckich o stworzenie klimatu dla poprawy stosunków międzypaństwowych w latach trzydziestych, były kontakty utrzymywane przez polską i czechosłowacką organizację FIDAC (Federation International Des Anciens Combatants).

W 1931 r. przybyły do Pragi na kongres FIDACu generał Roman Górecki, prezes Federacji Polskich Związków Obrońców Ojczyzny, zetknął się z przejawami życzliwości dla Polski, manifestowanymi przez czeskich kombatanów i społeczeństwo. Jednocześnie z grona czechosłowackich wojskowych padły sugestie na temat możliwości pozytywnych przeobrażeń stosunków między obu państwami². W październiku 1932 r. gen. Górecki otrzymał od gen. Vojtěcha Klecandy zaproszenie do odwiedzenia Pragi i wizytowania czechosłowackiej organizacji FIDAC³. Propozycję tę Górecki przyjął, widząc okazję do otwartej wymiany poglądów z przedstawicielami armii czechosłowackiej. Zwrócił się przy tym do Ministerstwa Spraw Zagranicznych z prośbą o informację na temat oficjalnego stanowiska dyplomacji polskiej, a także o opinię posła Rzeczypospolitej w Pradze — Wacława Grzybowskiego. Notatka, przygotowana dla Góreckiego w ministerstwie, w dużej części dotyczyła stosunków na Śląsku Cieszyńskim. Akcentowano w niej upośledzenie mniejszości polskiej w dziedzinie szkolnej, kościelnej, językowej i gospodarczej; poruszono także ciągle wówczas aktualną sprawę spisu ludności z grudnia 1930 r., krytykowanego przez stronę polską, z powodu zaniżenia liczby Polaków. Autor notatki poświęcił uwagę również stosunkom gospodarczym (chodziło głównie o redukcję importu z Polski do Czechosłowacji) oraz niechętniej Polsce publicystyce czeskiej i wypowiedziom polityków na temat korytarza pomorskiego⁴. Poseł Grzybowski poparł projekt Góreckiego poruszenia przezeń w rozmowach z oficerami czecho-

słowackimi polskich dezyderatów i pretensji. Także występujący z ramienia MSZ wiceminister Tadeusz Schaetzel przychylił się do poglądu prezesa FPZOO, że należy spróbować, w jakim stopniu otwarta wymiana poglądów w środowisku wyższych wojskowych mogłaby wpłynąć na zmianę polityki czechosłowackiej⁵.

Wizyta Góreckiego w Pradze odbyła się w dniach 2—3 XII 1932 r. W rozmowach z generalicją czechosłowacką⁶ przedstawiciel kombatanów polskich nawiązał do sprawy cieszyńskiej, wyrażając przekonanie, iż Polacy w Czechosłowacji, których liczbę szacował na sto kilkadziesiąt tysięcy, „nie mogą być dla Państwa Czechosłowackiego na tyle niebezpieczni, aby im nie pozwolić na zupełnie swobodny rozwój kulturalno-narodowy”. W odpowiedzi szef Sztabu Generalnego, gen. Jan Syrový zgodził się, że problem można rozwiązać, ale skargi na ciemnienie Polaków uznał za „co najmniej przesadzone”⁷. Poufne rozmowy wojskowych dotyczyły oczywiście głównie spraw bezpieczeństwa i obronności obu krajów. Gen. Klecanda przedstawił Góreckiemu m.in. interesujące uwagi na temat wpływu sytuacji narodowościowej i położenia geopolitycznego Czechosłowacji, na możliwości działania jej sił zbrojnych oraz zadeklarował się jako zwolennik współpracy polsko-czechosłowackiej. Znamienne zabrzmiały opinie dowódcy praskiej dywizji na temat państwowego nastawienia rekrutów niemieckiego pochodzenia: „Połowa Niemców czeskich ucieknie za granicę w pierwszym dniu mobilizacji, a druga połowa zdezerteruje z szeregów”, opatrzone następnie komentarzem: „Naturalnie, gdybyśmy mieli oparcie w Polsce, moglibyśmy inaczej z naszymi Niemcami postępować, ale w dzisiejszej sytuacji to jest niemożliwe (...). My przecież bardzo często patrzymy na mapę i my widzimy jak by to wszystko wyglądało zupełnie inaczej, gdybyśmy byli razem”. Zarówno Górecki jak i Klecanda z aprobatą wyrażali się o perspektywach wzajemnego zbliżenia młodzieży obu krajów, przywołując niedawny zlot skautów słowiańskich w Pradze (w 1931 r.) i znaczny udział w nim harcerzy polskich z przewodniczącym ZHP Michałem Grażyńskim na czele⁸.

Poufne sprawozdanie, przekazane przez Góreckiego po zakończeniu wizyty, wskazywało wyraźnie na przeświadczenie wojskowych sfer Czechosłowacji o konieczności ścisłej współpracy z Polską, przynosiło jednak równocześnie informacje, w których świetle ewentualne rachuby na czynne wystąpienie południowego sąsiada w wypadku konfliktu polsko-niemieckiego nie miały wielkiego pokrycia⁹.

Odczuwany przez Polaków na Zaolziu ostrzejszy kurs administracji czechosłowackiej z jednej strony, a z drugiej rozbieżność dróg, obranych przez kierowników polityki zagranicznej obu państw, dostrzegalna wyraźnie w 1933 r., gdy nie udało się doprowadzić do wspólnej, konsekwentnej reakcji na zagrożenie płynące z projektu paktu czterech, doprowadziły latem 1933 r. do podjęcia w polskim MSZ decyzji przeprowadzenia ostrej, antyczeskiej akcji prasowej. Jej celem miało być polepszenie sytuacji ludności polskiej na czeskim Śląsku Cieszyńskim, a zarazem wywarcie presji na czechosłowackie kręgi polityczne. Rozpropagowane przez prasę obchody 15 rocznicy zajęcia przez Czechów Śląska Cieszyńskiego zapoczątkowały trwający od pierwszych miesięcy 1934 r., stan permanentnego napięcia w stosunkach polsko-czechosłowackich. Wobec zainicjowanej na łamach prasy obozu rządzącego kampanii liczne organizacje społeczne, zajmujące stanowisko pro-

rządowe, wyrażały poparcie dla sprawy obrony Polaków w Czechosłowacji. Także FPZOO włączyła się w akcję zbiórki pieniędzy, zorganizowaną wiosną 1934 r. przez Centralny Komitet Doraźnej Pomocy dla Macierzy Szkolnej w Czechosłowacji¹⁰, a 17 XI 1935 r. władze Federacji wydały rezolucję przeciw stosowaniu na Zaolziu polityki czechizacyjnej. Rezolucja ta wywołała — na przełomie lat 1935/36 — wymianę listów między czechosłowackimi a polskimi kombatanami, w których obie strony prezentowały swój punkt widzenia¹¹. Używane w listach argumenty wskazywały, że każdorazowo konsultowano je z czynnikami odpowiedzialnymi za realizację polityki zagranicznej obu państw.

We wrześniu 1936 r. w Polsce odbył się 17 Kongres FIDAC'u. Przybyli nań delegaci Czechosłowacji otrzymali memoriał gen. Góreckiego, stanowiący odpowiedź na poprzedni list kombatanów czeskich. Górecki solidaryzował się ze stanowiskiem ministra Józefa Becka, który w sejmowym exposé oświadczył, że każdy życzliwy gest rządu czechosłowackiego wobec ludności polskiej zostanie zauważony i w ten sposób mniejszość polska może stać się pomostem do ułożenia stosunków międzypaństwowych¹². Poseł Czechosłowacji Juraj Slavik doradzał członkom delegacji, by uchylili się od merytorycznej odpowiedzi na memoriał Góreckiego. Niechęć i zakłopotanie Slavika wywołała jednak aktywność działaczki międzynarodowej organizacji żeńskiej — FIDAC Auxiliaire — Elšlegrovej-Puklovej. Wielokrotnie w rozmowach z kombatanami polskimi, m.in. z Romanem Góreckim, manifestowała ona swoje przekonanie o konieczności zaniechania i uznania za „nieistniejącą” dotychczasowej wymiany argumentów w kwestii cieszyńskiej oraz o potrzebie szybkiej likwidacji sporu. Poseł czechosłowacki bezskutecznie usiłował wpłynąć na Elšlegrovą i przekonać ją, że „neři možno uznat, že Poláci měli pravdu, když nám vytýkali denacionalisaci polské menšiny, a že je třeba, aby dohodé předcházelo vyjasnění diskusí”. Argumentował również, że likwidacja napięcia wymaga uprzedniej zmiany stanowiska dyplomacji polskiej¹³. Tymczasem energiczna niewiasta nie poprzestając na kontaktach z kombatanami, za pośrednictwem Aleksandry Piłsudskiej, której przedstawiła się jako osobista przyjaciółka Beneša, wykonująca jego nieoficjalną misję, uzyskała — ku utrapieniu Slavika — audiencję u ministra Becka¹⁴. Spotkanie, w którym nie uczestniczył nikt z urzędników poselstwa ani też członków delegacji, przebiegało w przyjaznym nastroju, a minister miał uprzejmie wysłuchać wynurzeń Elšlegrovej (tak przynajmniej relacjonowała to później Slavikowi). Uwagę posła zwracał też fakt, iż gospodarze kongresu przywiązywali wyraźnie wagę do gościnnego przyjęcia delegacji czechosłowackiej i otoczenia jej atmosferą życzliwości¹⁵. W tym klimacie, gdy kombatanzi — zgodnie z programem kongresu — znaleźli się poza bezpośrednią „opieką” poselstwa — w Gdyni, a następnie w Krakowie — doszło do uzgodnienia i podpisania tekstu wspólnej deklaracji. Zawarto w niej oświadczenie, że po zbadaniu treści wymienionych wcześniej listów, dotyczących położenia mniejszości polskiej, przedstawiciele polskiej i czechosłowackiej organizacji FIDAC „postanawiają zakończyć tę korespondencję, uważając, że sprawa jest dostatecznie wyjaśnioną. Głęboko przekonani, że dobre i na zaufaniu oparte wzajemne stosunki leżą w interesie narodów uznają, że los mniejszości polskiej na Śląsku Cieszyńskim musi nieuniknienie wpływać na charakter tych stosunków”.

Na zakończenie kombatanzi zwrócili się z apelem, by sprawa cieszyńska została „załatwiona w duchu słuszności, zgodnie z istniejącymi traktatami”¹⁶.

W ocenie oficjalnego przedstawiciela Czechosłowacji w Polsce — Juraja Slavika — deklaracja stanowić miała „další zbraň proti nám, kterou bude oslabováno oficiální československé stanovisko. (...) Polské stanovisko, proti kterému jsme několik let bojovali použitím všech spravedlivých a správných argumentů (...) zvíťazilo s výdatnou pomocí československého Fidacu, československých legionářů!”¹⁷. Diametralnie inną ocenę podpisanej deklaracji przedstawił członek delegacji czechosłowackiego FIDACu na kongres w Polsce, Lev Vokač, który w specjalnym memorandum udowydniał, że użyte sformułowania wynegocjowane w dokumencie nie były sprzeczne z racją stanu państwa czechosłowackiego. Nie kwestionując wewnątrzpolitycznego znaczenia problemu mniejszości polskiej konkludował, że z punktu widzenia bezpieczeństwa kraju wobec zagrożenia pangermańskiego, sprawa cieszyńska miała charakter drugorzędowy w stosunku do wagi współpracy polsko-czechosłowackiej¹⁸. Wszystko wskazuje, że czynniki miarodajne w dziedzinie polityki zagranicznej Republiki Czechosłowackiej nie podzielały powyższego poglądu i pojednawczy gest kombatanów zawisł w próżni, nie przynosząc oczekiwanych efektów.

Przypisy

¹ Zob.: H. Bułhak: *Z dziejów stosunków wojskowych polsko-czechosłowackich w latach 1921-1927*, „Studia z dziejów ZSRR i Europy Środkowej”, t. V, Warszawa 1968, s. 115—144; item: *Z dziejów stosunków wojskowych polsko-czechosłowackich w latach 1927—1936*, „Studia z dziejów ...”, t. XI, Warszawa 1975, s. 97—146; A. Essen: *Memoriał gen. Blahy. Przyczynek do dziejów stosunków polsko-czechosłowackich w r. 1934*. (W:) *Wojna i polityka. Studia nad historią XX wieku*, pod red. A. Pankowicza, Kraków 1994, s. 101—107.

² Archiwum Akt Nowych w Warszawie, zespół Federacja Polskich Związków Obrońców Ojczyzny (dalej: AAN, FPZOO), sygn. 201, s. 90.

³ AAN, FPZOO 201, s. 40.

⁴ AAN, FPZOO 201, s. 44—47.

⁵ AAN, FPZOO 201, s. 48—49, 50—51 — korespondencja między R. Góreckim a W. Grzybowskiem. Poseł Grzybowski podkreślał duże wpływy gen. Klecandy, jako człowieka bliskiego Benešowi.

⁶ Wśród rozmówców Góreckiego byli m.in. minister obrony narodowej gen. Hussak, szef Sztabu Generalnego gen. Syrový, wiceprezes FIDACu gen. Klecanda, z-ca szefa Sztabu gen. Prchala, szef Oddz. II Sztabu Gen. — gen. Chalupa. AAN, FPZOO 201, s. 99.

⁷ AAN, FPZOO 201, s. 89—109. Ścisłe tajne sprawozdanie z podróży odbytej do Pragi w dn. 2 i 3 XII 1932 r. W rozmowie z Góreckim Klecanda, co dziwić musi, jeśli traktować go jako „człowieka Beneša”, uszczypliwie wyrażał się o „wielkich politykach”, którzy nie podjęli jego planu rozbudowy czeskiego przemysłu zbrojeniowego na pograniczu z Polską, w oparciu o „polski trójkąt bezpieczeństwa”.

⁸ AAN, FPZOO 201, s. 104—108.

⁹ AAN, FPZOO 201, s. 105.

¹⁰ AAN, FPZOO 203, s. 4—48.

¹¹ AAN, FPZOO 202, s. 1—12, 13—30, 41—42.

¹² Archiv ministerstva zahraničních věcí (ďalej AMZU), Praha, Vyslanectví Varšava. Politické zprávy 1936, č. 74. Raport posla Slavika z 10 IX 1936 r., s. 3—4.

¹³ Ibidem, s. 5—8.

¹⁴ A. Piłsudska: Wspomnienia, Warszawa 1989, s. 260—261.

¹⁵ AMZV Praha, Vyslanectví Varšava 1936, č. 74, s. 8.

¹⁶ AAN, FPZOO 202, s. 43.

¹⁷ AMZV Praha, Vyslanectví Varšava 1936, č. 74, s. 12.

¹⁸ Ibidem, załącznik: Dr Lev Vokač, Memorandum.

Albert Smagon. Materiały do biografii pierwszego cieszyńskiego kreisleitera

Pierwszy przywódca NSDAP w powiecie cieszyńskim do tej pory raczej nie spotykał się z większym zainteresowaniem. Jego postać zasługuje na to z dwóch względów:

1. Jako jeden z nielicznych działaczy mniejszościowych zrobił dość szybką karierę polityczną w czasie wojny, co było raczej wypadkiem wyjątkowym; 2. Po wojnie prowadził ożywioną działalność w organizacjach wysiedlonych Niemców.

Dotychczas jedyne obszerniejsze informacje na temat jego biografii można znaleźć w starej już publikacji o NSDAP na Śląsku Cieszyńskim pióra M. Myśli¹. Część tych danych jest jednak nieprecyzyjna. Publikowane poniżej (tłumaczone przez autora artykułu), po raz pierwszy, dane pochodzące z archiwów niemieckich² stanowią uzupełnienie tych fragmentarycznych informacji.

Dokument I

Lebenslauf

Berlin, 23 VI 1938.

Albert Smagon

Biuro Niemieckiego Frontu Pracy

Potsdamerstrasse 180-182

Urodzony 11 sierpnia 1897 r. w Karwinie na Śląsku, obecnie Czechosłowacja. Pięć lat uczęszczałem do szkoły ludowej, trzy lata do szkoły średniej, a podczas trzyletniej pracy w górnictwie równocześnie uczęszczałem 2 lata do szkoły górniczej.

Od 1 lipca 1912 r. do 31 maja 1932 r. pracowałem w Berg- und Hütten-Gesellschaft w Pradze, na końcu jako technik w sprawach zleconych.

Zgłosiłem się ochotniczo do służby wojskowej w 1925 r., uznany zostałem za zdolnego do służby, ale przeniesiono mnie do pracy w górnictwie.

W roku 1922 i 1924 brałem udział w ćwiczeniach w wojsku czechosłowackim. Ze względu na działalność polityczną jako narodowy socjalista od 1929 r. byłem wielokrotnie karany dyscyplinarnie przez swoją firmę. 31 maja 1932 r. zostałem

karnie przeniesiony na inne stanowisko i za namowami różnych niemieckich organizacji i ze względu na moje znaczące stanowisko w życiu publicznym odszedłem na niewielką rentę.

Życiorys polityczny.

Według do dzisiaj jeszcze posiadanej przeze mnie legitymacji od 1 maja 1919 r. byłem członkiem Narodowosocjalistycznej Partii Robotniczej w Czechosłowacji. Od początku swojego członkostwa, byłem założycielem grupy terenowej tej partii w Karwinie, aż do rozwiązania partii w 1933 r., kiedy stałem już na jej czele w okręgu, pełniłem następujące funkcje:

- 1919 r., kierownik okręgowy okręgu Ostrawa-Karwina; reprezentowałem okręg na zjeździe w Dux;
- 1919 r. do 1926 r., przyłączyłem ponad 20 miejscowości na Morawach i na Śląsku do ruchu poprzez zakładanie grup terenowych;
- 1921 r., byłem członkiem komisji plebiscytowej dla wschodniego Śląska (Ostschlesien);
- 1923 r. zostałem ranny podczas narodowosocjalistycznej demonstracji w Zirkus Krone w Monachium podczas starć z policją bawarską;
- 1923 r., organizowałem z wielkim sukcesem w okręgu sudeckim zbiórki po zajęciu Zagłębia Ruhry;
- 1926—1932, przewodniczący powiatowy w okręgu wyborczym Ostrawa-Opawa (poseł inżynier Rudolf Jung); moim sekretarzem był wówczas poseł Leo Schubert;
- 1928—1933, działalność w charakterze narodowosocjalistycznego radnego miejskiego i członka zarządu na polu polityki komunalnej na terenie Sudetów;
- 1932 r., do rozwiązania partii przez władze czeskie byłem jej kierownikiem powiatowym, jako następcę Leo Schuberta w okręgu Morawska Ostrawa-Karwina;
- 1931 r., do zakazu (działania partii — RK) członek krajowego zarządu Morawsko-śląskiego Volkssport (Volkssport = SA);
- 1931 r., do czasu rozwiązania partii członek jej zarządu krajowego oraz ogólnokrajowy propagandysta.

Poza karami dyscyplinarnymi w miejscu pracy i wieloma karami policyjnymi byłem karany więzieniem w latach:

- 1932 r., skazany przez sąd wojenny w Ostrawie na sześć miesięcy więzienia;
- 1933 r., zostałem aresztowany na cztery miesiące przed rozwiązaniem partii jako pierwszy kreisleiter i 23 grudnia 1933 r. skazany na rok ciężkiego więzienia o obostrzonym rygorze;
- 1934 r., po zwolnieniu otrzymałem zakaz opuszczania Morawskiej Ostrawy i nakaz codziennego meldowania się w dyrekcji policji;
- 1935 r., jako organizator i później do 1938 r. gauleiter „Volkshilfe” (NSV) w gau Północne Morawy, działalność z ogromnymi sukcesami;
- 1935—1938, jednocześnie kierownik krajowy nielegalnej organizacji narodowosocjalistycznej na Morawach i na Śląsku (Aufbruchkreis). Współpraca z niemiecką SD. Zbudowana przeze mnie sieć mężów zaufania pracuje do dzisiaj dla różnych placówek w Rzeszy.

Od 27 grudnia 1936 r. od 4 marca 1937 r. znowu w więzieniu.

30 marca 1938 r. ze względu na groźbę ponownego uwięzienia ucieczka do Niemiec. Świadczenia i świadkowie tych danych są do dyspozycji.

Podpisany
Albert Smagon

Dokument II

Wniosek na stopień SS-Obersturmbannführer, dla SS-Sturmabführera Smagona Alberta, urodzonego 11.8.1897 w Karwinie-Ostschlesien, SS-Nr 309.712, członek partii nr 6606004, stanowisko DAF-Hauptabteilungsleiter, ostatni wniosek 11.9.1938 r. na stopień SS-Sturmabführer.

Dokładne uzasadnienie: Smagon posiada wszystkie pożądane cechy charakteru i jest wielkim idealistą. Od 1.5.1919 r. był członkiem DNSAP w ówczesnych Czechach i działał wtedy aktywnie. To spowodowało jego liczne kary policyjne, a 23.12.1933 r. został skazany na rok ciężkiego więzienia. Po zwolnieniu do 1938 r. działał nadal nielegalnie i współpracował z SD.

1.9.1939 r. Smagon rozpoczął pracę w SS (kierownik oddziału w Siedlungsamt des RuS-Hauptamtes). 1.10.1939 r., na życzenie zastępcy gauleitera Śląska, został mu oddany do dyspozycji, jako kreisleiter dla okręgu zaolziańskiego (Olsagebiet). 1.5.1941 r. odszedł z tego stanowiska, ponieważ na prośbę ministerstwa spraw zagranicznych i Dr. Leya zostało mu powierzone zadanie na Słowacji. Jako kierownik wyższego oddziału DAF w Zentralamt für Internationale Sozialgestaltung został jednocześnie członkiem poselstwa niemieckiego w Preszburgu i również doradcą do spraw polityki społecznej i prawa pracy (zatrudniony przez rząd słowacki). Smagon jest ojcem 4 dzieci, posiada złotą odznakę honorową NSDAP i HJ oraz honorową odznakę gau Saksonia.

Na podstawie jego zasług i stanowiska służbowego proszę o przyznanie stopnia SS-Obersturmbannführer.

Berlin, 7.1.1942.

Dokument III

SS-Oberabschnitt Südost do Reichsführera SS, Breslau, 25 września 1939 r.

Dot.: SS-Sturmabführer Smagon Albert, Katowice.

Zastępca gauleitera Śląska, towarzysz partyjny Fritz Bracht, kieruje poprzez SS-Oberabschnitt Südost prośbę do szefa RuS Hauptamt SS, żeby oddać mu do dyspozycji jako kreisleitera na obszar Olsagebiet Alberta Smagona, tym bardziej, że Smagon obecnie nie uczestniczy jeszcze w pracach osiedleńczych urzędu.

SS-Gruppenführer von dem Bach popiera prośbę zastępcy gauleitera i prosi o zwolnienie Sturmabführera Smagona.

Dokument IV

Albert Smagon, SS-Sturmbannführer am RuS Hauptamt SS. Pressburg, 15.9.1941.

Składam następujący meldunek:

Od 1.5.1941 r. odszedłem ze stanowiska kreisleitera NSDAP, powiat Cieszyn, gau Oberschlesien, na życzenie ministerstwa spraw zagranicznych i dra Leya i ze specjalnym zleceniem skierowano mnie na Słowację. Jako kierownik wyższego oddziału DAF w Zentralamt für Internationale Sozialgestaltung jestem jednocześnie członkiem niemieckiego poselstwa w Preszburgu i przez nie skierowano mnie jako doradcę do spraw polityki społecznej i prawa pracy do rządu słowackiego.

Przypisy

¹ M. Myška: Z tajnych zpraw NSDAP o Tešinsku, Ostrava 1964, s. 19.

² Bundesarchiv, Außenstelle Zehlendorf, SSO, Albert Smagon.

Ze źródeł do polsko-czechosłowackiego konfliktu granicznego w latach 1945—1947

Celem naszym będzie omówienie archiwaliów dotyczących polsko-czechosłowackiego sporu granicznego w latach 1945—1947, a wytworzonych przez organa administracji państwowej na szczeblu centralnym, wojewódzkim i powiatowym. Omówione zostaną, również akta powiatowych komitetów PPR, działających na terenach będących przedmiotem sporu, głównie na obszarze ziemi kłodzkiej, głubszyckiej i raciborskiej.

Pierwszą z omawianych grup akt stanowią przechowywane w warszawskim Archiwum Akt Nowych zespoły Ministerstwa Administracji Publicznej, Ministerstwa Ziemi Odzyskanych oraz Ministerstwa Informacji i Propagandy.

Spośród akt tego pierwszego, interesującej nas tematyki dotyczyć będą dokumenty Wydziału Narodowościowego i Urzędu Pełnomocnika Generalnego dla Ziemi Odzyskanych. Wśród akt Wydziału Narodowościowego są to sprawozdania z odpraw przedstawicieli administracji terenowej na których poruszano kwestie związane z ludnością czeską w Kłodzkiem, wyjaśnienia wysuwanych w notach czechosłowackiego poselstwa w Warszawie zarzutów niewłaściwego traktowania przez władze polskie zamieszkujących Dolny Śląsk Czechów. Znajdujemy tam także wykazy obywateli pochodzenia czeskiego oraz sprawozdania ze stanu stosunków polsko-czechosłowackich w rejonach przygranicznych¹. Z akt Urzędu Pełnomocnika Generalnego na Okręg Dolnego Śląska z miesięcy letnich i jesien-nych 1945 r., w których jest mowa o nastawieniu dolnośląskich Czechów do władz polskich i próbach wpływu nań przez władze czechosłowackie, największą wartość posiadają fragmenty poświęcone tzw. „zagadnieniu czeskiemu”, pochodzące ze sprawozdania z lustracji Śląska Opolskiego oraz województwa Dolnośląskiego z września 1945 r. a także raport poselski Mieczysława Wysockiego z rejonu Kłodzka, omawiający reczechizacyjne poczynania strony czechosłowackiej.

W dniu 27 XI 1945 r. Krajowa Rada Narodowa zatwierdziła dekret rządowy o utworzeniu Ministerstwa Ziemi Odzyskanych, które przejęło dotychczasowe kompetencje MAP w odniesieniu do uzyskanych w wyniku II wojny światowej

ziem Śląska i Pomorza. W zespole akt tego ministerstwa materiały dotyczące sytuacji na pograniczu polsko-czechosłowackim na Śląsku zgrupowane zostały w trzech jednostkach aktowych³. W większości są to materiały powstałe w trakcie badania przez właściwe organa administracji zasadności zarzutów przedstawianych w kolejnych notach dyplomatycznych czechosłowackiego MSZ. Potrzeba pogłębionej analizy sytuacji narodowościowej na niektórych odcinkach polsko-czechosłowackiej granicy była pretekstem do zasięgnięcia opinii Instytutu Śląskiego w Katowicach w kwestii zasięgu osiedlenia ludności morawskiej w Głubczyckiem i Raciborskiem⁴. Z kolei w pismach wyjaśniających poszczególne zarzuty strony czechosłowackiej przedstawiciele władz polskich opisywali sytuację narodowościową na spornych terenach, nasilanie się idącej z południowej granicy propagandy, skutkiem której w części powiatów głubczyckiego i raciborskiego akcja weryfikacyjna uległa czasowemu sparaliżowaniu oraz działalność w rejonie Kłodzka przedstawiceli „Kladskeho komiteta” z Nachodu z Jozefem Bernardem na czele. Przedstawiano tam również sposoby rozprowadzenia i przyznawania miejscowej ludności kilku rodzajów czeskich dokumentów. Zdaniem władz polskich, celem tego procederu była „reczechizacja miejscowych Niemców”. Problemu tego dotyczyły między innymi przekazane przez Zarząd Główny Polskiego Związku Zachodniego Ministerstwu Ziem Odzyskanych pismo Zarządu Koła Polskiego Związku Zachodniego w Lewinie Kłodzkiej, pismo MZO skierowane do warszawskiego MSZ w sprawie uregulowania problemu dokumentów obywateli czeskich przebywających na Ziemiach Odzyskanych czy list referendarza Departamentu Osiedlenia MZO Majewskiego, dotyczący sytuacji narodowościowej w rejonie Kudowy. Szczególną wartość przedstawia sprawozdanie z przeprowadzonej na terenie powiatu kłodzkiego na początku 1947 r. inspekcji, w którym wnikliwie przedstawiono metody zdobywania wśród kłodzkich Niemców „dusz czeskich”, rodzaje i sposoby wydawania dokumentów czeskich oraz propozycje rozwiązania tego problemu, sprowadzające się do przeprowadzenia wśród ludności określanej mianem „Niemców pochodzenia czeskiego” wspólnie z władzami czechosłowackimi akcji weryfikacyjnej. Posunięcia strony czechosłowackiej zmierzające do obudzenia świadomości narodowej wśród kłodzkich Czechów i pomnożenia ich liczby, przyniosły pewne efekty dopiero w obliczu rozpoczętej na terenie powiatu akcji wysiedlania Niemców, kiedy to zdano sobie sprawę z faktu, iż posiadanie czeskich dokumentów może uchronić przed utratą majątku i wysiedlaniem. Do postawienia takiej tezy upoważnić może fakt że w Raciborskiem i Głubczyckiem, gdzie Morawianie mieli możliwość zachować swój stan posiadania poprzez zadeklarowanie swej polskości, Czechom udało się rozprowadzić znacznie mniej czechosłowackich dokumentów, mimo iż zamieszkujący na Opolszczyźnie Morawianie swą liczebnością kilkakrotnie przewyższali kłodzkich Czechów. Dokładne dane o liczbie Czechów zamieszkujących na Dolnym Śląsku, z rozbiciem na poszczególne miasta, przedstawia sporządzona na początku 1948 r. tabela.

Oddziaływaniu czechosłowackiej propagandy na rejony leżące po polskiej stronie granicy oraz zwalczaniu jej przez władze polskie poświęcone są dotyczące interesującej nas materii dokumenty z zespołu Ministerstwa Informacji i Propagandy. Są wśród nich przygotowane do biuletynów informacyjnych dane o propagan-

dzie szeptanej, miesięczne sprawozdania z działalności Wydziałów Informacji i Propagandy województw śląskiego i wrocławskiego oraz Powiatowych Oddziałów Informacji i Propagandy w Nysie, Raciborzu i Bystrzycy Kłodzkiej. Dotyczą one plotek o rzekomym wysiedleniu Polaków z pasa przygranicznego, rozrzucania przez Czechów w rejonach przygranicznych ulotek, koncentracji nad granicą jednostek armii czechosłowackiej, organizowaniu przez władze czeskie masówek, na których żądano przyłączenia części Ziem Odzyskanych do Republiki, sytuacji ludności polskiej na Zaolziu, regulacji zasad małego ruchu granicznego, przeciwdziałaniu w terenie czechosłowackiej propagandzie oraz organizacji imprez w trakcie których poruszano kwestie Zaolzia, Łużyc czy też czechosłowackich roszczeń granicznych⁵.

Następną grupę akt stanowią zespoły akt Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego i Urzędu Wojewódzkiego Wrocławskiego.

W zespole Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego stan ówczesnych stosunków polsko-czechosłowackich obrazują dokumenty wydziałów Społeczno-Politycznego i Ogólnego. W aktach Wydziału Społeczno-Politycznego są to głównie sprawozdania sytuacyjne starostw powiatowych w Cieszynie, Głubczycach, Nysie i Raciborzu. Przykładowo, w sprawozdaniu za okres od 9 maja do 9 czerwca 1945 r. starosta nyski informował o wtargnięciu na teren powiatu Czechów, próbujących w przygranicznych miejscowościach zorganizować podległą sobie milicję oraz wywożących z tego terenu maszyny i urządzenia.

Sprawozdania nadsyłane przez Urząd Starostwa Powiatowego w Głubczycach zawierają wiadomości o propagandzie czeskiej na terenie powiatu i jej wpływie na poszczególne grupy narodowościowe: Polaków, Morawian i Niemców. Agitacja czeska miała, zdaniem starosty wpływ na wyniki prowadzonej w powiecie akcji weryfikacyjnej. O czeskich poczynaniach propagandowych i ich efektach jest także mowa w sprawozdaniach sytuacyjnych starosty raciborskiego za listopad i grudzień 1946 r. Sprawozdania starostwa cieszyńskiego mówiły o szykanowaniu polskiej ludności na Zaolziu, rozwiązywaniu polskich organizacji i stowarzyszeń, utrudnieniach stwarzanych przez władze czechosłowackie polskiemu szkolnictwu. W aktach Wydziału Społeczno-Politycznego znajdują się również informacje o organizowanej przez władze administracyjne i PCK pomocy dla Polaków na Zaolziu, rekrutacji Polaków z terenów pogranicza do pracy w Czechosłowacji, nielegalnym przechodzeniu granicy polsko-czechosłowackiej i organizacji małego ruchu przygranicznego. Interesujące są dane dotyczące liczebności Czechów i Morawian w Głubczyckiem i Raciborskiem. Strona czechosłowacka twierdziła, że żyje ich tam kilkanaście tysięcy. Tymczasem oficjalne dane starostwa głubczyckiego podawały liczbę 240 Morawian i kilkunastu Czechów zamieszkujących na terenie powiatu zaś starosta raciborski podawał w odniesieniu do swego powiatu liczbę 100 Morawian i 14 Czechów⁶. Rzecz jasna, oceny te niewiele miały wspólnego z rzeczywistością.

Wśród akt Wydziału Ogólnego zagadnień granicznych dotyczą sprawozdania sytuacyjne wojewody śląsko-dąbrowskiego za wrzesień i grudzień 1945 r. w których jest mowa o przeciwdziałaniu czeskiej propagandzie na pograniczu, sprawozdania sytuacyjne starostw powiatowych w Głucholazach, Raciborzu i Prudniku z drugiej

połowy 1945 r. Zawierają one charakterystykę polityczną ludności morawskiej, informują o rozwijanej na terenach przygranicznych czeskiej agitacji połączonej z próbami reczechizacji ziemczonej części ludności morawskiej, kontrdziałaniach strony polskiej i wypadkach przekraczania granicy. Problemu Zaolzia dotyczą sprawozdania z manifestacji zaolziańskiej, odbytej we wrześniu 1946 r. w trakcie dożynek śląskich oraz korespondencja w sprawie przyznania młodzieży polskiej z Zaolzia stypendiów postulowanych przez Komitet Zaolziański⁷.

W aktach Urzędu Wojewódzkiego Wrocławskiego materiały do przebiegu konfliktu znajdują się w dokumentach Wydziału Społeczno-Politycznego oraz Ogólnego. W aktach tego pierwszego najwartościowsze są dwie jednostki dotyczące „spraw czeskich”. Pierwsza z nich zawiera materiały mówiące o problemach związanych z zabezpieczeniem granicy, aktywizacją polityczną ludności czeskiej w powiatach kłodzkim i bystrzyckim w okresie od czerwca do listopada 1945 r. Są wśród nich dokumenty związane z wkroczeniem w czerwcu tego roku na polskie terytorium oddziałów czechosłowackich, np. zarządzenie MAP nakazujące przedstawicielom polskiej administracji trwanie na swych placówkach nawet w przypadku użycia przez Czechów siły i polecające jednocześnie jak najszybsze obsadzenie granicy przez wojsko, raporty wojewody wrocławskiego i jego wysłanników informujące o postępach wojsk czechosłowackich oraz wysyłaniu w zagrożone rejony oddziałów straży przemysłowej w sile 500 ludzi i jednostek wojska stacjonujących w Wałbrzychu. W drugiej z tych teczek znajdują się wyniki dochodzeń spowodowanych interwencjami czechosłowackiego poselstwa w Warszawie w sprawach przebywających na Górnym Śląsku Czechów a także korespondencja urzędowa dotycząca ustalenia obywatelstwa osób deklarujących czeskie pochodzenie. Postawa mniejszości czeskiej, próby reczechizacji autochtonów zamieszkałych na polsko-czechosłowackim pograniczu i repatriacji Czechów do ČSR to zagadnienia poruszane w sprawozdaniach z terenu Okręgu Administracyjnego Dolnego Śląska z lat 1945—1946. Z kolei sprawozdania i meldunki urzędów powiatowych w Kłodzku i Bystrzycy z okresu 1945—1947 zawierają informacje dotyczące zabezpieczenia granicy, wydawania przez władze czechosłowackie dokumentów stwierdzających czeskie pochodzenie, stosunków z lokalnymi władzami czechosłowackimi oraz czeskiej penetracji rejonów przygranicznych, przygotowującej grunt do przejęcia tych terenów przez Czechosłowację. Interesującym materiałem są także sporządzone w roku 1946 na potrzeby akcji repatriacyjnej spisy obywateli czechosłowackich⁸.

W aktach Wydziału Ogólnego, sprawozdania miesięczne Pełnomocnika Generalnego Rządu RP na Okręg Administracyjny Dolnego Śląska informują o stosunku władz polskich do ludności czeskiej, przygotowaniach do repatriacji tejże do Czechosłowacji oraz o trudnościach z obsadzeniem granicy i wkraczaniem na tereny powiatów kłodzkiego i bystrzyckiego oddziałów czeskich. Stan niepewności wywołany pogłoskami o rychłym przejęciu rejonów nadgranicznych przez Czechosłowację oraz problemy stwarzane przez mniejszość czeską były tematami wystąpień pełnomocników rządu w Kłodzkiem i Bystrzyckiem na zjazdach pełnomocników okręgowych w roku 1945⁹.

Spośród akt starostw powiatowych w sferze naszych zainteresowań znalazły się

zespoły akt starostw powiatowych w Raciborzu, Opolu, Głubczycach i Nysie. Z przyczyn od autora niezależnych nie udało się dotrzeć do zespołów akt starostw powiatowych w Kłodzku i Bystrzycy Kłodzkiej.

W sprawozdaniach z działalności Wydziału Społeczno-Politycznego Starostwa Powiatowego w Raciborzu z lat 1945—1946 znajdują się wzmianki o naruszeniu granicy przez siły czechosłowackie, rozprzestrzenianiu się na terenie powiatu czeskiej propagandy, nielegalnym przekroczeniu granicy i liczbie osób legitymujących się czechosłowackimi paszportami. Szczególnie wiele danych o stosunkach narodowościowych i nastawieniu ludności morawskiej do władz polskich dają sprawozdania grup organizujących w przygranicznych gminach powiatu polską administrację¹⁰. W zespole akt Starostwa Powiatowego w Opolu kompleksu stosunków polsko-czechosłowackich dotyczą dokumenty Wydziału Społeczno-Politycznego, związane z repatriacją z terenu miejscowości Grodziec zamieszkałych tam od połowy XVIII wieku Czechów a także kierowane do władz powiatowych wnioski o wydanie przepustek granicznych umożliwiających udanie się na Zaolzie¹¹.

Źródła do polsko-czechosłowackich kontrowersji granicznych reprezentują w zespole akt Starostwa Powiatowego w Głubczycach dokumenty Wydziału Społeczno-Politycznego dotyczące sprawy rzekomych prześladowań Czechów w Głubczyckiem, wywołanej notą poselstwa ČSR w tej sprawie oraz wykaz przebywających na terenie powiatu cudzoziemców, sporządzony na podstawie miejscowego spisu ludności przeprowadzonego w dniu 2 IX 1946 r.¹² W aktach Referatu Ogólnego Starostwa Powiatowego w Nysie będą to sprawozdania z działalności Zarządu Gminy Głucholazy — Wieś z kwietnia i lipca 1946 r. mówiące o reakcjach zweryfikowanej ludności na pogłoski o rychłym przejęciu tych terenów przez Czechosłowację i fragmenty miesięcznych sprawozdań starosty nyskiego dotyczące stanu bezpieczeństwa na granicy¹³.

W zespołach akt Komitetów Powiatowych PPR, obejmujących swą działalnością tereny będące przedmiotem sporu, materiałów archiwalnych poświęconych temu zagadnieniu jest zaskakująco niewiele. Najwięcej ich jest w zespole akt KP PPR w Raciborzu. Składają się nań sprawozdania z nastrojów panujących w zamieszkałych przez Morawian miejscowościach, informacje o akcji zbierania podpisów pod petycjami domagającymi się przyłączenia Raciborskiego do Czechosłowacji, czeskiej działalności wywiadowczej na terenie powiatu a także o pogłoskach o korekcie granicy na korzyść ČSR¹⁴. Spośród akt KP PPR w Głubczycach jest to wzmianka o zorganizowaniu wiecu w sprawie Zaolzia i poruszeniu problemu czechosłowackich roszczeń terytorialnych w trakcie zebrania w głubczyckiej komendzie milicji¹⁵. Jeszcze skromniej przedstawiają się źródła zachowane w zespołach akt KP PPR w Bystrzycy Kłodzkiej i Kłodzku. W aktach pierwszego jest to zaledwie jeden dokument, w którym wzmiankowy jest stan wzajemnych stosunków w kontekście wyniku wyborów w Czechosłowacji¹⁶. Podobnie rzecz się ma w odniesieniu do zespołu akt KP PPR w Kłodzku. Jest to protokół zebrania komórki PPR w Starostwie Powiatowym w Kłodzku, gdzie jest mowa o czeskiej propagandzie na terenie miasta¹⁷.

Podkreślić należy, iż źródła archiwalne do polsko-czechosłowackiego konfliktu

granicznego z lat 1945—1947 stanowią niewielki procent zawartości aktowej tychże zespołów. Wysunąć stąd można wniosek że tenże konflikt nie był, mimo wszystko, postrzegany przez przedstawicieli polskiej administracji w kategoriach poważniejszego zagrożenia. Większość materiałów dotyczących polsko-czechosłowackich stosunków, zawartych w zespołach akt organów administracji rządowej stanowią akta będące pokłosiem dochodzeń wszczynanych na skutek zarzutów podnoszonych w licznych notach dyplomatycznych czechosłowackiego MSZ, dotyczących niewłaściwego traktowania przez przedstawicieli władz polskich zamieszkałych na Śląsku Czechów i Morawian. Inne to sprawozdania okresowe z działalności organów administracji różnych szczebli, rejestry Czechów oraz sprawozdania z lustracji i kontroli terenów zamieszkałych przez ludność czeską i morawską.

Naszym zdaniem, źródła powyższe są, obok wszechstronnie wykorzystanych przez M. K. Kamińskiego akt Ministerstwa Spraw Zagranicznych¹⁸, kolejnym wartościowym materiałem do badania stosunków polsko-czechosłowackich z lat 1945—1947.

Przypisy

¹ Archiwum Akt Nowych w Warszawie (dalej AAN), Ministerstwo Administracji Publicznej (dalej MAP), sygn. 772, 773.

² ANN, MAP, sygn. 2443, 2452.

³ ANN, Ministerstwo Ziem Odzyskanych, sygn. 503, 504, 505.

⁴ Tekst tego dokumentu opublikował P. Pałys: *Morawianie na Opolszczyźnie w świetle opinii Instytutu Śląskiego w Katowicach z 29 stycznia 1946 r.*, „Śląsk Opolski” 1993. Nr 3.

⁵ AAN, Ministerstwo Informacji i Propagandy, sygn. 184, 476, 508, 513, 520, 521, 549, 558.

⁶ Archiwum Państwowe w Katowicach (dalej AP Katowice), Urząd Wojewódzki Śląski (dalej UWŚL) — Wydział Społeczno-Polityczny, sygn. 29, 30, 31, 32, 34, 37, 38, 81, 111/1, 391, 395.

⁷ AP Katowice, UWŚL — Wydział Ogólny, sygn. 49, 94, 106, 108, 120a, 127, 261.

⁸ Archiwum Państwowe we Wrocławiu (dalej AP Wrocław), Urząd Wojewódzki Wrocławski (dalej UWWr) — Wydział Społeczno-Polityczny, sygn. 28, 29, 30, 53, 173, 262, 264.

⁹ AP Wrocław, UWWr. — Wydział Ogólny, sygn. 30, 33, 34.

¹⁰ AP Katowice — Oddział Racibórz, Starostwo Powiatowe w Raciborzu, sygn. 14, 15.

¹¹ Archiwum Państwowe w Opolu (dalej AP Opole) Starostwo Powiatowe w Opolu, sygn. 106, 349, 350; O repatriacji Czechów z Grodzca patrz: P. Pałys: *Repatriace Čechů z polské obce Grodziec v roce 1945 — příspěvek k dějinám českého a moravského obyvatelstva ve Slezsku*, „Vlastivedené listy” 1994. Nr 1.

¹² AP Opole — Oddział w Nysie, Starostwo Powiatowe w Głubczycach, sygn. 146, 147.

¹³ AP Opole — Oddział w Nysie, Starostwo Powiatowe w Nysie, sygn. 1, 3.

¹⁴ P. Pałys: *Konflikt Polsko-czechosłowacki z lat 1945—1946 w aktach komitetów powiatowych PPR w Raciborzu i Głubczycach*, „Śląsk Opolski” 1991, Nr. 3, s. 19, 20.

¹⁵ Ibidem, s. 20, 21.

¹⁶ AP Wrocław, KP PPR w Bystrzycy Kłodzkiej, sygn. 3/VI/4.

¹⁷ AP Wrocław, KP PPR w Kłodzku, sygn. 9/VI/9.

¹⁸ M.K. Kamiński: *Polsko-czechosłowackie stosunki polityczne 1945—1948*, Warszawa 1990.

Cesarza Józefa I regulacja opłat kościelnych dla protestantów śląskich z 1708 r.

Stosowne rozporządzenia soborowe, zwłaszcza soboru trydenckiego (1545—1563), daleko wcześniejsza, wielowiekowa tradycja wspierania przez wiernych zarówno w postaci dotacji pieniężnych, jak i nadań ziemskich swojego Kościoła (tak lokalnego, jak i Powszechnego)¹, wreszcie stosowne ofiary (które z czasem ze zwyczajowych przekształciły się praktycznie w zinstytucjonalizowane) uiszczane przez wiernych², przyczyniły się do stworzenia podstaw majątkowych Kościoła Katolickiego, umożliwiających mu działanie tak w wymiarze parafialnym, jak i powszechnym.

Nowy rozdział w dziejach chrześcijaństwa otworzyła Reformacja: nastąpił wówczas podział Chrześcijaństwa Zachodniego na dwa, przez wiele stuleci nieraz zwalczające się Kościoły: Katolicki i Luterski³. Ten ostatni, inaczej zorganizowany aniżeli Kościół Katolicki, posiadał w znacznym stopniu inne od Katolickiego podstawy materialne swej działalności. Uwaga ta odnosi się w pierwszym rzędzie do Kościołów protestanckich działających w krajach (na przykład skandynawskich oraz w niektórych krajach niemieckich), w których wyznanie ewangelickie stało się wyznaniem państwowym, katolicyzm został prawnie zakazany, zaś wobec tych, którzy chcieli pozostać przy katolicyzmie podjęto surowe represje. W krajach tych władza świecka nie tylko wspierała lecz również kontrolowała zasady funkcjonowania Kościołów protestanckich, tak w sferze religijnej, jak i finansowej.

Inaczej przedstawiała się rzecz w krajach, w których luteranie stanowili nie tylko mniejszość, lecz także podlegali restrykcjom władzy politycznej znajdującej się w rękach władców katolickich. Po pokoju westfalskim zawartym w 1648 roku Kościoły protestanckie zostały w tych krajach zdelegalizowane, protestantów pozbawiono prawa uprawiania praktyk religijnych i podjęto różnorakie działania zmierzające do nawrócenia ich na wiarę katolicką. Rozpoczął się tutaj rzeczywisty czas kontrreformacji, której przebieg znamy najlepiej w odniesieniu do krajów habsburskich.

Niepowodzenia, jakie Habsburgowie ponieśli na początku XVIII wieku w wojnie

z protestancką Szwecją zmusiły ich pod naciskiem króla Szwecji Karola XII do zawarcia Ugody Altransztadzkiej 22 sierpnia 1707 roku, podpisanej pomiędzy cesarzem Józefem I Habsburgiem a Karolem XII. Na jej mocy władze habsburskie zostały zmuszone do poczynienia szeregu ustępstw na rzecz ewangelików w swoich krajach: podstawowym ustępstwem było przede wszystkim zalegalizowanie działalności Kościoła Ewangelickiego⁴. Należy tym niemniej podnieść, że działalność ta w dalszym ciągu znamionowała się licznymi, na ogół bardzo daleko idącymi obostrzeniami i restrykcjami.

W nowej sytuacji protestanci przystąpili do budowy struktury organizacyjnej swojego Kościoła. Przeniesienie na swój teren wzorców w zakresie organizacji i utrzymania zborów z krajów protestanckich było jednak niemożliwe, już choćby z racji, że Kościół Ewangelicki poddany był tutaj owym różnym, licznym ograniczeniom⁵. Zmiana położenia prawnego protestantów w krajach habsburskich niosła za sobą potrzebę uregulowania przez władzę państwową podstaw finansowych funkcjonowania Kościoła Ewangelickiego. Stosownym rozporządzeniem należało objąć również członków Kościoła Ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim, w którym skupisko luteran było najsilniejsze spośród wszystkich krajów habsburskich. Jego wystawienie było dla władz habsburskich tym bardziej istotne, że stwarzało jeszcze jedną sposobność do poddania im kontroli miejscowych luteran, a także uregulowania sposobów i zasad rozliczania się wyznawców nauki Marcina Lutra z duchowieństwem katolickim, świadczącym na ich rzecz określone posługi duszpasterskie. Należy bowiem pamiętać, że zgodnie z decyzjami Wiednia luteranie w krajach habsburskich nie mieli prawa prowadzenia własnych ksiąg metrykalnych: chrzcielnych, małżeńskich i zmarłych. Stosowne posługi (chrzty, małżeństwa i pogrzeby) powinni zamawiać u proboszczów tych parafii katolickich, na terenie których znajdowała się ich wspólnota⁶. W praktyce pociągało to za sobą niejednokrotnie dwukrotne uiszczanie opłat za te same usługi. Często bowiem (jeśli tylko w pobliżu był pastor, lub predykant) chrztu lub małżeństwa udzielał ewangelikom duchowny ewangelicki, któremu wierni składali stosowną opłatę, po czym czynność ta była wpisywana do ksiąg metrykalnych przez zobowiązanych do tego proboszczów katolickich, którzy również pobierali odpowiednią opłatę. Wydanie więc przez władzę państwową rzeczonych regulacji miało niezależnie od intencji wystawcy ten dobry skutek, że ograniczało możliwość popełniania ewentualnych nadużyć.

Badania nad dziejami luteranizmu w Księstwie Cieszyńskim posiadają bardzo długotrwałą i bogatą tradycję. Ten jednak problem, dodajmy, że bardzo ważki nie doczekał się należytej uwagi, między innymi dlatego, że nie opublikowano w ciągu dwóch ostatnich stuleci, a więc w okresie, kiedy badania nad czasami kontrreformacji nabrały intensywnego charakteru, treści stosownego rozporządzenia cesarskiego, regulującego sposób opodatkowania Kościoła Ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim⁷. Z tego właśnie powodu uznaliśmy za zasadne jego opublikowanie, by w ten sposób umożliwić historykom zajmującym się tym okresem dziejów Śląska Cieszyńskiego, w szczególności zaś losami tutejszego protestantyzmu, badanie również tego wątku jego przeszłości.

Anno 1708, de dato 18 Februarii⁸.

Kayserliche neu confirmirte Taxa Stolae im Herzogthum Schlesien für die Oaugspurgische Confession Verwandten⁹

1. Werden alle Innwohner in zwey Classes abgetheilet, nemlich: in Adeliche Personen und gemeine Leuthe.

2. Die Adliche werden wiederum in zwey Classes, und gehren in die erstere alle djeienigen, welche notorisch über 10 000 Thaler Schlesiens oder drüber: in die Andere aber, so nur dieses Quantum und drunter: im Vermgen haben.

3. Die gemeinen Leuthe aber werden in 4 Classes dividiret: in die erste Classe gehren die Wohlhabenden, darunter zu verstehen Handels-Leuthe aussm. Lande, Amt-Leuthe, ausgesessene Bauern, Erb-Kretschmer, Müller, Brauer und Schaf-fmeister. In die andere die Dorf-handwercker, Krämer, ausgesessene Frey-Leuthe, und Voigte. In die dritte die Gärtner, In die vierdte, das Gefinde oder Dienst Bothen, und die Haus-Leuthe.

Hierauf folget die Taxa.

Vom Aussbiethen und Traungen zusammen. Giebet der Adel.

	Thaler.	Gross.
In der ersten Classe:	5	—
-zu 20 gr. gerechnet: und bleibet der Opffer-Gang absonderlich		
Der Kirchschreiber bekommt	1	—
In der Anderen Classe	2	—
und ein Opffer-Gang.		
Der Kirchschreiber	—	15

Wann sich aber jemand ausser seiner Parochiae anderwerts trauen [...] bekommt der Parochus loci ordinarius, samt dem Kirchschreiber, über obigen Aussatz, wegen des ermangelnden Opffer-Gangs, noch die helffte des Traungs-Geldes, nemlich:

	Thaler.	Gross.
In der ersten Classe	2	15
In der anderen Classe	1	6

Bey denen Gemeinen Leuthen wird das dreyfache aussbiethen Lund Traung absonderlich gegeben, und zwar vom Aussbiethen:

In der ersten Classe	—	12
In der anderen	—	9
In der dritten	—	6
In der vierdten	—	3

Und dem Kirchschreiber das dritte Theil von allen obigen Classen absonderlich.

	Von der Traung.	
In der ersten Classe	1	—
In der anderen	—	24
In der dritten	—	18
In der vierdten	—	12

Hierbey ist allemahl ein Opffer-Gang. Und wer sich in einer andern Parochie trauen lasset, giebet über obigen Aussatz, wegen des Lermanglenden Opffer-Gangs.

In der ersten Classe	—	8
In der anderen	—	6
In der dritten	—	4
In der vierdten	3	

Die Anleitung ist bey denen Augspurgischen Confessions Verwandten nicht herkommens: die Catcholischen aber erlegen vor die Einleitung und Wachs-Licht

Vor ein Kirchen-Zeugnüss: dass nemlich unter denen zu copulierenden kein Impedimentum Canonicum vorhanden, bekommt der Pfarr, wenn solch Zeugnüss begehret wird, ohn Unterscheid der Classe	—	10
---	---	----

Vor Trauung derjenigen, die zwar Copulation mit einander gehalten, wird ein Drittheil mehr, als obiger Aussatz beträgt, nach proportion der Classe entrichtet.

Von einem Kinde zu tauffen.

Der Adelf		
In der ersten Classe	2	20
In der anderen	1	30

Dabey ein Opffer-Gang.

Der Kirchschreiber bekommt den vierdten Theil.

Wann aber das Kind extra parochiam getaufft wird, bekommt der Pfarrer über obigen Aussatz, statt des Opffer-Ganges, die helffte so viel als vom Tauffen.

Gemeine Leute vom Tauffen.

In der ersten Classe	—	10
In der anderen	—	6
In der dritten	—	4
In der vierdten	—	3

Bey allen ist ein Opffer-Gang.

Wann aber das Kind ausser der Parochie getauffet wird, bekommt der Pfarrer, über den Aussatz, statt des Opffer-Ganges, noch so viel, als die helffte der Gebr. vom Tauffen betragt.

Von Einleitung einer Kindbetterin, ein Wachs Licht, oder- und ein Opffer-Gang.

Wann die Einleitung nicht begehret wird, ist dafür und das Wachs-Licht, wie auch den Opffer-Gang, halb so viel, als vom Tauffen, zu erlegen.

Von einem unehrlichen Kinde zu tauffen, welches per subsequens Matrimonium nicht legitimiret wird, ist obige Taxa gedoppelt.

In Früh-Kind aber wird den Ehelichen gleich gehalten. Wegen des Weyh-Wassers, so von denen Kindbetterinnen bisher gefordert worden, soll inskünftige nichts gegeben werden.

Von allen diesen hat der Kirschreiber so viel, als ein Drittheil des Aussatzes beträgt.

Von Leich Begängnüssen.

Derer adelichen Personen, so ber 21 Jahr alt, vor die Leich Tcher:

In der ersten Classe	10	—
In der anderen	6	—
Vor den Gang und Leich-Predigt	2	—
Vor den Gang, Stand-Predigt oder Abdanckung	2	
Denen brigen Pfarrern vor den Gang, jedem:	1	—
Vor ein Pferd zu fhren	8	—

Dem Pfarrer und Kirchschreiber ein Opffer-Gang, oder wenn die Leiche Landerswohin geehret wird:

Dem Pfarrer	3	—
Dem Kirchschreiber	—	20
Vor eine Abkudigung	—	20

Vor eine stille Beysetzung.

In der ersten Classe	5	—
In der anderen	3	—
Dem Kirchschreiber	1	—

Es soll aber jedem frey stehen, ob er sich will Pferde führen, oder Spolien tragen lassen, oder nicht: desgleichen ob er sich will solenniter beerdigen, oder stille beysetzen lassen.

Bey unmudigen adelichen Personen wird vor alles und jedes dem Pfarrer ausgesetzt:

In der ersten Classe	8	—
In der anderen	4	—

Und ein Offertorium

Dem Kirchschreiber	—	24
--------------------	---	----

Vor eine stille Beysetzung unmündiger Kinder:

Dem Pfarrer	4	—
Dem Kirchschreiber	—	20

Weil die Spolien bezahlet werden, haben die Geistlichen solche in natura nicht zu praetendiren, auch sollen sie nicht Wacht haben, Crucifixe, Zierathen, Kränzte, Wappen, et cetera von denen Gärgen wegzunehmen. Dafern auch einer von Adel, ein, oder mehr Gütter, oder in einer Stadt sein Domicilium hatte, oder ohngefehr, daselbst stürbe, soll kein Geistlicher, als nur derjenige, unter dessen Parochie er, oder die Seinigen mit Tode abgegangen, sich einiger Leichbegängnüss Unkosten und Taxa anzumassen nicht befugt seyn.

Welches alles von dem Kind Tauffen gleichermassen zu verstehen. Wenn auch eine Leiche über Land durch ein-oder mehrere Parochien geführt wird, soll von den Geistlichen solcher Orthen davon nichts gefordert werden.

Was der gemeinen Leuthe Begräbnisse concerniret, könnte folgendes introduci- ret werden. Vom Gange:

In der ersten Classe	—	24
In der anderen	—	12
In der dritten	—	6
In der vierdten	—	4

Von einer Leichen-Predigt, jedoch wann sie verlangt wird:	—	24
Von einer Sermonen	—	12
Von einer Collecta	—	6

Wo es der Gebrauch ist, beym Begräbniss ein Opffer Gang.

Von Ausluten bleibet es bey der Gewohnheit eines jeden Orths. Mit dem Gesange bleibt es bey der gedruckten Verordnung Anno 1662.

Von allem obigen hat der Kirchschreiber ein Drittheil so viel, als der Pfarrer bekommt: herentgegen hat er weder wegen des Einschreibens in die Kirchen-Register, und Zettelschreibens, noch sonst, Letwas zu fordern.

Dennen Catcholischen Geistlichen werden aus erheblichen Ursachen Jahrllich 4 Ofertoria, an den heil. Ostern, Pfingsten, Weyhnachten, und Kirchweyhungen, wie auch Neu-Jahrs-Gang erlaubet. An denen Orthen aber, wo die Kirchen catholisch sind, stehet denen Ewangelischen frey, das Opffer dem Geistlichen, wie es ohne dies auch bisshern bruchlich gewesen, zu berschicken.

Denen -der Augspurgischen Confession zugethanen Pfarrern aber, bleibet nicht mehr, als 3 Opffer-Gänge, nemlich in Ostern, Pfingsten, und Weynachten erlaubet, wie denn auch der Neu-Jahrs-Gang, ausser, wo er vor Alters im Brauch gewesen, ihnen gleichfalss nicht verstattet wird.

Die Liberalität und Discretion, so aus freyem Willen Geschiehet, bleibet einem jeden unbenommen: hingegen wird die Priesterschaft gegen die notorie Armen, ein Christlich Mitleiden zu gebrauchen wissen.

Przekład:

18 lutego 1708 roku.

Nowo potwierdzona Taksa opłat Stołu dla Księstw Śląskich dla Kościoła Luterńskiego (Konfesji Augsburskiej).

1. Wszyscy mieszkańcy (ewangelicy) zostają podzieleni na dwie klasy, a mianowicie: na szlachetnie urodzonych i pospółstwo.

2. Szlachetnie urodzeni będą się także dzielili na dwie klasy: do pierwszej będą przynależć ci, których dochód systematycznie przekracza sumę 10 000 talarów. Do drugiej klasy będą przynależć ci, których dochód mieści się poniżej tej sumy.

3. Pospółstwo będzie się dzielić na 4 klasy: do klasy pierwszej zaliczać się będą zamożni, szczególnie zaś wielcy kupcy, urzędnicy, siedlacy, dziedziczni karczmarze, młynarze, piwowarzy i posiadacze wielkich stad owiec. Do drugiej [klasy będą przynależć] rzemieślnicy wiejscy, kramarze, ... i wójtowie. Do trzeciej [klasy będą przynależć] zagrodnicy, a do czwartej wyrobnicy lub służba oraz chałupnicy.

Odtąd podaje się takse.

Od zapowiedzi i ślubów [płaci się] razem. Uiszcza szlachta.

	talary	groszy
W pierwszej klasie	—	5
wyszacowane na 20 groszy: pozostaje oddzielnie [do zapłacenia] ofiara mszalna.		
Pisarz kościelny otrzymuje	1	—
W drugiej klasie	2	—
i ofiara za nabożeństwo		
Pisarz kościelny	—	15

Gdyby jednak ktoś z jego parafii chciał ... proboszcz miejscowości [skąd pochodzi narzeczona] wraz z pisarzem kościelnym otrzymuje wyżej podaną stawkę ze względu na utraconą ofiarę za nabożeństwo, jeszcze połowę opłaty ślubnej, a mianowicie:

W pierwszej klasie	2	15
W drugiej klasie	1	16

Pospółstwo będzie składało ofiarę za potrójne zapowiedzi; oddzielnie ślub i do tego zapowiedzi:

W pierwszej klasie	—	12
W drugiej [klasie]	—	9
W trzeciej [klasie]	—	6
W czwartej [klasie]	—	3

oraz osobno pisarzowi kościelnemu trzecią część od wszystkich wymienionych wyżej klas.

Od ślubów.

W pierwszej klasie	1	—
W drugiej [klasie]	—	24
W trzeciej [klasie]	—	18
W czwartej [klasie]	—	12

Każdym razem [należy] przy tym uiszczać ofiarę za odprawienie nabożeństwa. A jeśli by ktoś chciał żenić się w innej parafii, płaci on wymienioną wyżej opłatę, z powodu utraconej przez proboszcza ofiary za nabożeństwo [a mianowicie:]

W pierwszej klasie	—	8
W drugiej [klasie]	—	6
W trzeciej [klasie]	—	4
W czwartej [klasie]	—	3

Pouczenie nie dotyczy krewnych konfesji augsburskiej: katolicy jednak płacą za wstęp i świece.

Za pełnienie funkcji świadka ślubnego¹⁰: mianowicie jeśli nie występuje żadna przeszkoda kanoniczna, proboszcz otrzymuje, kiedy tylko zażyczy sobie, świadectwa, bez rozróżnienia na klasy

Za ten sam ślub, który [...] będzie [uiszczana opłata] wyższa o trzecią część, aniżeli wynosi powyższa stawka, wypłacana proporcjonalnie do klasy.

Od chrztu dziecka:

Szlachta		
W pierwszej klasie	2	20
W drugiej klasie	1	30

Ponadto ofiara za nabożeństwo

Pisarz kościelny otrzymuje czwartą część.

Kiedy jednak dziecko byłoby chrzczone poza parafią, proboszcz otrzymuje za powyższą stawkę, zamiast ofiary mszalnej, połowę z tego, [co otrzymałby] za chrzest.

Lud [płaci] za chrzest:		
W pierwszej klasie	—	10
W drugiej [klasie]	—	6
W trzeciej [klasie]	—	4
W czwartej klasie	—	3

Od wszystkich [pobierana jest] ofiara za nabożeństwo.

Kiedy jednak dziecko zostanie ochrzczone poza parafią, proboszcz otrzyma na podstawie powyższej stawki, zamiast ofiary za nabożeństwo, tak dużą [opłatę], ile wynosi połowa należności od chrztu.

Od wprowadzenia położnej dodatkowo 1 świecę woskową lub — i — ofiarę za nabożeństwo.

Jeżeli [rodzina] nie zażyczy sobie wprowadzenia [położnej], ofiaruje się świecę, jak też płaci się połowę powyższej sumy za ofiarę za nabożeństwo od chrztu.

Od chrztu dziecka z nieprawego łoża, które nie zostało legitymizowane przez akt małżeński, powyższa taksa zostaje podwojona.

Za dziecko urodzone przed terminem, jednak z małżeńskiego łoża, będzie uiszczano się identyczne opłaty. Z powodu święconej wody, jak też od położnej dotąd [...].

Od tych wszystkich [opłat] pisarz kościelny będzie pobierał третią część wymienionej stawki.

Od odprawienia pogrzebu.

Od całunu osób pochodzenia szlacheckiego, które ukończyły 21 lat:

W pierwszej klasie	10	—
W drugiej [klasie]	6	—
Za orszak i kazanie pogrzebowe	2	—
Za orszak, kazanie nad grobem lub złożenie do grobu	2	—
Pozostałym [innym] proboszczom od orszaku	1	—
Od prowadzenia konia	8	—

Kiedy pogrzeb prowadzony jest gdzie indziej¹¹, proboszczowi i pisarzowi kościelnemu uiszcza się ofiarę za nabożeństwo:

Proboszczowi	3	—
Pisarzowi kościelnemu	—	20
Od wypominek	—	20

Od cichego pogrzebu

W pierwszej klasie	5	—
W drugiej [klasie]	3	—
Pisarzowi kościelnemu	1	—

Gdy owe honoraria zostaną wypłacone, duchowni nie mogą żądać żadnych [powinności] w naturze. Nie powinni też czuwać przy zwłokach zmarłego, krucyfiksy, wieńce, tablice herbowe et cetera powinni zabrać od trumny. Ponadto, gdy ktoś ze szlachty posiadał 1, albo więcej dóbr, lub też domostwo w mieście, lub coś jeszcze i tam zmarł, [nie powinien odprawiać pogrzebu] żaden inny duchowny ale jak ten, który pochodzi z jego parafii, albo ów, który zawiaduje parafią w której zmarły [skonał], lecz nie jest upoważniony do pobrania kosztów i taksy za pogrzeb¹²

Dotyczy to także wszystkich, którzy chrzczą dzieci.

Gdy orszak pogrzebowy przechodzi przez jedną lub więcej parafii nie powinna być żądana stosowna opłata przez duchownych z tychże miejscowości.

Co się tyczy pospółstwa można pobierać następujące opłaty:

Od orszaku:		
W pierwszej klasie	—	24
W drugiej [klasie]	—	12
W trzeciej [klasie]	—	6
W czwartej [klasie]	—	4

Od kazania pogrzebowego — jednak tylko wtedy gdy się go zażąda:

	—	24
Od mowy	—	12
Od kolekty	—	6

[Jeżeli] jest gdzieś taki zwyczaj podczas pogrzebu [może być składana] ofiara.

Od dzwonnika pozostaje [opłata] stosownie według zwyczaju [panującego] w każdej miejscowości.

Jeśli chodzi o śpiew pozostaje w mocy ustawa z roku 1662.

Od wszystkich wyżej [wymienionych opłat] pisarz otrzymuje третią część tego, co proboszcz: nie powinien jednak żądać dodatkowej opłaty z powodu wpisów do rejestrów kościelnych i wypisów z ksiąg metrykalnych.

Duchownym katolickim zezwala się z powodu znaczących powodów na [pobieranie] 4 ofertoriów rocznie [a mianowicie] na Wielkanoc, Zesłanie Ducha Świętego, Boże Narodzenie i odpust kościelny, a także [dodatkowo] na Nowy Rok. W tych jednak miejscowościach, w których są kościoły katolickie, zostawia się Ewangelikom wolną [rękę]: ofiarę dla duchownego składa się tak, jak było to dotąd przyjęte.

Gdy [niektórzy parafianie] są życzliwi pastorom z Kościoła Ewangelickiego zezwala się [by składali im] 3 ofiary, a mianowicie na Wielkanoc, Zesłanie Ducha Świętego i Boże Narodzenie, jak również — jak to było od lat w zwyczaju — na Nowy Rok.

Zwolnienia i dyskreje¹³ będą udzielane przez każdego [z proboszczów] stosownie według własnego uznania¹⁴: duchowieństwo powinno okazywać chrześcijańskie współczucie biednym¹⁵ i [realizując wymienione wyżej posługi kapłańskie] powinno też wiedzieć jak się w tej sytuacji zachować.

[Przepisy te ustanowiono] 18 lutego 1708 roku.

Przypisy

¹ Tradycja ta sięga — wbrew temu, jak niekiedy zwykło się uważać — czasów wczesnochrześcijańskich. Już wówczas szeregowi członkowie Kościoła składali, najpierw na ręce swoich biskupów, a następnie opatów zakonów, różne dobra, materialne i pieniężne, przeznaczone w pierwszym rzędzie na funkcjonowanie Kościoła i na wspieranie różnych przedsięwzięć dobroczynnych. Por. D. Rops: Kościół wczesnego średniowiecza, Warszawa 1969; J. Kłoczowski: Wspólnoty chrześcijańskie. Grupy życia wspólnego w chrześcijaństwie zachodnim od starożytności do XV wieku, Kraków 1964, *passim*.

² W. Müller: Diecezje w okresie potrydenckim, (W:) Kościół w Polsce, T. II: Wieki XVI—XVIII, pod. red. Jerzego Kłoczowskiego, Kraków 1969, s. 144—200; S. Litak: Struktura i funkcje parafii w Polsce, ibidem, s. 343—478.

³ Kościół ten niebawem zaczął się dzielić wewnętrznie. Ponadto protestancką społeczność zasiliły inne odłamy reformatorskie, w tym przede wszystkim protestanci Ulricha Zwinglego i Jana Kalwina. W rzeczy więc samej możemy od początku mówić o Luteranizmie, jako Kościele stworzonym przez Marcina Lutra, jak i protestanizm, obejmującym różne odłamy reformacyjne, w tym więc i Kościoła Lutherańskiego. Szerzej na ten temat por. K. Brandi: Deutsche Reformation und Gegenreformation. T. 1, Berlin 1941, s. 789, O. Ferner: Huldrych Zwingli. T. 13, Zürich 1943—1954, zwłaszcza t. 3, s. 23—78, J.T. McNeill: History and character of Calvinism, New York 1954, s. 93 nn.

⁴ N. Conrads: Die Dürfführung der Altranstädter Konvention in Schlesien 1707—1709, Wien 1971, passim; Por. też O. Wagner: Die Konvention von Altranstädt und der schlesische Protestantismus, Schlesische Kulturspiegel, Bd. 14, 1979, F.3, s. 3 nn.

⁵ Szerzej por. K. Michejda: Dzieje Kościoła ewangelickiego w księstwie cieszyńskim (od Reformacji do roku 1909), [wyd.2]. (W:) Z historii Kościoła Ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim, Katowice 1992, s. 109—110. Dodajmy jednak dla porządku, że w krajach ściśle protestanckich katolicy znajdowali się w jeszcze gorszym położeniu: pozbawieni byli (jak na przykład w Szwecji, Finlandii, niektórych krajach Rzeszy) wszelkich praw.

⁶ Terminu wspólnota, a nie zbor, użyliśmy celowo. Należy bowiem pamiętać, że cesje Wiednia na rzecz ewangelików, w tym także w Księstwie Cieszyńskim, posiadały charakter bardzo ograniczony. Jednym z narzuconych przykładów owych ograniczeń był obowiązujący przez wiele lat zakaz tworzenia parafii poza specjalnie wyznaczoną dla danego okręgu miejscowością: dla księstwa cieszyńskiego był nią wyłącznie Cieszyn, pomimo, iż na przykład jeśli chodzi o miasta, spotykamy tu przypadek, że pomimo formalnych restrykcji, władze miejskie znajdowały się w rękach protestanckich rajców i burmistrzów. Por. E. Chojacka: Treści semantyczne bielskiego Syjonu, „Pamiętnik Cieszyński”. T. 5, 1992, s. 53.

⁷ K. Michejda: Dzieje Kościoła ewangelickiego w księstwie cieszyńskim..., s. 69; N. Conrads: Die Dürfführung der Altranstädter Konvention in Schlesien, passim; O. Wagner: Die Konvention von Altranstädt und der schlesische Protestantismus; s. 3—5; G. Biermann: Geschichte des Herzogthums Teschen, Teschen 1894, s. 224—228; iten: Geschichte des evangelischen Kirche Österreichisch Schlesien, Teschen 1859, passim; A. Peter: Geschichte der Stadt Teschen, Teschen 1888, s. 116—118.

⁸ Archiwum Państwowe w Cieszynie, Kolekcja Antoniego Lubojackiego, Archiwum Państwowe w Cieszynie.

⁹ W niniejszej edycji zachowujemy oryginalne brzmienie pisowni źródła.

¹⁰ Dosłownie: „za świadczenie kościelne”.

¹¹ „w innej miejscowości”.

¹² Dosłowne brzmienie tekstu: „bywały przyszedł do śmierci...”: zarówno ten fragment, jak i następny został zapisany w duchu jak i konstrukcji zdania typowej dla języka średnio-niemieckiego. Jest tu zarazem widoczna barokizacja języka, stąd też tekst zdaje się w tym (a także w szeregu innych miejsc) sprawiać wrażenie niejasnego.

¹³ Chodzi tu o zezwolenie na pomijanie niektórych (wyżej wymienionych) opłat i powinności (ofiary), jak też ich niższe stawki, udzielane przedstawicielom społeczności lutherańskiej przez proboszczów katolickich.

¹⁴ Dosłownie: „pozostaje każdemu dozwolone...”.

¹⁵ „...notorycznie biednym...”.

Z bibliografii prac Józefa Chlebowczyka

Bogata spuścizna pisarska zmarłego w 1985 roku wybitnego historyka prof. dr. hab. Józefa Chlebowczyka nie doczekała się dotąd kompletnej bibliografii. Autor zamieszczał swoje prace w różnych publikacjach ogólnopolskich, regionalnych — Śląska Cieszyńskiego, byłej Czechosłowacji, Niemczech a także w Austrii. Jak dotąd próbę jej zestawienia podjął już w latach siedemdziesiątych czeski historyk, Andělín Grobelný¹. Jest ona jednak bardzo skromna, stąd konieczne okazało się ponowne podjęcie tego tematu.

Kwerenda którą przeprowadzono w poszukiwaniu publikacji J. Chlebowczyka objęła prasę i czasopisma wychodzące po 1945 r. na obszarze polskiej i czeskiej części Śląska Cieszyńskiego. Dzięki tym poszukiwaniom powiodło się ustalić wiele publikacji nie znanych w bibliografiach naukowych. Podstawowym jednak źródłem przy zestawieniu była „Bibliografia Zawartości Czasopism” (za l. 1951—1994) i „Przewodnik Bibliograficzny” (za l. 1950—1994). Przejrzano ponadto kilkadziesiąt publikacji oraz szereg bibliografii (m.in. polskie, czeskie i niemieckie bibliografie Śląska, bibliografię historii Polski, Czechosłowacji, bibliografię polonistów zagranicznych, bibliografię zawartości kilku zaolziańskich kalendarzy). Łącznie kwerenda przyniosła 368 publikacji autorstwa J. Chlebowczyka oraz 12 prac, których był redaktorem. Mimo przejrzania tylu wydawnictw bibliografia nie jest z pewnością kompletna, gdyż pisząca te słowa nie dotarła do wszystkich materiałów.

Bibliografia obejmuje publikacje autorskie (książki, rozprawy, recenzje), przekłady oraz prace redakcyjne. Materiał uporządkowano w układzie chronologicznym, a w obrębie kolejnych lat — alfabetycznie. Wyjątek od ściśle chronologicznego porządku stanowią opisy recenzji umieszczane zawsze przy opisie dzieła recenzowanego. Całość podzielono na trzy części: publikacje autorskie, prace redakcyjne oraz materiały do biografii J. Chlebowczyka (biogramy, nekrologii). Recenzje prac J. Chlebowczyka oraz materiały dotyczące jego osoby uporządkowano w układzie chronologicznym, a w obrębie jednego roku — alfabetycznie według nazwisk recenzentów.

I. PUBLIKACJE AUTORSKIE

1950

1. Bismarck a kwestia robotnicza, Poznań 1950, ss. 41.
- Także [w:] *Przegląd Zachodni* R.6, T.2 nr 11/12, s. 462—503.
- Rec.: J.J., *Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka* R. 7, 1952, s. 315.

1951

2. Problemy czechosłowackiego przemysłu węgla kamiennego, *Gospodarka Górnicztwa* nr 9, s. 11—15.
3. Problemy węglowe Niemieckiej Republiki Demokratycznej, *Gospodarka Górnicztwa* nr 12, s. 15—17.

1952

4. Początki rozwoju Zagłębia Ostrawsko-Karwińskiego, *Zwrot* R. 4 nr 8—9, s. 2—5.
5. Proces urbanizacji Zagłębia Ostrawsko-Karwińskiego, *Zwrot* R. 4 nr 10, s. 7—8.
6. Stosunki własnościowe w Zagłębiu Ostrawsko-Karwińskim w XIX i początkiem XX wieku, *Zwrot* R. 4 nr 11, s. 3—5.
7. Z dziejów walk proletariatu ostrawsko-karwińskiego. Strajk powszechny 1900 r., *Głos Ludu* R. 8 nr 151, s. 5.

1953

8. Burzliwy rok 1890, *Głos Ludu* R. 9 nr 42, s. 5.
9. Czas pracy w Zagłębiu Ostrawsko-Karwińskim, *Zwrot* R. 5 nr 5, s. 5—8.
10. K otázce periodisace vývoje hornictví v ostravsko-karvinském revíru, *Slezský sborník. Acta Silesiaca* R. 51 nr 1, s. 82—89.
11. „Młodzi partnerzy” ostrawsko-karwińskich baronów węglowych, *Zwrot* R. 5 nr 4, s. 6—9.
12. Otwórz te drzwi, nędza górnicza poda ci rękę! (Sytuacja mieszkaniowa w Zagłębiu Ostrawsko-Karwińskim na przełomie XIX—XX w.), *Zwrot* R. 5 nr 4, s. 6—9.
13. Pierwsze zrywy „spokojnego ludu”. Z początków ruchu robotniczego w Zagłębiu Ostrawsko-Karwińskim, *Głos Ludu* R. 9 nr 153/154, s. 5.
14. „Plaga społeczna” w Zagłębiu Ostrawsko-Karwińskim na przełomie XIX—XX w., *Zwrot* R. 5 nr 6, s. 5—6.
15. Pomyłka i sprostowanie [w związku z błędnie wydrukowaną datą ukazania się „Górnika” w artykule J. Chlebowczyka zamieszczonym w nr. 2 „Zwrotu” z dn. 21.II.1953 r.], *Zwrot* R. 5 nr 4, s. 16.
16. Stan zdrowia i choroby zawodowe górników ostrawsko-karwińskich na przełomie XIX—XX w., *Zwrot* R. 5 nr 10, s. 8—10.

17. Vývoj forem a metod kapitalistického vykoristování v ostravsko-karvinském revíru na přelomu 19. a 20. století, *Slezský sborník* R. 51 nr 3, s. 385—398.
18. Warunki pracy w Zagłębiu Ostrawsko-Karwińskim na przełomie XIX—XX w., *Kalendarz Głosu Ludu* R. 8, s. 42—56.
19. Wiedeńscy kapitaliści i ślascy nędzarze. (Kształtowanie się intensywności i wydajności pracy w Zagłębiu Ostrawsko-Karwińskim na przełomie XIX—XX w.), *Zwrot* R. 5 nr 3, s. 9—12.
20. Z historii obchodów pierwszomajowych w Zagłębiu Ostrawsko-Karwińskim, *Głos Ludu* R. 9 nr 52, s. 5.
21. Zagłębie Ostrawsko-Karwińskie na przełomie 19—20 wieku jako rynek pracy, *Zwrot* R. 5. nr 1, s. 4—8.

1954

22. Cesarskie czy chłopskie drogi, *Głos Ludu* R. 10 nr 154, s. 6.
23. Kary pieniężne jako element wyzysku kapitalistycznego w Zagłębiu Ostrawsko-Karwińskim na przełomie XIX—XX wieku, *Zwrot* R. 6 nr 7—8, s. 9—12.
24. Katastrofy górnicze w Zagłębiu Ostrawsko-Karwińskim w ubiegłym wieku, *Kalendarz Zwrotu* R. 1, s. 84—94.
25. Konspekt historii Śląska Cieszyńskiego w okresie ostatecznego rozkładu systemu feudalno-pańszczyźnianego (cz.1), *Zwrot* R. 6 nr 12, s. 7—9.
26. Polityka płac ostrawsko-karwińskich baronów węglowych, *Głos Ludu* R. 10 nr 82, s. 3.
27. Powieść z przeszłości wsi cieszyńskiej, *Głos Ludu* R. 10 nr 4, s. 4—5.
28. Proletariat śląski i wybory do sejmu krajowego, *Głos Ludu* R. 10 nr 31, s. 3.
29. Proletariat śląski w walce o prawo wyborcze i o zastępstwo parlamentarne, *Głos Ludu* R. 10 nr 19, s. 2.
30. Rebelia chłopska Andrzeja Fołtyna, *Głos Ludu* R. 10 nr 157, s. 5.
31. Warunki zdrowotne w Zagłębiu Ostrawsko-Karwińskim na przełomie XIX—XX wieku, *Głos Ludu* R. 10 nr 106, s. 3.
32. Z tradycji proletariackiego internacjonalizmu na Śląsku Cieszyńskim i w Zagłębiu Ostrawsko-Karwińskim na przełomie XIX—XX wieku, *Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka* R. 9 nr 1, s. 7—55.
- Rec.: Kolejka J., *Československý časopis historický* R. 3, 1956 nr 3, s. 551—552.
33. Za starych „dobrych” czasów Ziemi Cieszyńskiej, *Głos Ludu* R. 10 nr 58, s. 5.
34. Zagadnienia bezwzględnej zubożenia proletariatu w drugiej połowie XIX w.; emigranci galicyjscy w Zagłębiu Ostrawsko-Karwińskim [w:] Konferencja Śląska Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk. Wrocław 28.VI—1.VII.1953 : przemówienia, referaty, dyskusje T. 1, Wrocław 1954, s. 469—474.

1955

35. „Głodne roki” Ziemi Cieszyńskiej, *Kalendarz Cieszyński* s. 227—229.
36. Hutnictwo Śląska Cieszyńskiego i rozwój huty w Trzyńcu [w:] *Výstava Těšínska — průvodce*, [Český Těšín 1955], s. 138—142.
- Zob. też poz.68.

37. Konspekt historii Śląska Cieszyńskiego w okresie ostatecznego rozkładu systemu feudalno-pańszczyźnianego (cz.2), *Zwrot* R. 7 nr 1, s. 4—6.

Rec.: Rusnok J.: W sprawie „Konspektu historii Śląska Cieszyńskiego”, *Zwrot* R. 7, 1955 nr 2, s. 16; W sprawie uzupełnień do „Konspektu historii Śląska Cieszyńskiego”, *Zwrot* R. 7, 1955 nr 1, s. 16.

38. Krwawy maj roku 1894, *Kalendarz Zwrotu* R. 2, s. 62—68.

39. Narodziny kapitalistycznego przemysłu włókienniczego na Śląsku Cieszyńskim, *Zwrot* R. 7 nr 5, s. 5—7 (cz.1) ; nr 6, s. 7—9 (cz.2).

40. O czasach w których sól była droższa od złota i krwi, *Głos Ludu* R. 11 nr 138, s. 4, fot.

41. Odezwy rewolucji 1905—1907 roku na Śląsku Cieszyńskim, *Zwrot* R. 7 nr 7—8, s. 6—10.

42. Przed 50 laty — 1 Maja 1905, *Głos Ludu* R. 11 nr 51, s. 5, fot.

43. „Robotnik Śląski” w walce o prawa mas pracujących Śląska Cieszyńskiego, *Głos Ludu* R. 11 nr 69, s. 3—4, fot.

44. W 50 rocznicę decydującego starcia o powszechne prawo wyborcze (cz.1), *Zwrot* R. 7 nr 11, s. 6—8.

Cz. 2 zob. poz. 52.

45. Warunki pracy i bytu proletariatu ostrawsko-karwińskiego na przełomie XIX—XX wieku [w:] Česko-polský sborník vědeckých prací [T.] 1, Praha 1955, s. 661—726.

46. Z historii zmagania górali beskidzkich z uciskiem ekonomicznym i społecznym, *Głos Ludu* R. 11 nr 90, s. 4.

47. Zdravotní podmínky v ostravsko-karvinském revíru na přelomu 19—20. století, *Slezský sborník* R. 53 nr 3, s. 352—378.

1956

48. Kiedy sól była droższa od złota i krwi, *Kalendarz Cieszyński* s. 212—213.

49. Płace nominalne w Zagłębiu Ostrawsko-Karwińskim w okresie przechodzenia do kapitalizmu monopolistycznego (na przełomie XIX i XX w.), *Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka* R. 11 nr 1, s. 59—103.

50. Przed 50 laty — 1 Maja 1906 roku, *Głos Ludu* R. 12 nr 52 s. 3.

51. W Cieszynie były również niegdyś targi, *Głos Ludu* R. 12 nr 6, s. 4.

52. W 50 rocznicę decydującego starcia o powszechne prawo wyborcze (cz.2), *Zwrot* R. 8 nr 2, s. 7—8.

Cz. 1 zob. poz. 44.

53. Z historii obchodów 1-majowych na Śląsku Cieszyńskim, *Głos Ziemi Cieszyńskiej* R. 2 nr 9, s. 2.

54. Z życia pańszczyźnianej wsi cieszyńskiej w XVIII wieku, *Kalendarz Zwrotu* R. 3, s. 63—73.

1957

55. Archiwa wiedeńskie — warsztat badawczy historyka Ziemi Cieszyńskiej, *Zwrot* R. 9 nr 7—8, s. 11—13.

56. Co kryją archiwa wiedeńskie? Rozmowa z mgr. Józefem Chlebowczykiem, *Głos Ludu* R. 13 nr 72, s. 4.

57. Jerzy Kantor (1872—1954). Sylwetki naszych działaczy, *Zwrot* R. 9 nr 4, s. 10—11, portr.

Śląsk Cieszyński

Zob. też poz. 136, 198.

58. Kształtowanie się form i przejawów wyzysku ekstensywnego i intensywnego w Zagłębiu Ostrawsko-Karwińskim na przełomie XIX—XX wieku, *Studia i Materiały z Dziejów Śląska* T.1, s. 183—222, tab.

Rec.: Jończyk J., *Kwartalnik Historyczny* R. 66, 1959, s. 234.

59. Przekład: [Luksemburg Róża] Luxemburg Rosa: Die industrielle Entwicklung Polens, Leipzig 1898, Duncker u. Humblot ss. VI, 95.

Też: Rozwój przemysłu w Polsce, przeł. ..., Warszawa 1957, ss. 136.

60. Nieznane bunty chłopów cieszyńskich w połowie XVIII wieku, *Kalendarz Śląski* [Katowice] s. 184—185.

Zob. też poz. 70.

61. Nominální mzdy v ostravsko-karvinském revíru v období přechodu ke kapitalismu monopolistickému (na přelomu 19.—20. století) [w:] Dělnické hnutí na Ostravsku: sborník prací, uspoř. A. Grobelný, B. Sobotík, Publikace Slezského studijního ústavu v Opavě, sv. 16, Ostrava 1957, s. 112—143.

62. Początki hutnictwa na Śląsku Cieszyńskim, *Zwrot* R. 9 nr 9, s. 14—16.

63. Przedmowa do: Popiołek Franciszek: Szkice z dziejów Cieszyna, Katowice 1957, s. 5—15.

64. Przyczynek do historii rewolucji burżuazyjno-demokratycznej 1848—49 na Śląsku Cieszyńskim, *Kalendarz Zwrotu* R. 4, s. 73—84.

65. Rok 1917 na Śląsku Cieszyńskim, *Zwrot* R. 9 nr 10, s. 2—4; nr 12, s. 5—7.

66. W sprawie uwag historyków czeskich nad konspektem „Historii Śląska” okresu 1764—1850 (okres od poł. XVIII w. do zakończenia II wojny św.), *Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka* R. 12, s. 393—400.

Współautorzy: Długoborski W., Popiołek K., Zieliński W.

1958

67. Dzieje ruchu robotniczego na Śląsku Cieszyńskim. (Konspekt), *Zwrot* R. 10 nr 7—8, s. 6—9.

68. Hutnictwo na Śląsku Cieszyńskim i rozwój huty w Trzyńcu, *Głos Ludu* R. 14 nr 2, s. 2, 3.

Zob. też poz. 36.

69. Recenzja: Kolejka Josef: Revoluční dělnické hnutí na Moravě a ve Slezsku 1917—1921, Praha 1957, ss. 266; Otáhal Milan: Dělnické hnutí na Ostravsku 1917—1921, Ostrava 1957, ss. 182 [w:] *Z Pola Walki* R. 1 nr 3, s. 277—282; [969—974].

70. Nieznane bunty chłopów cieszyńskich w połowie XVIII wieku, *Głos Ludu* R. 14 nr 3, s. 3.

Zob. też poz. 60.

71. Odgłosy wydarzeń 1844 roku na Śląsku Cieszyńskim, *Kalendarz Zwrotu* R. 5, s. 58—66.
72. Polonica w archiwach wiedeńskich, *Kwartalnik Historyczny* R. 65 nr 1, s. 332—335.
73. Recenzja: Popiołek Franciszek: Szkice z dziejów Cieszyna, Katowice 1957, ss. 145 [w:] *Kwartalnik Historyczny* R. 65 nr 1, s. 200.
74. Recenzja: Řiha Oldřich: Ohlas velké rzijnové socialistické revoluce v Československu. Sbornik dokumentu z let 1917—1921, Praha 1957, ss. 306 [w:] *Kwartalnik Historyczny* R. 6 nr 3, s. 891—895.
75. Zakurzone skarby, *Głos Ziemi Cieszyńskiej* R. 3 [właśc. 4] nr 36, s. 4.
Zbiory Archiwum Państwowego w Katowicach Oddział w Cieszynie.

1959

76. Cieszyńskie targi, *Głos Ziemi Cieszyńskiej* R. 4 [właśc. 5] nr 5, s. 4—5.
77. Kształtowanie się świadomości narodowej i początków ruchu narodowego na Śląsku Cieszyńskim, *Kwartalnik Historyczny* R. 66 nr 2, s. 425—457; Odb. ss. 34.
Rec.: Kudělka M., *Slezský sborník* R. 58, 1960 nr 2, s. 280—283.
78. Recenzja: Myška Milan: Ostravsko na prahu průmyslové revoluce, Ostrava 1959, ss. 56 [w:] *Slezský sborník* R. 57 nr 4, s. 535—536.
79. O cieszyńskich mieszczanach, *Głos Ziemi Cieszyńskiej* R. 4 [właśc. 5] nr 21, s. 4.
80. O Komorze Cieszyńskiej, *Głos Ziemi Cieszyńskiej* R. 4 [właśc. 5] nr 3, s. 4.
81. Proletariat rolny wsi cieszyńskiej u schyłku feudalizmu, *Kalendarz Zwrotu* R. 6, s. 157—169.
82. Ruchy społeczne na Śląsku Cieszyńskim na przełomie XVIII i XIX w., *Zaranie Śląskie* R. 22 z. 2, s. 18—38.
Rec.: Janczak J., *Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka* R. 15, 1960, s. 96—97.
83. Śląsk Cieszyński w latach 1742—1920 [w:] Górny Śląsk, praca zbior. pod red. K. Popiołka [i in.]. Ziemie Staropolski T. 5, cz. 1., Poznań 1959, s. 309—366.
84. Upadek królewskiego ongiś miasta, *Głos Ziemi Cieszyńskiej* R. 4 [właśc. 5] nr 8, s. 5.
Cieszyn

1960

85. Bunt włóknarzy w Bielsku-Białej, *Kalendarz Śląski* [Katowice] s. 291—293.
86. Dzieło polskiego inżyniera, *Głos Ziemi Cieszyńskiej* R. 6 nr 6, s. 5.
Zenon Jędrkiewicz
Zob. też poz. 99, 134.
87. Hlavní problémy a etapy polsko-českých vztahů v Těšínském Slezsku v 19. a na počátku 20. století (do r. 1914), *Slezský sborník* R. 58 nr 4, s. 526—549.
88. Józef Palla, *Zwrot* R. 12 nr 12, s. 11—12.
89. Recenzja: Konečný Zdeněk: Hornické odbory na Ostravsku 1893—1914, Ostrava 1959, ss. 196 [w:] *Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka* R. 15 nr 1, s. 85—89.
90. Recenzje: Konečný Zdeněk: Materiály k hospodářským a sociálním poměrům

ve Slezsku v letech 1870—1914, Opava 1959, ss. 168 [w:] *Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka* R. 15 nr 1, s. 85—89.

91. O początkach ruchu narodowego na Śląsku Cieszyńskim, *Zaranie Śląskie* R. 23 z. 2, s. 291—298.
92. Recenzja: Grobelný Andělín: Česi a Poláci ve Slezsku v letech 1848—1867: přípravné studie z dějin národního a dělnického hnutí, Ostrava 1958, ss. 367 [w:] *Kwartalnik Historyczny* R. 57 nr 2, s. 458—464.
- Tyt. rec.: Polacy i Czesi na Śląsku Cieszyńskim w połowie XIX wieku.
93. Prawda o „Cieszyniance”, *Głos Ziemi Cieszyńskiej* R. 6 nr 10, s. 3,6.
Spółdzielnia Mieszkaniowa w Cieszynie.
94. Różnicowanie i początki kapitalistycznego rozwarstwienia wsi cieszyńskiej u schyłku feudalizmu, *Studia i Materiały z Dziejów Śląska* T. 3, s. 49—150, tab., mapy.

Rec.: Ořzechowski K., *Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka* R. 16, 1961 nr 2, s. 287.

95. Tadeusz Reger, *Zaranie Śląskie* R. 23 z. 3, s. 405—427.

Rec.: Grobelný A., *Slezský sborník* R. 59, 1961 nr 3, s. 419—420.

Zob. też poz. 234, 296.

96. Wieś cieszyńska pod jarzmem lancknechtów, *Kalendarz Zwrotu* R. 7, s. 72—76, rys.
97. Z prac Polsko-Czechosłowackiej Komisji Historycznej, *Zaranie Śląskie* R. 23 nr 2, s. 333—334.
98. Závěrečné slovo k některým připomínkám v diskusi [na prac. konferenci o vývoji národnostních poměrů v Těšínském Slezsku], *Slezský sborník* R. 58 nr 4, s. 572—573.
99. Zenon Jędrkiewicz, *Zwrot* R. 12 nr 11, s. 6—7.
Zob. też. poz. 86, 134.

1961

100. Główne problemy i etapy stosunków polsko-czeskich na Śląsku Cieszyńskim w XIX wieku i na początku XX wieku (do r. 1914): referat wygłoszony na konferencji w Opawie w czerwcu 1960 r., Katowice, ss. 59.
101. Historia Ziemi Cieszyńskiej, *Głos Ziemi Cieszyńskiej* R. 6 [właśc. 7] nr 46—50, s. 3—4; nr 51, s. 5—6.
Współautor: Brożek L. [i in.].
102. Pierwszy blok „Cieszynianki”, *Głos Ziemi Cieszyńskiej* R. 6 [właśc. 7] nr 34, s. 1, 2.
Spółdzielnia Mieszkaniowa w Cieszynie.
103. Polemika w sprawie P. Oszeldy, *Głos Ziemi Cieszyńskiej* R. 6 [właśc. 7] nr 48, s. 5.
104. Powojenny dorobek historiografii polskiej w zakresie stosunków polsko-czeskich i słowackich w XIX—XX wieku (do r. 1945) [w:] Prace historyków polskich nad dziejami Czechosłowacji i stosunków polsko-czeskich. Referat zbiorowy wygłoszony na posiedzeniu Komisji Historycznej Polsko-Czechosłowackiej w Pradze w październiku 1959 r., *Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka* R. 16 nr 1, s. 22—42.

105. Przeciw feudalnemu bezprawiu. Z dziejów walk naszych przodków [na Śląsku Cieszyńskim], *Kalendarz Beskidzki* R. 2, s. 139—141.
106. „Robotnik Śląski”. O tradycjach prasy robotniczej, *Kalendarz Beskidzki* R. 2, s. 166—168.
107. Wieś cieszyńska i karczma, *Kalendarz Zwrotu* R. 8, s. 110—115.
108. Z dziejów braterstwa i walki. W przededniu I wojny, *Zwrot* R. 13, nr 3, s. 3—6.
109. Z dziejów rozwoju kultury polskiej na Śląsku Cieszyńskim na początku XX wieku, *Pamiętnik Cieszyński* T. 1, s. 11—30, tab.
110. Z prac Komisji Historycznej Polsko-Czechosłowackiej, *Śląski Kwartalnik Historyczna Sobótka* R. 16 nr 4, s. 627—629.

1962

111. Przekład streszczenia: Grobelný Andělín: Slezsko v období národních táborů v letech 1868—1871. Třídně politické a kulturně jazykové zápasy českého a polského obyvatelstva v období zvýšených bojů o česko-německé vyrovnání v rakousko-uherské monarchii, Ostrava 1962, ss. 245, streszcz.
112. Historia Ziemi Cieszyńskiej, *Głos Ziemi Cieszyńskiej* R. 7 [właśc. 8] nr 1—26, 37—42, s. 3—4; nr 43, 46—48, s. 5—6; nr 49—50, s. 3—4; nr 51/52, s. 13—14.
113. Jadwiszczok Karol (1908—1942) [w:] *Polski Słownik Biograficzny* T. 10, red. nac. K. Lepszy, Wrocław [i in.] 1962—1964, s. 306.
114. Janusz Antoni (1820—1861) [w:] *Polski Słownik Biograficzny* T. 10, red. nac. K. Lepszy, Wrocław [i in.] 1962—1964, s. 586—587.
115. K otázce osídlení a zalidnění Těšínských Beskyd na příkladě Komorní Lhotky. (Příspěvek k problematice zevšeobecnění výsledků regionálního bádání, *Slezský sborník* R. 60 nr 2, s. 203—222, tab.
Współautorka: Pitronová B.
116. K otázce salašnictví v Těšínských Beskydách na sklonku feudalismu, *Radostná země* R. 12 nr 3/4, s. 65—73, tab.
Współautorka: Pitronová B.
117. Konsekwence wyzysku. (Warunki zdrowotne w Zagłębiu Ostrawsko-Karwińskim na przełomie XIX—XX w.), *Kalendarz Śląski* [Ostrawa] R. 1, s. 59—68, il.
118. Niektóre problemy walki z podziemiem w Beskidzie Śląskim w latach 1945—1948 (PPR na Górnym Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim) (cz. 2), Katowice 1962, s. 140—147.
119. Powstanie tkaczy dolnośląskich w r. 1844 i jego echo w Bielsku-Białej, *Kalendarz Beskidzki* R. 3, s. 148—151.
120. Recenzja: Studien zur Geschichte der Österreichisch-Ungarischen Monarchie, red. V. Sándor, P. Hanák, Budapest 1961, ss. 524. *Studia Historica Academiae Scientiarum Hungaricae* [T.] 51 [w:] *Kwartalnik Historyczny* R. 69 nr 2, s. 456—462.
Tyt. rec.: Rozwój kapitalizmu w Monarchii Austriacko-Węgierskiej.
121. Wpływ reform terejańsko-józefińskich i polityki agrarnej ery Metternicha na sytuację wsi cieszyńskiej, *Studia i Materiały z Dziejów Śląska* T. 4, s. 163—232, tab.
122. Z działalności podziemia w Beskidzie Śląskim w latach 1945—1946, *Zaranie Śląskie* R. 25 z. 4, s. 801—821, tab.

1963

123. [„Gwiazdka Cieszyńska” i „Nowy Czas” wobec kwestii robotniczej, ruchu robotniczego i socjalizmu], *Z Pola Walki* R. 6 nr 1/2, s. 229—233.
Głos w dyskusji nad referatem: M. Żychowski, Polskie klasy posiadające wobec kwestii robotniczej, ruchu robotniczego i socjalizmu (w świetle prasy i publicystyki doby Wielkiego Proletariatu).
124. Recenzja: Jiřík Karel, Krajník Stanislav: Z dějin dělnického hnutí na Kladensku, Praha 1962 [w:] *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych* T. 25, s. 296—302.
125. Mzdová politika ostravsko-karvinských uhlobaronů na přelomu 19.—20. století, *Těšínsko* nr 5, s. 10—12, il.
126. Proletariat cieszyński w walce o swe prawa, *Głos Ziemi Cieszyńskiej* R. 9 nr 17, s. 4.
127. Rola stosunków polsko-niemieckich w dziejach niemieckiego „Drang nach Osten” w latach 1795—1918 [w:] *Wschodnia ekspansja Niemiec w Europie Środkowej: zbiór studiów nad tzw. niemieckim „Drang nach Osten”*, red. G. Labuda, Poznań 1963, s. 104—182.
Rec.: Lis.: „Drang nach Osten”, *Kierunki* R. 8, 1963 nr 31, s. 6.; Balcerak W., *Studia z Dziejów ZSRR i Europy Środkowej* T. 1, 1965, s. 235—238; Górski K., *Zapiski Historyczne* T. 30, 1965 z. 2, s. 84—85; Kolejka J., *Slovanský přehled* [Praga] R. 51, 1965 cz. 3, s. 178.
128. Sesja naukowa poświęcona 80 rocznicy powstania Partii Proletariat, *Z Pola Walki* R. 6 nr 1/2, s. 15—149.
Głos w dyskusji, tamże, s. 229—233.
129. Szalaśnictwo beskidzkie i przyczyny jego upadku, *Kalendarz Śląski* [Ostrawa], s. 100—107, il.
130. Szalaśnictwo i gospodarka leśna w Beskidzie Śląskim w dobrach Komory Cieszyńskiej u schyłku feudalizmu do 1800 r., *Studia i Materiały z Dziejów Śląska* T. 5, s. 5—96, mapa, tab.
Rec.: M[atw]ijowski K.J., *Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka* R. 19, 1964 nr 4, s. 441.
131. Zrod proletariátu v našem kraji, *Těšínsko* nr 8/10, s. 3—7.

1964

132. Antydemokratyczny i antysłowiański charakter kurialnego systemu wyborczego na Śląsku Cieszyńskim, *Zaranie Śląskie* R. 27 z. 4, s. 635—656.
Rec.: [Grobelný A.] -ag-, *Slezský sborník* R. 65, 1967, s. 282.
133. Recenzja: Chyba Antonín: Postavení dělnické třídy v kapitalistickém Československu 1918—1939, Praha 1961, ss. 272 [w:] *Najnowsze Dzieje Polski. Materiały i studia z okresu 1914—1939* T. 7, s. 107—112.
Tyt. rec.: Niektóre metodologiczne aspekty badań nad położeniem klasy robotniczej w okresie międzywojennym.
134. Jędrkiewicz Zenon (1862—1941) [w:] *Polski Słownik Biograficzny* T. 11, red. nac. E. Rostworowski, Wrocław [i in.] 1964—1965, s. 229—230.
Zob. też poz. 86, 99.

135. Junga Karol (1887—1943) [w:] *Polski Słownik Biograficzny* T. 11, red. nac. E. Rostworowski, Wrocław [i in.] 1964—1965, s. 326—327.

Zob. też poz. 162.

136. Kantor Jerzy (1872—1954) [w:] *Polski Słownik Biograficzny* T. 11, red. nac. E. Rostworowski, Wrocław [i in.] 1964—1965, s. 620—621.

Zob. też poz. 57, 198.

137. Kolejne posiedzenie Komisji Polsko-Czechosłowackiej, *Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka* R. 19 nr 3/4, s. 507—508.

Poświęcone ruchom narodowowyzwoleńczym w XIX w.

138. Lata wojen napoleońskich na Śląsku Cieszyńskim i ich konsekwencje, *Kalendarz Śląski* [Ostrawa] R. 3, s. 72—78, il.

139. Nurt frankfurcki i początek kwestii narodowej na Śląsku Cieszyńskim, *Zaranie Śląskie* R. 27 z. 1, s. 17—38.

140. Odgłosy „Wielkiego Proletariatu” na Śląsku Cieszyńskim [w „Gwiazdce Cieszyńskiej” i „Nowym Czasie”], *Zwrot* R. 16 nr 3, s. 6—8, il., portr.

141. Polské dějiny a polsko-československé vztahy v československých učebnicích dějepisu, *Dějepis a zeměpis ve škole*, s. 80—81.

142. Přehled výsledků polské historiografie v bádání o československých dějinách a o vývoji česko-polských a slovensko-polských vztahů v 19.—20. století (do r. 1945), *Slezský sborník* R. 62 nr 1, s. 118—128.

143. Przedmowa do: Wspomnienia Cieszyńskich, zebrał i oprac. L. Brożek, Warszawa 1964, s. 7—19.

144. Wybory do organów przedstawicielskich na Śląsku Cieszyńskim w 1848 r.: przyczynek do badań nad kształtowaniem się świadomości i aktywności społecznej w okresie kapitalizmu, Katowice 1964, ss. 123.

Rec.: dm., *Zaranie Śląskie*, R. 27, 1964 z. 4, s. 825; [Sydor] J., *Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka* R. 20, 1965 z. 3, s. 442; Grobelny A., *Slezský sborník* R. 64, 1966 nr 1, s. 126—127; Orzechowski M., *Acta Poloniae Historica* R. 19, 1968, s. 147—149.

Zob. też poz. 152.

145. Z tradycji walk pierwszomajowych na Śląsku Cieszyńskim, *Głos Ziemi Cieszyńskiej* R. 10 nr 18, s. 4.

1965

146. Dorobek woj. katowickiego w Polsce Ludowej, *Z Pola Walki* R. 8 nr 4, s. 258—260.

Sesja naukowa w Katowicach 19—20.II.1965 r.

Także kolektiv: Konferencje w Katowicach, *Slezský sborník* R. 63 nr 2, s. 256—261.

147. Některé otázky vývoje národního vědomí a národního hnutí na jazykovém pomezí, *Slezský sborník* R. 63 nr 4, s. 433—451.

148. IX Posiedzenie Polsko-Czechosłowackiej Komisji Historycznej, *Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka* R. 20 nr 1, s. 134—135.

149. Do druku przygot.: Rozwój życia politycznego w woj. śląsko-dąbrowskim w latach 1945—1947: materiały z sesji naukowej poświęconej dorobkowi województwa katowickiego w Polsce Ludowej, pod red. K. Popiołka i H. Rechowicza, Katowice 1965, ss. 94.

150. Účast a struktura voličů ve volbách do zastupitelských orgánů v Těšínském Slezsku v období kuriální volební soustavy. (Příspěvek ke studiu vývoje společenského vědomí a aktivity v období kapitalismu), *Slezský sborník* R. 63 nr 1, s. 32—57.

151. W kwestii genezy i roli zbiorów muzealnych na prowincji [w:] *Historické symposion*, Opava 23.—24. září 1964, Opava 1965, s. 51—55.

152. Wybory do organów przedstawicielskich na Śląsku Cieszyńskim w 1848 r. i w okresie kurialnego systemu głosowania: przyczynek do badań nad kształtowaniem się świadomości i aktywności społecznej w okresie kapitalizmu, Katowice 1965, ss. 330, tab., bibliogr.

Rec.: Heise A., *Ostdeutscher Literatur-Anzeiger* [Würzburg] Jg. 12, 1966 z. 1, s. 60—61. Także wyd. broszurowe, zob. poz. 144.

1966

153. Alojzy Bonczek (1865—1937). Sylwetki naszych działaczy, *Zwrot* R. 18 nr 6, s. 10—11, portr.

Śląsk Cieszyński

Zob. też poz. 302.

154. Antyfeudalna walka chłopów [w:] *Historia Śląska*, pod red. W. Długoborskiego, T. 2: 1763—1850, cz. 1: 1763—1806, Wrocław [i in.] 1966, s. 314—320.

Współautor: Michalkiewicz S.

155. Recenzja: Burian Peter: Die Nationalitäten in „Cislithanien” und das Wahlrecht der Märzrevolution 1848/49, Graz 1962 [w:] *Przegląd Historyczny* R. 57 z. 4, s. 680—683.

156. Ciężary i położenie ludności wiejskiej [w:] *Historia Śląska*, pod red. W. Długoborskiego, T. 2: 1763—1850, cz. 1: 1763—1806, Wrocław [i in.] 1966, s. 142—150.

Współautor: Michalkiewicz S.

157. Drukarze, wydawcy, księgarze [w:] *Historia Śląska*, pod red. W. Długoborskiego, T. 2: 1763—1850, cz. 1: 1763—1806, Wrocław [i in.] 1966, 455—457.

Współautor: Długoborski W.

158. Gospodarka Komory Cieszyńskiej: na przełomie XVII—XVIII oraz w pierwszej połowie XVIII wieku, Wrocław 1966, ss. 320.

Rec.: Falniowska-Gradowska A., *Kwartalnik Historyczny* R. 74, 1967 nr 2, s. 480—483; Heise A., *Ostdeutscher Literatur-Anzeiger* [Würzburg] Jg. 13, 1967 z. 3, s. 96—98; Wiatrowski L., *Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka* R. 22, 1967 nr 3, s. 387—389; w jęz. franc.: Mađurowicz-Urbańska H., *Acta Poloniae Historica* Vol. 20, 1969, s. 192—193.

159. Gospodarka komunalna. Rozwój przestrzenny i wygląd zewnętrzny miast [w:] *Historia Śląska*, pod red. W. Długoborskiego, T. 2: 1763—1850, cz. 1: 1763—1806, Wrocław [i in.] 1966, s. 288—293.

Współautor: Długoborski W.

160. Handel tranzytowy [w:] *Historia Śląska*, pod red. W. Długoborskiego, T. 2: 1763—1850, cz. 1: 1763—1806, Wrocław [i in.] 1966, s. 247—251.

Współautor: Długoborski W.

161. Józef Badura (1903—1943). Sylwetki naszych działaczy, *Zwrot* R. 18 nr 9, s. 10, portr.
Śląsk Cieszyński
Zob. też poz. 301, 329.
162. Karol Junga (1887—1943). Sylwetki naszych działaczy *Zwrot* R. 18 nr 10, s. 10, portr.
Śląsk Cieszyński
Zob. też poz. 135.
163. Kiwerski Marian Wojciech (1884—1960) [w:] *Polski Słownik Biograficzny* T. 12, red. nac. E. Rostworowski, Wrocław [i in.] 1966—1967, s. 529—530.
164. Klimosz Paweł (1879—1953) [w:] *Polski Słownik Biograficzny* T. 12, red. nac. E. Rostworowski, Wrocław [i in.] 1966—1967, s. 629.
165. Lokalny handel graniczny [w:] *Historia Śląska*, pod red. W. Długoborskiego, T. 2: 1763—1850, cz. 1: 1763—1806, Wrocław [i in.] 1966, s. 257—261.
Współautor: Długoborski W.
166. Ludwik Klucki (1801—1877). Sylwetki naszych działaczy, *Zwrot* R. 18 nr 8, s. 8, portr.
Śląsk Cieszyński
Zob. też poz. 200.
167. Niektóre metodologiczne problemy badań nad okresem Polski Ludowej [w:] *Problematyka badań regionalnych. Rewolucja ludowo-demokratyczna w Polsce i Czechosłowacji: referaty i dyskusje*, pod red. K. Popiołka i H. Rechowicza, Katowice 1966, s. 30—34.
168. Niektóre problemy mniejszości polskiej w Czechosłowacji w okresie międzywojennym, *Zaranie Śląskie* R. 29 z. 4, s. 646—657.
169. Odgłosy Października w Cieszyńskim: Przedwiośnie 1917 r.; Rozruchy głodowe 1917 r.; Tytaniczne dzieło rosyjskiego proletariatu; W walce o pokój, *Głos Ziemi Cieszyńskiej* R. 12 nr 43—46, s. 4, il.
170. Piśmiennictwo niemieckie [w:] *Historia Śląska*, pod red. W. Długoborskiego, T. 2: 1763—1850, cz. 1: 1763—1806, Wrocław [i in.] 1966, s. 445—449.
Współautor: Długoborski W.
171. Początki ruchu socjalistycznego na Śląsku Cieszyńskim, *Głos Ziemi Cieszyńskiej* R. 12 nr 30, s. 4, il.
172. Początki ruchu zawodowego górników w Zagłębiu Ostrawsko-Karwińskim, *Kalendarz Śląski* [Ostrawa] R. 5, s. 35—39.
173. Początki ruchu zawodowego na Śląsku Cieszyńskim, *Głos Ziemi Cieszyńskiej* R. 12 nr 18, s. 4.
174. Polityka językowa Habsburgów i przemiany etniczne na Śląsku Cieszyńskim [w:] *Historia Śląska*, pod red. W. Długoborskiego, T. 2: 1763—1850, cz. 1: 1763—1806, Wrocław [i in.] 1966, s. 423—431.
Współautor: Długoborski W.
175. Polská histografie o česko-slovenských dějinách a polsko-českých a polsko-slovenských vztazích v 19. a 20. století (do r. 1965), *Slezský sborník* R. 64 nr 3, s. 348—359.
176. Polska literatura oświatowa [w:] *Historia Śląska*, pod red. W. Długoborskiego, T. 2: 1763—1850, cz. 1: 1763—1806, Wrocław [i in.] 1966, s. 452—455.
177. Polskie piśmiennictwo dewocyjne [w:] *Historia Śląska*, pod red. W. Długoborskiego, T. 2: 1763—1850, cz. 1: 1763—1806, Wrocław [i in.] 1966, s. 449—452.
178. Przegląd działalności naukowej i literackiej [w:] *Historia Śląska*, pod red. W. Długoborskiego, T. 2: 1763—1850, cz. 1: 1763—1806, Wrocław [i in.] 1966, s. 442—445.
179. Przemiany i struktury społecznej wsi [w:] *Historia Śląska* pod red. W. Długoborskiego, T. 2: 1763—1850, cz. 1: 1763—1806, Wrocław [i in.] 1966, s. 134—142.
Współautor: Michalkiewicz S.
180. Recenzja: Rechowicz Henryk: *Sejm Śląski 1922—1939*, Katowice 1965, ss. 322 [w:] *Dziennik Zachodni* 1966 nr 89, s. 3, 4.
181. Rozwój ekonomiczny i techniczny w latach 1764—1784 [w:] *Historia Śląska*, pod red. W. Długoborskiego, T. 2: 1763—1850, cz. 1: 1763—1806, Wrocław [i in.] 1966, s. 188—195.
Współautor: Długoborski W.
182. Ruchy chłopskie na Śląsku Cieszyńskim [w:] *Historia Śląska*, pod red. W. Długoborskiego, T. 2: 1763—1850, cz. 1: 1763—1806, Wrocław [i in.] 1966, s. 352—354.
183. Stosunki wyznaniowe na Śląsku Cieszyńskim [w:] *Historia Śląska*, pod red. W. Długoborskiego, T. 2: 1763—1850, cz. 1: 1763—1806, Wrocław [i in.] 1966, s. 306—308.
184. Sukiennictwo [w:] *Historia Śląska*, pod red. W. Długoborskiego, T. 2: 1763—1850, cz. 1: 1763—1806, Wrocław [i in.] 1966, s. 157—166.
Współautor: Długoborski W.
185. Szkolnictwo na Śląsku Cieszyńskim [w:] *Historia Śląska*, pod red. W. Długoborskiego, T. 2: 1763—1850, cz. 1: 1763—1806, Wrocław [i in.] 1966, s. 440—442.
186. Tkactwo lniane [w:] *Historia Śląska*, pod red. W. Długoborskiego, T. 2: 1763—1850, cz. 1: 1763—1806, Wrocław [i in.] 1966, s. 166—176.
Współautor: Długoborski W.
187. Recenzja: Urbánková Libuše: *Česko-polské vztahy v minulosti*. Soupis archivních materiálů, Brno 1964 [w:] *Archeion* [T.] 43, s. 280—284.
188. W kwestii periodyzacji powojennych stosunków polsko-czechosłowackich [w:] *Problematyka badań regionalnych. Rewolucja ludowo-demokratyczna w Polsce i Czechosłowacji: referaty i dyskusje* pod red. K. Popiołka i H. Rechowicza, Katowice 1966, s. 77—82.
189. Wewnętrzny ustrój rzemiosła [w:] *Historia Śląska*, pod red. W. Długoborskiego, T. 2: 1763—1850, cz. 1: 1763—1806, Wrocław [i in.] 1966, s. 224—227.
Współautor: Długoborski W.
190. Wybory i świadomość społeczna na Śląsku Cieszyńskim w drugiej połowie XIX wieku: przyczynek do badań nad kształtowaniem się świadomości i aktywno-

ści społecznej w okresie kapitalizmu, Katowice-Kraków 1966, ss. 323, tab., bibliogr.

Rec.: Grobelný A., *Slezský sborník* R. 64, 1966 nr 1, s. 126—127; Heise A., *Ostdeutscher Literatur-Anzeiger* [Würzburg] Jg. 14, 1968 z. 4, s. 143—144; w jęz. franc.: Orzechowski M., *Acta Poloniae Historica* Vol. 19, 1968, s. 147—149; Pilch A., *Kwartalnik Historyczny* R. 75, 1968 nr 1, s. 188—191.

191. Z prac Polsko-Czechosłowackiej Komisji Historycznej, *Kwartalnik Historyczny* R. 73 nr 2, s. 522—523.

192. Ziemia Cieszyńska pod rządami Habsburgów, *Głos Ziemi Cieszyńskiej* R. 12 nr 12—15, s. 4.

1967

193. Recenzja: Die Agrarfrage in der österreichisch-ungarischen Monarchie (1900—1918), Bukarest 1965 [w:] *Kwartalnik Historyczny* R. 74 nr 3, s. 824—827.

194. Recenzja: Brożek Andrzej: Robotnicy spoza zaboru pruskiego w przemyśle na Górnym Śląsku (1870—1914), Wrocław 1966, ss. 220 [w:] *Z Pola Walki* R. 10 nr 4, s. 215—218.

195. Recenzja: Dobrowolska Danuta: Górnicy salinarni Wieliczki w latach 1880—1937: studium historyczno-socjologiczne załogi robotniczej, Wrocław 1965, ss. 375 [w:] *Kwartalnik Historyczny* R. 74 nr 1, s. 214—217.

196. Echa Rewolucji Październikowej [na Śląsku Cieszyńskim], *Zwrot* R. 18 [właśc. 19] nr 10, s. 2—4.

197. Fryderyk Kraus (1900—1942). Sylwetki naszych działaczy, *Zwrot* R. 18 [właśc. 19] nr 1, s. 16—17, portr.

Śląsk Cieszyński

Zob. też poz. 241.

198. Jerzy Kantor (1872—1954). Sylwetki naszych działaczy, *Zwrot* R. 18 [właśc. 19] nr 4, s. 10—11, portr.

Śląsk Cieszyński

Zob. też poz. 57, 136.

199. Karol Śliwka (1894—1943). Sylwetki naszych działaczy, *Zwrot* R. 18 [właśc. 19] nr 5, s. 9—12, il., portr.

Śląsk Cieszyński

Zob. też poz. 297.

200. Klucki Ludwik Ernest Leopold Alojzy (1801—1877) [w:] *Polski Słownik Biograficzny* T. 13, red. nac. E. Rostworowski, Wrocław [i in.] 1967—1968, s. 15—16.

Zob. też poz. 166.

201. Klus Paweł (1890—1943) [w:] *Polski Słownik Biograficzny* T. 13, red. nac. E. Rostworowski, Wrocław [i in.] 1967—1968, s. 32.

Współautor: Brożek L.

Zob. też poz. 203, 293.

202. Kształtowanie się świadomości społecznej i narodowej na pograniczu językowym (w warunkach środkowoeuropejskich). Niektóre problemy teoretyczne

i metodologiczne, *Sprawozdania z Posiedzeń Komisji Naukowych. Polska Akademia Nauk w Krakowie* T. 11 [cz.] 2, s. 671—673.

Zob. też poz. 215.

203. Paweł Klus (1890—1943). Sylwetki naszych działaczy, *Zwrot* R. 18 [właśc. 19] nr 6, s. 10—11, portr.

Śląsk Cieszyński

Zob. też poz. 201, 293.

204. Recenzja: Pilch Andrzej: Związki zawodowe na Śląsku Cieszyńskim przed pierwszą wojną światową, Warszawa 1966, ss. 259 [w:] *Kwartalnik Historii Ruchu Zawodowego* [R. 6] nr 1, s. 83—89.

205. Piotr Kornuta (1880—1945). Sylwetki naszych działaczy, *Zwrot* R. 18 [właśc. 19] nr 7, s. 14—15, portr.

Śląsk Cieszyński

Zob. też poz. 214, 316.

206. Posiedzenie Polsko-Czechosłowackiej Komisji Historycznej, *Kwartalnik Historyczny* R. 74 nr 3, s. 905—906.

207. Problemy współpracy polsko-czeskiej na Śląsku Cieszyńskim pod koniec XIX wieku, *Kalendarz Śląski* [Ostrawa] R. 6, s. 104—108.

208. Szkolnictwo i oświata na Śląsku w I połowie XIX wieku, *Kwartalnik Opolski* R. 13, nr 2, s. 16—39.

209. Śląsk Cieszyński [w:] *Odgłosy 1917 roku w Zagłębiu Dąbrowskim, Częstochowie i na Śląsku*, pod red. H. Rechowicza, Katowice 1967, s. 207—255.

210. Świadomość społeczna i narodowa na Śląsku Cieszyńskim w drugiej połowie XIX wieku, *Studia i Materiały z Dziejów Śląska* T. 8, s. 74—156.

Rec.: Orzechowski M., *Zaranie Śląskie* R. 31, 1968 nr 2, s. 274—279.

1968

211. Recenzja: Die Frage des Finanzkapitals in der Österreichisch-Ungarischen Monarchie 1900—1918, Bukarest 1965 [w:] *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych* T. 29, s. 245—250.

212. Józef Czechowicz (1890—1945). Sylwetki naszego regionu, *Zwrot* R. 20 nr 2, s. 16—17, portr.

Śląsk Cieszyński

Zob. też poz. 292, 305.

213. Karwina w międzywojennym dwudziestoleciu, *Zwrot* R. 20 nr 11, s. 9—11.

214. Kornuta Piotr (1880—1945) [w:] *Polski Słownik Biograficzny* T. 14, pod red. E. Rostworowskiego, Wrocław 1968—1969, s. 89—91.

Zob. też poz. 205, 316.

215. Kształtowanie się świadomości społecznej i narodowej na pograniczu językowym (w warunkach środkowoeuropejskich). Niektóre problemy teoretyczne i metodologiczne, *Studia z Dziejów ZSRR i Europy Środkowej* T. 4, s. 5—42.

Rec.: [Grobelný A.] -ag., *Slezský sborník* R. 68, 1970 nr 1, s. 97—99.

Zob. też poz. 202.

216. Kwestia cieszyńska na początku XX wieku, *Sprawozdania z Posiedzeń Komisji Naukowych. Polska Akademia Nauk w Krakowie* T. 12, s. 98—100.

Zob. też poz. 242.

217. Recenzja: Mommsen Hans: Die Sozialdemokratie und die Nationalitätenfrage im habsburgischen Vielvölkerstaat, Bd. 1, Wien 1963, ss. 467 [w:] *Z Pola Walki* R. 11 nr 1, s. 97—113.

Tyt. rec.: Ruch robotniczy a kwestia narodowa w monarchii Habsburgów (dwugłos na marginesie książki Hansa Mommsena).

Współautor: Kowalski J.

218. Początki rozwoju świadomości narodowej ludności Śląska Cieszyńskiego [w:] Wiosna Ludów: (materiały z sympozjum czechosłowackich i polskich historyków na temat początków polskiego odrodzenia narodowego na Śląsku Cieszyńskim), Czeski Cieszyn 1968, [Cieszyn 1968], powiel., s. 3—31.

219. Polské poválečné práce o pozemkové reformě, *Slovanský přehled* [Praga] R. 54 nr 2, s. 133—136.

220. XII Posiedzenie Polsko-Czechosłowackiej Komisji Historycznej, *Kwartalnik Historyczny* R. 75 nr 2, s. 508—509.

221. Rozruchy głodowe 1917 roku w Zagłębiu, *Kalendarz Śląski* [Ostrawa] s. 67—70.

Zagłębie Ostrawsko-Karwińskie.

222. [Świadomość klasowa i narodowa na Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim], *Z Pola Walki* R. 11 nr 3, s. 98—102.

Głos w dyskusji.

223. W setną rocznicę ugody 1867 r., *Kwartalnik Historyczny* R. 75 nr 1, s. 251—253.

224. W sprawie genezy stanowiska KPP w kwestii narodowej, *Z Pola Walki* R. 11 nr 4, s. 143—147.

Głos w dyskusji.

225. Wpływ Rewolucji Październikowej na rozwój ruchu robotniczego na Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim [w:] W 50 rocznicę Rewolucji Październikowej: materiały z sesji naukowej z okazji 50 rocznicy Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej, Katowice 23—24 października 1967, pod red. K. Popiołka i H. Rechowicza, Katowice 1968, s. 5—60.

226. Z przeszłości Karwiny, *Zwrot* R. 20 nr 8, s. 9—11.

227. Zarobki górnicze na Śląsku w okresie międzywojennym. (Materiały statystyczne), *Studia i Materiały z Dziejów Śląska* T. 9, s. 491—524, tab.

1969

228. Emanuel Chobot (1881—1944). Sylwetki naszego regionu, *Zwrot* R. 21 nr 2, s. 14—16, portr.

Śląsk Cieszyński

Zob. też poz. 229, 303.

229. Emanuel Chobot [w:] Śląski Słownik Biograficzny T. 3, pod red. J. Kantyki i W. Zielińskiego, Katowice 1981, s. 58—62.

Zob. też poz. 228, 303.

230. Gospodarczo-społeczne i polityczno-narodowościowe problemy okręgu Bielska-Białej w XIX—XX wieku, *Studia Historyczne* R. 12 z. 4, s. 483—506, tab.

Rec.: [Grobělý A.] ag., *Časopis Slezského muzea. Seria B-vědy historické* [Opawa] R. 20, 1971 nr 2, s. 187—188.

231. Recenzja: Gospodarka Polski międzywojennej 1918—1938. T.1: Landau Zbigniew, Tomaszewski Jerzy: W dobie inflacji 1918—1923, Warszawa 1967, ss. 399 [w:] *Polityka* R.13 nr 21, s. 7.

232. Piotr Cingr (1850—1920). Sylwetki naszego regionu, *Zwrot* R. 21 nr 9, s. 6—7, 10, portr.

Śląsk Cieszyński

Zob. też poz. 304.

233. Ryszard Kunicki (1873—1960). Sylwetki naszego regionu, *Zwrot* R. 21 nr 10, s. 13—14, portr.

Śląsk Cieszyński

Zob. też poz. 257, 294.

234. Tadeusz Reger (1872—1938). Sylwetki naszego regionu, *Zwrot* R. 21 nr 7, s. 15—17, portr.

Śląsk Cieszyński

Zob. też poz. 95, 296.

235. Węzłowe problemy i etapy rozwoju ruchu narodowego na Śląsku Cieszyńskim, *Cieszyński Rocznik Muzealny* T.1, s. 49—55.

236. Wiosna Ludów na Śląsku Cieszyńskim (w studium rocznicę), *Kalendarz Śląski* [Ostrawa] R. 8, s. 54—55, 57—61.

237. Zaolzie w okresie międzywojennym: Odbudowa życia; Okres aktywizmu; Kryzys i jego konsekwencje; We wspólnym wysiłku, *Zwrot* R. 21 nr 9, s. 3—5; nr 10, s. 4—6; nr 11, s. 4—5; nr 12, s. 19—21.

1970

238. Geneza klęski wrześniowej [w:] Śląsk i Zagłębie Dąbrowskie w walce z okupantem hitlerowskim 1939—1945: materiały z sesji naukowej zorganizowanej w 30 rocznicę najazdu hitlerowskiego na Polskę, Katowice 11—12 września 1969, red. A. Szefer, przedm. H. Rechowicz, Katowice 1970, s. 15—31.

239. Recenzja: Heck Roman, Orzechowski Marian: Historia Czechosłowacji, Wrocław 1969, ss. 468 [w:] *Kwartalnik Historyczny* R. 77 nr 2, s. 436—446.

Współautorzy: Russocki S., Tomaszewski J.

240. Internacjonalizm-patriotyzm-nacjonalizm w dziejach polskiego ruchu robotniczego, *Z Pola Walki* R. 13 nr 2, s. 107—166.

Głos w dyskusji.

241. Kraus Fryderyk (1900—1942) [w:] Polski Słownik Biograficzny T. 15, red. nacz. E. Rostworowski, Wrocław 1970, s. 238—239.

Zob. też poz. 197.

242. Kwestia cieszyńska na początku XX wieku, *Dzieje Najnowsze* R. 2 nr 1, s. 139—173.

Rec.: [Grobělý A.] ag., *Slezský sborník* R. 70, 1972 nr 2, s. 149—150.

Zob. też poz. 216.

243. Lenin a prawo narodów do samookreślenia, *Zaranie Śląskie* R. 33 nr 3, s. 371—387.

244. Marks i Engels a problem małych narodów w Europie środkowo-wschodniej. (W kwestii genezy i rozwoju tzw. narodów niehistorycznych), *Z Pola Walki* R. 13 nr 2, s. 15—43.

245. Między październikiem 1918 a lipcem 1920 roku [na Śląsku Cieszyńskim], *Kalendarz Śląski* [Ostrawa] R. 9, s. 50—52, 54—55, 57—58.
246. Nastroje antyfrancuskie i ruch spiskowy [w:] Historia Śląska, pod red. S. Michalkiewicza, T. 2: 1763—1850, cz. 2: 1807—1850, Wrocław [i in.] 1970, s. 66—70.

Współautor: Michalkiewicz S.

247. Polemika wokół stosunków językowych i początki budzenia się świadomości polskiej na Śląsku [w:] Historia Śląska, pod red. S. Michalkiewicza, T. 2: 1763—1850, cz. 2: 1807—1850, Wrocław [i in.] 1970, s. 421—431.

Współautor: Michalkiewicz S.

248. Reformy szkolne z początku XIX w. i problem laicyzacji szkoły [w:] Historia Śląska, pod red. S. Michalkiewicza, T. 2: 1763—1850, cz. 2: 1807—1850, Wrocław [i in.] 1970, s. 432—438.

249. Sprawa językowa w szkolnictwie i Kościele katolickim [w:] Historia Śląska, pod red. S. Michalkiewicza, T. 2: 1763—1850, cz. 2: 1807—1850, Wrocław [i in.] 1970, s. 413—419.

250. Szkolnictwo na Śląsku Cieszyńskim na przełomie XVIII—XIX wieku, *Przegląd Historyczno-Oświatowy* R. 13 nr 2, s. 201—210.

251. Szkolnictwo podstawowe (elementarne) [w:] Historia Śląska, pod red. S. Michalkiewicza, T. 2: 1763—1850, cz. 2: 1807—1850, Wrocław [i in.] 1970, s. 438—442.

252. Szkolnictwo średnie i seminaria nauczycielskie [w:] Historia Śląska, pod red. S. Michalkiewicza, T. 2: 1763—1850, cz. 2: 1807—1850, Wrocław [i in.] 1970, s. 442—449.

253. Śląsk Cieszyński w latach 1848—1849 [w:] Historia Śląska, pod red. S. Michalkiewicza, T. 2: 1763—1850, cz. 2: 1807—1850, Wrocław [i in.] 1970, s. 540—545.

254. Die tschechischen Zentralisten und der Zerfall der Monarchie [w:] Die Auflösung des Habsburgerreiches, Wien 1970, s. 156—162.

255. Uniwersytet Wrocławski [w:] Historia Śląska, pod red. S. Michalkiewicza, T. 2: 1763—1850, cz. 2: 1807—1850, Wrocław [i in.] 1970, s. 447—449.

Współautor: Michalkiewicz S.

256. (Zaolzie w okresie międzywojennym). Tragiczne lata; Gorzkie miesiące, *Zwrot* R. 22 nr 1, s. 8—10; nr 2, s. 5—8.

1971

257. Kunicki Ryszard Paweł (1873—1960) [w:] Polski Słownik Biograficzny T. 16, red. nac. E. Rostworowski, Wrocław 1971, s. 192—194.

Zob. też poz. 233, 294.

258. Kwaśnicki Franciszek (1904—1942) [w:] Polski Słownik Biograficzny T. 16, red. nac. E. Rostworowski, Wrocław 1971, s. 338—339.

259. Marx und Engels zur Frage der Kleinen Nationen in Ostmitteleuropa. Zur Frage der Entwicklung der Sogenannten geschichtslosen Nationen, *Sborník Filoz. Fakulty Universytetu Komenského. Historica* R. 23, s. 19—24.

260. Nad Olzą: Śląsk Cieszyński w wiekach XVIII, XIX i XX, Katowice 1971, ss. 254, il.

Rec.: [Andrusikiewicz J.] J. And., *Wierchy* R. 40, 1971, s. 317; K. G., *Zwrot* R. 23, 1971 nr 8, s. 28; Karpiński R.: Z przeszłości Śląska Cieszyńskiego, *Kultura* R. 9, 1971 nr 27, s. 9; Tomaszewski J.: Po obu stronach Olzy, *Polityka* R. 15, 1971 nr 21, s. 6.

261. Nauka w służbie regionu. Rozm. przepr. W. Oszelda, *Głos Ziemi Cieszyńskiej* R. 17 nr 21, s. 3, il.

Wyższe Studium Nauczycielskie w Cieszynie.

262. Polskie środowisko robotnicze Zaolzia na tle struktury narodowościowej i socjalno-zawodowej ludności regionu w latach 1921—1930 [W:] Polska klasa robotnicza. Studia Historyczne, pod red. S. Kalabińskiego [T.] 2, Warszawa 1971, s. 287—313.

263. Procesy narodowotwórcze w Europie środkowo-wschodniej a strategia i taktyka ruchu robotniczego, *Z Pola Walki* R. 14 nr 2, s. 91—123.

264. Ruch zawodowy górników w Zagłębiu Ostrawsko-Karwińskim [w:] Dzieje górniczego ruchu zawodowego w Polsce, red. K. Popiołek, T. 1: Do 1918 roku, Warszawa 1971, s. 141—237.

Rec.: Zieliński J.: Jana Ziemby wycieczki w przeszłość, *Zagłębie* R. 17, 1972 nr 10, s. 6.

265. Śląsk w warsztatach historyków, *Poglądy* R. 10 nr 7, s. 20, portr.

266. W 50-lecie KPC na naszym terenie: Formowanie się lewicy; Pomoc z zewnątrz; Początki ruchu komunistycznego, *Zwrot* R. 23 nr 4, s. 2—3; nr 5, s. 6—8; nr 6, s. 3—4, 6.

Śląsk Cieszyński

1972

267. Dwa wieki Kuźni „Ustroń”, Katowice 1972, ss. 283.

Rec.: F.Z.: Monografia Kuźni „Ustroń”, *Głos Ziemi Cieszyńskiej* R. 18, 1972 nr 30, s. 4; Długoborski W., *Zaranie Śląskie* R. 37, 1974 nr 2, s. 342—348.

268. Karol Śliwka i towarzysze walki: z dziejów ruchu komunistycznego na Zaolziu, Kraków 1972, ss. 201.

Rec.: [Grobelský A.] -ag-, *Časopis Slezského muzea. Serie B-vědy historické* R. 21, 1972 T. 2, s. 189—190; Meissner J., *Zeszyty Naukowe. Ruch Robotniczy na Opolszczyźnie* 1973 nr 10, s. 163—166; Pilch A., *Zaranie Śląskie* R. 36, 1973 nr 1, s. 164—167; Kieszczyński L., *Z Pola Walki* R. 17, 1974 nr 2, s. 393—396.

269. Nasilenie rewolucyjne w latach 1905—1907 na Śląsku Cieszyńskim [w:] Historia Polski, oprac. zbior. pod red. S. Arnolda i T. Manteuffla, T. 3: 1850/1864—1918, cz. 2: 1900—1914, pod red. Ż. Kormanowej i W. Najdus, Warszawa 1968, s. 534—544.

270. O niektórych problemach asymilacji narodowej z pogranicza języko-wo-narodowościowego (na obszarach byłej monarchii austriacko-węgierskiej), *Studia Historyczne* R. 15 nr 3, s. 323—363.

271. Powstanie i rozwój huty w Ustroniu, *Pamiętnik Cieszyński* T. 2, s. 145—167.

272. Stosunki gospodarcze i społeczne na Śląsku Cieszyńskim [w:] Historia Polski, oprac. zbior. pod red. S. Arnolda i T. Manteuffla, T. 3: 1850/1864—1918, cz. 2: 1900—1914, pod red. Ż. Kormanowej i W. Najdus, Warszawa 1968, s. 206—214.

273. Śląsk Cieszyński w latach 1900—1904; stosunki polityczne, narodowościowe i kulturalne [w:] *Historia Polski*, oprac. zbior. pod red. S. Arnolda i T. Manteuffla, T. 3: 1850/1864—1918, cz. 2: 1900—1914, pod red. Ż. Kormanowej i W. Najdus, Warszawa 1968, s. 291—298.
274. Śląsk Cieszyński w latach 1908—1914 [w:] *Historia Polski*, oprac. zbior. pod red. S. Arnolda i T. Manteuffla, T. 3: 1850—1918, cz. 2: 1900—1914, pod red. Ż. Kormanowej i W. Najdus, Warszawa 1968, s. 679—688.

1973

275. Perspektywy rozwoju cieszyńskiej Filii Uniwersytetu Śląskiego. Rozm. przepr. R. Danel, *Głos Ziemi Cieszyńskiej* R. 19 nr 15—16, s. 3, portr.
276. W kwestii genezy kryzysu środkowoeuropejskiego 1938 roku [w:] *Dyktatury w Europie środkowo-wschodniej 1918—1939*, red. nauk. J. Żarnowski, Wrocław 1973, s. 214—220.

1974

277. Językowo-narodowościowe aspekty reform absolutyzmu oświeconego, *Studia Historyczne* R. 17 nr 1, s. 3—30.
278. Konferencja naukowa w Neudörf, *Z Pola Walki* R. 17 nr 4, s. 327—329.
- IX Konferencja Historyków Ruchu Robotniczego.
279. Die Majdjarisierung und die Germanisierungspolitik 18.—19. Jahrhundert und um die Jahrhundertwende. Versuch einer Konfrontation, *Acta Poloniae Historica* T. 30, s. 163—186.
280. Právo na národní sebeurčení ve střední a východní Evropě v buržoazně demokratické revoluci 1848—1849 [w:] *Revoluce 1848—1849 ve střední Evropě*. Sborník referátů z mezinárodního vědeckého symposia historiků v Bechyni (10.—11. září 1973), Praha 1974, s. 99—116.
- Rec.: Gawrecki D., *Slezský sborník* R. 73, 1975 nr 2, s. 144—145.
281. W kwestii tzw. chacharów [w:] *Wielki kryzys gospodarczy 1929—1933 na Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim oraz jego społeczne konsekwencje: materiały z konferencji naukowej odbytej 16—17 maja 1972 w Śląskim Instytucie Naukowym w Katowicach: praca zbior.*, Katowice 1974, s. 179—183.
- Rec.: Orczyk J., *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych* T. 37, 1976, s. 218—220.
282. Wielki Proletariat i jego dziedzictwo: materiały z sesji naukowej zorganizowanej z okazji 90 rocznicy utworzenia Międzynarodowej Socjalno-Rewolucyjnej Partii „Proletariat”, red. A. Czubiński [i in.], Warszawa 1974, ss. 436.

Głos w dyskusji.

1975

283. Elementy rynku w procesach narodotwórczych wschodniej Europy środkowej, *Zaranie Śląskie* R. 38 nr 2, 171—185.
284. O niektórych podstawowych pojęciach w zakresie badań nad problematyką narodowościową, *Śląskie Studia Historyczne* T. 1, s. 9—21.

285. Procesy narodotwórcze we wschodniej Europie środkowej w dobie kapitalizmu: (od schyłku XVIII do początków XX w.), Kraków 1975, ss. 375.

Rec.: Tomaszewski J., *Polityka* R. 19, 1975 nr 50, s. 15; Holzer J., *Literatura* 1976 nr 5, s. 6; Janicki W., *WTK. Tygodnik Katolików* 1976 nr 11, s. 5; Kozeński J., *Przegląd Zachodni* R. 32, 1976 nr 1/2, s. 196—199; Tomaszewski J., *Przegląd Historyczny* R. 67, 1976 nr 1, s. 109—114; Wapiński R., *Zaranie Śląskie* R. 39 nr 2, s. 341—348; temże s. 437—445; Władysław W., *Kultura* R. 14, 1976 nr 1, s. 5; Grabski A. F.: Próba zbudowania modelu tworzenia się narodów w Europie środkowej w XIX i XX wieku, *Roczniki Historyczne* R. 43, 1977, s. 158—162; Groniowski K., *Kwartalnik Historyczny* R. 84, 1977 [nr] 2, s. 433—437; Kwilecki A., *Dzieje Najnowsze* R. 9, 1977 [nr] 4, s. 157—161; Topolski J.: Wokół procesów kształtowania się narodów w Europie, *Z Pola Walki* R. 20, 1977 nr 1, s. 241—250; Zimand R., *Teksty* 1977 nr 1, s. 156—164; Koźmiński M., Grabski A. F., *Acta Poloniae Historica* T. 37, 1978, s. 247—251; Orton L. D., *The American Historical Review* [Nowy Jork] R. 83, 1978 nr 4, s. 1055.

Wyd. 2 zob. poz. 348.

1976

286. O zagadnieniach narodowościowych w monarchii habsburskiej, *Dzieje Najnowsze* R. 8 nr 3, s. 145—151.
287. Procesy narodotwórcze [we wschodniej Europie środkowej w dobie kapitalizmu]. Rozm. przepr. S. Wilczek, *Poglądy* R. 15 nr 7, s. 3, 6.
288. La recherche à l'Institut d'Histoire de l'Université Silésienne de Katowice, tłum. z pol. K. Bielawska, *Acta Poloniae Historica* T. 34, s. 281—291.
- Instytut Historii na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.
289. Splót więzi wyznaniowej i narodowej w procesach narodotwórczych we wschodniej Europie środkowej [w:] *Między feudalizmem a kapitalizmem: studia z dziejów gospodarczych i społecznych: prace ofiarowane Witoldowi Kuli*, kom. red. R. Czepulis-Rastenis [i in.], Wrocław 1976.
291. Über einige theoretische probleme de nationalen Frage in den anfangen der Arbeiterbewegung in der Habsburger Monarchie [w:] *Internationale Tagung der Historiker der Arbeiterbewegung. 100 Jahre Sozialdemokratischer Parteitag Naudörf, 1974*, Wien 1976, s. 97—110.

1977

292. Czechowicz Józef (1890—1945) [w:] *Śląski Słownik Biograficzny* T. 1, pod red. J. Kantyki i W. Zielińskiego, Katowice 1977, s. 45—46.
- Zob. też poz. 212, 305.
293. Klus Paweł (1890—1943) [w:] *Śląski Słownik Biograficzny* T. 1, pod red. J. Kantyki i W. Zielińskiego, Katowice 1977, s. 114—116.
- Zob. też poz. 201, 203.
294. Kunicki Ryszard Paweł (1873—1960) [w:] *Śląski Słownik Biograficzny* T. 1, pod red. J. Kantyki i W. Zielińskiego, Katowice 1977, s. 143—145.
- Zob. też poz. 233, 257.
295. Polacy — Polacy za granicą — Polonia [T.] 1: Polska i Europa w XX wieku, pod red. A. Szefera, Katowice 1977, s. 3—9.
- Rec.: Zahradnik S., *Zwrot* R. 30, 1978 nr 6, s. 47—48.

296. Reger Tadeusz (1872—1938) [w:] Śląski Słownik Biograficzny T. 1, pod red. J. Kantyki i W. Zielińskiego, Katowice 1977, s. 220—224.

Zob. też poz. 95, 234.

297. Śliwka Karol (1894—1943) [w:] Śląski Słownik Biograficzny T. 1, pod red. J. Kantyki i W. Zielińskiego, Katowice 1977, s. 252-256.

Zob. też poz. 199.

298. Świadomość historyczna jako czynnik procesu narodotwórczego. Zarys problematyki teoretycznej, *Dzieje Najnowsze* R.9 [nr] 1, s. 103—119.

299. Úloha a funkce dvojjažčnosti v narodotvorných procesech, *Slezský sborník* R. 75 nr 3, s. 183—200, tab.

1978

300. Arbeitel-Donnerkeil Maurycy (Moritz)* * * [w:] Słownik Biograficzny działaczy Polskiego Ruchu Robotniczego T. 1: (A—D), red. nacz. F. Tych, Warszawa 1978, s. 72—73.

301. Badura Józef (1903—1943) [w:] Słownik Biograficzny działaczy Polskiego Ruchu Robotniczego T. 1: (A—D), red. nacz. F. Tych, Warszawa 1978, s. 85.

Zob. też poz. 161, 329.

302. Bonczek Alojzy (1865—1937) [w:] Słownik Biograficzny działaczy Polskiego Ruchu Robotniczego T. 1: (A—D), red. nacz. F. Tych, Warszawa 1978, s. 215—216.

Zob. też poz. 153.

303. Chobot Emanuel (1881—1944) [w:] Słownik Biograficzny działaczy Polskiego Ruchu Robotniczego T. 1: (A—D), red. nacz. F. Tych, Warszawa 1978, s. 310—311.

Zob. też poz. 228, 229.

304. Cingr Piotr (1850—1920) [w:] Słownik Biograficzny działaczy Polskiego Ruchu Robotniczego T. 1: (A—D), red. nacz. F. Tych, Warszawa 1978, s. 334—335.

Zob. też poz. 232.

305. Czechowicz Józef (1890—1945) [w:] Słownik Biograficzny działaczy Polskiego Ruchu Robotniczego T. 1: (A—D), red. nacz. F. Tych, Warszawa 1978, s. 360—361.

Zob. też poz. 212, 292.

306. Recenzja: Hartl Hans: Nationalitätenprobleme im heutigen Südosteuropa, München 1973 [w:] *Dzieje Najnowsze* R. 10 nr 1, s. 181—193.

307. Jak powstają narody... Rozm. przepr. F. Janicki, *Dziennik Zachodni* R. 34 nr 279, s. 5, portr.

308. K průběhu buržoaznědemokratické revoluce 1848—1849 na Těšinsku, *Studie o Těšinsku* T. 6, s. 220—245.

Współautor: Grobelný A.

309. O niektórych aspektach kwestii narodowościowej w ustroju socjalistycznym, *Dzieje Najnowsze* R. 10 nr 1, s. 191.

310. O niektórych problemach świadomości historycznej w społeczności przedindustrialnej [w:] Dawna świadomość historyczna w Polsce, Czechach i Słowacji:

prace Polsko-Czechosłowackiej Komisji Historycznej, pod red. R. Hecka, Wrocław [i in.] 1978, s. 129—134.

311. Partie polityczne a procesy narodotwórcze, *Historyka* T. 8, s. 55—58.

312. [Śląsk Cieszyński i Górny w 1918 r.], *Kwartalnik Historyczny* R. 85 nr 4, s. 836—843.

313. Trudności metodologiczne w kwestii narodowościowej [w:] Problemy metodologiczne dziejów Niemiec: materiały z sesji naukowej zorganizowanej przez Zakład Historii Niemiec IH [Instytutu Historii] UAM, w dniach 21—22.IX.1977 r., pod red. A. Czubińskiego, Poznań 1978, s. 120—121.

314. Zróżnicowanie poziomów zaawansowania rozwojowego obszarów wschodniej Europy środkowej i procesy narodotwórcze w XIX wieku, *Zaranie Śląskie* R. 41 nr 3, s. 438—453.

1979

315. Gaudeamus!... Rozm. przepr. K. Gołębiowski, *Kronika* R. 4 nr 40, s. 7, il.

316. Kornuta Piotr (1880—1945) [w:] Śląski Słownik Biograficzny T. 2, pod red. J. Kantyki i W. Zielińskiego, Katowice 1979, s. 118—120.

Zob. też poz. 205, 214

317. La question nationale et sociale en Europe centrale après la première guerre mondiale, *La Pologne et les Affaires Occidentales* T. 15, s. 277—313.

318. Rozmowa z ... prorektorem UŚL. d/s Filii w Cieszynie. Rozm. przepr. S. Piskor, *Poglądy* R. 17 [właśc. 18] nr 9, s. 4—5, il., portr.

319. Rozpamiętywać ku dobremu. Rozm. przepr. R. Wyszyński, *Trybuna Robotnicza* nr 185, s. 7, portr.

320. Ruch robotniczy w monarchii austro-węgierskiej a sprawa narodowa [w:] Pamiętnik XII Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich. 17—20 września 1979 r. Cz. 2, red. nacz. S. K. Kuczyński, Katowice 1979, s. 157—165.

321. Świadomość historyczna jako element procesów narodotwórczych we wschodniej Europie środkowej [w:] Polska, czeska i słowacka świadomość historyczna XIX wieku: materiały sympozjum Polsko-Czechosłowackiej Komisji Historycznej, 15—16.XI.1977, pod red. R. Hecka, Wrocław 1979, s. 9—24.

322. Das west-östliche Kulturgefälle und die Nationsbildungsprozesse in Ostmitteleuropa [w:] Modernisierung und nationale Gesellschaft im ausgehenden 18. und im 19. Jahrhundert. Referate einer deutsch-polnischen Historikerkonferenz, hrsg. W. Conze, G. Schramm, K. Zernack, Berlin 1979.

323. Wpływ Rewolucji Październikowej na urzeczywistnienie się leninowskiej koncepcji i polityki narodowościowej [w:] Rewolucja Październikowa a światowy rewolucyjny proces: materiały z sesji naukowej zorganizowanej z okazji 60 rocznicy Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej, Katowice 27 [26]—28 października 1977, red. nacz. H. Rechowicz, Katowice 1979, s. 133—170.

324. Zewnętrzne uwarunkowania procesów narodotwórczych [w:] Pamiętnik XII Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich. 17—20 września 1979 r. Cz. 2, red. nauk. S. K. Kuczyński, Katowice 1979, s. 114—122.

325. Cieszyńska Filia Uniwersytetu Śląskiego — kontynuatorka tradycji w służbie współczesności [W:] O kształceniu pedagogiczno-artystycznym. Z doświadczeń Filii Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie: 1971—1980, pod red. R. Mrózka, Katowice 1980, s. 27—38.

326. II [Druga] Rzeczpospolita — geneza jej powstania oraz społeczno-klasowego oblicza [w:] Dwie rocznice: 60-lecie odzyskania niepodległości, 30-lecie zjednoczenia ruchu robotniczego: materiały z sesji naukowej, Katowice 24—25 listopada 1978 r., red. nauk. H. Rechowicz, Katowice 1980, s. 17—42.

327. Obszary pogranicza językowo-narodowościowego we wschodniej Europie Środkowej w XVIII—XX w. — problemy ich specyfiki rozwojowej [dot. Śląska Cieszyńskiego] [w:] Z problemów integracji społeczno-politycznej na Górnym Śląsku przed II wojną św.: praca zbior., pod red. W. Zielińskiego, Katowice 1980, s. 9—34.

328. On small and young nations in Europe. Nation — forming processes in ethnic borderlands in East-Central Europe, Wrocław 1980, ss. 216.

Tyt. oryg.: Procesy narodotwórcze we wschodniej Europie środkowej w dobie kapitalizmu: (od schyłku XVIII do początków XX w.), Kraków 1975, ss. 375.

Zob. poz. 285.

329. Sprachlich — nationale Grenzräume in Ostmitteleuropa im 18.—20. Jahrhundert. Probleme ihrer Entwicklungsmerkmale [w:] La Pologne au XVe Congrès International des Sciences Historiques à Bucarest. Etudes sur l'histoire de la culture de l'Europe Centrale-Orientale. Réunis et présentés par S. Bylina, Wrocław 1980.

330. Zburzone polskie serce [W:] Lubosz Bolesław: Insurgenci: opowiadanie o powstaniach śląskich, Katowice 1980, s. 98—107.

1981

331. Badura Józef (1903—1943) [w:] Śląski Słownik Biograficzny T. 3, pod red. J. Kantyki i W. Zielińskiego, Katowice 1981, s. 11—13.

Zob. też poz. 161, 301.

332. Idee niepodległościowe i ruchy odśrodkowe we wschodniej Europie środkowej na początku XX wieku, *Kwartalnik Historyczny* R. 88 [nr] 3, s. 605—627.

333. O niektórych narodowościowych aspektach rewolucji młodotureckiej i tzw. problemie albańskim, *Przegląd Historyczny* R. 72 nr 3, s. 435—445.

334. Rol' i funkcii dvujazyčija v processe obrazovanija nacij [w:] Formirovanie nacij v central'noj i jugo-vostočnoj Evrope. Istoričeskij i istorikokul'turnyj aspekty, red. koll. I. S. Miller, V. I. Frejdzon, T. M. Islamov [i in], Moskva 1981.

335. Über einige Probleme der Nationbildung in Ostmitteleuropa vom 18. bis 20. Jahrhundert, *Jahrbuch für Geschichte* [Berlin] T. 23, s. 189—211.

336. Bałkany w przededniu pierwszej wojny światowej, *Życie Literackie* R. 32 nr 26, s. 1, 11.

337. Recenzja: Behschnitt Wolf D.: Nationalismus bei Serben und Kroaten 1830—1913, München 1980 [w:] *Kwartalnik Historyczny* R. 89 nr 1, s. 119—128.

338. Recenzja: Kopeć Eugeniusz: Południowo-zachodnie kresy Rzeczypospolitej 1918—1939: społeczne warunki integracji, Katowice 1981 [w:] *Poglądy* R. 20 nr 2, s. 4—5.

Współautorzy: Popiołek K., Zieliński W., oprac. Siekierski A.

339. Kwestia narodowa a społeczna w Europie środkowej po I wojnie światowej [w:] Z perspektywy sześćdziesięciu lat: referaty sesji naukowej Polskiej Akademii Nauk „Niepodległość — jej znaczenie dla rozwoju społeczeństwa polskiego”, 8—9.XI.1978, red. nauk. H. Janowska, M. Nowak-Kielbikowa, Warszawa 1982, s. 190—222.

340. Próby i perspektywy przebudowy ustrojowej Austro-Węgier w przededniu I wojny światowej, *Studia Historyczne* R. 25 nr 3/4, s. 403—413.

341. Przed 60 laty: Na Śląsku Cieszyńskim; Na Górnym Śląsku, *Poglądy* R. 20 [właśc. 21] nr 7, s. 1, 4, il. ; nr 8, s. 7, il.

Problemy polityczne i społeczne w latach 1918—1922.

342. Rozpad Austro-Węgier, jego geneza i przyczyny [w:] Problemy historii Słowian i Europy środkowej w XIX i XX wieku: zbiór studiów, Wrocław 1982, s. 119—136.

343. Żeby się historia nie powtórzyła. Rozm. przepr. K. Kaszper, *Głos Ziemi Cieszyńskiej* R. 24 nr 30, s. 4, portr.

1983

344. Cel mamy wspólny — to zrozumieć musi każdy. Rozm. przepr. B. Swadźba, *Trybuna Robotnicza* nr 74, s. 3.

PRON w woj. bielskim.

345. Cieszyńskiego droga do Polski: Zrywanie więzów; Dni, które wstrząsnęły księstwem, *Głos Ziemi Cieszyńskiej* R. 25 nr 45, 46, s. 4.

346. Gotowość do dialogu. Rozm. przepr. Z. Niemiec, *Kronika* R. 8 nr 30, s. 6.

347. O nekim aspektima kulturnih i obrazovnih udruženja u procesu stvaranja nacija u istočnom delu srednje Evrope, z nem. prev. I. Mrazović-Radović [w:] Kulturno-politički pokreti naroda Chabsburške Monarchije u XIX veku. Međunarodni naučni skup održan 6—8. aprila 1977 godine povodom 150 — godišnjice osnivanja Matice srpske i rođenja Svetozara Miletića, ured. N. Petrović i Ž. Milisavać, Novi Sad 1983, s. 107—115.

348. O prawie do bytu małych i młodych narodów: kwestia narodowa i procesy narodotwórcze we wschodniej Europie środkowej w dobie kapitalizmu (od schyłku XVIII do początków XX w.), wyd. 2, Katowice 1983, ss. 475.

Rec.: Wapiński R.: Procesy narodotwórcze we wschodniej Europie środkowej, *Zaranie Śląskie* R. 47, 1984 nr 1/2, s. 135—141; Papierzyńska-Turek M., *Kwartalnik Historyczny* R. 91, 1984 nr 3, s. 598—603.

Wyd. 1 zob. poz. 285.

349. Popiołek Franciszek (1868—1960) [w:] *Polski Słownik Biograficzny* T. 27, red. nacz. E. Rostworowski, Wrocław [i in.] 1983, s. 588—590.
 350. Poseminaryjne refleksje, *Kronika* R. 8 nr 39, s. 5 (cz. 1); nr 40, s. 4,5 (cz. 2).
 351. Społeczeństwa wschodniej Europy środkowej wobec wybuchu wojny, *Z Pola Walki* R. 26 nr 3/4, s. 187—202.

1984

352. Cieszyńskie szkice historyczne, Katowice 1984. T.1: Kiedy sól była droższa od złota i krwi, ss. 95; T. 2: O komornikach i o „głodnych rokach”, ss. 94.
 Rec.: Bubin S., *Dziennik Zachodni* 1984 nr 204, s. 5; [Danel R.] (RD): Chlebowczyk recidivus, *Głos Ziemi Cieszyńskiej* R. 26, 1984 nr 39, s. 5.
 353. Na wirażu?, *Kronika* R. 9 nr 41, s. 7

PRON

354. Narodowowyzwoleńcze zagadnienia rewolucji 1905—1907, *Kwartalnik Historyczny* R. 91 nr 2, s. 291—312.
 355. Początki emigracji politycznej ze wschodniej części Europy środkowej w czasie pierwszej wojny światowej, *Studia Historyczne* R. 27 nr 3, s. 447—460.
 356. Pytania i refleksje, *Kronika* R. 9 nr 29, s. 6

PRON

1985

357. Bielsko-Biała w XIX-XX wieku (do 1914 r.), *Słowo Polskie* R. 40 nr 206, s. 5 (cz. 1); nr 212, s. 5 (cz. 2).
 358. O niektórych powojennych problemach mniejszości polskiej w Czechosłowacji. Studium statystyczne [w:] *Z polsko-czechosłowackiego sąsiedztwa: studia i szkice*, pod red. E. Kopcia, Katowice 1985, s. 97—127.
 359. Rok 1939 a sprawa Zaolzia, *Kalendarz Cieszyński* R. 1, s. 66—70.

1986

360. Przedmowa do: Kopeć E.: „My i oni” na polskim Śląsku: (1918—1939), wyd. 2, Katowice 1986, s. 5—9.
 361. O małżeństwach mieszanych, *Kalendarz Cieszyński* R. 2, s. 97—100.
 Dotyczy Polaków na Zaolziu.
 362. Zarys historyczny kształtowania się tożsamości narodowej we wschodniej Europie Środkowej [w:] *Z problematyki tożsamości narodowej we współczesnych stosunkach międzynarodowych*, pod red. J. Przewłockiego, Katowice 1986, s. 9—37.

1987

363. Klasa robotnicza Górnego Śląska a proces kształtowania się więzi narodowej [w:] *Kultura robotnicza: progi i bariery: konferencja „Przemiany kultury środowisk robotniczych”*, Katowice 13—14 czerwca 1985 r., red. nauk. M. G. Gerlich, Z. Górczyca, Katowice 1987, s. 134—157.

364. Rok 1938 a sprawa Zaolzia [w:] *Rok 1938: aneksja Austrii i Monachium: materiały międzynarodowej sesji naukowej na Uniwersytecie Jagiellońskim w dn. 7—8 grudnia 1983*, pod red. H. Batowskiego, Kraków 1987, s. 67—80.

1988

365. Między dyktatem, realiami a prawem do samostanowienia: prawo do samookreślenia i problem granic we wschodniej Europie środkowej w pierwszej wojnie światowej oraz po jej zakończeniu, Warszawa 1988, ss. 613.

Rec.: Nowakowski J. M., *Tygodnik Polski* 1988 nr 20, s. 11; Basista J., *Polin. A. Journal of Polish-Jewish Studies* [Oxford] Vol. 5, 1990, s. 413—415; Simonova T. M., *Voprosy Ist.* [R. 65], 1990 nr 8, s. 180—182; Jagóra M.: Narody a prawo do samookreślenia i samostanowienia, *Dzieje Najnowsze* R. 23, 1991 [nr] 1, s. 106—111.

1989

366. W kwestii genezy międzynarodowej ochrony mniejszości po I wojnie światowej [w:] *Narody: jak powstawały i jak wybijały się na niepodległość?: profesorowi Tadeuszowi Łepkowskiemu w sześćdziesiątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy przyjaciele, koledzy, uczniowie*, [koordynator zespołu aut. M. Kula], Warszawa 1989, s. 427—434.

1990

367. Trzydzieści lat Oddziału PTH w Cieszynie [w:] *Polskie Towarzystwo Historyczne 1886—1986: zbiór studiów i materiałów*, pod red. S. K. Kuczyńskiego, Wrocław 1990, s. 279—283.

Materiały sesji naukowej. Przemyśl, 7—9.VI.1985 r. i Kraków 19—20.IX.1987 r.

1995

368. Dwa etapy [w:] *W zwierciadle ćwierćwiecza: Uniwersytet Śląski w Katowicach Filia w Cieszynie 1971—1995*, pod red. R. Mrózka, Cieszyn 1995, s. 90—94.

II. PRACE REDAKCYJNE

1967

1. Z rewolucyjnych tradycji Górnego Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego. Cz.1: *Kalendarz historii ruchu robotniczego województwa katowickiego*, [oprac. I. Figa i in.], Katowice 1967 ss. 210.

Rec.: Swedek T., *Zeszyty Naukowe. Ruch Robotniczy na Opolszczyźnie* 1967 nr 4, s. 91—92; Lesiuk W., *Kwartalnik Opolski* R. 14, 1968 nr 1/2, s. 120—122.

1968

2. Materiały do ruchu strajkowego w województwie śląskim i w Zagłębiu Dąbrowskim w okresie międzywojennym, oprac. A. Hrebenda, M. Wanatowicz [i in.], *Studia i Materiały z Dziejów Śląska* T. 9, s. 273—464.

3. *Studia i Materiały z Dziejów Śląska*. Śląski Instytut Naukowy w Katowicach, Wrocław T. 9, ss. 604.

Współredaktor: Popiołek K.

Rec.: Żarnowski J., *Z Pola Walki* R. 13, 1970 nr 2, s. 250—252.

1970

4. Przemiany podziału polityczno-administracyjnego na obszarze dzisiejszego województwa katowickiego: praca zbior., *Studia i Materiały z Dziejów Śląska* T. 10, s. 325—394.

1971

5. *Studia i Materiały z Dziejów Śląska*. Śląski Instytut Naukowy w Katowicach, Wrocław T. 11, ss. 356.

Współredaktor: Popiołek K.

Rec.: Maas W., *Zeitschrift für Ostforschung. Länder und Volker in östlichen Mitteleuropa* [Marburg/Lahn] Jg. 22, 1973 z. 2, s. 347—349.

1972

6. Pamiętnik Cieszyński. Śląski Instytut Naukowy w Katowicach. Polskie Towarzystwo Historyczne w Cieszynie, Wrocław T. 2, ss. 229.

Współredaktorzy: Brożek L., Zajac A.

1973

7. Cieszyn: zarys rozwoju miasta i powiatu: praca zbior., Katowice 1973, ss. 700.

Rec.: (bo): Monografia Cieszyna i powiatu, *Głos Ziemi Cieszyńskiej* R. 20, 1974 nr 9, s. 3; C.K., *Górník* R. 29, 1974 nr 13, s. 6; [Malik M.] M.M.: Cieszyn — gród nad Olzą, *Katolik* R. 20, 1974 nr 37, s. 2; Šefčík E., *Časopis Slezského muzea. Serie B-vědy historické* R. 23, 1974 nr 2, s. 187—189; Zejman A.: Monografia Cieszyna, *Poglądy* R. 13, 1974 nr 9, s. 11—12; Litewka Cz., *Miasto* R. 26 [właśc. 27], 1976 nr 2, s. 39—40.

9. *Studia i Materiały z Dziejów Śląska*. Śląski Instytut Naukowy w Katowicach, Wrocław T. 12, ss. 503.

Rec.: Kuhn W., *Zeitschrift für Ostforschung. Länder und Volker in östlichen Mitteleuropa* »Marburg/Lahn] Jg. 23, 1974 nr 4, s. 716—717.

1974

9. Wielki kryzys gospodarczy 1929—1933 na Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim oraz jego społeczne konsekwencje: materiały z konferencji naukowej odbytej

16—17 maja 1972 w Śląskim Instytucie Naukowym w Katowicach, praca zbior., Katowice 1974, ss. 190.

Rec.: Orczyk J., *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych* T. 37, 1976 s. 218—220

1975

10. *Śląskie Studia Historyczne*. Śląski Instytut Naukowy, praca zbior., Katowice T. 1, ss. 382.

1977

11. *Śląskie Studia Historyczne*. Śląski Instytut Naukowy, praca zbior., Katowice T. 2, ss. 254; T. 3, ss. 206.

1980

12. Z problemów integracji i unifikacji II Rzeczypospolitej, Katowice 1980, ss. 129.

Rec.: Zieliński W.: Wrastanie w Polskę, *Zaranie Śląskie* R. 44, 1981 nr 1, s. 154—162; Galos A.: Wokół społeczno-politycznej integracji Górnego Śląska w czasach II Rzeczypospolitej, *Zaranie Śląskie* R. 45, 1982 nr 1/2, s. 157—160.

III. MATERIAŁY DO BIOGRAFII JÓZEFA CHLEBOWCZYKA

1. Złoty Krzyż Zasługi, *Zwrot* R. 18 [właśc. 19], 1967 nr 3, s. 28.

2. Tytuł profesora dla J. Chlebowczyka. [Przez (z)], *Głos Ziemi Cieszyńskiej* R. 18, 1972 nr 13, s. 1.

3. Grobelný A., Prof. Józef Chlebowczyk a výzkum Slezska (k 50. narozeninám), *Slezský sborník* R. 72, 1974 nr 3, s. 233; Z bibliografie prací J. Chlebowczyka, *tamže*, s. 234—235.

4. Chlebowczyk Józef, *Biuletyn Metodyczny* [tytuł z.: *Nauczyciele w środowisku cieszyńskim*] 1979 nr 3/4, s. 89—90.

5. Chlebowczyk Józef [w:] Kto jest kim w Polsce 1984: informator biograficzny, Ed. 1, Warszawa 1984, s. 117.

6. Buława E., Profesor dr hab. Józef Chlebowczyk (19.I.24—14.VII.85). [Nekr.] [w:] Z polsko-czechosłowackiego sąsiedztwa: studia i szkice, pod red. E. Kopcia, Katowice 1985, s. 159—162.

7. Buława E., Wspomnienie o Profesorze [Nekr.], *Głos Ziemi Cieszyńskiej* R. 28, 1985 nr 30, s. 4.

8. Człowiek—institucja: Prof. J. Chlebowczyk nie żyje [Nekr.], *Głos Ziemi Cieszyńskiej* R. 28, 1985 nr 29, s. 4, portr.

9. Buława E., Profesor Józef Chlebowczyk (1924—1985) [Nekr.], *Roczniki Historyczne* R. 52, 1986, s. 249—251.

10. Tomaszewski J., Józef Chlebowczyk (1924—1985) [Nekr.], *Studia z dziejów ZSRR i Europy Środkowej* T. 22, 1986, s. 9—11.
11. Zieliński W., Pamięci Profesora Józefa Chlebowczyka. [Nekr.], *Zaranie Śląskie* R. 49, 1986 nr 1—2, s. 7—14.
12. Heller M., Józef Chlebowczyk (19.1.1924—14.VII.1985). [Nekr.], *Kwartalnik Opolski* R. 33, 1987 nr 1, s. 97—99.
13. Jaros J., Prof. dr hab. Józef Chlebowczyk (19.1.1924—14.VII.1985). [Nekr.] *Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka* R. 42, 1987 nr 1, s. 117—118.
14. Zieliński W., Prof. dr hab. Józef Chlebowczyk (1924—1985). [Nekr.], *Studia i Materiały z dziejów Śląska* R. 16, 1987, s. 25—44.
15. Jaros J., Józef Chlebowczyk (19.1.1924—14.VII.1985). [Nekr.], *Kwartalnik Historyczny* R. 95, 1988 nr 1, s. 233—234.
16. Chlebowczyk Józef (1924—1985) [w:] Jasiński Z.: Mały leksykon nadolziański, Opole 1990, s. 19.
17. Chlebowczyk Józef (1924—1985) [w:] Golec J., Bojda S.: Słownik Biograficzny Ziemi Cieszyńskiej T. 1, Cieszyn 1993, s. 61—62.

Przypisy

- ¹ Z bibliografii pracy J. Chlebowczyka, *Slezský sborník* R. 72, 1974 nr 3, s. 234—235.

Mečislav Borák: *Transport do tmy. První deportace evropských Židů*, Ostrava 1994, Akciová společnost Moravskoslezský den, ss. 224.

O „akcji Nisko”, pierwszej w Europie deportacji ludności żydowskiej podjętej przez nazistów po rozpoczęciu wojny niewiele w Polsce wiadomo. Być może dlatego, że wyprzedzała o ponad dwa lata akcję masowych wywózek Żydów w ramach „ostatecznego rozwiązania kwestii żydowskiej”. Poza tym organizacyjną bazą akcji Nisko w większej części była żydowska gmina wyznaniowa w Ostrawie, leżąca w granicach Protektoratu Czech i Moraw, choć historyczne, ekonomiczne i rodzinne związki bardzo mocno łączyły tutejszą ludność żydowską ze współwyznawcami z terenu Śląska Cieszyńskiego. Z tego względu akcji „Nisko” wiele uwagi poświęcili nasi południowi sąsiedzi. Podsumowaniem tych badań stała się międzynarodowa konferencja naukowa zorganizowana pod patronatem prezydenta Vaclava Havla we wrześniu 1994 r. przez Uniwersytet w Ostrawie przy współpracy z instytutem Yad Vashem z Jerozolimy na temat „Akcja Nisko w dziejach ostatecznego rozwiązania kwestii żydowskiej”.

Recenzowana praca czasowo i treściowo związana jest z powyższą konferencją, na której Mečislav Borák był jedną z wiodących postaci. Książkę należy uznać za próbę syntezy dotychczasowych badań na ten temat, pomimo tego, że napisana jest w nieco sfabularyzowanej formie, często odwołując się do osobistych wypowiedzi i odczuć osób, które uczestniczyły w omawianych wydarzeniach. Nie może to mylić czytelnika; jest to praca ściśle naukowa, oparta nie tylko na relacjach żyjących świadków, ale także na solidnych materiałach archiwalnych, w tym dokumentów gestapo. Dzięki temu przebieg całej akcji dało się autorowi zrekonstruować czasami z dokładnością do minuty. Źródła użyte przez autora nietrudno zresztą zidentyfikować, mimo braku odnośników.

Rozpoczęcie akcji wysiedlenia 70—80 tys. Żydów z rejencji katowickiej zostało zdecydowane przez Hitlera i Heydricha w końcu września 1939 r. Jej celem miało być „oczyszczenie” zajętych terytoriów od ludności żydowskiego pochodzenia poprzez jej przymusowe osiedlenie na wschodzie, przy nowej granicy niemiecko-sowieckiej. Przeprowadzenie całej akcji powierzono Adolfowi Eichmannowi, dotychczasowemu kierownikowi ośrodków organizujących emigrację Żydów w Wiedniu i w Pradze. Dlatego do akcji włączono Żydów z Ostrawy oraz z Wiednia, tych ostatnich na osobiste polecenie Hitlera, który życzył sobie aby jego rodzinne miasto zostało „oczyszczone” z Żydów jak najszybciej. Trzecią grupę Żydów przeznaczonych do wywózki byli Żydzi z polskiego Śląska, także Cieszyńskiego. W ciągu zaledwie kilku dni Eichmann zorganizował pierwsze transporty Żydów na

wschód, na miejsce osiedlenia w ostatniej chwili wybierając miejscowość Nisko nad Sanem, niedaleko Stalowej Woli. Cała akcja zorganizowana została pozornie jako dobrowolne przedsięwzięcie żydowskich gmin wyznaniowych, które musiały same opłacić koszt transportu, zakupu materiałów i funkcjonowania obozu, przedstawianego jako obóz przeszkolenia przed osiedleniem Żydów w nowym, wyznaczonym dla nich miejscu. Pierwszy transport 900 mężczyzn żydowskiego pochodzenia wyruszył z Ostrawy 18 X 1939 r., w dniu następnym odszedł transport z Katowic licząc ponad 1000 osób, w tym ponad 400 Żydów przywiezionych z Bielska. Liczący ok. 900 osób transport z Wiednia dotarł do Niska 23 października. Na tym etapie hitlerowcom chodziło o pozbycie się jak największej ilości Żydów z podbitego terenu, dlatego po przybyciu do Niska Niemcy zostawili na miejscu tylko lekarzy oraz fachowców zdatnych do budowy obozu. Resztę wypędzono na wschód zakazując im powrotu pod groźbą śmierci. Podobnie postąpiono z uczestnikami II transportu, który przybył na miejsce w końcu października. W efekcie wypędzono na wschód kilka tysięcy Żydów, część z nich zmarła po drodze z wycieńczenia, inni padali ofiarą miejscowych rabusiów i band grasujących po lasach. Większości udało się przejść granicę niemiecko-sowiecką i dotrzeć do Lwowa. Kolejny III transport do Niska już nie dojechał, gdyż w międzyczasie Berlin zdecydował, że pierwszeństwo w akcjach deportacyjnych będą mieli Żydzi z terenów włączonych do Rzeszy, następnie zaś „sprawę żydowską” postanowiono rozwiązać w inny, „ostateczny” sposób. Przygotowani do deportacji Żydzi zostali przewiezieni do Sosnowca, gdzie urządzono dla nich tymczasowy obóz koncentracyjny. Jego uczestnicy w późniejszym czasie trafili w większości do Oświęcimia. Sam obóz w Nisku został zlikwidowany w marcu 1940 r. i więzionym w nim Żydom pozwolono wrócić do domu, co jest ewenementem w hitlerowskiej polityce wobec więźniów żydowskich.

W swojej książce M. Borák omawia szczegółowo wszystkie aspekty „akcji Nisko” od jej przygotowywania pod względem organizacyjnym. Relacjonuje życie w obozie w Nisku, losy więźniów w nim przetrzymywanych, jak również wszystkich z tą akcją związanych. Stąd omawia i losy Żydów, którzy znaleźli się na terenie Związku Radzieckiego, gdzie po wybuchu wojny pomiędzy hitlerowskimi Niemcami a Stalinem zostali potraktowani jako wrogowie i deportowani do obozów pracy na północy lub na dalekiej Syberii. Tylko część z nich zdołała się z piekła gułagów wydostać, głównie poprzez udział w armiach organizowanych w ZSRR zarówno polskich (Andersa i Berlinga) jak czechosłowackiej (Svobody). Niektórym Żydom deportowanym do Niska udało się poprzez ZSRR uciec na zachód Europy, inni na własną rękę powrócili do domu, gdyż obóz w zasadzie nie był strzeżony. Razem z tymi, którzy powrócili z Niska w marcu 1940 r. podlegali wszystkim ograniczeniom jakie na Żydów nakładały nazistowskie przepisy. Zresztą na krótko, po roku czekały ich, jak i całą ludność żydowską masowe deportacje tym razem z jasno określonym celem — likwidacja. W swojej pracy Mečislav Borák omawia „akcję Nisko” na tle dziejów ludności żydowskiej na Śląsku Cieszyńskim, zarówno jego obecnej polskiej jak i czeskiej części, przez co stanowić ona może wprowadzenie do dziejów Żydów na tym terenie w czasach II wojny światowej. Porusza też problem stosunków ludności żydowskiej z pozostałym społeczeństwem, nie ukry-

wając przejawów antysemityzmu zarówno ze strony Polaków, jak i Czechów. Znaleźć jednak w jego książce można także przykłady pomocy Żydom ze strony ludności Niska i okolic.

Choć swoją uwagę koncentruje na losach ostrawskich Żydów, wyniki jego pracy mogą być przydatne także dla badaczy z terenu polskiego Śląska. Należy bowiem pamiętać, że znaczną część osób wywiezionych lub przeznaczonych do wywózki w ramach akcji Nisko stanowili Żydzi z Górnego Śląska, w tym Cieszyńskiego. Niestety nie podjęto dotąd poważniejszych badań nad dziejami eksterminacji Żydów na Śląsku Cieszyńskim, nie licząc prób opisu na podstawie wspomnień świadków, w których darmo szukać informacji o akcji Nisko¹. Wyjątkiem jest artykuł Haliny Szotek opublikowany w zbiorowej pracy wydanej w stulecie powstania gminy żydowskiej w Skoczowie, w którym autorka zajęła się wojennymi losami Żydów ze Skoczowa i okolic². Jej informacje o pierwszym okresie deportacji Żydów stają się w pełni czytelne dopiero w kontekście recenzowanej pracy Boráka. Wspomniany przez autorkę transport w dniu 27 października 1939 r.³ grupy mężczyzn w wieku 16—60 lat żydowskiego pochodzenia to II transport do Niska, który miał wyruszyć z Katowic w dniu 28 października⁴. Zrozumiała staje się też relacja Ottona Rosenberga o ucieczkach z obozu w Nisku, którego prawie nikt nie pilnował.

Książka Mečislava Boráka jest doskonałym przykładem łączenia relacji świadków i badań archiwalnych. Uzupełnia ją spis osób żydowskiego pochodzenia, które zostały wywiezione z Ostrawy do Niska w dniach 17 i 26 października 1939 r. Miejmy nadzieję, że dalsze badania pozwolą na dokładniejsze poznanie jednego z najbardziej ponurych fragmentów dziejów Śląska Cieszyńskiego i całej Europy — eksterminacji narodu żydowskiego przez nazistów.

Przypisy

¹ Por. B. Polockowa: Żydzi cieszyńscy w czasie II wojny światowej (materiały archiwalne, informacje terenowe), „Zaranie Śląskie” 50, 1987, z. 1/2, s. 73—88.

² H. Szotek: Wojenne losy skoczowskich Żydów. (W:) J. Spyra (red.): W cieniu skoczowskiej synagogi. Praca zbiorowa wydana z okazji 100 rocznicy powstania żydowskiej gminy wyznaniowej w Skoczowie, Skoczów 1994, s. 81—92.

³ Ibidem, s. 83. Autorka podaje pomyłkowo datę 28 września, jednak źródło, z którego zaczerpnęła ten fakt — maszynopis J. Kurka: Zginęli za polskość Ziemi Skoczowskiej, Skoczów 1985, s. 72—85 — podaje poprawną datę (27.X.1939 r.)

⁴ M. Borák: op. cit., s. 71—72. H. Szotek dodaje, że ogółem ten transport liczył 1247 osób, co uzupełnia dane Boráka.

Janusz Spyra

Ks. Józef Budniak: Jan Sarkander. Patron jednoczącej się Europy, Bytom—Cieszyn 1995, s. 153, 1 nlb, 60 il., 2 aneksy.

Niewielkiego formatu książka Jana Budniaka zaskakuje bogactwem treści. Zgodnie z tytułem autor skupił swoją uwagę na 2 wątkach: w pierwszym z nich, zatytułowanym „Historyczne dziedzictwo” (s. 15—80) koncentruje się na czasach reformacji i kontrreformacji w Czechach i na Morawach, przy czym zarówno kontekst polityczny jak i religijny tego pełnego zamętu czasu w Europie uwzględnia sytuację Rzeszy, której Kraje Korony Czeskiej były wtenczas częścią składową. Na tym dopiero tle autor przedstawia życie, drogę do kapłaństwa, działalność duszpasterską i wreszcie okoliczności męczeńskiej śmierci niedawno wyniesionego do świętości Jana Sarkandra. Zamysł ten należy uznać za uzasadniony, jako iż dzięki temu poznajemy pełen napięcie i gwałtownych emocji czas, w którym trudy i gorliwość posługi kapłańskiej licznych duchownych katolickich, przy równoczesnym gorliwym przeżywaniu wiary przez protestantów, musiały niejednokrotnie prowadzić i prowadziły do ostrych konfliktów. Ten właśnie wątek opisał autor ze szczególnym pietyzmem, nie stroniąc przy tym od pokazania spraw trudnych. Jednym z nich był zamęt wokół prób wprowadzenia do Kościoła Katolickiego komunii świętej pod dwiema postaciami, podejmowanych nieudolnie przez niektórych duchownych katolickich, z czego kpili nawet protestanci i czemu była przeciwna znacząca część katolików. Gdy zaś przeżycia religijne członków obu wielkich społeczności religijnej zostały rzucone na szalę potrzeb politycznych ówczesnych wielkich tego świata, wówczas do walk na tle religijnym i wzajemnej przemocy było blisko. Wprawdzie ten kontekst jest u J. Budniaka pokazany nieco słabiej, tym niemniej, przy uważnym wczytaniu się w tekst można znaleźć tego przykłady: oto nowy wielkorządca Moraw, Władysław z Żerotina, gorliwy luteranin, był wielkim wrogiem swojego poprzednika na tym urzędzie, a zarazem protektora Jana Sarkandra, Władysława Lobkowica, który od 1604 r. był panem na Holeszowie. Poprzedni właściciele Holeszowa, właśnie Żerotińscy, byli protektorami tutaj protestantów, tymczasem Lobkowic poparł katolicką część mieszkańców miasta. Gdy dodamy do tego zatargi księdza Sarkandra z okolicznymi feudalami (w większości protestanckimi) z powodu niepłacenia przez nich dziesięcin, wówczas okaże się, że w sprzyjającej okazji musiał wybuchnąć zatarg pomiędzy obiema społecznościami. Najbardziej uderzył on w księdza Jana, jednak ostrzem skierowany był w Lobkowica, co zbyt mało wyraźnie pokazał autor pracy, a co podnosi wartość ofiary zamęczonego Sarkandra. W rzeczy samej chodziło o wymuszenie na Sarkandrze wyjawienia tajemnicy spowiedzi i tym samym wydania Lobkowica katom. Ofiarność przesłuchiwanego, jego postawa w czasie tortur (dar przebaczenia) i poświęcenie modlitewne dogorywającego męczennika wyniosły go na ołtarze. Ten wątek, wraz z wykazaniem, że Sarkander nie był zdrajcą, jak też nie był zdrajcą jego promotor, Władysław Lobkowic, pokazał J. Budniak bez zarzutu, co można powiedzieć również o wielu kolejnych partiach pracy.

Gdy natomiast mówimy o Janie Sarkandrze jako patronie jednoczącej się Europy (s. 112—118), należałoby naszym zdaniem kilka stron tekstu poświęcić

pokazaniu, w jaki sposób narastała nienawiść pomiędzy obiema społecznościami w kontekście europejskim. Odwołanie się do sytuacji w ówczesnej Rzeczypospolitej, jedynym kraju w Europie, który przez 250 lat (aż do Potopu) nie tylko szczylił się zamożnością, lecz również nie zaznał walk wewnętrznych, w tym i religijnych (choć okazje by się znalazły), pomogłoby dzisiejszym czytelnikom zrozumieć, jak wielkie zło niesie wszystkim czas wojen i zamieszek religijnych.

Idzi Panic

Kevin Hanan: *Borders of language and identity in Teschen Silesia*, s.l. 1996, s. 246.

Na wielką uwagę zasługują publikacje o Polsce i jej poszczególnych regionach, ukazujące się poza granicami naszego kraju, pisane w obcych, dostępnych dla innych nacji językach. Wprowadzają one bowiem w powszechny obieg wiedzę o kraju, jego dziejach i problemach. Uwaga ta w znakomity sposób odnosi się do pracy K. Hanana dotyczącej granic języka i identyfikacji [narodowej] na Śląsku Cieszyńskim w przeszłości, głównie XIX i XX wiecznej. Autor swoje rozważania z wielką starannością wywodzi od historycznych uwarunkowań współczesnych zależności: tak więc (po wyjaśnieniu, co rozumie pod pojęciem Śląsk, jego dokładnym zlokalizowaniu geograficznym, co dla czytelnika anglosaskiego jest bardzo ważne) wspomina, w jaki sposób powstało to terytorium, słusznie wywodząc je z czasów wczesnośredniowiecznych. Analogicznie też opisuje terytorium i historyczny kontekst uformowania się Śląska Cieszyńskiego. Kolejna partia pracy dotyczy granic językowych Śląska Cieszyńskiego, ujmowanych zresztą w kontekście środkowoeuropejskim i ogólnos Śląskim (s. 35—37), przy czym warto podnieść, że autor za punkt wyjścia jej kształtowania się przyjmuje czasy wczesnego średniowiecza środkowoeuropejskiego, co pozwala mu pokazać, że ongiś były to po prostu terytoria słowiańskie, zaś podział językowy zaczął się tu kształtować wraz z rozchodzeniem się dróg językowych Słowian, a także do sporu o pochodzenie plemienia Gołyszyców (s. 33) (jednego z plemion słowiańskich), którzy to, jako nasi przodkowie, uprzednio zamieszkiwali między innymi ziemię cieszyńską. Pozwala mu to następnie przejść do początków napływu na to terytorium Niemców, przy czym, jak sądzimy, autor zwrócił zbyt mało uwagi na fakt, że możni Niemcy na średniowiecznym Śląsku to ludzie, którzy w swojej ojczyźnie na ogół się do możnych nie zaliczali, zaś Śląsk stał się ich ziemią obiecaną. Również za bardzo dyskusyjne uznajemy twierdzenie odnośnie pochodzenia osadników na Śląsku Cieszyńskim w XIII—XIV wieku. Prawdą jest, że nazwa Diecmarowice, Hermanice lub Marklowice jednoznacznie wskazują na niemieckiego lokatora: jego jednak poddani mogli być w pierwszym rzędzie członkami polskiej społeczności (nie mogli też być Węgrami), gdyż od momentu zakładania miejscowości polszczyli nazwy swoich osad, tworząc je odosobowo, patronimicznie: Hermanice = poddani

Hermann. Natomiast czeska obecność na tym terenie jest sprawą o wiele późniejszą, aniżeli wynika to z wywodów V. Praska.

Za bardzo cenne trzeba też uznać pokazanie przez K. Hanana różnorodnych zależności politycznych i ich wpływ na stosunki etniczne i językowe w kolejnych stuleciach, z ostatnim uzależnieniem Polski i Czech od Związku Radzieckiego, przy czym konkluzje autora zasługują na tym bacniejszą uwagę, że są pozbawione pewnych uzależnień, w jakie wpadają bezkrytyczni wielbicielę bądź wrogowie byłego ZSRR.

Równie cenne spostrzeżenia wniósł autor na temat językowych konotacji mieszkańców Śląska Cieszyńskiego, a także różnorodnych wpływów w zakresie literatury pięknej i wreszcie języka i identyfikacji narodowej mieszkańców naszego regionu, przy czym, co ważne, autorowi znane były nie tylko publikacje odnoszące się do czasów XIX-to wiecznych, w tym i panslawizmu, lecz także i ostatnie badania Społecznego Zespołu Badań Kultury Oświaty Pogranicza przy filii, kierowany przez prof. T. Lewowickiego.

Podsumowując możemy stwierdzić, że otrzymujemy do ręki książkę wartościową poznawczo i zarazem wartą uwagi na metodologiczne podejście do tematu.

Idzi Panic

Bibliografia publicystyki historycznej na łamach prasy Śląska Cieszyńskiego za rok 1995

„Bibliografia publicystyki historycznej na łamach prasy Śląska Cieszyńskiego za rok 1995” jest trzecim tego typu zestawieniem; poprzednie obejmujące lata 1993 i 1994 zostały zamieszczone odpowiednio w tomach 9. oraz 10. Pamiętnika Cieszyńskiego. Przy jej konstruowaniu kierowałem się kryteriami sformułowanymi w poprzednich latach, dlatego też formalny kształt bibliografii nie odbiega od zestawienia za 1994 rok. Niewielką modyfikację merytoryczną wprowadzono jedynie w dziale materiałów biograficznych (X), gdzie oddzielono artykuły poświęcone jednej osobie od zbiorowych, osobno też zestawiono materiały (głównie wspomnieniowe) opublikowane anonimowo.

Kwerenda *„Bibliografii... za rok 1995”* objęła prawie identyczną liczbę tytułów czasopism w stosunku do wydania o rok wcześniejszego (32, rok wcześniej 31). Liczba ujętych artykułów zwiększyła się stosunkowo nieznacznie z 887 w roku 1994 do 952 w 1995. W stosunku do roku 1994 nowych tytułów pojawiło się sześć, natomiast pięciu ubiegłorocznych nie uwzględniono w wydaniu za rok 1995 (część tytułów przestała się ukazywać — Hit na Granicy, Szpitolek, do części autor nie miał dostępu). Uwzględnione tytuły nie stanowią całości wydawanych na Śląsku Cieszyńskim. Dotarcie do wydawnictw parafii, urzędów czy organizacji lokalnych, zwłaszcza zaolziańskich, nie mówiąc już o ich systematycznym gromadzeniu, okazuje się bardzo trudne. Autor żywi jednak nadzieję, iż bibliografia ta, pomimo swej niekompletności, przyczyni się do ułatwienia badań przeszłości Śląska Cieszyńskiego historykom i miłośnikom regionu.

Czasopisma wykorzystane przy sporządzaniu Bibliografii publicystyki historycznej na łamach prasy Śląska Cieszyńskiego za rok 1995

Rocz.	Tytuł	Używany skrót	Częstot.	Siedziba redakcji
1.	Dębowieści	—	kwart.	Dębowiec
2.	Dziedzictwo	—	mies./dwutyg.	Cieszyn
3.	Dziennik Beskidzki	Dz. Besk.	5 × tyg.	Bielsko-Biała
5.	Echo Jaworza	—	mies.	Jaworze
4.	Effatha	—	mies.	Skoczów
6.	Gazeta Skoczowska	Gaz. Skoczowska	dwutyg.	Skoczów
6.	Gazeta Ustrońska	Gaz. Ustrońska	tyg.	Ustroń
51.	Głos Ludu	—	3 × tyg.	Ostrawa
	Głos Parafialny	—	kwart.	Ustroń
37.	Głos Ziemi Cieszyńskiej	Głos Ziemi Ciesz.	tyg.	Cieszyn
3.	Informator Miejski Wisły	Inf. Miejski Wisły	mies.	Wisła
3.	Informator Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Cieszynie	Inf. Paraf. Ew.-Augs. Ciesz.	dwumies.	Cieszyn
2.	Informátor slezské diakonie = Informator Diakonii Śląskiej	Inf. slezské diakonie = Inf. Diakonii Śląskiej	kwart.	Cz. Cieszyn
4.	Jasienica	—	mies.	Jasienica
50/51	Jutrzenka ¹	—	mies.	Cz. Cieszyn
20.	Kronika Beskidzka	Kron. Besk.	tyg.	Bielsko-Biała
4.	Macierz	—	kwart.	Cz. Cieszyn
4.	Nasza Trójwieś	—	mies.	Istebna
1.	Natanael	—	kwart.	Hazlach
12.	Nowa Formacja	—	dwutyg.	Chybie
3.	Nowe Słowo	—	kwart.	Goleszów
50/51	Ogniwo ¹	—	mies.	Cz. Cieszyn
5.	Panorama Goleszowska	—	mies.	Goleszów
2.	Po Górach, Dolinach	—	tyg.	Ustroń
48.	Přítel lidí = Przyjaciel Ludu	—	mies.	Cz. Cieszyn
1.	Wiadomości Gminy Hazlach	Wiad. Gm. Hazlach	kwart.	Hazlach
4.	Wiadomości z Ulcy Bielskiej	Wiad. Ul. Bielsk.	niereg.	Cieszyn
1.	Wiadomości znad Piotrówki	Wiad. znad Piotrówki	kwart.	Zebrzydowice
3.	Wiarus	—	kwart.	Cz. Cieszyn
4.	Wieści znad Brennicy	—	mies.	Brenna
47.	Zwrot	—	mies.	Cz. Cieszyn
3.	Życie Czechowic-Dziedzic	—	dwutyg.	Czechowice-Dziedzice

* Czasopisma ukazujące się zgodnie z systemem szkolnym (wrzesień—czerwiec); W bibliografii uwzględniono numery od stycznia do grudnia 1995, a więc przynależące do dwóch roczników.

Skróty stosowane w opisach bibliograficznych.

Besk. — Beskidzka, -i

Ciesz. — Cieszyn

cz. — część

częstot. — częstotliwość

dod. — dodatek

dwumies. — dwumiesięcznik

dwutyg. — dwutygodnik

gaz. — gazeta

inf. — informator

kron. — kronika

mies. — miesięcznik

niereg. — nieregularnie

nr — numer

nry — numery

oprac. — opracował

poz. — pozycja

R. — rocznik

rocz. — rocznik

red. — redaktor, redakcja

s. — strona, strony

spec. — specjalny

tyg. — tygodnik

tyt. — tytuł

wiad. — wiadomości

zob. — zobacz

Działy bibliografii

I. Historia regionu ogólnie	nry: 1—66
II. Historia poszczególnych miejscowości	nry: 67—220
III. Historia kultury	nry: 221—314
IV. Historia oświaty	nry: 315—361
V. Historia Kościołów i związków wyznaniowych	nry: 362—426
VI. Historia sportu i turystyki	nry: 427—460
VII. Historia ochrony zdrowia	nry: 461—466
VIII. Historia zakładów pracy	nry: 467—482
IX. Wojskowość	nry: 483—501
X. Materiały biograficzne	nry: 502—860
a) zbiorowe	
b) indywidualne	
c) anonimowe	
XI. Etnografia i folklor	nry: 861—909
a) podania	
b) zwyczaje	
c) gwara	
d) architektura i sztuka ludowa	
XII. Recenzje i omówienia	nry: 910—952
Indeks osobowy	
Indeks nazw miejscowości	

Przypisy

¹ Bibliografia obejmuje artykuły ukazujące się na łamach prasy lokalnej polskiej części Śląska Cieszyńskiego oraz artykuły z polskiej prasy na Zaolziu a także artykuły w języku polskim z wydawnictw dwujęzycznych polsko-czeskich. Zdecydowana większość uwzględnianych tytułów czasopism jest dostępna w Czytelnicy Książnicy Cieszyńskiej.

I. HISTORIA REGIONU OGÓLNE

1. (ak): Podbeskidzie już wybrało. Kron. Besk. 1995 nr 45 s. 1—2.
Wyniki I tury wyborów prezydenckich w woj. bielskim.
2. (ak, zn): Zmiana na szczycie. Kron. Besk. 1995 nr 47 s. 1—2.
Wyniki II tury wyborów prezydenckich w woj. bielskim.
3. BIAŁOŃ Jan: Samorząd chłopski w cieszyńskim pod zaborami i w okresie II Rzeczypospolitej. Panorama Golezowska 1995 nr 2 s. 3—4.
Organizowanie życia społecznego na Śl. Cieszyńskim w XIX i w I poł. XX w.
4. BRANNA Danuta: Praca dla przyszłych pokoleń. Zwrot 1995 nr 1 s. 29—30.
Sprawozdanie z działalności Ośrodka Dokumentacyjnego Kongresu Polaków w RC.
5. BROŻEK Krzysztof: Martyrologia zaolziańskich lekarzy. Zwrot 1995 nr 9 s. 14—20.
Ofiary prześladowań w czasie okupacji.
6. CHOCHOLAĆ Franciszka: Jak likwidowano polskie przedwojenne związki... Głos Ludu 1995 nr 15 s. 3.
Likwidacja polskich organizacji na Zaolziu w 1. 1946—48.
7. CHOWANIEC Roman: Górale czadecy to jedna rodzina. Głos Ludu 1995 nr 45 s. 7.
Wywiad Jacka Sikory z badaczem historii górali czadeczych.
8. CZAP Jerzy: Szanowni czytelnicy „Głosu Ludu”. Głos Ludu 1995 nr 8 s. 3—4.
Sprawozdanie ZG PZKO.
9. tenże: Walne zebrania PZKO. Zwrot 1995 nr 4 s. 52—53.
Sprawozdanie z działalności PZKO.
10. (DH): Lech Wałęsa na Zaolziu. Zwrot 1995 nr 3 s. 2—3.
Omówienie wizyty prezydenta RP w RC, w tym na Zaolziu.
11. FRANEK Józef: Koło Polskich Kombatantów w RC. Zwrot 1995 nr 4 s. 54—55.
Podsumowanie działalności Koła w 1. 1992—1995.
12. G.K.: Wokół 11 Listopada. Dzieciństwo 1995 nr 13 s. 4.
Geneza Święta Niepodległości.
13. GISIŃSKA Dorota: Historia w nazwisku. Kron. Besk. 1995 nr 38 s. 35.
Etymologia nazwisk Podbeskidzia.
14. GUZIUR Oswald: Jeszcze o zaolziańskim maju 1945 roku. Zwrot 1995 nr 12 s. 61—63.
Walka o władzę na Zaolziu w 1945 r.
15. JC: Polskie życie organizacyjne w Republice Czeskiej. Ogniwo 1994/95 cz. 1 nr 7 s. 6—7 pt. PZKO
cz. 2 nr 8 s. 12 pt. Towarzystwo Nauczycieli Polskich
cz. 3 nr 9 s. 11 pt. Spółdzielnia Dom Polski w Ostrawie
Historia i działalność polskich organizacji.
- JURECZKA Joanna JURGAŁA zob. JURGAŁA-JURECZKA Joanna.
- JURGAŁA-JURECZKA Joanna: Ondraszek gwizdał w Pogwizdowie? Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 2 s. 5.
Hipotezy nt. powstawania nazw miejscowości na Śl. Cieszyńskim.
17. KADŁUBIEC Daniel: Śląsk jako pogranicze kulturowe. Zwrot 1995 cz. 1, nr 1 s. 14—16, cz. 2 nr 2 s. 14—17, cz. 3 nr 3 s. 32—35, cz. 4 nr 4 s. 34—37.
Geneza konfliktów polsko-czeskich o Śląsk.
18. —: *Kalendarium Kongresu Polaków*. Zwrot 1995 nr 4 s. 9—14.
Działalność Kongresu od 1990 r.
19. KASPRZYKOWSKI Artur: Beskidzkie kirkuty. Kron. Besk. 1995 nr 19 s. 27.
Stan cmentarzy żydowskich w miejscowościach Podbeskidzia.

20. tenże: Idą w niepamięć. Kron. Besk. 1995 nr 50 s. 10.

Usuwanie pomników z czasów PRL na Podbeskidziu.

21. (kor): Wspólnie do wspólnej Europy. Głos Ludu 1995 nr 8 s. 1—2.

Wizyta prezydenta L. Wałęsy w RC, także na Zaolziu.

22. KORZENNY Jan: „Niże podepsa- ni...”. Głos Ludu 1995 nr 152 s. 3—4.

Losy osadników w Beskidach, w XIX w.

23. tenże: Zalesienie Śląska Cieszyńskiego. Głos Ludu 1995 nr 3 s. 3.

XVIII — to wieczna gospodarka Komory Cieszyńskiej.

24. MACURA Józef: Księstwo Cieszyńskie. Ogniwo 1995/96 nr 1 s. 4.

Historia Śl. Cieszyńskiego.

25. MACURA Ryszard: Działalność społeczno-polityczna duchowieństwa Śląska Cieszyńskiego w świetle „Gwiazdki Cieszyńskiej” (1920—1939).

Gaz. Skoczowska cz. 1 nr 22 s. 5, cz. 2 nr 23 s. 5.

26. MARCINIUK Krzysztof: Znikały auta i rowery. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 7 s. 7.

Sprawozdanie policji w rejonie cieszyńskim za 1994 r.

27. (mark): Kwaśniewski przed Wałęsą. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 45 s. 1, 12.

Wyniki I tury wyborów prezydenckich w rejonie cieszyńskim.

28. (mark): Prezydent Kwaśniewski. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 47 s. 1—2.

Wyniki II tury wyborów prezydenckich w rejonie cieszyńskim.

29. MILERSKI Władysław: Gdzie dwujęzyczność? Głos Ludu 1995 nr 125 s. 5.

Stosowanie dwujęzyczności w gminach o mieszanym składzie narodowościowym w czeskiej części Śl. Cieszyńskiego.

30. tenże: Nasze nazwiska. Zwrot 1995 cz. 10 nr 1 s. 49—52, cz. 11 nr 2 s. 40—44, cz. 12 nr 3 s. 29—31, cz. 13 nr

4 s. 47—49, cz. 14 nr 5 s. 56—58, cz. 15 nr 6 s. 36—38, cz. 16 nr 7 s. 39—41, cz. 17 nr 8 s. 33—36, cz. 18 nr 9 s. 51—53, cz. 19 nr 10 s. 49—51, cz. 20 nr 11 s. 45—47, cz. 21 nr 12 s. 38—40.

Kontynuacja cyklu z ub. roku.

31. tenże: O naszych dziedzinach. Ogniwo 1994/95 cz. 3 nr 5 s. 17, cz. 4 nr 6 s. 14, cz. 5 nr 7 s. 9, cz. 6 nr 8 s. 17, cz. 7 nr 9 s. 17, cz. 8 nr 10 s. 15.

Historia najstarszych miejscowości Śl. Cieszyńskiego.

32. tenże: W obronie tradycyjnych nazw miejscowych. Zwrot 1995 nr 1 s. 35—38.

Stopniowe przekształcanie nazw miejscowych.

33. MIZIA Rudolf: Gospodarka rolna na przestrzeni dziejów (na przykładzie Zamarski). Wiad. Gm. Hażlach 1995 cz. 1 nr 4 s. 8.

34. MLYNEK Władysław: Wigilia z Komendantem. Gaz. Skoczowska 1995 nr 26 s. 8.

Pobyt J. Piłsudskiego na Śl. Cieszyńskim w zimie 1914/15.

35. MRÓZEK Karol: Bolesna rocznica. Zwrot 1995 nr 10 s. 4—6.

Rocznica dokonania rozbiórów Polski.

36. NIEMIEC Zdzisław: Prezydent w Gimnazjum. Kron. Besk. 1995 nr 4 s. 3.

Wizyta prezydenta L. Wałęsy na Zaolziu.

37. NOWAK Krzysztof: Ślązacy cieszyńscy w Wielkiej Brytanii. Zwrot 1995 nr 11 s. 40—42.

Dzieje Koła Ślązaków Cieszyńskich w Wlk. Brytanii.

38. tenże: Tragiczna decyzja. Zwrot 1995 nr 7 s. 2—5.

Decyzja Rady Ambasadorów o podziale Śl. Cieszyńskiego w 1920 r.

39. tenże: Zaolziański maj 1945. Zwrot 1995 nr 5 s. 8—11.

Sytuacja polityczna na Zaolziu po zakończeniu okupacji hitlerowskiej w 1945 r.

40. ONDRUSZ Józef: Jak kiedyś lu-

dzie mieszkali. Ogniw 1994/95 cz. 1 nr 6 s. 15, cz. 2 nr 7 s. 8—9.

41. OSZELDA Władysław: Cieszyńskie ścieżki. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 51/52 s. 4.

Cieszyńscy z różnych stron świata wciąż podtrzymujący kontakty ze Śl. Cieszyńskim.

42. —: *V [piąty] Kongres Polaków w Republice Czeskiej*. Zwrot 1995 nr 6 s. 2—4.

Sprawozdanie z przebiegu Kongresu.

43. ROSE William: W obronie Cieszyńskiego. Zwrot 1995 cz. 1 nr 2 s. 2—6, cz. 2 nr 3 s. 47—50, cz. 3 nr 4 s. 40—43, cz. 4 nr 5 s. 21—25.

Wspomnienia z czasów rozpadu Austro-Węgier i formowania się na ich miejsce państw narodowych.

44. (s) (oprac.): Czechizacja Zaolzia — trwa czy nie? Głos Ludu 1995 cz. 1 nr 112 s. 3, cz. 2 nr 115 s. 3.

Dyskusja na łamach Kultury Paryskiej.

45. SIKORA Władysław: Polemika. Głos Ludu 1995 nr 39 s. 3.

Etymologia nazw miejscowych na Zaolziu.

46. SKŁADKOWSKI Paweł: Zabójcze drogi. Kron. Besk. 1995 nr 46 s. 7.

Wypadkowość na drogach woj. bielskiego.

47. —: *Sprawozdanie z działalności Rady Polaków czwartej kadencji*. Głos Ludu 1995 nr 47 s. 4.

Sprawozdanie za l. 1993—1995.

48. SZPOK Franciszek Karol: Beskidzkimi śladami Józefa Piłsudskiego. Echo Jaworza 1995 nr 6/7 (41/42) s. 2, 8. Epizody z życia J. Piłsudskiego związane z jego bytnością na obszarze dzisiejszego woj. bielskiego.

49. T.T.: Aktywizacja społeczeństwa polskiego. Rada obwodowa PZKO w Karwinie. Zwrot 1995 nr 8 s. 49—50. Reorganizacja struktur PZKO, statystyka kół.

50. WALUŚ Franciszek: Bilans dwudziestolecia. Dz. Besk. 1995 nr 75 s. 4. Dwudziestolecie istnienia woj. bielskiego.

51. —: *Wydarzenia roku 1994* Zwrot 1995 nr 1 s. 18—20.

Kalendarium ważniejszych wydarzeń mających miejsce na Zaolziu.

52. —: *Z prac Zakładu Badań Etnikum Polskiego Uniwersytetu Ostrawskiego*. Zwrot 1995

BOGOCZ Irena: Język najmłodszych Polaków na Zaolziu. cz. 1 nr 5 s. 30—33, cz. 2 nr 6 s. 26—29, cz. 3 nr 7 s. 27—31, cz. 4 nr 8 s. 25—29.

SIWEK Tadeusz: Asymilacja i przetrwanie nr 12 s. 33—37.

tenże: Jacy jesteśmy wobec małżeństw mieszanych? nr 10 s. 26—28.

tenże: Jaka jest współczesna rodzina zaolziańska? nr 11 s. 30—33.

tenże: Małżeństwa Polaków w Republice Czeskiej. nr 9 s. 26—29.

53. —: *Z wizyty Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej*. Głos Ludu 1995 nr 9 s. 3. Relacja z wizyty L. Wałęsy na Zaolziu.

54. ZAHRADNIK Stanisław: Kwestia Śląska Cieszyńskiego 1918—1920 w oczach czołowych osobistości czeskich. Zwrot 1995 nr 7 s. 7—10.

55. tenże: Mościcki odwiedził teren Polski. Głos Ludu 1995 nr 12 s. 3.

Wizyta prezydenta Mościckiego na Zaolziu w 1938 r.

56. tenże: Początki Macierzy Szkolnej w Czechosłowacji. Macierz 1995 nr 2 s. 3.

Powstanie i działalność organizacji na pocz. l. dwudziestych.

57. tenże: Problemy związane z opracowaniem martyrologii ludności zaolziańskiej. Zwrot 1995 nr 5 s. 12—17.

Straty wśród ludności Zaolzia w czasie II w. ś. i kontrowersje z tym związane.

58. tenże: Raiffeisenki na Zaolziu. Głos Ludu 1995 cz. 1 nr 113 s. 6, cz. 2 nr 116 s. 5.

Stulecie powstania spółdzielczych kas oszczędności i pożyczek.

(zn) zob. poz. 2.

59. ŻLIK Gustaw: Cienie i półcienie. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 37 s. 6.

Kolaboracja podczas okupacji.

60. tenże: Czy zadmie w żagle? Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 17 s. 6.

Historia Stronnictwa Demokratycznego na Śl. Cieszyńskim.

61. tenże: Fałszowanie historii. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 23 s. 4.

Spory wokół historii Śl. Cieszyńskiego na łamach prasy zaolziańskiej.

62. tenże: Fenomen żywotności. Głos Ziemi Ciesz. 1995 cz. 1 nr 45 s. 4, cz. 2 nr 46 s. 4, cz. 3 nr 47 s. 4.

Działalność narodowa Macierzy Szkolnej Księstwa Cieszyńskiego.

63. tenże: Narodziny Zaolzia. Głos Ziemi Ciesz. 1995 cz. 1 nr 30 s. 7, cz. 2 nr 31 s. 6—7, cz. 3 nr 34 s. 6—7.

Historyczny szkic o przyczynach podziału Śl. Cieszyńskiego.

64. tenże: Ofiara krwi. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 19 s. 3.

Zbrodnie okupacji niemieckiej na Śl. Cieszyńskim.

65. tenże: Powódź stulecia. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 29 s. 3.

Powódź w roku 1970.

66. ŻUREK Andrzej: Dzień z Prezydentem. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 4 s. 3.

Relacja z wizyty prezydenta L. Wałęsy na Zaolziu.

II. HISTORIA POSZCZEGÓLNYCH MIEJSCOWOŚCI

Bielowicko

67. WIĘCEK Celina: Zarys dziejów Bielowicka. Jasienica 1995 nr 9 s. 10.

Historia miejscowości.

Bielsko-Biała

68. (ban): Nobliwy hotel. Kron. Besk. 1995 nr 17 s. 28.

Historia hotelu „Prezydent” w Bielsku.

69. (ban): Z sikawką przez życie. Kron. Besk. 1995 nr 14 s. 27.

Historia Zawodowej Straży Pożarnej w Bielsku i Białej po 1945 r.

70. (jak): Sikawkowi z tradycjami. Dz. Besk. 1995 nr 44 s. 4.

Straż pożarna w Bielsku i Białej po 1945 r.

71. KASPRZYKOWSKI Artur: Bielskie nekropolie. Kron. Besk. 1995 nr 44 s. 8.

Historia cmentarzy w Bielsku-Białej.

72. NIEMIĘC Zdzisław: Tajemnice Bielska. Kron. Besk. 1995 nr 34 s. 30.

Historia lokacji miasta Bielska.

73. OBUCHOWSKI Leszek: Bajka o Bielsku. Kron. Besk. 1995 nr 15 s. 40.

Projekty przebudowy Bielska na przeł. XIX i XX w.

74. tenże: Wyburzone miasto. Kron. Besk. 1995 nr 25 s. 7.

Omówienie przebiegu przebudowy Bielska-Białej w l. sześćdziesiątych i siedemdziesiątych.

75. PARUCH Agata: Podróż sentymentalna. Kron. Besk. 1995 nr 24 s. 29.

Działalność stowarzyszenia Żydów pochodzących z Bielska-Białej.

Będowice

76. A.P.: Z przeszłości Będowic. Zwrot 1995 nr 6 s. 30—32.

Z historii wsi.

Bogumin

77. BITTMAR Henryka: Jedzie pociąg z daleka... Głos Ludu 1995 nr 110 s. 3.

Historia węzła kolejowego w Boguminie.

78. (h): Nowy Bogumin 1995 nr 10 s. 3. Sprawozdanie koła PZKO.

79. KORZENNY Jan: Budowa kolei koszycko-bogumińskiej. Głos Ludu 1995 nr 6 s. 4.

Historia budowy poszczególnych odcinków kolei w węźle Bogumin.

Brenna

80. **TROJAN** Roman: Jak poczciorz Porębski odwołał manewry... . Wieści znad Brennicy 1995 nr 15 [s. 3]. Epizod z dziejów wsi (pocz. XX w.).

Chybie

81. **CHYBIORZ** Ryszard: „Żabi Kraj” na tle mezoregionów fizyczno-gospodarczych Polski. Nowa Formacja 1995 nr 17 s. 6.

Położenie geograficzne gmin Chybie i Strumień.

82. **K.R.:** Chwile grozy. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 17 s. 7.

Historia straży poż. w Chybiu w siedemdziesiąt rocznicę powstania.

83. **(kp):** Końcoworoczne podsumowanie. Nowa Formacja 1995 nr 25 s. 17.

Statystyka gmin Chybie i Strumień za 1994 r.

84. **(kp):** Sztandar. Nowa Formacja 1995 nr 22 s. 1, 5.

Nadanie sztandaru kołu Strumień-Chybie Związku Kombatantów RP i Byłych Więźniów Politycznych.

85. **ORLIK** Zygmunt: 50 [pięćdziesiąt] lat temu. Nowa Formacja 1995 nr 3 s. 2.

Okoliczności towarzyszące wyzwoleniu Chybia i Mnicha.

86. **PIETRZYK** Krystyna: Życ z zasiłkiem. Nowa Formacja 1995 nr 14 s. 1—2.

Bezrobocie w gminach Chybie i Strumień.

87. **STRZAŁA** Krystyna: Poczta na zawsze. Nowa Formacja 1995 nr 11 s. 5.

Wywiad Mirosława Siemińskiego z kierownikiem Urzędu Poczтового w Chybiu, (okres powojenny).

88. —: *Sumowanie roku*. Nowa Formacja 1995 nr 6 s. 5.

Sprawozdanie Stowarzyszenia Lokalnego „Salos” w Chybiu.

Cieszyn

89. **(as):** Bezrobotny też człowiek. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 6 s. 1.

Statystyka Rejonowego Urzędu Pracy w Cieszynie za rok 1994.

90. **DAN:** W Cieszynie stare przeplata się z nowym. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 34 s. 6.

Historyczny rozwój miasta.

91. **KASZPER** Kazimierz: Herosi są wśród nas. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 33 s. 3.

Powstanie NSZZ Solidarność w cieszyńskim ZOZ-ie w 1980 r.

92. **KOPOCZEK** Tadeusz: Kłopotliwa tablica. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 29 s. 3.

Tablica ku czci strażaków, którzy zginęli w czasie powodzi w 1970 r.

93. **tenże:** Targowe ciągoty. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 33 s. 7.

Tradycje organizowania targów w Cieszynie (XVIII w.)

94. **KUŚ** Wacław: Tajemniczy skarb. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 16 s. 6.

Omówienie prac archeologicznych prowadzonych na Górze Zamkowej, wywiad przeprowadzony przez Jędrzeja Suskiego.

95. **MARCINIUK** Krzysztof: Historia w rurach zapisana. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 6 s. 7.

Sieć wodociągowa w Cieszynie.

96. **SIEDLACZEK** Marian: Reszta w ziemi. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 6 s. 1—2.

Omówienie prac wykopaliskowych na Górze Zamkowej w Cieszynie.

97. **ŻUREK** Andrzej: Zapomniana baśń. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 2 s. 6.

Nowe odkrycie archeologiczne na Górze Zamkowej w Cieszynie.

Cisownica

98. **WASZUT** Teresa: W jakich okolicznościach Kornel Makuszyński odwiedził Cisownicę. Panorama Goleśzowska 1995 nr 1 s. 14—15.

Czechowice-Dziedzice

99. **CHROMIK** Grzegorz M.: Licy-

tacja Czechowic. Życie Czechowic-Dziedzic 1995 nr 9 s. 5.

Wydarzenie z historii Czechowic z I poł. XIX w.

100. **tenże:** Rycerze Sokołowscy. Życie Czechowic-Dziedzic nr 4 s. 5.

Działalność właścicieli Czechowic — Sokołowskich w XVI i XVII w.

101. **E.W.:** Echa wojny 1866 roku w Czechowicach-Dziedzicach. Życie Czechowic-Dziedzic 1995 nr 21 s. 8.

Zajęcie Czechowic przez armię pruską.

102. **E. W.:** Majowa Jutrzenka. Życie Czechowic-Dziedzic 1995 nr 8 s. 5.

Obchody święta 3 Maja w Czechowicach w 1906 r.

103. **E. W.:** W Czechowicach i Dziedzicach przed stu laty. Życie Czechowic-Dziedzic 1995 nr 17 s. 5.

Kalendarium za rok 1895.

104. —: *Jubileusz*. Życie Czechowic-Dziedzic 1995 nr 8 s. 1, 5.

Historia Towarzystwa Przyjaciół Czechowic-Dziedzic w 35 rocznicę powstania.

105. **KWAŚNIEWSKI** Łukasz: 50 [pięćdziesiąt] lat stuknęło... Życie Czechowic-Dziedzic 1995 nr 13 s. 8.

Historia Gminnej Spółdzielni.

106. —: *Na ołtarzu ojczyzny*. Życie Czechowic-Dziedzic 1995 nr 20 s. 8.

Art. z okazji odnowienia mogiły poległych w walkach o Polskę w czasie I i II w. ś.; przypomniano niektóre z osób w niej pochowanych.

107. —: *Symbol — ofiary życia*. Życie Czechowic-Dziedzic 1995 nr 10, s. 7—8.

Upamiętnienie ofiar I i II w. ś. w Czechowicach-Dziedzicach.

108. **WOŹNIAK** Erwin (oprac.): Jak żyli nasi przodkowie. Życie Czechowic-Dziedzic 1995 nr 23 s. 7.

Życie ludności w poł. XIX w.

109. **tenże:** Trzy promy. Życie Czechowic-Dziedzic 1995 nr 19 s. 5.

Historia komunikacji promowej w rejonie Czechowic-Dziedzic.

110. **tenże:** Urzędowe siedziby czecho-

wickich i dziedzickich wójtów. Życie Czechowic-Dziedzic 1995 nr 20 s. 9.

Nazwiska wójtów urzędujących w XX w. i historia ich siedzib.

111. **tenże:** Z dawnych sądowych kart. Życie Czechowic-Dziedzic 1995 nr 24 s. 7.

Sprawy sądowe z XVII w. dotyczące Czechowic-Dziedzic.

Darków

zob. poz. 150.

Dębowiec

112. **MIZIA** Rudolf: Mikołaj z Dębowca. Dębowieści. 1995 nr 1 s. 6.

Jeden z właścicieli Dębowca (XV w.).

113. **tenże:** Z historii gminy. Dębowieści 1995 nr 1 s. 7—8.

Historia miejscowości.

Drogomyśl

114. **E. MIECZ.:** Rumak w herbie? Nowa Formacja 1995 nr 1 s. 5.

Tradycje instytucji zajmujących się podnoszeniem jakości zwierząt hodowlanych w Drogomyślu.

115. **GAJDZICA** Karol: Wszystkie pułchary OSP. Nowa Formacja 1995 nr 6 s. 1, 4.

Sprawozdanie za rok 1994 OSP.

Dzięgielów

116. **HOJDYSZ** Wilhelm: Zamek w Dzięgielowie — historia i legendy. Panorama Goleśzowska 1995 nr 3 s. 10.

117. **KASPRZYKOWSKI** Artur: Dwór zabity deskami. Kron. Besk. 1995 nr 75 s. 26.

Zamek w Dzięgielowie.

118. **RASZKA** Kazimierz: Symbol pracowitości. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 32 s. 12.

Dwudziestopięciolecie Koła Pszczelarskiego w Dzięgielowie.

119. **STANIECZEK** Paweł: Z pszczo-

łą w herbie. Panorama Goleszowska 1995 nr 8 s. 1, 4—5.
Dwudziestopięciolecie Koła Pszczelarskiego w Dzięgielowie.

Frysztat

zob. poz. 150.

120. BITTMAR Henryka: Zamek odzyskuje dawny blask. Głos Ludu 1995 nr 51 s. 3.

Historia zamku we Frysztacie.

121. -: *We Frysztacie sukcesy i problemy.* Zwrot 1995 nr 1 s. 71.

Sprawozdanie koła PZKO.

Gnojnik

122. KANTOR Mirosław: I co dalej? Głos Ludu 1995 nr 56 s. 3.

Historia zamku w Gnojniku oraz spory wokół jego dalszych losów.

Goleszów

123. HOJDYSZ Wilhelm: Z przeszłości Goleszowa — historia i legenda. Panorama Goleszowska 1995 cz. 1 nr 4 s. 5—6, cz. 2 nr 5 s. 6—7, cz. 3 nr 6 s. 6—7, cz. 4 nr 7 s. 2—3, cz. 5 nr 8 s. 6, 9. Referat działacza PTTK.

124. STANIECZEK Paweł (oprac.): 95 [dziewięćdziesiąt pięć] lat walki z żywiołem. Panorama Goleszowska 1995 nr 8 s. 10—12.

Historia OSP w Goleszowie.

Grodziec

125. GRZYBEK Maria: Wycieczka do Grodzca. Dziedzictwo 1995 nr 5/8 s. 6.

Omówienie zabytków miejscowości.

126. (J. K.): Kolejni właściciele dóbr Grodzieckich. Jasienica 1995 nr 8 s. 2, 12.

Z historii Grodzca.

127. Sewer: Grodzieccy z Grodzca. Dziedzictwo 1995 nr 5/8 s. 5.

Właściciele Grodzca z rodu Grodzieckich.

128. SZPOK Franciszek Karol: Panowie na Grodźcu — wczoraj i dziś. Jasienica 1995 nr 10 s. 10.

Z historii zamku.

129. tenże: Panowie na Grodźcu. Dz. Besk. 1995 nr 174 s. 4.

Z historii miejscowości.

Gródek

130. KLUZ Lidia: Gródek. Głos Ludu 1995 nr 12 s. 2.

Sprawozdanie koła PZKO.

131. tenże: Kawał pięknej historii. Głos Ludu 1995 nr 121 s. 2.

Dwudziestopięciolecie domu PZKO w Gródku.

Guty

132. LANC Oskar: Kanada, Guty, Ropica. Głos Ludu 1995 nr 14 s. 2.

Sprawozdania kół PZKO w Gutach, Kanadzie i Ropicy.

Hawierzów

133. (E. J.): Hawierzów 3 — Szumbark. Głos Ludu 1995 nr 18 s. 2.

Sprawozdanie koła PZKO.

Hażlach

JURECZKA Joanna JURGAŁA zob. JURGAŁA-JURECZKA Joanna

134. JURGAŁA-JURECZKA Joanna: Miodowe koło. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 19 s. 12.

Historia Polskiego Koła Pszczelarzy w Hażlachu (założone w 1974).

Istebna

135. URBACZKA Jan: Jak było w Istebnej. Nasza Trójwieś 1995 cz. 1 nr 4 s. 7—8, cz. 2 nr 5 s. 9.

Wspomnienia ks. Jana Urbaczki, w czasie II w. ś. wikarego w Istebnej. Do druku oprac. Piotr Majeranowski.

Jabłonków

136. F. B.: Tablica pamięci Józefa Piłsudskiego. Zwrot 1995 nr 6 s. 70.

Odsłonięcie tablicy na domu, w którym przebywał komendant Legionów.

137. (kor.): Historia lubi się powtarzać. Głos Ludu 1995 nr 45 s. 1—2.

Odsłonięcie tablicy poświęconej J. Piłsudskiemu.

138. KRAUS Izabela: Piłsudski na Zaolziu. Macierz 1995 nr 2 s. 5.

Upamiętnienie pobytu J. Piłsudskiego w Jabłonkowie zimą 1914/1915 r.

139. TOMANEK Anna: Nie pozwólmy zapomnieć. Głos Ludu 1995 nr 132 s. 4. Miejsca upamiętnienia ofiar II w. ś. w Jabłonkowie.

140. tenże: W 50 [pięćdziesiąt] rocznicę egzekucji w Jabłonkowie. Głos Ludu 1995 nr 44 s. 4.

Zbrodnia dokonana 13 kwietnia 1945 r.

Jasienica

141. -: *Gmina Jasienica w statystyce.* Jasienica 1995 nr 1 s. 4—5.

Sprawozdanie za 1994 r.

142. SZPOK Franciszek Karol: 50 [pięćdziesiąt] lat spółdzielczego trudu. Jasienica 1995 nr 10 s. 15, 17.

Jubileusz działalności Gminnej Spółdzielni Samopomoc Chłopska.

Jasnowice

143. (mark): Paszportowe Jasnowice. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 31 s. 1—2.

Otwarcie dla ruchu paszportowego przejścia granicznego w Jasnowicach.

Jaworze

SZPOK Anna zob. poz. 144.

144. SZPOK Barbara, SZPOK Anna: Pamięć o Marii Dąbrowskiej żyje wśród nas. Echo Jaworza 1995 nr 4(39) s. 13—14.

Z pobytu M. Dąbrowskiej w Jaworzu.

145. SZPOK Franciszek Karol: Jubi-

leusz „wiejskiego Uniwersytetu”. Echo Jaworza 1995 nr 1(36) s. 4—6.

Jubileusz Koła Gospodyń Wiejskich w Jaworzu Dln.

146. tenże: 50 [pięćdziesiąt] lat spółdzielczego trudu. Echo Jaworza 1995 nr 11(46) s. 6, 12.

Jubileusz powstania Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska”.

147. tenże: Zośka staw pełna. Kron. Besk. 1995 nr 42 s. 29.

Historia willi „Zośka” w Jaworzu.

148. ZENDER Tadeusz: Opowiedz mi twoją przeszłość a ja powiem ci, jaka będzie twoja przyszłość. Echo Jaworza 1995 nr 8(43) s. 4.

Prace archeologiczne w Jaworzu.

Jaworzynka

149. KOBIELUSZ Michał: Wspomnienia o ludziach i ich czynach sprzed lat. Nasza Trójwieś 1995 nr 2 s. 6.

Kanada

zob. poz. 132.

Karwina

150. -: *Czas zebrań sprawozdawczych.* Głos Ludu 1995

(D. G.): Skrzecz. nr 148 s. 2

(J. R.): Karwina-Sowiniec nr 149 s. 2.

(J. R.): Karwina-Frysztat nr 149 s. 2.

(J. W.): Karwina-Darków nr 148 s. 2.

Sprawozdania kół PZKO.

151. (H. P.): Karwina-Henryk. Głos Ludu 1995 nr 17 s. 2.

Sprawozdanie koła PZKO.

152. (SIM): Karwina-Nowe Miasto. Głos Ludu 1995 nr 11 s. 5.

Sprawozdanie koła PZKO.

Komorowice Śl.

153. ks: Społeczni strażacy. Dz. Besk. 1995 nr 60 s. 13.

Historia OSP w Komorowicach Śl. założonej w 1899 r.

Leszna

154. ZAHRADEK Stanisław: Prekursorzy postępu. Zwrot 1995 nr 9 s. 43—47.

Jubileusz siedemsetlecia powstania wsi.

Ligotka Kameralna

155. UNICKI Jan: Maj 1945. Głos Ludu 1995 nr 53 s. 3.

Wspomnienie pastora (1894—1991) dotyczące wyzwalania Ligotki Kameralnej.

Lutynia

156. SZTWIERTNIA Maria: Walne i wigilijka. Głos Ludu 1995 nr 2 s. 2. Sprawozdanie koła PZKO w Lutyni Dln.

157. TROMBIK Maria: Orłowa-Lutynia. Głos Ludu 1995 nr 15 s. 2.

Sprawozdanie koła PZKO.

Łazy

158. KAZIK Józef: 90 [dziewięćdziesiąt] lat od narodzin CSŁ. Głos Ludu 1995 cz. 1 nr 142 s. 5, cz. 2 nr 144 s. 4.

Historia Centralnego Stowarzyszenia Spółwców dla Śląska w Łazach.

159. tenże: Przed 90 [dziewięćdziesięciu] laty powstało CSŁ. Macierz 1995 nr 3 s. 6.

Jubileusz powstania organizacji spółdzielczej.

Łomna

160. KORZENNY Jan: Dolnołomniański dzwon. Głos Ludu 1995 nr 24 s. 4.

Historia dzwonu w Dln. Łomnej.

161. TOMANEK Anna: Nie pozwólmy zapomnieć. Głos Ludu 1995 nr 103 s. 4.

Miejsca upamiętnienia ofiar II w. ś. w okolicach Dln. Łomnej.

Marklowice

162. (T. T.): Marklowice. Głos Ludu 1995 nr 12 s. 2.

Sprawozdanie koła PZKO.

Mnich

zob. poz. 85.

163. OCHMAN Karol: Mnich przed kilkudziesięciu laty... Nowa Formacja 1995 nr 15 s. 5.

Wieś w okresie międzywojennym.

Nawsie

164. -: *Przed nawsianami pracowity rok.*

Głos Ludu 1995 nr 7 s. 3.

Sprawozdanie koła PZKO.

Orłowa

zob. poz. 157.

165. (hak): Orłowa-Miasto. Głos Ludu 1995 nr 15 s. 2.

Sprawozdanie koła PZKO.

166. (hak): Własny dach nad PZKO-wską głową. Zwrot 1995 nr 11 s. 16—20.

Działalność koła PZKO w Orłowej.

Ostrawa

167. GUZIUR Oswald: Komisariat policji w Ostrawie urzędował po polsku. Zwrot 1995 nr 12 s. 45—47.

Wydarzenia z pocz. XX w.

168. KAJ.: Dom Polski zaprasza. Dz. Besk. 1995 nr 137 s. 6.

Dom Polski w Ostrawie.

Pierściec

169. KUŚ Wiesław: Z dziejów Ochotniczej Straży Pożarnej w Pierścicu. Gaz. Skoczowska 1995 nr 11 s. 10.

Rok założenia: 1910.

Pruchna

170. (K. P.): Nie chciany pomnik... Nowa Formacja 1995 nr 15 s. 1, 5.

Losy pomnika poświęconego żołnierzom Armii Radzieckiej poległym w walkach w okolicach Pruchnej.

171. RASZKA Kazimierz: W cieniu pokutnego krzyża. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 14 s. 4.

Dzieje Pruchnej.

Puńców

172. URBACZKA Jerzy: Puńców w dawnych zapisach (lata 1154—1945). Panorama Golezowska 1995 cz. 1 nr 2 s. 5—7, cz. 2 nr 3 s. 6—9.

Jako część III wydrukowano uzupełnienie nadesłane przez ks. Pawła Grzędziela zamieszczone w nr 5 s. 4.

Ropica

zob. poz. 132.

Skoczów

173. -: 220 [dwieście dwadzieścia] lat poczty w Skoczowie. Gaz. Skoczowska 1995 nr 7 s. 4.

Historia poczty.

174. KOŹDOŃ Witold (oprac.): Rok 1994 w liczbach. Gaz. Skoczowska 1995 nr 2 s. 3.

Podsumowanie działalności służb miejskich za rok 1994.

175. (m): Dobre towarzystwo. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 21 s. 4.

Podsumowanie działalności Towarzystwa Miłośników Skoczowa.

176. MALY Henryk: 50 [Pięćdziesiąt] lat temu... Gaz. Skoczowska 1995 nr 14 s. 6.

Odtwarzanie ochotniczych straży pożarnych w Skoczowie po II w. ś.

177. RASZKA Kazimierz: Fakty o życiu. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 6 s. 4.

Czasopisma ukazujące się w Skoczowie w okresie międzywojennym.

178. RUDZIK Paweł: Drugi dom. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 22 s. 6.

Historia budynku fundacji Stowarzyszenia bł. Jana Sarkandra w Skoczowie, dawniej ochronki obecnie domu opieki.

179. WALEWSKI Andrzej: Historia koła pszczelarzy w Skoczowie. Gaz. Skoczowska 1995 nr 20 s. 8.

Koło założone w 1970 r.

Skrzeczoń

zob. poz. 150.

180. (D. G.): Skrzeczoń. Głos Ludu 1995 nr 16 s. 2.

Sprawozdanie koła PZKO.

Stonawa

181. KAZIK Józef: Stonawski Dom Robotniczy. Głos Ludu 1995 nr 138 s. 3.

Historia domu zbudowanego w 1905 r.

182. WIERZGOŃ Józef: Stonawa. Głos Ludu 1995 nr 12 s. 2.

Sprawozdanie koła PZKO.

Strumień

zob. poz. 81, 93, 94, 96.

183. (grak): Pamięć o pomordowanych. Nowa Formacja 1995 nr 3 s. 4.

Akademia z okazji pięćdziesiątej rocznicy wyzwolenia obozu w Oświęcimiu, wymieniono ofiary pochodzące ze Strumienia i okolicy.

JURECZKA Joanna **JURGAŁA** zob. **JURGAŁA-JURECZKA** Joanna.

184. JURGAŁA-JURECZKA Joanna: Kiedy kończyła się wojna. Nowa Formacja 1995 nr 5 s. 1, 3.

Rocznica zniszczenia budynku parafii w Strumieniu i śmierci ukrywających się w niej ludzi (1945 r.).

185. MIKOŁAJCZYK Stanisław: Szanowni Państwo... Nowa Formacja 1995 nr 13 s. 1, 3.

Sprawozdanie Rady Gminy z działalności w l. 1994/1995.

186. (wb): 365 [trzystu sześćdziesięciu pięciu] druchów. Nowa Formacja 1995 nr 11 s. 3.

Sprawozdanie dotyczące jednostki straży poż. w gminie Strumień.

Sucha

187. MATUSZEK Otokar: Sucha Górna ma 690 [sześćset dziewięćdziesiąt] lat. Głos Ludu 1995 nr 9 s. 4.

Historia miejscowości.

188. SKRZYDŁOWSKI Bolesław: Pogrzeb zgromadził 10 [dziesięć] tysięcy. *Głos Ludu* 1995 nr 21 s. 2.
Upamiętnienie ofiar wojny z Grn. Sucheja.

Szumbark
zob. poz. 133.

Śmiłowice
189. —: *Po wyborach*. *Głos Ludu* 1995 nr 31 s. 1—2.

Wybory komunalne w gminach Śmiłowice i Wędrzyna.

Trzynieć
190. (hak): Trzynieć-Osiedle. *Głos Ludu* 1995 nr 16 s. 2.

Sprawozdanie koła PZKO.
191. LANC Oskar: Trzynieć-Osówki. *Głos Ludu* 1995 nr 10 s. 3.

Sprawozdanie koła PZKO.
192. OSZELDA Władysław: Trzynieć bez przekleństw. *Głos Ziemi Cieszy* 1995 nr 19 s. 12.

Fakty historyczne związane z tą miejscowością.

Ustroń
193. CHOLEWA Leon: Geneza polskiego harcerstwa w Ustroniu. Po Górach, Dolinach 1995 cz. 2 nr 5 s. 2, cz. 3 nr 7 s. 2.

194. KOPOCZEK Tadeusz: Ustrońskie hamernie. *Głos Ziemi Cieszy* 1995 nr 43 s. 5.

Historia kuźnictwa w Ustroniu.
195. MATUSZKA Łukasz: Bezrobotni blacharze. *Gaz. Ustrońska* 1995 nr 3 s. 1, 4.

Sprawozdanie Urzędu Pracy o poziomie bezrobocia w Ustroniu w 1994 r.

196. tenże: Przy ogniu i powodziach. *Gaz. Ustrońska* 1995 nr 35 s. 4.

Stulecie OSP Ustroń-Centrum.

197. tenże (oprac.): Więcej przestępstw. *Gaz. Ustrońska* 1995 nr 9 s. 1, 4.

Sprawozdanie policji za rok 1994.

198. POPIOLEK Franciszek: ...Miejscowość... *Gaz. Ustrońska* 1995 nr 34 s. 7.
Przedruk z: Fr. Popiołek, Powstanie i rozwój wsi Ustroń (w:) *Zaranie Śląskie* R. 11 1935 nr 3.

199. SUCHTA Wojsław: 75 [siedemdziesiąt pięć] lat Społem. *Gaz. Ustrońska* 1995 nr 51/52 s. 10.

Jubileusz powstania PSS Społem w Ustroniu (zał. 1920 r.).

Wędrzyna
zob. poz. 189.

Wiśła
200. BUCZEK Wiktor: OSP [Ochotnicza Straż Pożarna] w Czarnem. *Inf. Miejski Wiśły* 1995 nr 1 s. 2, 7.

Historia OSP w Wiśle-Centrum założonej w 1948 r.

201. CIENCIAŁA Teodor: Reymont w Wiśle. *Inf. Miejski Wiśły* 1995 nr 5 s. 3.

Wizyta odbyła się w 1867 roku.
202. tenże: Z pobytu Bolesława Prusa. *Inf. Miejski Wiśły* 1995 nr 1 s. 8.

Pobyt B. Prusa w Wiśle w 1900 r.

203. KUŹNICKI Andrzej: Pracowity rok. *Inf. Miejski Wiśły* 1995 nr 2 s. 7.

Sprawozdanie Straży Miejskiej w Wiśle.
204. ŁĄCZYŃSKA Teresa: Nie ginie pamięć o „Dolinie”. *Inf. Miejski Wiśły* 1995 nr 10 s. 6.

Nadanie imienia Adolfa Pilcha ps. „Góra-Dolina”, płk. AK, Szkole Podstawowej w Wiśle-Głębach.

205. OSZELDA Władysław: Wiślańskie wspominki. *Głos Ziemi Cieszy* 1995 nr 13 s. 4.

Zachowania społeczne mieszkańców Wiśły przed stu laty.

206. PODŻORSKI Andrzej: Strażackie 95 [dziewięćdziesiąt pięć] lat. *Inf. Miejski Wiśły* 1995 nr 4 s. 1, 3.

Historia OSP Wiśła.

Zaborze

207. (s): OSP [Ochotnicza Straż Pożarna]. *Nowa Formacja* 1995 nr 4 s. 5.
Historia OSP Zaborze.

Zarzecze

208. —: *Kalendarz ważniejszych wydarzeń w Zarzeczcu*. *Gaz. Zarzecka* 1995 nr 1 [s. 6].

Kalendarium wydarzeń od XIII w. do 1994 r.

209. —: *Mapa Zarzeczca z IX [I] wieku*. *Gaz. Zarzecka* 1995 nr 1 [s. 8].

Uwaga! w tyt. błąd, powinno być XIX wieku. W art. omówiono zabytkowe obiekty Zarzeczca.

210. PIETRZYK Krystyna: Pod groblą. *Nowa Formacja* 1995 nr 26 s. 8.
Losy budynku remizy strażackiej w Zarzeczcu zbudowanej w r. 1933.

211. tenże: „U Moryca”. *Nowa Formacja* 1995 nr 16 s. 5.

OSP Zarzecze-Frelichów.

212. PRZEMYK Hermina: O wsi, której już nie ma. *Nowa Formacja* 1995 nr 8 s. 5.

Historia Zarzeczca.

213. tenże: Z prac gminy zarzeckiej. *Nowa Formacja* 1995 nr 18 s. 5.

Historia wsi Zarzecze w II poł. XIX w. i I poł. XX w.

214. tenże: Zarzeczcy listonosze. *Nowa Formacja* nr 5 s. 4.

Działalność poczty w Zarzeczcu (II poł. XX w.).

215. —: *Zarzeczanie*. *Nowa Formacja* 1995 nr 14 s. 5.

Okoliczności zalania wsi wodami Jeziora Goczałkowickiego.

Zebrzydowice

216. :Ochotnicza Straż Pożarna w Zebrzydowicach. *Wiad. znad. Piotrówki* 1995 nr 3 s. 4.

Sprawozdanie za rok 1994.

217. ŻLIK Gustaw: Ich 11 Listopada. *Głos Ziemi Cieszy* 1995 nr 45 s. 3.
Manifestacja patriotyczna w kościele w Zebrzydowicach w listopadzie 1939 r.

Żywocice

218. (B.N.): Cmentarz w Żywocicach. *Głos Ludu* 1995 nr 47 s. 3.

Opis cmentarza w Żywocicach.

219. KAZIK Józef: Hołd zmarłym, żywym ku przestrodze. *Zwrot* 1994 nr 9 s. 9—10.

W rocznicę egzekucji w Żywocicach w 1944 r.

220. ONDRUSZ Józef: Żywocice. *Jutrzeńka* 1994/95 nr 9 s. 28.

Podanie o pochodzeniu nazwy wsi.

III. HISTORIA KULTURY

221. (A.P.): Błędowickie śpiewanie. *Zwrot* 1995 nr 2 s. 54—55.

Historia chóru w Błędowicach.

222. ADAMIEC Zdzisław: Święto gór. *Głos Ziemi Cieszy* 1995 nr 35 s. 4.

Święto Tygodnia Gór w Wiśle w 1937 r.

223. (b): Jubileusz śpiewających nauczycieli. *Głos Ludu* 1995 nr 139 s. 5.
Siedemdziesiąt lat Chóru Nauczycieli Polskich.

224. BAŁON Franciszek (oprac.):

Osiemdziesiąt pięć lat śpiewu. *Zwrot* 1995 nr 10 s. 65—67.

Jubileusz muzyki chóralnej w Darkowie.

225. tenże: To było piękne. *Zwrot* 1995 nr 5 s. 42—46.

Wystawa twórców zaolziańskich w Białym-Białej.

226. —: *Bielski dzień Zaolzia*. *Głos Ludu* 1995 nr 33 s. 1.

Omówienie wystawy „Polscy artyści na Zaolziu 1925—1995”.

227. BITTMAR Henryka: „Lira” świętuje. *Głos Ludu* 1995 nr 124 s. 3.
Osiemdziesięciolecie polskiego chóru w Dar-kowie.
228. tenże: Słoneczny festiwal. *Głos Ludu* 1995 nr 64 s. 1—2.
Festiwal Polskiego Związku Kulturalno-O-światowego w Karwinie-Frysztacie.
229. BRANNA Danuta: Ośrodek Do-kumentacyjny Kongresu Polaków. *Głos Ludu* 1995 nr 50 s. 2.
Sprawozdanie z działalności w 1. 1993—1995.
BUCHTA Renata **PUTZLACHER** zob. **PUTZLACHER-BUCHTA** Renata.
230. CIESIELSKI Janusz: Wydawnic-two „Olza” Rady Polaków. *Głos Ludu* 1995 nr 50 s. 4.
Sprawozdanie za 1. 1993—1995.
231. CIEŚLAR Helena: Kultura ludo-wa. *Głos Ziemi Ciesz.* 1995 nr 33 s. 7.
Omówienie wystawy cieszyńskiego Muzeum pt. Kultura ludowa Śląska Cieszyńskiego.
232. (d): Historyczne korzenie. *Głos Ziemi Ciesz.* 1995 nr 47 s. 2.
Jubileusz czterdziestolecia Oddziału Pol-skiego Towarzystwa Historycznego w Cie-szynie.
233. (d): Jak chronić zbiory? *Głos Zie-mi Ciesz.* 1995 nr 40 s. 4.
Omówienie seminarium zorganizowanego przez Książnicę Cieszyńską.
234. (d): Julian Przyboś po latach. *Głos Ziemi Ciesz.* 1995 nr 49 s. 1—2.
Sesja literacka w dwudziestą piątą rocznicę śmierci Juliana Przybośa.
235. DROST Jacek: Człowiek orkies-try. *Dz. Besk.* 1995 nr 33 s. 5.
Historia założonej w 1959 r. orkiestry mło-dzieżowej przy ZSZ im St. Staszica w Biel-sku-Białej.
236. F.B.: Festiwal PZKO. *Zwrot* 1995 nr 7 s. 31—35.
Festiwal w Karwinie.
237. F.B.: Gorolskie Święto i jego goś-cie. *Zwrot* 1995 nr 9 s. 21—25.
Festiwal PZKO w Jabłonkowie.

238. F.B.: Jubileusz „Goroli” z Mos-tów. *Zwrot* 1995 nr 7 s. 35—37.
Historia zespołu „Gorole” powstałego w 1980 r.
239. F.B.: Po Festiwalu Teatralnym „Na Granicy” *Zwrot* 1995 nr 8 s. 51—55.
Podsumowanie przebiegu imprezy.
240. —: *Głos Ziemi Cieszyńskiej* (dod. do:) *Głos Ziemi Ciesz.* 1995 nr 39.
Dodatek poświęcony jubileuszowi czter-dziestolecia powstania tygodnika.
GRUSZKA Bernadetta **ŁUSZCZEWSKA** zob. **ŁUSZCZEWSKA-GRUSZKA** Bernadetta
241. GUZNAR Anna: Jubileusz w bib-liotece. *Gaz. Ustrońska* 1995 nr 44 s. 7.
Pięćdziesięciolecie działalności biblioteki w Ustroniu.
242. (h): Wśród polskich książek. *Głos Ludu* 1995 nr 74 s. 1.
Osiemdziesięciolecie polskiej biblioteki w Skrzeczoniu.
241. I.M.: Czterdzieści lat minęło...
. *Życie Czechowicz-Dziedzic* 1995 nr 11 s. 4.
Jubileusz Chóru im. St. Moniuszki w Cze-chowicach-Dziedzicach zał. w r. 1955.
244. I.M.: Na ratunek Muzeum. *Głos Ziemi Ciesz.* 1995 nr 20 s. 1—2.
Dzieje Muzeum w Cieszynie oraz przebieg jego remontu.
245. —: *Informacja o działalności biblio-tek w 1994 r.* *Nasza Trójwiś* 1995 nr 1 s. 7.
Działalność bibliotek w gminie Istebna.
246. (J.W., ra): Bogactwo przeżywane wspólnie. *Głos Ludu* 1995 nr 38 s. 3.
Sprawozdanie Zrzeszenia Śpiewaczo-Mu-zycznego na Zaolziu.
247. (JK): Jak i co czytamy. *Jasienica* 1995 nr 1 s. 2,8.
Sprawozdanie Gminnej Biblioteki Publicznej w Jasienicy za 1994 r.
JURECZKA Joanna **JURGAŁA** zob. **JURGAŁA-JURECZKA** Joanna.
248. JURGAŁA-JURECZKA Joanna:

O literaturze w Opawie. *Głos Ziemi Ciesz.* 1995 nr 50 s. 5.
Konferencja poświęcona literaturze m. in. pogranicza cieszyńskiego.
249. tenże: Swego nie znacie. *Głos Zie-mi Ciesz.* 1995 nr 29 s. 4.
Zabytki w miejscowościach położonych w rejonie Cieszyna.
250. (k): Szósty zakończony. *Głos Zie-mi Ciesz.* 1995 nr 20 s. 1—2.
Podsumowanie VI Festiwalu Teatralnego „Na Granicy”.
251. (K.M.): Biblia w drewnie wypala-na. *Głos Ziemi Ciesz.* 1995 nr 5 s. 7.
Wystawa w Muzeum Beskidzkim w Wiśle obrazująca ludową tradycję upowszechnia-nia biblii.
252. K.M.: Roztańczony jubilat. *Głos Ziemi Ciesz.* 1995 nr 22 s. 1—2.
Czterdziesta piąta rocznica powstania Zes-połu Pieśni i Tańca Ziemi Cieszyńskiej.
253. KADŁUBIEC Karol Daniel: Gwara jest naszym bogactwem. *Głos Ludu* 1995 nr 21 s. 3.
Wywiad przeprowadzony przez Henrykę Bittmar z prof. kierującym Zakładem Ba-dań Etnikum Polskiego przy Uniw. Ostraw-skim.
254. tenże: Jubileusz naszej kultury. *Głos Ludu* 1995 nr 124 s. 1—2.
Trzydziestolecie sekcji folklorystycznej ZG PZKO.
255. tenże: Kultura ludowa ciągle żywa. *Zwrot* 1995 nr 11 s. 13—15.
Wywiad Elżbiety Stróżyck z przewodniczą-cym sekcji folklorystycznej ZG PZKO w trzydziestą rocznicę powstania sekcji.
256. tenże: Kultura pogranicza wyzwaniem dla etnologii. *Zwrot* 1995 nr 12 s. 9—13.
Wykład inaugurujący nowy rok akademicki wygłoszony w Filii UŚ w Cieszynie.
257. tenże: Nauka bliska ziemi. *Głos Ziemi Ciesz.* 1995 nr 51/52 s. 10.
Wywiad przeprowadzony przez Kazimie-rza Kaszpera nt. życia naukowego na Zaol-ziu.

258. KANAFEK Adam: Udana de-kada. *Głos Ziemi Ciesz.* 1995 nr 43 s. 7.
Podsumowanie VI Dekady Muzyki Orga-nowej, Chóralnej i Kameralnej w Cie-szynie.
259. KOPOCZEK Tadeusz: „Głosu” czas normalności. *Głos Ziemi Ciesz.* 1995 cz. 3 nr 1 s. 11, cz. 4 nr 2 s. 11
Historia tygodnika *Głos Ziemi Cieszyńskiej*. Kontynuacja cyklu z ub. roku pt. Nie była to sielanka.
260. tenże: Historia i ... sensacja. *Głos Ziemi Ciesz.* 1995 nr 18 s. 4.
Historia filmu archiwalnego poświęconego Śl. Cieszyńskiemu powstałemu w 1919 r.
261. (kor): Pół wieku na scenie. *Głos Ludu* 1995 nr 120 s. 1—2.
Jubileusz pięćdziesięciolecia Sceny Polskiej Teatru w Cz. Cieszynie.
262. (ksz): Dłaczego „Książnica”. *Głos Ziemi Ciesz.* 1995 nr 44 s. 4.
Z historii Książnicy Cieszyńskiej.
263. ŁUSZCZEWSKA-GRUSZKA Bernadetta: Grupa twórcza „Barwa”. *Jasienica* 1995 nr 10 s. 9.
Historia założonej w 1993 r. grupy twórczej z Jasienicy.
264. tenże: Wernisaż w GOK. *Jasienica* 1995 nr 1 s. 7.
Działalność artystyczna Wiesława Herma-cha z Jasienicy (malarz, modelarz).
265. M.B.: Mistrz drzeworytu. *Dz. Besk.* 1995 nr 19 s. 5.
Wystawa prac Pawła Stellera w setną rocz-nicę urodzin.
266. MARCINIUK Krzysztof: Ciekawe eksponaty, ciekawi ludzie. *Głos Zie-mi Ciesz.* 1995 nr 4 s. 4.
Muzeum Hutnictwa i Kuźnictwa w Ustro-niu.
267. tenże: Ludowe rytmy świata. *Głos Ziemi Ciesz.* 1995 nr 32 s. 1, 12.
Podsumowanie XXXII Tygodnia Kultury Beskidzkiej.
268. MARCINKOWA Janina: Cie-

szczyński poszukiwany. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 21 s. 7.

Wywiad przeprowadzony przez Kazimierza Kaszpera nt. cieszyńskiego stroju regionalnego.

269. tenże: Nasi ambasadorowie. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 19 s. 6.

Wywiad wieloletniej kierowniczkii Zespołu Pieśni i Tańca Ziemi Cieszyńskiej.

270. (mark): Artystycznie pod Równicą. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 5 s. 5.

Działalność stowarzyszeń kulturalnych w Ustroniu.

271. MATUSZKA Łukasz: Sagi i czasopisma. Gaz. Ustrońska 1995 nr 11 s. 7. Sprawozdanie biblioteki w Ustroniu za 1994 r.

272. MLYNARCZYK Robert: Nasz menager zwinął ogon. Nowa Formacja 1995 nr 20 s. 8.

Wywiad Krystyny Krzemppek z wokalistą zespołu muzycznego X-RAYS. Podano historię zespołu.

273. MLYNEK Władysław: Pieśń jak chleb powszedni. Zwrot 1995 nr 5 s. 68—70.

Działalność chórów w Nawsiu.

274. (mrc): Jubileusz wśród książek. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 49 s. 4.

Dzieje Miejskiej Biblioteki Publicznej w Ustroniu.

275. (mrc): Kowalska robota. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 23 s. 4.

Omówienie wystawy w Muzeum Beskidzkim w Wiśle.

276. MROZIŃSKA Joanna, **WOŁO-SZCZAK** Anna: Rwetes. Nowa Formacja 1995 nr 19 s. 5.

Wywiad Krystyny Krzemppek z instruktor-kami Dziecięcego Zespołu Tanecznego „Rwetes”.

277. —: Muzeum im. K. Piegzy. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 22 s. 2.

Powołanie przy Polskiej Szkole Podstawowej w Bukowcu oddziału Muzeum Regionalnego we Frydku-Mistku gromadzącego eksponaty regionalne.

OBRUŚNIK Martyna **RADŁOWSKA** zob. **RADŁOWSKA-OBRUŚNIK** Martyna.

278. OSZELDA Władysław: Cieszyńskie ślady. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 12 s. 6.

Cieszyniacy wśród Polonii Kanadyjskiej.

279. PICHA Jadwiga: Książka epoki oświecenia. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 17 s. 4.

Omówienie wystawy zorganizowanej przez Książnicę Cieszyńską.

280. PIETRZYK Krystyna: Chór mieszany. Nowa Formacja 1995 nr 17 s. 4. Historia Chóru „Dzwon” z Chybia.

281. tenże: Półwiecze biblioteki. Nowa Formacja 1995 nr 25 s. 10—11.

Jubileusz pięćdziesięciolecia istnienia biblioteki przy Szkole Podstawowej w Mni-chu.

282. PROBOSZ Jerzy: Niknące zawo-dy. Gaz. Ustrońska 1995 nr 16 s. 7.

Zawód „owczorza”.

283. PUTZLACHER-BUCHTA Re-nata: Powróćmy jak za dawnych lat... Głos Ludu 1995 nr 135 s. 3.

Czterdziestopięciolecie Sceny Polskiej Teatru w Cz. Cieszynie.

(ra) zob. poz. 246.

284. RADŁOWSKA-OBRUŚNIK Martyna: Co kryje archiwum... Głos Ludu 1995 nr 107 s. 3.

Zasoby Archiwum Miejskiego w Ostrawie.

285. RASZKA Bogusław: Wędryńska czytelnia zaprasza. Głos Ludu 1995 nr 26 s. 3.

Działalność czytelnia w Wędryni założonej w 1924 r.

286. RASZKA Kazimierz: Czytelnic-two w „Żabim Kraju”. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 14 s. 4.

Historia bibliotek w Strumieniu.

287. tenże: Imponujący dorobek. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 20 s. 4.

Podsumowanie XIII Przeglądu Dorobku Kulturalnego Gminy „Ton-95” (gmina Go-leszów).

288. tenże: Książka pod Kotarzem. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 11 s. 4.

Działalność biblioteki w Brennej w 1994 r.

289. tenże: „Leśnica” z Leśnicy. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 19 s. 6.

Działalność regionalnego zespołu dziecięce-go z Brennej-Leśnicy.

290. tenże: Mini-muzeum. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 5 s. 11.

Sala tradycji w Brennej-Centrum.

291. tenże: Spokojna przyszłość. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 17 s. 4.

Działalność kulturalna w Brennej.

292. (rd): Austriackie gadanie. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 25 s. 5—6.

Historia cieszyńskiego koła Towarzystwa Polsko-Austriackiego powstałego w 1988 r.

293. (rd): Żywoty świętych. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 27 s. 4.

Omówienie wystawy Książnicy Cieszyńskiej pt. „Żywoty świętych”.

294. SOSNA Władysław: Ostatni Akord... Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 38 s. 12.

Upamiętnienie grupy regionalnej „Akord” ze Skoczowa założonej w 1929 r.

295. STRÓŻCZYK Elżbieta: Małe Muzeum Regionalne im. Karola Pieg-zy. Zwrot 1995 nr 7 s. 54—56.

Muzeum powstające przy Polskiej Szkole Podstawowej w Bukowcu.

296. SUCHTA Wojśław: Serce pło-mieniste. Gaz. Ustrońska 1995 nr 5 s. 1, 7.

Omówienie wystawy prac Pawła Stellera.

297. SUROWIEC Ewa: Barwy Zao-lzia. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 13 s. 4.

Omówienie wystawy prac plastyków zao-lziańskich eksponowanych w bielskim Zam-ku Sułkowskich.

298. SZELONG Krzysztof: Ze skarbcia Książnicy Cieszyńskiej. Zwrot 1995 cz 1 nr 1 s. 38—42, cz 2 nr 2 s. 18—21, cz. 3 nr 3 s. 38—42.

Prezentacja zabytkowych zbiorów biblio-tecznych.

299. —:60 [sześćdziesiąt] lat Orkiestry

Dętej. Nowa Formacja 1995 nr 13 s. 5. Zakładowa Orkiestra Dęta Cukrowni i Rafi-nerii w Chybiu.

300. —:60 [sześćdziesiąt] lat Zespołu Regionalnego „Istebna”. Nasza Trój-wieś 1995 nr 7 s. 6—7.

Jubileusz zespołu z Istebnej.

301. SZKARADNIK Lidia: Chór „Moniuszko” Gaz. Ustrońska 1995 nr 48 s. 7.

Pięćdziesięciolecie chóru z Ustronia.

302. SZPOK Franciszek Karol, **SZPOK** Zofia: Skansen rodziny Pod-kórków. Echo Jaworza 1995 nr 5 (40)s. 4—5.

Skansen Powozów i Sprzętu Rolniczego w Jaworzu założony przez Zygmunta Pod-kórkę.

SZPOK Zofia zob. poz. 302.

303. UMIŃSKA Elżbieta: Spojrzenie przez kino. Nowa Formacja 1995 nr 26 s. 9.

Historia AKF „Klaps” w Chybiu.

304. —:W listopadzie 1981... Nowa For-macja 1995 nr 9 s. 1.

Historia dwutygodnika „Nowa Formacja” z okazji ukazania się dwusetnego numeru.

305. WALEK Gustaw: Nauczyciele śpiewają już 70 [siedemdziesiąt] lat. Zwrot 1995 nr 12 s. 31—33.

Wywiad przeprowadzony przez Elżbietę Stróżycką z okazji jubileuszu Chóru Nauczycieli Polskich na Zaozliu.

306. WIERZGOŃ Józef: Oszalamiają-ca rewia muzyki, tańca i obrzędowości. Zwrot 1995 nr 10 s. 12—21.

Historia Tygodnia Kultury Beskidzkiej w Wiśle.

307. tenże: Słoneczne i chmurne sprawy zaozliańskiego śpiewactwa. Zwrot 1995 nr 6 s. 65—69.

Działalność Zrzeszenia Śpiewaczo-Muzycz-nego na Zaozliu.

308. tenże: „Trojok Śląski” już po raz trzeci. Zwrot 1995 nr 8 s. 65—66.

Omówienie Przeglądu Pieśni Chóralnej „Trojok Śląski” odbytego w Ostrawie.

309. tenże: Wielkie i niepowtarzalne święto muzyki. Zwrot 1995 nr 11 s. 59—61.

Omówienie festiwalu „Viva il Canto”.

WOŁOSZCZAK Anna zob. poz. 276.

310.(ws): Od masek do świątków. Gaz. Ustrońska 1995 nr 5 s. 4.

Wystawa rzeźby ludowej w Muzeum Hutnictwa i Kuźnictwa w Ustroniu.

311. —: *Wyśpiewane umiłowanie*. Głos Ludu 1995 nr 57 s. 3.

Historia ruchu śpiewaczego w Nawsiu.

312. ZAHRADNIK Stanisław: Festy-

ny krajowe, festiwale. Zwrot 1995 nr 5 s. 3—6.

Działalność kulturalna na Zaolziu.

313. tenże: Na XXX [trzydziesto]-lecie Sekcji Historii Regionu. Zwrot 1995 nr 11 s. 6—11.

Historia sekcji ZG PZKO.

314. ŻLIK Gustaw: Bryk z czeskiej historii. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 30 s. 4.

Wystawa „Ważne daty w dziejach Państwa Czeskiego” w Domu Narodowym w Cieszynie.

IV. HISTORIA OŚWIATY

315. BITTMAR Henryk: Zwyciężył patriotyzm. Głos Ludu 1995 nr 45 s. 4. Osiemdziesiątce polskiej szkoły w Lutyń Dln.

316. BARAŃCZYK Henryka: Szkoła zgranych ludzi. Nowa Formacja 1995 nr 10 s. 5.

Wywiad Mirosława Siemińskiego z dyr. Szkoły Podstawowej w Drogomyślu. Tekst podaje hist. szkolnictwa w Drogomyślu.

317. CIEŚLAR Helena: Kształcenie dla XXI wieku. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 20 s. 7.

Działalność Alternatywnej Szkoły Podstawowej w Cieszynie.

318. FEDYCZKOWSKA Władysława: Zaproszenie do Międzyrzecza. Jasienica 1995 nr 5 s. 2.

Trzydziestolecie Szkoły Podstawowej im. Wł. Broniewskiego w Międzyrzeczu.

319. FRES Marian: 100 [stu]-lecie Liceum im. Antoniego Osuchowskiego. Dziedzictwo 1995 nr 13 s. 6.

Relacja z obchodów jubileuszu.

320. GOJNICZEK Tadeusz: Szkoła Ludowa w Łyżbicach. Zwrot 1995 nr 4 s. 27—30.

Historia szkoły powstałej w 1861 r.

321. GRZEGORZ Maria: W tych mu-

rach uczyły się generacje. Głos Ludu 1995 nr 72 s. 1, 3.

Siedemdziesiątce Polskiej Szkoły Podstawowej w Cz. Cieszynie.

322. tenże: Wygrana batalia. Głos Ludu 1995 nr 2 s. 1—2.

Powołanie Centrum Pedagogicznego ds. Polskiego Szkolnictwa Narodowościowego w RC. **323. HOJDYSZ** Wilhelm (oprac.): Minęło już 50 [pięćdziesiąt] lat! Panorama Golezowska 1995 nr 5 s. 8.

Działalność OM TUR w Golezowie w 1. czterdziestych XX w.

324. I.K.: Centrum Pedagogiczne dla Polskiego Szkolnictwa Narodowościowego. Macierz 1995 nr 3 s. 3.

Działalność ośrodka powołanego 1.1.1995 r.

325. JANOSZEK Iza: SP [Szkoła Podstawowa nr] — 5 szanowana jubilatka. Życie Czechowic-Dziedzic 1995 nr 14 s. 4—5.

Jubileusz osiemdziesięcioletnia Szkoły Podstawowej Nr 5 w Czechowicach-Dziedzicach.

326. JONSZTA Emil: Warto spojrzeć w stecz. Głos Ludu 1995 nr 65 s. 4.

Likwidowanie polskich szkół w Hawierzowie w miarę rozwijania się tego miasta (lata pięćdziesiąte).

327.k: Szansa dla naszej młodzieży. Nowy kierunek studiów w cieszyńskiej Filii Uniwersytetu Śląskiego. Zwrot 1995 nr 3 s. 45—46.

Utworzenie kierunku etnologia w Filii UŚ w Cieszynie od r. szk. 1995/96.

328. KAJZER Karol: Z dziejów jednej szkoły. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 41 s. 5.

Dzieje Szkoły Podstawowej w Ochabach po 1945 r.

329. KOPOCZEK Tadeusz: „Rzeźmieszk”. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 51/52 s. 4—5.

Działalność harcerska w okresie międzywojennym.

330. KORZENNY Jan: 120 [sto dwadzieścia] lat minęło. Głos Ludu 1995 nr 69 s. 3.

Historia szkoły w Dln. Łomnej.

331. tenże: Zapomniana w zaścianku. Głos Ludu 1995 nr 124 s. 4.

Historia szkoły w Dln. Łomnej.

332. KRÓL Stefan: Sto lat Gimnazjum w Cieszynie. Zwrot 1995 nr 12 s. 14—16.

Jubileusz stulecia Liceum Ogólnokształcącego im. A. Osuchowskiego w Cieszynie.

333. KSIEŻYC Grzegorz: Egzamin dojrzałości „Kopernika”. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 25 s. 6.

Matury w Państwowym Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczym w Cieszynie w okresie międzywojennym.

334. KUFA Wanda: Szkoła z tradycją teatralną. Głos Ludu 1995 nr 122 s. 1—2.

Historia szkolnictwa w Wędryni.

335. L.B.: Szkoła Podstawowa w Kończycach Małych. Wiad. znad Piotrówki 1995 nr 3 s. 2—3.

Historia szkoły w Kończycach.

ŁĄCZYŃSKA Teresa **MILERSKA** zob. **MILERSKA-ŁĄCZYŃSKA** Teresa.

336. M.: Uroczystości w Pogórze. Gaz. Skoczowska 1995 nr 13 s. 1, 4. Stulecie szkoły w Pogórze

337. MARCINIUK Krzysztof: Jubileuszowa przeprowadzka. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 42 s. 4.

Historia Liceum Ogólnokształcącego w Wiśle z okazji pięćdziesięciolecia powstania.

338. MILERSKA-ŁĄCZYŃSKA Teresa: Złoty jubileusz Liceum. Inf. Miejski Wiśły. 1995 nr 11 s. 1, 4.

Jubileusz Liceum Ogólnokształcącego im. Pawła Stalmacha w Wiśle.

339. MILERSKI Władysław: O początkach Polskiej Szkoły Ludowej i Wydziałowej im. Antoniego Osuchowskiego w Czeskim Cieszynie. Zwrot 1995 nr 6 s. 19—25.

Powstanie polskich szkół w okresie międzywojennym.

340. MŁYNEK Władysław: Jubileusz w Gródku. Głos Ludu 1995 nr 75 s. 1, 4. Jubileusz powstania polskiej szkoły w Gródku.

341. OCHMAN Karol: Szkolnictwo zawodowe. Nowa Formacja 1995 nr 25 s. 18—19, 31.

Szkolnictwo zawodowe w Strumieniu i okolicy po 1945 r.

342. OL: Poznaliśmy się przed 50 [pięćdziesięciu] laty. Macierz 1995 nr 3 s. 13. Wspomnienia jednego z uczniów polskiego gimnazjum w Czeskim Cieszynie z pierwszych lat po II w. ś.

343. ORAWSKI Robert: Szkoła na Kępie. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 11 s. 7. Historia budynku szkolnego przy parafii ewangelicko-augsburskiej w Skoczowie w czasie II w. ś. i tuż po jej zakończeniu.

344. PAJĄK Barbara: Z historii ruchu nauczycielskiego w Czechowicach-Dziedzicach. Życie Czechowic-Dziedzic 1995 nr 18 s. 5.

Historia działalności organizacji nauczycielskich w Czechowicach-Dziedzicach.

345. PIETRZYK Krystyna: Harcerzem być... Nowa Formacja 1995 nr 14 s. 4.

Ośrodek harcerski w Drogomyślu-Wierzbnie.

346. RASZKA Kazimierz: Tysiąclatka. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 28 s. 4. Szkolnictwo w Drogomyślu.
ROZMUS Beata **SABATH** zob. **SABATH-ROZMUS** Beata.
347. RUDZIK Paweł: Stulatka z Pogórza. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 26 s. 4. Stulecie Szkoły Podstawowej w Pogórze.
348. SABATH-ROZMUS Beata: XXV [dwadzieścia pięć] lat cieszyńskiej Alma Mater. Dziedzictwo 1995 nr 11 s. 1, 6.
349. STRÓŻCZYK Elżbieta: Nasze jubilatki. Zwrot 1995 nr 8 s. 2—7. Jubileusze szkół: w Dln. Łomnej (120 lat), w Gródku (100 lat), w Cz. Cieszyń (70 lat), w Gnojniku (45 lat).
350. tenże: Polska Szkoła w Lutyni Dolnej. Zwrot 1995 nr 6 s. 5—10. Jubileusz osiemdziesięciolecia powstania szkoły.
351. SZCZUREK Kazimierz: Kuźnia polskości. Głos Ziemi Ciesz. 1995 cz. 1 nr 38 s. 6, cz. 2 nr 39 s. 6, cz. 3 nr 40 s. 6. Historia Gimnazjum Polskiego, obecnie Liceum Ogólnokształcącego im. A. Osuchowskiego w Cieszyń (z okazji stulecia powstania).
352.—: *Szkoła Podstawowa w Markłowicach Górnych*. Wiad. znad Piotrówki 1995 nr 2 s. 2—3. Historia szkoły w Markłowicach Górnych.
353. —: *Szkoła Podstawowa w Pogórze*. Gaz. Skoczowska 1995 nr 11 s. 8. Kalendarium wydarzeń z dziejów szkoły.

V. HISTORIA KOŚCIOŁÓW I ZWIĄZKÓW WYZNANIOWYCH

362. (A.J.): Historia budowy kościoła w Łazach. Jasienica 1995 nr 12 s. 11—12. Dzieje budowy kościoła katol. w Łazach (XX w.).

354. SZPOK Franciszek Karol: Szkoła w Jaworzu-Nałężu. Echo Jaworza 1995 nr 9 (44) s. 7. Historia szkoły w Jaworzu (zbud. 1902).
355. SZPOK Franciszek Karol, **SZPOK** Zofia: Zaranie ZNP na Podbeskidziu. Echo Jaworza 1995 nr 10 (47) s. 4—5.
356. SZPOK Zofia: Zaranie ZNP na Podbeskidziu. Jasienica 1995 nr 12 s. 6, 14. Powstanie organizacji nauczycielskich na Śl. Cieszyńskim.
SZPOK Zofia zob. poz. 355.
357. TOBOŁA Otylia: Byliśmy w Spale. Głos Ludu 1995 nr 91 s. 3. Wspomnienia harcerzy z Zaolzia uczestniczących w I Światowym Zlocie Harcerstwa Polskiego w Spale (1935 r.).
358. WANIA Elżbieta: Trwaj wiecznie, szkoło moja. Macierz 1995 nr 4 s. 2. Historia szkolnictwa w Wędryni.
359. WIĘCEK Celina (oprac.): 90 [dziewięćdziesiąt] lat szkolnictwa na terenie Bielowicka. Jasienica 1995 nr 12 s. 12—13. Historia szkolnictwa w Bielowicku.
360. WS: Zespół Szkół Zawodowych w Skoczowie. Gaz. Skoczowska 1995 nr 14 s. 1, 5. Historia i sytuacja obecna szkoły.
361. (Z.P.): Po skończonym roku szkolnym. Jasienica 1995 nr 8 s. 10—11. Sprawozdanie szkół podstawowych w Jasienicy, Świętoszówce, Grodzcu Śl., Landeku i Ilownicy.

363. BRANNA Danuta: Z historii klasztoru Sióstr Elżbietanek w Jabłonkowie. Zwrot 1995 nr 7 s. 20—26. Historia domu zakonnego w Jabłonkowie.
364. BUDNIAK Józef: Starania o ka-

nonizację. Gaz. Skoczowska 1995 nr 10 s. 10.

Przebieg procesu kanonizacyjnego Jana Sarkandra.

365. CIEMAŁOWA Joanna: Ostatnie nabożeństwo polskie połączone z uroczystym odpustem Najśw. Imienia Maryi Panny w Górnej Lesznej 7.09.1941. Zwrot 1995 nr 7 s. 14—18.

Wspomnienie dotyczy polityki wyznaniowej prowadzonej przez władze okupacyjne.

366. (cz): Dom spotkań: Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 31 s. 1—2.

Dom rekolekcyjny w Brennej ufundowany przez pochodzącego z Mnisztwa ks. Emanuela Olszara.

367. CZEMBOR Henryk: Sprawozdanie z działalności Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Ustroniu w roku 1994. Głos Parafialny 1995 nr 1 (22) s. [8—13].

368. CZUPRYNA Paweł: Na szlaku pielgrzymowania. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 14 s. 5.

Historia kaplicy św. Jana Sarkandra i krzyża papieskiego na wzgórzu Kaplicówki w Skoczowie.

369. tenże: Patronuje im święta Małgorzata. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 51/52 s. 6.

Historia parafii katol. w Dębowcu.

370. tenże: Szlak Sarkandrowski. Nad Olzą (dod. do): Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 20 s. 6.

Miejsca związane z życiem i kultem św. Jana Sarkandra.

371. —: *Dziękczynienie za dar kanonizacji św. Melchiora Grodzieckiego*. Dziedzictwo 1995 nr 10 s. 1, 4.

Relacja z uroczystości w Cieszyń odbytych 7.09.1995 r.

372. FIGIEL Małgorzata: Kościół z Jedli. Gaz. Ustrońska 1995 nr 10 s. 7.

Drewniany kościół p.w. św. Anny w Nierodzimiu.

373. FRES Marian: Kongres Ekume-

niczny w Cieszyń. Dziedzictwo 1995 nr 10 s. 3.

Relacja z przebiegu kongresu odbywającego się w dniach 21—28.08.1995 r.

374. tenże: Krzyż z Zarzecza w Drogomyślu. Dziedzictwo 1995 nr 15 s. 5.

Rekonstrukcja krzyża z 1913 r.

375. G.K.: Kościółek w Łomnej. Dziedzictwo 1995 nr 11 s. 4.

Kościół p.w. św. Krzyża w Grn. Łomnej.

376. G.K.: W Kościele milczenia. Dziedzictwo. 1995 nr 12 s. 3.

Sytuacja kościoła katolickiego w RC.

377. GAJDACZ Emil: Bóg pomógł i jeszcze pomoże. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 5 s. 4.

Historia Diakonu Żeńskiego i Zakładu Opiekuńczego „Eben-Ezer” w Dziegielowie.

378. GRZOMBA Witold: Statystyka parafii śś. Piotra i Pawła za 1994 rok. Effatha 1995 nr 1 (25) s. 4.

Sprawozdanie parafii katol. w Skoczowie.

379. HESKA-KWAŚNIEWICZ Kryszyna: Dziedzictwo błogosławionego Jana Sarkandra dla ludu polskiego na Śląsku. Gaz. Skoczowska 1995 cz. 1 nr 6 s. 8, cz. 2 nr 7 s. 8.

Historia stowarzyszenia założonego w 1873 r.

380. J.D.: Pamiętna rocznica. Przytelić = Przyjacieli Ludu 1995 nr 4 s. 8.

Zasługi księcia Adama Wacława dla ewangelicyzmu na Śl. Cieszyńskim.

381. (J.K.): Księża Sercanie w Jasienicy. Jasienica 1995 nr 7 s. 2, 10.

Dom zakonnny księży ze Zgromadzenia Serca Jezusowego w Jasienicy.

382.—: *Ja, Papież, proszę o przebaczenie*. Głos Ludu 1995 nr 61 s. 1—2.

Relacja z wizyty w RC i kanonizacji Jana Sarkandra.

383. (jak): 500 [pięćset]—letnia świątynia. Dz. Besk. 1995 nr 105 s. 1—2.

Jubileusz kościoła p.w. św. Barbary w Strumieniu.

384. —: *Jan Paweł II w Skoczowie*. Gaz. Skoczowska 1995 nr 11 s. 1.

Relacja z przebiegu wizyty 22.05.1995 r.

385. JOSIEK Władysław: Dzieje ewangelicyzmu na Śląsku Cieszyńskim. Zwrot 1995 cz. 1 nr 8 s. 37—40, cz. 2 nr 9 s. 38—42, cz. 3 nr 10 s. 30—34, cz. 4 nr 11 s. 34—39.

JURECZKA Joanna **JURGAŁA** zob. **JURGAŁA-JURECZKA** Joanna.

386. JURGAŁA-JURECZKA Joanna: Miałaby już 270 [dwieście siedemdziesiąt] lat. Nowa Formacja 1995 nr 5 s. 5. Historia kościołów w Pruchnej.

387.(k): Pamiątka założenia. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 32 s. 1—2.

Sześćdziesiąta piąta rocznica powstania zboru ew.-augsb. w Istebnej.

388. (k): Pielgrzymka trudnego pojednania. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 27 s. 1—2.

Pielgrzymka papieska na Słowację, podczas której kanonizowano Melchiora Grodzieckiego.

389. (kar): Przydrożne kapliczki. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 34 s. 6.

Omówienie kilku najstarszych zachowanych kapliczek przydrożnych w Skoczowie i okolicy.

390. KASPRZYKOWSKI Artur: Zostań z nami. Kron. Besk. 1995 nr 21 s. 2.

Wizyta Jana Pawła II w Diecezji Bielsko-Żywieckiej.

391. KASZPER Kazimierz: Splot życia i śmierci. Nad Olzą (dod. do:) Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 20 s. 4—5.

392. KASZTURA Wojciech: Drewniany kościół w Hażlachu. Natanael 1995 nr 1 s. 3.

Historia kościoła.

393. (kp): W królewskim stroju. Nowa Formacja 1995 nr 26 s. 1, 3.

Nowa figura św. Barbary dla kościoła w Strumieniu z okazji pięćsetlecia budowy.

394.—: *Księga i lata urzędowania w Parafii E.-A. w Ustroni.* Głos Parafialny 1995 nr 3 (24) s. [10—12]

395. KSIĘŻYC Grzegorz: Wołanie o pamięć. Dziedzictwo 1995 nr 10 s. 5. Uroczystości dziękczynne po kanonizacji św. Melchiora Grodzieckiego w Grodźcu.

396. KUBANEK Monika: W służbie Bogu i ludziom. Dziedzictwo 1995 nr 15 s. 3.

Działalność sióstr zakonu św. Karola Boromeusza w Cieszynie.

KWAŚNIEWICZ Krystyna **HESKA** zob. **HESKA-KWAŚNIEWICZ** Krystyna

397. L.B.: Kościół parafialny w Kaczycach. Wiad. znad Piotrówki 1995 nr 1 s. [3].

Historia drewnianego kościołka.

398. L.B.: Kościół pod wezwaniem św. Józefa Kuncewicza biskupa i męczennika w Markłowicach Górnych. Wiad. znad Piotrówki 1995 nr 4 s. 2.

Historia parafii.

399. LOBOZEK Maksymilian: Jubileusz Wspólnoty Bonifraterskiej w Cieszynie w świetle ksiąg archiwalnych. Dziedzictwo 1995 nr 17 s. 5.

Rocznica przybycia do Cieszyna Zakonu Szpitalnego Św. Jana Bożego (Bonifratrów).

400. (m): Sala Królestwa. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 25 s. 1—2.

Oddanie do użytku świątyni Świadków Jehowy w Cieszynie.

401. (mark): Witraz na pamiątkę kanonizacji. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 37 s. 1—2.

Relacja z uroczystości dziękczynnych po kanonizacji Melchiora Grodzieckiego w Cieszynie.

402. MIZIA Rudolf: Kościół świętego z pieskiem. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 39 s. 12.

Historia kościoła katol. p.w. św. Rocha w Zamarskach.

403.—: *Obejmuje spojrzeniem duszy całą ojczyznę.* Dz. Besk. 1995 nr 96 s. 1—4.

Relacja z wizyty papieża w dniu 22.05.1995 r.

404. (PaCz): Był wśród nas. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 21 s. 1, 3.

Wizyta papieża Jana Pawła II.

405. PAŁYGA Artur: Tajemnica kamiennego stołu. Dz. Besk. 1995 nr 75 s. 1, 6.

Protestancki ołtarz w Cygańskim Lesie w Bielsku-Białej.

406. PIEKAR Wiesława: Oblicza judaizmu. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 30 s. 12.

Przybliżenie celów ruchu syjonistycznego i jego występowania wśród społeczności żydowskiej w Cieszynie w poł. XX w.

407. tenże: Przeżyć Armagedon. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 27 s. 7.

Działalność wspólnoty Świadków Jehowy w Cieszynie.

408. PIETRZYK Krystyna: Kościół w Bąkowie. Nowa Formacja 1995 nr 21 s. 1, 5.

Historia budowy kościoła katol. p.w. Miłosierdzia Bożego.

409. —: *Podział dekanatu.* Dziedzictwo 1995 nr 15 s. 6.

Nowa organizacja terytorialna kościoła katol. w rejonie Cieszyna.

410. PRZEMYK Hermina: Po czterdziestu latach w Drogomyślu. Gaz. Zarzecka 1995 nr 1 s. [2].

Odtworzenie krzyża przydrożnego z Zarzecha w Drogomyślu.

411. tenże: Religijne życie dawnego Zaborza. Nowa Formacja 1995 nr 9 s. 5.

Organizacje religijne w Zaborzu.

ROZMUS Beata **SABATH** zob. **SABATH-ROZMUS** Beata

412. RUDZIK Paweł: Sanktuarium z Pierśca. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 51/52 s. 8.

Kult św. Mikołaja patrona parafii w Pierścu.

413. (s): Pięć wieków świątyni św. Barbary. Nowa Formacja 1995 nr 10 s. 1, 4.

Historia kościoła w Strumieniu.

414. (S.R.): Ilonickie kapliczki. Jasienica 1995 nr 6 s. 10—11.

Historia jednej z kapliczek w Ilonicy.

415. SABATH-ROZMUS Beata: Brenneński kościółek. Dziedzictwo 1995 nr 5/8 s. 6.

Kościół p.w. św. Melchiora Grodzieckiego w Brennej-Lachach.

416. tenże: Ostatecznie wszystko jest zniwem. Dziedzictwo 1995 nr 10 s. 3, 4.

Relacja z ekumenicznych uroczystości dożynkowych w Brennej.

417. —: *Siostrzana pomoc.* Nowa Formacja 1995 nr 1 s. 1.

Notatka o działalności Zgromadzenia Sióstr Szkolnych De Notre Dame w Strumieniu.

418. TOMALA Karol: Jak kiedyś w Cieszynie odbywało się bierzmowanie. Dziedzictwo 1995 nr 4 s. 9.

419. UNICKI J.: Zakłady dobroczynne Kościoła Ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim. Informator slezské diakonie = Inf. Diakonii Śląskiej 1995 nr 4 [s. 4—5].

420. VOLNÝ Władysław: Po ich owocach poznać ich. Głos Ludu 1995 nr 20 s. 4.

Działalność Śl. Kościoła Ewangelickiego A. W. na Zaolziu od 1991 r.

421. W.P.: Śpiew to służba. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 45 s. 7.

Działalność społeczności ewangelickiej w Golezowie.

422. WANIA Elżbieta: Pielgrzym pokoju i nadziei. Zwrot 1995 nr 7 s. 57—59.

Relacja z uroczystości kanonizacji św. Zdzisławy i św. Jana Sarkandra w Ołomuńcu.

423. WASZUT Teresa: Katolicy na Śląsku Cieszyńskim. Nowe Słowo 1995 nr 2 (9) s. 3

Organizacje religijne w XIX i XX w.

424. tenże: Przydrożne krzyże. Nowe Słowo 1995 nr 1 (8) s. 7.

Historia najstarszego w Golezowie krzyża przydrożnego.

425. (wiek): Śladami przodków. Głos Ludu 1995 nr 81 s. 1.
Miejsca kultu ludności protestanckiej w okolicach Dln. Łomnej.

VI. HISTORIA SPORTU I TURYSTYKI

427. CHOCHOLAĆ Franciszka: Sezon ze wszech miar udany. Głos Ludu 1995 nr 16 s. 2.

Spr. Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Sportowego „Beskid Śląski”.

428. DOBRANOWSKA Magda: Myśliwi z tradycjami. Gaz. Ustrońska 1995 nr 35 s. 5.

Pięćdziesięciolecie Koła Łowieckiego „Jeleń” w Ustroniu.

(em) zob. poz. 441.

429. —: *Jak sie fusbal zaczyna grać...* Głos Ludu 1995 nr 41 s. 4.

Wspomnienia dotyczące polskich klubów sportowych na Zaozlu w okresie międzywojennym, spisane gwarą.

430. (jak): Towarzystwo ludzi gór. Dz. Besk. 1995 nr 22 s. 6.

Historia bielskiego oddziału Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego.

431. (K.M.): Szlakiem starych drzew. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 6 s. 4.

Drzewa — pomniki przyrody w Cieszynie.

432. K.R.: Aniela w Atlancie. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 49 s. 16.

Włączenie Anieli Nikiel z Klubu Sportowego Piast Cieszyń do kadry narodowej na olimpiadę w Atlancie. Przypomniano dawnych olimpijczyków ze Śl. Cieszyńskiego.

433. KINCEL Ryszard: Pionierzy przewodnictwa górskiego. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 28 s. 7.

Początki turystyki w Beskidzie Śląskim (XIX w.).

434. KLIŚ Józef: Gdy Puskas oczarował Podbeskidzie. Dz. Besk. 1995 nr 70 s. 19.

Historia klubów piłkarskich w Bielsku-Białej.

426. —: *Z historii.* Informator slezské diakonie= Inf. Diakonii Śląskiej. 1995 nr 2 [s. 6—7].

Działalność Ewangelickiego Stowarzyszenia Niewiast w Ligotce Kameralnej.

435. tenże: Kartka z historii. Dz. Besk. 1995 nr 92 s. 7.

Z historii sportu na Śl. Cieszyńskim w okresie międzywojennym i w czasie II w. ś.

436. tenże: Ludzie i skrzydła. Dz. Besk. 1995 nr 50 (10) s. 19.

Szybownicy z Aeroklubu Bielsko-Bialskie-go.

437. tenże: Od pary starych rękawic do mistrzowskich laurów. Dz. Besk. 1995 nr 60 s. 19.

Czterdziestolecie sekcji bokserskiej w Bielsku-Białej.

438. tenże: Pałeczka po Dzikównie i Dziencu. Dz. Besk. 1995 nr 72 s. 11.

Historia sekcji pływackiej BBTS.

439. tenże: Szlakiem brylantowych godów. Dz. Besk. 1995 nr 45 s. 19.

Siedemdziesięciolecie Polskiego Związku Narciarskiego.

440. tenże: Tańczące wśród bramek. Dz. Besk. 1995 nr 55 s. 19.

Polskie kobiece narciarstwo alpejskie.

441. (kp, em): Koniec złej passy? Nowa Formacja 1995 nr 14 s. 7.

Historia Klubu Sportowego Orzeł Zabłocie.

442.(m): Jedno z najstarszych. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 28 s. 7.

Historia schroniska na Stożku (bud. 1920 r.).

443. (m): Pięć lat Ropiczki. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 37 s. 6.

Historia schroniska na Ropiczce.

444. MARCINIUK Krzysztof: Druga młodość „Malinki”. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 51/52 s. 12.

Losy skoczni narciarskiej w Wiśle-Malince (zbud. 1933 r.).

445. (mark): 150 [stupięćdziesięć]-letnie okazy. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 10 s. 5.

Nowy rezerwat przyrody na północnym stoku Czantorii.

446. (mat): Rezerwat buka. Gaz. Ustrońska 1995 nr 7 s. 1.

Powstanie rezerwatu przyrody na północnym zboczu Czantorii.

447. PARCHAŃSKI Rafał: Pierwsi na Demawendzie. Gaz. Skoczowska 1995 nr 17 s. 5.

Tekst poświęcony pierwszym zdobywcom szczytu w Iranie Teodorowi Kotschemu i Janowi Czarnocię pochodzącym ze Śl. Cieszyńskiego.

448. PASZ Franciszek: Załazki beskidzkiego narciarstwa. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 5 s. 12.

Art. omawia wydarzenia z okresu międzywojennego.

449. PIETRZYK Krystyna: Pod egidą Hubertusa. Nowa formacja 1995 nr 23 s. 5.

Działalność Koła Łowieckiego „Jastrząb” w Pruchnej.

450. POLLAK Tadeusz: Beskidzkie wspominki turystyczne. Dz. Besk. 1995 nr 121 s. 4.

Powstawanie towarzystw turystycznych w Bielsku i okolicach na przeł. XIX i XX w.

451. (r): Rezerwat cisów. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 6 s. 5.

Rezerwat „Zadni Gaj” w Cisownicy.

452. RASZKA Kazimierz: 45 [czterdzieści pięć] lat laskarzy. Głos Ziemi

Ciesz. 1995 cz. 1 nr 5 s. 12, cz. 2 nr 6 s. 16, cz. 3 nr 7 s. 16.

453. tenże: Mistrzowie stalowych rumaków. Głos Ziemi Ciesz. 1995 cz. 1 nr 31 s. 16, cz. 2 nr 33 s. 16.

Historia Cieszyńskiego Klubu Motorowego.

454. tenże: Optymizm w czarnych barwach. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 51/52 s. 13.

Cieszyńska sekcja tenisa stołowego w II poł. XX w.

455. tenże: Symbol wytrwałości. Głos Ziemi Ciesz. 1995 cz. 2 nr 1 s. 16.

Historia KS Piast Cieszyń — dokończenie art. z ub. roku.

456. STAWARZ Czesław: Kawalek narciarstwa. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 13 s. 7.

Wywiad Bożeny Kawulok z założycielem Muzeum Narciarstwa w Wiśle, krótkie omówienie zbiorów.

457. T.L.: Schronisko — siedziba oddziału PTTK. Inf. Miejski Wiśły 1995 nr 10 s. 5.

Schronisko na Przysłopie.

458. —: *Z kompasem w herbie.* Kron. Besk. 1995 nr 40 s. 27.

Historia turystyki w Beskidzie Śl. Pięćdziesiąt lat PTTK w Bielsku-Białej.

459. —: *Zawody o puchar Starego Gronia.* Gazeta Skoczowska 1995 nr 4 s. 6.

Historia organizacji turystycznych w Skoczowie.

460. ZUBEK Grażyna: To już prawie wiek... Zwrot 1995 nr 9 s. 4—8.

Jubileusz zespołu gimnastycznego z Wędryni.

VII. HISTORIA OCHRONY ZDROWIA

461. KOŹDOŃ Witold: Dom Pomocy Społecznej — 10 lat w Skoczowie. Gaz. Skoczowska 1995 nr 3 s. 1, 5.

Historia powstania i stan obecny instytucji powstałej w 1982 r.

462. PIEKAR Wiesława: Sanatorium na szczycie. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 46 s. 3.

Historia sanatorium w Istebnej — Kubalonce.

463. RUDZIK Paweł: Dom normalnego życia. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 49 s. 4. Działalność Domu Pomocy Społecznej w Pogórzu.

464. SZPOK Franciszek Karol: Być albo nie być jaworzańskich solanek. Echo Jaworza 1995 nr 9 (44) s. 5—6. Historia Jaworza jako uzdrowiska.

VIII. HISTORIA ZAKŁADÓW PRACY

467. ANDRZEJEWSKI Bernard: Pomalować jutro. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 22 s. 12.

Wywiad Andrzeja Żurka z dyrektorem generalnym Polifarbu-Cieszyn S.A. w pięćdziesiątą rocznicę powstania zakładu.

468. (ao): Przycinanie węgla. Kron. Besk. 1995 nr 47 s. 36.

Prywatyzacja Celmy.

469. (ban): Druk XXI wieku. Kron. Besk. 1995 nr 5 s. 27.

Cieszyńskie Zakłady Kartoniarskie.

470. BANDOLA Dariusz: Rynkowe szbowanie. Kron. Besk. 1995 nr 6 s. 27.

Przedsiębiorstwo Doświadczalno-Produkcyjne Szybownictwa PZL Bielsko.

471. CIEŚLAR Helena: Dwa w jednym. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 39 s. 7. Historia i sytuacja cieszyńskich firm Termika i Cespa.

472. RASZKA Kazimierz: Fabryka żywicą pachnąca. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 11 s. 3.

Zakład Przemysłu Drzewnego w Ustroniu.

473. tenże: Optymistyczne perspektywy. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 7 s. 3. Zakład Przemysłu Drzewnego w Ustroniu.

474. tenże: Piwna wizytówka. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 29 s. 7.

Historia i dzień dzisiejszy cieszyńskiego browaru.

465. tenże: Słone Jaworze. Dz. Besk. 1995 nr 167 s. 4.

Walory Jaworza jako uzdrowiska.

466. TOMAN Tadeusz (oprac.): Środowisko naturalne i zdrowotność mieszkanców powiatu karwińskiego. Zwrot 1995 nr 12 s. 28—30.

475. tenże: Sprostować nową rzeczywistość. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 9 s. 3.

Historia kamieniołomu w Wiśle-Oblaźcu.

476. RUDZIK Paweł: Ogiery. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 36 s. 7.

Historia Państwowego Stada Ogierów w Drogomyślu w l. 1924—1961.

477. RUKSZA Jerzy: Prywatyzacja Celmy. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 4 s. 6.

Przygotowania do przeprowadzenia procesu prywatyzacyjnego w cieszyńskiej firmie.

478. TRZCIONKA Wojciech: Historyczne fotografie. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 2 s. 7.

Historia najstarszych zakładów fotograficznych w Cieszynie.

479. WOŹNIAK Erwin: 4711 [cztery tysiące siedemset jedenaście]. Życie Czechowic-Dziedzic 1995 nr 13 s. 7.

Krótką historią zakładów różnych branż działających w przeszłości w Czechowicach i Dziedzicach.

480. —: Zakłady Kuźnicze Sp. o.o. Gaz. Skoczowska 1995 nr 21 s. 4.

Historia zakładów.

481. Żlik Gustaw: Spółdzielnia z tradycjami. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 43 s. 4.

Siedemdziesięciolecie PSS „Konsum Robotniczy”.

482. tenże: Zaczęło się w Ustroniu. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 42 s. 7.

Historia Celmy.

IX. WOJSKOWOŚĆ

483. BUŁAWA Edward: Rozumni szale. Zwrot 1995 nr 11 s. 21—26.

Walki Ślązaków w Legionach Polskich w czasie I w. ś.

484. tenże: Skład Legionu Śląskiego. Zwrot 1995 nr 2 s. 23—28.

485. tenże: Z cieszyńskiego szanła walki o Polskę. Głos Ziemi Ciesz. 1995 cz. 1 nr 1 s. 6—7, cz. 2 nr 2 s. 7.

Ślązacy w Legionach Polskich.

486. E.S.: Mogiła w Stonawie już nie jest bezimienna. Zwrot 1995 nr 12 s. 67—68.

Upamiętnienie żołnierzy polskich poległych w styczniu 1919 r. i pochowanych w Stonawie.

487. FIB: Wspomnienia. Wiarus 1995 nr 4 (12) s. 1.

Rocznica wymarszu z Cieszyna Legionu Śląskiego w 1914 r.

488. GAJDZICA Stanisław: Dni wyzwolenia. Życie Czechowic-Dziedzic 1995 nr 2 s. 1.

Przebieg walk o Czechowice-Dziedzice w 1945 r.

489. GUZIUR Oswald: Początki partyzantki. Zwrot 1995 nr 8 s. 16—18.

Historia oddziału partyzanckiego Józefa Kamińskiego ps. „Strzała”.

490. tenże: Spotkanie ocalonych. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 39 s. 6.

Spotkanie b. żołnierzy siatki wywiadowczej AK „Stragan”.

491. tenże: Z raportów Józefa Kamińskiego „Strzały”. Zwrot 1995 nr 8 s. 19—23.

Raporty dowódcy oddziału partyzanckiego „Beskid”.

492. J.M.: Cieszyńscy w powstaniu styczniowym. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 4 s. 2.

Notatka z okazji rocznicy wybuchu powstania.

JURECZKA Joanna **JURGAŁA** zob. **JURGAŁA-JURECZKA** Joanna

493. JURGAŁA-JURECZKA Joanna: Ludzkie losy. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 6 s. 4.

Bezimienne groby żołnierzy w Kończycach Wlk.

494. KLUZ Karol: Na węgierskiej ziemi. Głos Ziemi Ciesz. 1995 cz. 5 nr 1 s. 11, cz. 6 nr 7 s. 6, cz. 7 nr 8 s. 6, cz. 8 nr 12 s. 6.

Dokończenie cyklu z ub. roku.

495. LISIEWICZ Paweł: Szła za nim śmierć. Dz. Besk. 1995 nr 171 s. 5.

Działalność wywiadu AK na Zaolziu.

496. MALY Henryk: Celny strzał snajpera. Gaz. Skoczowska 1995 nr 7 s. 6.

Epizod z walk o Skoczów w 1945 r.

497. MATUSZEK Otokar: Druga wojna światowa. Zwrot 1995 cz. 1 nr 9 s. 9—12, cz. 2 nr 10 s. 8—11.

Referat wygłoszony na seminarium z okazji pięćdziesiątej rocznicy zakończenia II w. ś. w klubie PZKO w Cz. Cieszynie.

498. (mus): Jest w Stonawie mogiła... Głos Ludu 1995 nr 126 s. 1.

Odsłonięcie tablicy z nazwiskami poległych żołnierzy z wojny 1919 r. pochowanych na cmentarzu w Stonawie.

OBRUŚNIK Marta **RADŁOWSKA** zob. **RADŁOWSKA-OBRUŚNIK** Martyna

499. RADŁOWSKA-OBRUŚNIK Martyna: Powstanie warszawskie — strategia złudzeń. Zwrot 1995 nr 8 s. 12—15.

500. RUSIN Izidor Dorek: Moje wspomnienia z walk na „Maczudze”. Echo Jaworza 1995 nr 11 (46) s. 8—9. Wspomnienia ur. w Jaworzu żołnierza 1 D. Pancernej PSZ na Zachodzie.

501. ŻLIK Gustaw: Nieudana powtórka „Blitzkriegu”. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 18 s. 7.

Walki o Śl. Cieszyński w 1945 r.

X. MATERIAŁY BIOGRAFICZNE

a. zbiorowe

502. GUZIUR Oswald: Rodzina Bojtków w Nydku. Zwrot 1995 nr 2 s. 32—37.

Wspomnienia dotyczące czasów II w. ś.

503. I.M.: Cieszyńscy Piastowie. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 19 s. 7.

Biogramy Piastów cieszyńskich. Uzup.: Władysław Sosna: Błędy i niecisłości. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 25 s. 4.

504. KLIŚ Józef: Po prostu Szafraniści. Dz. Besk. 1995 nr 84 s. 19.

Życiorysy rodzeństwa Katarzyny i Marcina Szafranińskich, narciarzy z Bielska.

505. KORZENNY Jan: Pamiątka po Janie... Głos Ludu 1995 nr 145 s. 4.

Związki rodzin Rzeczków i Wawroschów z Janem Kubiszem.

506. (kp): Pół wieku. Nowa formacja 1995 nr 22 s. 4.

Dwudziesta siódma rocznica zawarcia związku małżeńskiego Danuty i Józefa Zacharuków z Pruchnej.

507. —: Michejdownie. Półtel Lidu = Przyjaciół Ludu 1995 nr 8 s. 14—15.

Biogramy znaczących członków rodu.

508. —: Odeszli od nas w Panu. Życie Czechowic-Dziedzic 1995 nr 11 s. 6.

Biogramy księży: Jana Szwey (1914—1995) i Juliusza Pustelnika (1911—1995) proboszczów w Czechowicach-Dziedzicach.

509. OSZELDA Władysław: Pięciu z Placu Kościelnego. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 6 s. 12.

Wspomnienia o braciach Hławiczka.

510. PIETRZYK Krystyna: Złote go-dy. Nowa Formacja 1995 cz. 1 nr 25 s. 21—23, cz. 2 nr 26 s. 4—6.

Biogramy siedemnastu par obchodzących jubileusze zawarcia związku małżeńskiego z gm. Strumień i Chybie.

511. PRZECZEK Wilhelm: Moja

przygoda z Bezručową Opawą. Zwrot 1995 nr 10 s. 69—71.

Wspomnienia poświęcone poetom: Pawłowi Bezućowi i Pawłowi Kubiszowi.

512. —: Szczęść Boże nowym kapłanom. Dziedzictwo 1995 nr 5/8 s. 2.

Notki biograficzne: Rudolfa Kanafka ze Strumienia (ur. 1968), Janusza Ponca (ur. 1970) i Marka Studenckiego (ur. w 1970) z Cieszyna, Henryka Waszuta z Koniakowa (ur. 1969), Witolda Zahraja (ur. 1970) z Ustronia, Tomasza Związka z Zaborza (ur. 1970).

513. SZPOK Franciszek Karol: Najstarsi Jaworzanie. Echo Jaworza 1995 nr 12 (47) s. 7—8.

Biogramy Anieli Jędrzejko (ur. w 1900 r.) i Karola Pompera (1900—1995), mieszkańców Jaworza.

514. WOŹNIAK Erwin: Zamężeni w hitlerowskich obozach zagłady. Życie Czechowic-Dziedzic 1995 nr 1 s. 4.

Biogramy księży: Ludwika Wrzoła (1881—1940) i Jana Barabosza (1873—1941).

515. ŻLIK Gustaw: Ojciec i ... wąsaty wujek. Głos Ziemi Ciesz. 1995 cz. 1 nr 25 s. 6—7, cz. 2 nr 27 s. 12.

Wspomnienia dotyczące Pawła i Władysława Kaletów.

b. indywidualne

516. [BAJTEK H.] (DH): Helena Bajtek. Zwrot 1995 nr 7 s. 2 (okł.).

Życiorys ur. w 1920 r. w Bystrzycy społeczniczki.

517. [BALON S.] BALON Stanisława: Najukochańsze z miast. Głos Ludu 1995 nr 8 s. 3.

Wspomnienia Stanisławy Bałon.

518. [BARTECZEK F. F.] G. Ż.: Franciszek Barteczek. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 38 s. 4

Biogram Franciszka Floriana Barteczka (1881—1983)

519. [BARTECZEK F. F.] SZPOK Franciszek Karol: Nauczyciel i żołnierz. Jasienica 1995 nr 9 s. 2.

520. [BARTOŚ O.] KORZENNY Jan: Odszedł zasłużony czeski polonofil. Głos Ludu 1995 nr 109 s. 3.

Biogram filologa Otokara Bartośa (1928—1995).

521. [BARTOŚ O.] PRZECZEK Wilhelm: Otokar Bartoś. Ogniwo 1995/96 nr 1 s. 27.

Biogram tłumacza literatury polskiej.

522. [BASZCZYŃSKI J.] SZOSTOK J.: Józef Baszczyński. Gaz. Skoczowska 1995 nr 12 s. 7.

Biogram nauczyciela ur. w 1891 r. w Kowalch k. Skoczowa, zginął w 1941 r.

523. [BERGER T.] BALON Franciszek: Tadeusz Berger. Zwrot 1995 nr 5 s. 40—41.

Wspomnienia o Tadeuszu Bergerze (1930—1985) grafiku założnika.

524. [BERGER T.] SIKORA Władysław: Pamięć nasza. Głos Ludu 1995 nr 56 s. 3.

Wspomnienia o Tadeuszu Bergerze.

525. [BERGER W. A.] SIKORA Władysław: O Wiesławie Adamie Bergerze. Jutrzenka 1995/96 nr 1 s. 22—23.

Życiorys literata ur. w 1926 r.

526. [BILKO L.] BRACHACZEK Tadeusz, MAZUREK Marian: Ksiądz Leopold Biłko (1892—1955). Dziedzictwo 1995 cz. 1 nr 3 s. 9, cz. 2 nr 4 s. 9.

Biogram księdza katolickiego.

527. [BIRENBAUM H.] BIRENBAUM Halina: Nie wiedziała kim jest. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 4 s. 7.

Wspomnienia przygotowane do druku przez Krzysztofa Marcinuka. Autorka jako dziecko przebywała w kilku obozach koncentracyjnych.

528. [BISZORSKI E. E.] KAJZER Karol: Wrażliwy artysta i prawy człowiek. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 42 s. 5.

Biogram malarza Edwarda Erwina Biszorskiego (1909—1995).

529. [BISZORSKI E. E.] MUSIOŁ F.: Edward Biszorski. Gaz. Skoczowska 1995 nr 18 s. 5.

Biogram malarza i społecznika ze Skoczowa.

530. [BOCZEK W.] KULA Józef: Sześćdziesiąt lat w służbie Bogu. Głos Ludu 1995 nr 86 s. 3.

Życiorys ks. Wiktora Boczka ur. w 1912 r. w Puławie.

531. [BOJDA W.] SZPOK Franciszek Karol: Trudny żywot nałężańskiego nauczyciela. Echo Jaworza 1995 nr 8 (43) s. 11—12.

Życiorys nauczyciela Wiktora Bojdy (ur. w 1921 r.).

532. [BOŻEK E.] GUZIUR Janusz: Pamięci mgr inż. Edwarda Bożka (1921—1985). Zwrot 1995 nr 9 s. 63.

Biogram profesora Wyższej Szkoły Rolniczej w Olsztynie pochodzącego z Karwiny.

533. [BRANDSTAETTER R.] JURGAŁA-JURECZKA Joanna: Emaus w Zebrzydowicach. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 10 s. 4.

Pobył Romana Brandstaettera w Zebrzydowicach w czasie jego powrotu do Polski po II w.ś.

534. [BRANDYS S.] SZPOK Franciszek Karol: Majster nad majstrami i na dodatek strażak. Echo Jaworza 1995 nr 2 (37) s. 4.

Życiorys strażaka Stefana Brandysa ur. w Jaworzu w 1935 r.

535. [BRODA J.] J.: Jan Broda. Gaz. Skoczowska 1995 nr 20 s. 7.

Życiorys nauczyciela i społecznika ur. w 1911 r. w Drogomyślu.

536. [BROŻEK A.] JOSIEK Władysław: Wspomnienie o profesorze Andrzeju Brożku. Zwrot 1995 nr 1 s. 56—58.

537. [BRUELL O.] BRUELL Tomasz: Przyjaźń mojego ojca z Tomaszem Mannem. Inf. Paraf. Ew-Augsb. Ciesz. 1995 nr 3 (13) s. 10—12.

Wspomnienia o znajomości Oswalda Bruella z pisarzem Tomaszem Mannem

538. [BRZUSKA A.] H. B.: Alfons Brzuska. Zwrot 1995 nr 10 s. 54—55. Biogram publicysty, nauczyciela i muzyka (1905—1969) ur. w Grn. Suchej.

539. [BUCHWAŁDEK F.] — : 25 [dwadzieścia pięć] lat minęło od śmierci ks. sen. Franciszka Buchwałdka. Przyjaciel ludu = Przyjaciel Ludu 1995 nr 7 s. 10. Biogram ks. Pastora ur. w 1892 r. w Suchej Dln, zm. w 1960 r. w Cz. Cieszyń.

540. [BUJOK A.] WASZUT Teresa: Umiejętnościami zawodowymi, bezinteresownym działaniem, przyjaznym stosunkiem do ludzi zjednał sobie szacunek. Panorama Goleszowska 1995 nr 2 s. 7—8. Życiorys ur. w 1912 r. w Cisownicy elektryka i artysty Adama Bujoka.

541. [BURY W.] KOPOCZEK Tadeusz: Tułacz mimo woli. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 35 s. 7. Wojenne losy Wiliama Bury.

542. [BYSTRONŃ A.] KOS: Aniela Bystron. Zwrot 1995 nr 10 s. 2 (okł.). Życiorys nauczycielki i społeczniczki ur. w Lutyni Dln. w 1917 r.

543. [CEJNAR W.] F. B.: Władysław Cejnar. Zwrot 1995 nr 1 s. 3 (okł.). Biogram zaolziańskiego plastyka ur. w 1921 r. w Dąbrowie.

544. [CHMIEL J.] CHMIEL Józef: Fascynacje emerytowanego ratownika. Głos Ludu 1995 nr 83 s. 3. Wywiad Jacka Sikory z folklorystą z Zaolzia.

545. [CHMIEL R.] F.B.: Roman Chmiel. Zwrot 1995 nr 6 s. 3 (okł.). Życiorys ur. w 1962 r. w Karwinie grafika.

546. [CHOBOTOWA K.] CIENCIAŁA Teodor: Kazimiera Chobotowa (1897—1976) — nauczycielka, współorganizatorka Gimnazjum w Wiśle. Inf. Miejski Wisły 1995 nr 10 s. 4.

547. [CHODURA-CONRAD W.] CHODURA-CONRAD Wiktor:

Z RPA na Zaolzie... Podróż sentymentalna. Zwrot 1995 nr 10 s. 46—48. Wywiad Elżbiety Stróżyck z pochodzącym z Wędryni, a od czasów II w. ś. zamieszkałym w Republice Południowej Afryki Polakiem.

548. [CHOLEWA J.] KOPOCZEK Tadeusz: Jan Cholewa. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 47 s. 7. Biogram lotnika PSP na Zachodzie, działacza harcerskiego Jana Cholewy z Ustronia (1920—1966).

549. [CICHY J.] — : Jan Cichy. Echo Jaworza 1995 nr 10 (45) s. 3. Biogram nauczyciela ur. w 1812 r. w Bobrku k. Cieszyń, zm. w 1889 r. w Jaworzu.

550. [CIENCIAŁA L.] (ES): Wieczór wspomnień ku czci Ludwika Cienciały „Macieja”. Zwrot 1995 nr 1 s. 55—56. Biogram artysty ludowego.

551. [CIENCIAŁOWA J.] STRÓŻCZYK Elżbieta: Jo zawsze była Polka. Zwrot 1995 nr 7 s. 11—13. Życiorys Joanny Cienciałowej z Lesznej Dln.

552. [CIEŚLAR M.] CIENCIAŁA Teodor: Michał Cieślar (1889—1940) — nauczyciel, kierownik szkoły powszechnej w Wiśle-Centrum. Inf. Miejski Wisły 1995 nr 9 s. 4.

553. [CIEŚLAR P.] JAWORSKI Kazimierz: Paweł Cieślar i jego platforma. Głos Ludu 1995 nr 134 s. 4. Działalność polityczna polskiego działacza komunistycznego z Zaolzia na pocz. lat pięćdziesiątych.

554. [CINCIALA A.] STANIECZEK Paweł (oprac.): Andrzej Cinciała z Kozakowic rodem. Panorama Goleszowska 1995 nr 5 s. 1,3. Fragmenty pamiętnika działacza narodowego (1825—1898).

555. [CIOSK J.] MAREK Jan: Jerzy Ciosk. Gaz. Skoczowska 1995 nr 22 s. 7. Biogram wójta Międzywicia, ur. w 1895 r. w Jaworzu, zm. w 1973 r.

[CONRAD W.-CHODURA zob. CHO-DURA-CONRAD W.]

556. [CZADER K.] SZPOK Franciszek Karol: Natura i rzeźba jego pasją. Echo Jaworza 1995 nr 8 (43) s. 8. Życiorys Krzysztofa Czadera, plastyka z Jaworza (ur. w 1954 r.).

557. [CZAPUTOWA M.] MAREK Jan: Małgorzata Czaputowa. Gaz. Skoczowska 1995 nr 15 s. 7. Życiorys nauczycielki, mieszkanki Skoczowa.

558. [DOSTAL A.] SIKORA Władysław: O poecie Adolfie Dostalu. Jutrzenka 1995/96 nr 2 s. 22—23. Biogram poety (1941—1963).

559. [DROZD J.] CIENCIAŁA Teodor: Jerzy Drozd (1907—1981). Inf. Miejski Wisły 1995 nr 6 s. 4. Biogram nauczyciela i muzyka.

560. [DVOŘÁČKOVÁ V.] PRZECZEK Wilhelm: Vlasta Dvořáčková. Ogniwo 1995/96 nr 2 s. 27. Życiorys tłumacza literatury polskiej, ur. w 1924 r.

561. [DZIENDZIEL M.] WÓJTOWICZ Marian: O Marii Dziendziel ku pamięci... Nowa Formacja 1995 nr 5 s. 3. Nekrolog społeczniczki, poetki ludowej, ur. w Drogomyślu, mieszkającej w Strumieniu.

562. [FIEDOR E.] RASZKA Kazimierz: Fatalne smarowanie. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 5 s. 16. Życiorys sportowca Erwina Fiedora z Koniakowa.

563. [FIERLA A.] WAŁACH J.: Śp. ks. Adolf Fierla. Przyjaciel Ludu 1995 nr 11 s. 8. Biogram ks. pastora ur. w Orłowej (1905—1995).

564. [FIERLA W.] RODZIEWICZOWA Aniela: Biskup z Orłowej. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 49 s. 5. Biogram ks. biskupa ew.-augsb. Władysława Fierli (zm. w 1995 r.).

565. [FIGURNY D.] (y): Twórca subtelny i cichy. Głos Ludu 1995 nr 89 s. 5. Życiorys malarza Dominika Figurnego ur. w Suchej Grn.

566. [FIJAS P.] KLIŚ Józef: Niczym orły. Dz. Besk. 1995 nr 79 s. 19. Sylwetka Piotra Fijasa skoczka narciarskiego.

567. [FRANEK J.] (E.Ś): Józef Franek. Zwrot 1995 nr 3 s. 2 (okł.). Życiorys zaolziańskiego nauczyciela, działacza społ., w czasie II w. ś. lotnika PSP, ur. w 1920 r.

568. [FRANEK J.] FRANEK Józef: Uroczystości Majowe w sowieckim obozie jenieckim. Wiarus 1995 nr 3 (11) s. 2. Wspomnienia.

569. [FRONC R.] (DH): Rudolf Fronc. Zwrot 1995 nr 2 s. 2 (okł.). Życiorys działacza społecznego ur. w 1919 r. w Dąbrowie.

570. [GABRYŚ J.] GABRYŚ Janusz: Sylwetka przewodniczącego Rady Gminy mgr inż. Janusza Gabryśa. Panorama Goleszowska 1995 nr 10 s. 2—3. Wywiad Józefa Gawłowskiego

571. [GAJDACZ E.] (xjg): W służbie dziecka, diakonii i ewangelizacji. Inf. Paraf. Ew.-Augsb. Ciesz. 1995 nr 5 (15) s. 8—9. Życiorys ks. pastora Emila Gajdacza, ur. w 1940 r. w Goleszowie.

572. [GAŁUSZKA A.] —: Alojzy Gałuszka — ofiara bolszewickiego terroru. Wieści znad Brennicy 1995 nr 7 (13) s. 3. Biogram nauczyciela ur. w 1892 r. w Stonawie, zamordowanego w ZSRR w 1940 r.

573. [GAUDYN J.] (F.B.): Janusz Gaudyn. Zwrot 1995 nr 2 s. 62—63. Wspomnienia o poecie (1935—1984).

574. [GAUDYN J.] SAJDOK Gustaw: Nic, co ludzkie, nie było mu obce. Głos Ludu 1995 nr 27 s. 3. Wspomnienie w sześćdziesiąt rocznicę urodzin zaolziańskiego lekarza i literata, ur. w 1935 r.

575. [GAUDYN J.] Saw: O poecie i aforysty Janusza Gaudynie. Jutrzenka 1994/95 nr 10 s. 22—23. Biogram.

576. [GAZUR J.] GAZUR Jan: Wspomnienie o śp. ks. Jakubie Gazurze. Nasza Trójwieś 1995 nr 2 s. 5.

Wspomnienie o pochodzącym z Koniakowa misjonarzu (1950—1990).

577. [GAZUREK I.] Cz-or.: Ignacy Gazurek. Gaz. Skoczowska 1995 nr 9 s. 7.

Biogram nauczyciela (1907—1944), ur. w Istebnej, żołnierza PSZ na Zachodzie poległego pod Arnhem.

578. [GAZUREK J.] LEGIERSKA Elżbieta: Jakub Gazurek indywidualność w twórczości ludowej. Nasza Trójwieś 1995 nr 2 s. 9.

Biogram malarza ur. w 1935 r. w Istebnej.

579. [GAZUREK J.] MATUSZEK Otokar: Wspomnienie o ks. Jakubie Gazurku. Zwrot 1995 nr 8 s. 41—42.

Biogram ks. ur. 1882 w Istebnej, zm. w 1959 w Suchej Górnej.

580. [GEMBAŁA L.] BITNER-BURKOT Bogumiła: Zmarł zasłużony organista i kapelmistrz. Więści znad Brennicy 1995 nr 1 (7) s. 1—2.

Nekrolog Ludwika Gembali (1919—1995).

581. [GNIDA F. J.] J.: Franciszek Józef Gnida (1908—1941). Přítel lidů = Przyjaciel Ludu 1995 nr 11 s. 10.

Biogram katechety ur. w Łazach, zginął w obozie koncentracyjnym Mauthausen-Gusen.

582. [GÓRA T.] KLIŚ Józef: Medal Lilienthala. Dz. Besk. 1995 nr 99 s. 11. Życiorys pilota i szybownika Tadeusza Góry.

583. [GRABOWSKI J.] NIEMIEC Zdzisław: Zmienny jak rzeczywistość. Kron. Besk. 1995 nr 13 s. 26.

Życiorys malarza i rzeźbiarza Jana Grabowskiego mieszkańca Bielska-Białej.

584. [GRABOWSKI J.] WOLNA Agata: Mistrz Jan, syn cieśli. Dz. Besk. 1995 nr 85 s. 10.

Życiorys malarza Jana Grabowskiego.

585. [GRODZIECKI M.] (J.K.): Święty z Ziemi Beskidzkiej. Jasienica 1995 nr 10 s. 6.

Biogram Melchiora Grodzieckiego (1584—1619).

586. [GRODZIECKI M.] KSIĘŻYC Grzegorz: Święty z Cieszyńskiej Ziemi. Dziedzictwo 1995 nr 5/8 s. 4.

587. [GRODZIECKI M.] SZYMIK Jan: Błogosławiony Melchior Grodziecki. Effatha 1995 cz. 1 nr 5 (29) s. 3, cz. 2 nr 7 (31) s. 3.

588. [GRODZIECKI M.] T.: Błogosławiony Melchior Grodziecki (1584—1619). Gaz. Skoczowska 1995 nr 11 s. 9.

589. [GRODZIECKI M.] TOMALA Karol: Cieszyński święty. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 26 s. 6.

590. [GRODZIECKI M.] W. P.: Nieco zapomniani. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 36 s. 7.

Kult św. Melchiora Grodzieckiego na Śl. Cieszyńskim.

591. [GUBAŁA M.]—: Informacje kadrowe. Wiad. Ul. Bielskiej 1995 nr 4 (23) s. 8.

Życiorys nowego ordynatora oddziału chirurgii ogólnej Szpitala Śląskiego Marka Gubały.

592. [GUZIUR E.] GUZIUR Janusz (oprac.): Ze wspomnień pierwszego naczelnego. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 45 s. 5.

Wspomnienia Emanuela Guziura, pierwszego redaktora Głosu Ziemi Cieszyńskiej.

593. [GUZIUR E.] OSZELDA Władysław: Żyje wśród nas... Głos Ludu 1995 nr 127 s. 5.

Wspomnienia ze spotkań z Emanuelem Guziurem.

594. [HALSKI F.] HALSKI Franciszek: Tego się nie da zapomnieć. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 4 s. 7.

Wspomnienia z pobytu w obozie koncentracyjnym Sachsenhausen.

595. [HALSKI F.] HALSKI Franciszek: Wspomnienia starego drukarza. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 3 s. 7.

Wspomnienia z okresu powojennego.

596. [HAŁACZOWA A.] ŁĄCZYŃSKA Teresa: W związku ... Inf. Miejski Wisły 1995 nr 12 s. 7.

Biogram nauczycielki Aleksandry Hałaczowej (1900—1982).

597. [HANAK B.] HANAK Benedykt: Przed 50 [pięćdziesięciu] laty pierwszy w Bolonii. Wiarus 1995 nr 1 (19) s. 2.

Wspomnienia żołnierza II Korpusu Polskiego z walk w kwietniu 1945 r.

598. [HANNAN K.] HANNAN Kevin: Jestem Ślązakiem z Teksasu. Zwrot 1995 nr 3 s. 36—37.

Wywiad przeprowadzony przez Krzysztofa Nowaka z uczonym amerykańskim (o śląskich korzeniach) autorem pracy poświęconej śląskiemu pograniczu językowemu.

599. [HESS-ZIELECKI R.] J. M.: Żarliwy działacz. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 9 s. 12.

Nekrolog Rudolfa Hess-Zieleckiego oficera W.P., działacza kombatanckiego.

600. [HŁAWICZKA A.] (cz): Kapłan i muzyk. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 6 s. 12. Nekrolog ks. pastora Adama Hławiczki (1908—1995).

601. [HŁAWICZKA K.] (mec): Człowiek wiary i muzyki. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 4 s. 4.

Stulecie urodzin Karola Hławiczki muzykologa, kompozytora, ur. w Ustroni.

602. [HOFF B.] CIENCIAŁA Teodor: Bogdan Hoff (1865—1932) malarz, technik budowlany i pedagog. Inf. Miejski Wisły 1995 nr 3 s. 5.

603. [HOFF B.] G.Ż.: Bogumił Hoff Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 39 s. 4.

Biogram etnografa B. Hoffa (1829—1894).

604. [HOFF B.] PILCH Maria: Wielkanoc pana Bogumiła. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 14 s. 4—5.

Epizod z życia Bogumiła Hoffa „odkrywcę” Wisły.

605. [JACHNICKI A.] F.B.: Alojzy Janicki. Zwrot 1995 nr 9 s. 2 (okł.). Życiorys działacza społecznego, ur. w 1909 r. w Jabłonkowie.

606. [JANIK J.] JANIK Karolina: Wspomnienie Syberii. Nowa Formacja 1995 nr 8 s. 4.

Losy zesłanego na Syberię w 1945 r. mieszkańca strumienia Jana Janika.

607. [JANIK R.M.] SZPOK Franciszek Karol: Dyrygencka pasja. Echo Jaworza 1995 nr 3 (38) s. 8—9.

Biogram Ruty Marii Janik, dyrygentki ur. w 1936 r.; podano historię Ewangelickiego Chóru Kościelnego w Jaworzu.

608. [JAROCKI J.] SZKARADNIK Lidia: Wytrawny inżynier. Gaz. Ustrońska 1995 nr 24 s. 7.

Wieczór wspomnień o inż. Janie Jarockim (1899—1980) dyrektorze Kuźni Ustroń, założycielu Muzeum Hutnictwa i Kuźnictwa.

609. [JASICZEK H.] Saw: O pocie Henryku Jasieczku. Jutrzenka 1994/95 nr 6 s. 22—23.

Biogram poety (1919—1976).

610. [JAWORSKI K.] SIKORA Władysław: O prozaiku Kazimierzu Jaworskim. Jutrzenka 1995/96 nr 3 s. 22—23.

Życiorys K. Jaworskiego (ur. w 1940 r.).

611. [JĘDRZEJCZYK E.] JĘDRZEJCZYK Emil: Na moich oczach rozbiegano ścianę śmierci. Głos Ludu 1995 nr 11 s. 1, 3.

Wspomnienia nauczyciela Gimnazjum w Orłowej z pobytu w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu.

612. [JURANEK R.] GUZIUR Janusz: Z Karpętnej do Olsztyna... Zwrot 1995 nr 8 s. 30—33.

Życiorys Rudolfa Juranka, ur. w 1916 r. w Karpętnej, profesora Wyższej Szkoły Rolniczej w Olsztynie.

613. [KAIM E.] SANTARIUS Kazimierz: Już w kołysce zawarł przyjaźń ze

swoimi Mojrami. Głos Ludu 1995 nr 148 s. 3.

Życiorys Edwarda Kaima, nauczyciela, muzyka i malarza.

614. [KALINA K.] KALINA Kornel: Nie było wesoło. Wiarus 1995 nr 2 s. 3. Wspomnienia z okresu okupacji na Zaolziu.

615. [KAŁUŻA P.] CZUPRYNA Paweł: Skorpion z Dębowca. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 48 s. 4.

Wspomnienia Piotra Kałuży ze służby w siłach pokojowych ONZ na Wzgórzach Golan.

616. [KANTOR P.] SZPOK Franciszek Karol, **SZPOK Zofia:** Inicjator rozwoju Jaworza. Echo Jaworza 1995 nr 11 (46) s. 3.

Biogram nauczyciela Pawła Kantora (1889—1953).

617. [KARGER W.] G.Ż.: Wiktor Karger. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 40 s. 4. Biogram kustosa cieszyńskiego Muzeum (1880—1976).

618. [KASZPER J.] SZPOK Franciszek Karol, **SZPOK Zofia:** Jerzy Kaszper-pedagog i działacz. Echo Jaworza 1995 nr 10 (45) s. 3.

Biogram nauczyciela ur. w Grodziszczu w 1875 r., zm. w 1940 r. w Dachau.

619. [KAZIK J.]—: Józef Kazik obchodzi 80 [osiemdziesiąte] urodziny. Zwrot 1995 nr 1 s. 54.

Życiorys wybitnego działacza społecznego z Zaolzia. Ur. w 1915 r. w Stonawie.

620. [KAZIK J.] (kaja): Jubileusz ofiar-nego działacza. Głos Ludu 1995 nr 5 s. 4. Życiorys Józefa Kazika w osiemdziesiątą rocznicę urodzin.

621. [KAZIK J.] KAZIK Józef: Z teki łagrowych wspomnień. Zwrot 1995 nr 5 s. 17—19.

Wspomnienia więźnia obozu koncentracyjnego w Mauthausen-Gusen.

622. [KĘDZIOR E.] MAREK Jan: Edward Kędzior. Gaz. Skoczowska 1995 nr 24 s. 7.

Życiorys działacza sportowego ur. w Drogo-myślu.

623. [KISZA J.] KOBIELA Zdzisław: Odszedł na wieczną wartę. Życie Czechowic-Dziedzic 1995 nr 12 s. 6.

Nekrolog działacza harcerskiego Jerzego Kiszy.

624. [KLADOSCH Z.] KISZA Bogdan: Odszedł profesor Zdenek Kladosch. Macierz 1995 nr 3 s. 16.

Biogram Nauczyciela Gimnazjum Polskiego w Cz. Cieszyń (1931—1995), ur. w Łazach.

625. [KLEJCZYK A.]—: Antoni Klejczyk — ofiara bolszewickiego terroru. Wieści znad Brennicy 1995 nr 2(8) s. 3.

Biogram policjanta z Brennej zamordowanego w Ostaszkowie (ur. w Markłowicach Grn. w 1889 r.)

626. [KLIMEK J.] KLIMEK Jan: Moje edukacje. Gaz. Skoczowska 1995 cz. 1 nr 3 s. 8, cz. 2 nr 4 s. 8.

Wspomnienia.

627. [KLIŚ J.] BOŻEK Piotr: Gdyby nie upadek to... Echo Jaworza 1995 nr 12 (47) s. 11—12.

Życiorys Jana Klisia, sportowca z Jaworza.

628. [KNEIS J.] F.B.: Józef Kneis. Zwrot 1995 nr 9 s. 3 (okł.).

Życiorys malarza ur. w 1952 r. w Sucheju Grn.

629. [KNYPS J.] LOREK Paweł: Józef Knyp. Gaz. Skoczowska 1995 nr 21 s. 7.

Życiorys żołnierza podziemia, społecznika, pszczelarza.

630. [KOBIELA A.] SZPOK Franciszek Karol (oprac.): Jaworzanin wice-wojewodą. Echo Jaworza 1995 nr 12 (47) s. 10—11.

Biogram Antoniego Kobieli nauczyciela i działacza społeczno-politycznego.

631. [KOBIELA J.]—: Pedagog, wychowawca i działacz. Echo Jaworza 1995 nr 5 (40) s. 9.

Biogram nauczyciela Józefa Kobieli.

632. [KOBIELA L.]—: Ludwik Kobie-la. Gaz. Zarzecka 1995 nr 1 s. [4].

Biogram pisarza (1897—1945) ur. w Zarzeczcu.

633. [KOBIELA R.] (h): Malarstwo i śpiew to moje życie. Głos Ludu 1995 nr 89 s. 5.

Życiorys Rudolfa Kobieli malarza i śpiewaka zaolziańskiego.

634. [KOCH J.] KOCH Józef: Wśród bagnisk i torfowisk. Głos Ludu 1995 nr 24 s. 3.

Wspomnienia z pobytu w obozie koncentracyjnym Neu-Sustrum.

635. [KOHÓT J.] FRANEK Józef: Śp. Jan Kohót. Wiarus 1995 nr 2 (10) s. 4.

Nekrolog b. Żołnierza AK (siatka wywiadu Lido).

636. [KOHÓT J.] GUZIUR Oswald: Odszedł Jan Kohót „Kruk”. Zwrot 1995 nr 6 s. 62—63.

Biogram żołnierza AK (1911—1995) ur. w Łyżbicach.

637. [KOJZAR L.] WOŹNIAK Erwin: Ks. Ludwik Kojzar. Życie Czechowic-Dziedzic 1995 nr 11 s. 6—7.

Biogram księdza katol. (1888—1973), ur. w Strumieniu, działacza społecznego, pracującego w Czechowicach-Dziedzicach w l. 1922—1934, proboszcza w Ustroniu w l. 1934—1965.

638. [KOŁATEK A.] KUFA Józef: Kościelnym w Łąkach. Głos Ludu 1995 nr 130 s. 5.

Życiorys Alojzego Kołatka ur. w 1915 r. w Łąkach nad Olzą.

639. [KOMOREK R.] GRZOMBA Witold: Ks. Rudolf Komorek. Effatha 1995 cz. 1 nr 7 (31) s. 1, cz. 3 nr 10 (34) s. 2.

Biogram ks. misjonarza w Brazylii, ur. w 1890 r. w Bielsku, zm. w 1949.

640. [KONDZIOŁKA S.] KONDZIOŁKA Stanisław: Baran, świeczka i ogarek. Głos Ludu 1995 nr 68 s. 1,3. Wywiad Mariana Siedlaczka z b. red. naczelnym Głosu Ludu.

641. [KORBUT R.] KRZANOWSKI Maciej: Zmiana warty. Wiad. Ul. Bielsk. 1995 nr 4 (23) s. 5.

Życiorys dra Romana Korbuta.

642. [KORECKA D.]—: A któż to taki. Jasienica 1995 nr 12 s. 5, 14.

Życiorys poetki Danuty Korneckiej zamieszkałej w Jasienicy.

643. [KORNBLUM J.] KORNBLUM Józef: Być Żydem. Głos Ziemi Ciesz. 1995 cz. 1 nr 26 s. 12, cz. 2 nr 27 s. 12. Wywiad przeprowadzony przez Kazimierza Kaszpera z pisarzem żydowskim, ur. w 1917 r. w Pruchnej.

644. [KORNBLUM J.] (kp): Szalom Józefie Kornblum. Nowa Formacja 1995 nr 26 s. 7.

Wspomnienia osób znających pisarza w l. przedwojennych.

645. [KOROL J.] LISIEWICZ Paweł: Jak zginął Józef Korol. Dz. Besk. 1995 nr 166 s. 7.

Okoliczności śmierci w Wiśle działacza ZWZ.

646. [KOROL J.] ŻLIK Gustaw: Pierwszy komendant. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 39 s. 4.

Okoliczności śmierci komendanta Okręgu Śląskiego ZWZ w 1940 r. w Wiśle.

647. [KORZENNY J.] KORZENNY Jan: Być historykiem z zamiłowania. Głos Ludu 1995 nr 45 s. 3.

Wywiad Henryki Bittmar z Janem Korzennym w siedemdziesiątą rocznicę urodzin.

648. [KOSSAK Z.] JURGAŁA-JURECZKA Joanna: Bliżej Zofii Kossak. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 32 s. 4.

Pamiętki i wspomnienia o Zofii Kossak z okresu jej pobytu w Górkach Wlk.

649. [KOSSAK Z.] (k): Pani z domku ogrodnika. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 32 s. 1, 12.

Art. poświęcony Zofii Kossak.

650. [KOSSAK Z.]—: Wieczór u Kossaków. Wieści znad Brennicy 1995 nr 7 (13) s. 2, 4.

Związki Zofii Kossak z Grodzcem (m.in. o dawnych księgozbiorach w tej miejscowości).

[KOSSAK Z.] zob. poz. 847.

651. [KOTSCHY T.] PARCHAŃSKI

Rafał: Pierwsi na Demawendzie. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 31 s. 7.
 Epizody z życia Teodora Kotscheho (1813—1860) botanika, przyrodnika i podróżnika z Ustronia.
652. [KOWALCZYK B.] F. B.: Barbara Kowalczyk. Zwrot 1995 nr 8 s. 3 (okł.).
 Życiorys plastyka ur. w 1970 r. w Hawierzowie.
653. [KRETSCHMANN F.] BRANNY Jerzy: Fryderyk Kretschmann! Nie zominajmy o naszych zasłużonych. Macierz 1995 nr 2 s. 6.
 Biogram nauczyciela, działacza Macierzy Szkolnej w Czechosłowacji (1859—1934).
654. [KROP P.] sp: Zgasły kurator w Trzyńcu. Přítel lidů = Przyjacieli Ludu 1995 nr 6 s. 17.
 Nekrolog Pawła Kropa pastora w Trzyńcu.
655. [KRÓL J.] RAMSZA Rudolf: Dzieje jednego nagrobka. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 38 s. 6.
 Biogram i losy upamiętnienia nauczyciela Gimnazjum Polskiego w Cieszynie Józefa Króla (1882—1946).
656. [KRYGIEL D.] F. B.: Daria Krygiel. Zwrot 1995 nr 11 s. 3 (okł.).
 Życiorys plastyka ur. w Błędowicach w r. 1965.
657. [KRZĄSZCZ W.] KRZĄSZCZ Walenty: Dlaczego zostałem „tylko” nauczycielem. Gaz. Skoczowska 1995 nr 21 s. 8.
 Wspomnienia gwarą
658. [KRZĄSZCZ W.] KRZĄSZCZ Walenty: Pod Witaliuszem. Gaz. Skoczowska 1995 nr 21 s. 8.
 Wspomnienia.
659. [KRZEMPEK J.] SZPOK Franciszek Karol: Amator profesjonalistą. Echo Jaworza 1995 nr 6/7 (41/42) s. 8—9.
 Działalność plastyka Józefa Krzempka.
660. [KRZYSZEK K.] (T.G.): Kon-

stanty Krzystek ma 80 [osiemdziesiąt] lat. Głos Ludu 1995 nr 2 s. 4.
 Życiorys działacza społecznego, ur. w 1915 r. w Lutyni Dln.
661. [KUBIEŃ W.] F. B.: Władysław Kubiś. Zwrot 1995 nr 7 s. 3 (okł.).
 Życiorys malarza z Trzyńca ur. w 1964 r.
662. [KUBISZ A.] (k): Strażnik Ojcowskiego Domu. Głos Ludu 1995 nr 133 s. 3.
 Wspomnienia Andrzeja Kubisza syna Jana Kubisza.
663. [KUBISZ A.] KUBISZ Andrzej: Spadkobierca tradycji Ojcowskiego Domu. Macierz 1995 nr 3 s. 4.
 Wywiad w osiemdziesiąt rocznicę urodzin.
664. [KUBISZ J.] SIKORA Władysław: Jan Kubisz. Ogniwo 1995/96 nr 1 s. 10—11.
 Biogram nauczyciela, poety i działacza narodowego (1848—1929).
665. [KUBISZ P.]—: Paweł Kubisz. Ogniwo 1995/96 nr 2 s. 10.
 Biogram pisarza, publicysty (1907—1968).
666. [KUJAWSKI J.] KUJAWSKI Jan: Mojej wsi. Nowa Formacja 1995 cz.1 nr 22 s. 9, cz. 2 nr 23 s. 10, cz. 3 nr 24 s. 10, cz. 4 nr 25 s. 29.
 Wspomnienia z dzieciństwa mieszkańca Drogomyśla.
667. [KUJAWSKI J.] KUJAWSKI Jan: Żniwowani. Nowa Formacja 1995 nr 19 s. 8.
 Wspomnienia gwarą.
668. [KUPCOWA A.] HAVLIK Dorota: Poezja zrodzona w drewnianej izbie. Zwrot 1995 nr 5 s. 59—61.
 Życiorys poetki Anieli Kupcovej
669. [KUPIEC J.] W.N.: Jan Kupiec. Zwrot 1995 nr 4 s. 2 (okł.).
 Życiorys nauczyciela ur. w 1920 r. w Byszczycy.
670. [KUSY Z.] KUSY Zofia: Szczęście odnalezione w tropiku. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 31 s. 6.
 Wywiad przeprowadzony przez Krzysztofa

Marciniuka z Cieszyńianką pracującą na misjach w Brazylii.
671. [KUŚ F.] PRZEMYK Hermina: Franciszek Kuś. Nowa Formacja 1995 nr 23 s. 9.
 Biogram ur. w Zarzeczcu muzyka, abs. Politechniki Śl. w Gliwicach (1919—1995).
672. [LATOCHA A.] RYCKO Jan: Ks. Alfons Latocha — wspomnienie. Po Górach, Dolinach 1995 nr 26 s. 3.
 Biogram ks. katol. ur. w Ustroniu w 1906 r. zm. w 1942 w Dachau.
673. [LAZAR P.] ADAMIEC Zdzisław: Człowiek renesansu. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 31 s. 4.
 Biogram Pawła Lazara sportowca i artysty.
674. [LIGOCKI M.] LIGOCKI B.: Wspomnienie o śp. Michale Ligockim. Nasza Trójwiś 1995 nr 4 s. 3—4.
 Biogram działacza społecznego z Koniakowa (1919—1995).
675. [LOREK P.] WAWELSKI Andrzej: Paweł Lorek. Gaz. Skoczowska 1995 nr 23 s. 7.
 Życiorys pochodzącego z Simoradza społecznika, pszczelarza.
676. [LYSEK J.] MAJERANOWSKI Piotr: Listopad. Nasza Trójwiś 1995 nr 6 s. 1, 3.
 Biogram nauczyciela i legionisty Jana Łyska (1887—1915).
677. [LYSEK J.] (TK): Jan Łysek. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 44 s. 7.
 Biogram Jana Łyska.
678. [MACURA J.] F.B.: Józef Macura. Zwrot 1995 nr 11 s. 2 (okł.).
 Życiorys nauczyciela i działacza społecznego ur. w Kocobędzu w 1919 r.
679. [MAJDAK K.] GAJDZICA Stanisław: Karol Majdak. Życie Czechowic-Dziedzic 1995 nr 9 s. 5.
 Biogram pracownika Fabryki Kabli w Dziedzicach, żołnierza podziemia (1904—1944).
680. [MARCINEK E.] F.B.: Emil Marcinek. Zwrot 1995 nr 5 s. 2 (okł.).
 Życiorys ur. w 1911 r. w Cieszynie działacza zaolziańskiego.

681. [MARTYNEK W.] MARTYNEK Władysław: Jerozolimski talizman „Made in Trzyniec”. Głos Ludu 1995 nr 53 s. 3.
 Wspomnienia z czasów służby w PSZ na Zachodzie.
682. [MARTYNEK W.] MARTYNEK Władysław: Początek trwającej 2810 [dwa tysiące osiemset dziesięć] dni wojennej tułaczki. Wiarus 1995 nr 4 s. 3—4.
 Wspomnienia z kampanii wrześniowej.
683. [MARTYNEK W.] MARTYNEK Władysław: Polska droga w syberyjskiej tajdze. Głos Ludu 1995 nr 89 s. 3.
 Wspomnienia z pobytu na zesłaniu w ZSRR.
684. [MATUSIAK K.] G.Ż.: Klemens Matusiak. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 43 s. 7.
 Biogram Klemensa Matusiaka (1881—1969).
685. [MATUSIAK K.] SZPOK Franciszek Karol: Od Zaolzia po Chicago. Kron. Besk. 1995 nr 42 s. 28.
 Biogram Klemensa Matusiaka.
686. [MATUSZEK B.] MATULA Jan: Odszedł szlachetny człowiek. Głos Ludu 1995 nr 148 s. 2.
 Wspomnienie pośm. o Bogusławie Matuszku.
687. [MATUSZEK O.] MATUSZEK Otokar: Życie z muzyką, teatrem i historią. Głos Ludu 1995 nr 33 s. 1,3.
 Wywiad przeprowadzony przez Jacka Sikorę ze społecznikiem z Zaolzia ur. w 1925 r. w Łazach.
688. [MATYSIAK J.] MARCINIUK Krzysztof: Ze szczęściem przez życie. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 10 s. 6.
 Życiorys Józefa Matysiaka społecznika, działacza kombatanckiego w osiemdziesiąt rocznicę urodzin.
689. [MAZUR I.]—: Ilona Mazur. Nowa Formacja 1995 nr 7 s. 12.
 Życiorys plastyka pochodzącej z Chybia, członkami grupy artystycznej „Włókniarz” w Bielsku-Białej.

690. [MAZUR J.] (kp): Z duszą roman-tyczki. Nowa Formacja 1995 nr 22 s. 10. Wystawa twórczości Ilony Mazur.
691. [MELCER J.] BRUELL Tomasz: Ks. Jan Melcer. Inf. Paraf. Ew.-Augsb. Ciesz. 1995 nr 5 (15) s. 6—7. Jubileusz pastora ur. w 1935 r. w Wiśle.
692. [MENDREK T.] MENDREK To-masz: Olimpijczyk z Cieszyna. Głos Ludu 1995 nr 36 s. 3. Wywiad Marii Grzegorz z pochodzącym z Cz. Cieszyna badmintonistą, reprezentan-tem RC na olimpiadzie w Barcelonie w 1992 r. (ur. w 1968 r.).
693. [MICHALSKA E.] JURGAŁA-JURECZKA Joanna: Wywiad, które-go nie było Nowa Formacja 1995 nr 1 s. 4. Omówienie twórczości poetki Emilii Michal-skiej z Pruchnej.
694. [MICHEJDA T.] PILCH Józef: O Tadeuszu Michejdzie. Zwrot 1995 nr 5 s. 51—53. Biogram architekta, społecznika (1895—1955).
695. [MIDER B.] MIDER Bolesław: Dyrygował milicjantami. Gaz. Ustroń-ska 1995 nr 13 s. 1—2. Wywiad Łukasza Matuszka z b. kapelmis-trzem orkiestry Kuźni Ustron.
696. [MILATA A.] G.Ż.: Alojzy Mila-ta. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 48 s. 5. Biogram nauczyciela (1885—1936).
697. [MILERSKA E.] Saw: O poetce ludowej Ewie Milerskiej. Jutrzenka 1994/95 nr 9 s. 22—23. Biogram poetki (1915—1985).
698. [MILERSKA M.] F.B.: Monika Milerska. Zwrot 1995 nr 3 s. 3 (okł.). Życiorys plastyka ur. w Stonawie w 1956 r.
699. [MILERSKI W.] E.S.: Władysław Milerski. Zwrot 1995 nr 6 s. 2 (okł.). Życiorys ur. w 1919 r. w Lesznej Dln. nauczyciela, działacza społecznego.
700. [MIROCHA E.] PARMA Wła-
- dysław: Elżbieta Mirocha. Nowa For-macja 1995 nr 10 s. 4. Życiorys pielęgniarki z Zarzecz- (1915—1962).
701. [MLYNEK W.] F.B.: Urodziny Władysława Młynka. Zwrot 1995 nr 6 s. 59—60. Życiorys nauczyciela i społecznika ur. w 1930 r. w Gródku.
702. [MLYNEK W.] MLYNEK Wła-dysław: Igraszki z duszą. Gaz. Sko-czowska 1995 nr 2 s. 8. Wspomnienia z dzieciństwa ilustrujące cze-chizację Zaolzia w l. międzywojennych.
703. [MLYNEK W.] SIKORA Wła-dysław: O pisarzu i nauczycielu Wła-dysławie Młynku. Jutrzenka 1995/96 nr 4 s. 22—23. Życiorys działacza zaolziańskiego ur. w 1930 r.
704. [MOCKO J.E.] HS: Ks. prałat Jan Ewangelista Mocko (1866—1935). Effatha 1995 nr 11 (35) s. 5—6. Biogram księdza katol., burmistrza Sko-czowa.
705. [MOJEŚCIK W.]—: *Historia jed-nego życia*. Wieści znad Brennicy 1995 nr 4 (10) s. 3. Życiorys rzeźbiarza Wiktora Mojeścika ur. w 1913 r. w Górkach Wlk.
706. [MORCINEK G.] MORCINEK Gustaw: Na Godni Święta. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 51/52 s. 16. Wspomnienia z wigilii przeżytej w obozie koncentracyjnym.
707. [MORDYŃSKI K.] TWARDZIK Józef (oprac.): Na rosyjskiej ziemi. Po Górach, Dolinach 1995 nr 26 s. 1,3. Wspomnienia dra Kazimierza Mordyńskie-go więźnia Kozielska, oficera 2 KP, obecnie mieszkańca Ustronia.
708. [MORYS T.] KULA Józef: Le-karz, społecznik, człowiek. Głos Ludu 1995 nr 69 s. 4. Biogram lekarza Tadeusza Morysa (1925—1975) ur. w Łakach nad Olzą.

709. [MRÓZ H.]—: *Wspomnienie o śp. Henryku Mrozie*. Nowe Słowo 1995 nr 2 (9) s. 7. Biogram nauczyciela (1934—1995) ur. w Go-leszowie.
710. [MRÓZEK K.] F.B.: Kazimierz Mrózek. Zwrot 1995 nr 12 s. 3 (okł.). Życiorys grafika ur. w Cz. Cieszynie w 1952 r.
711. [MYRDACZ-OŻANA M.] cis (o-prac.): Skromność i bohaterstwo cho-dzą w parze! Panorama Goleszowska 1995 nr 5 s. 1—2. Wspomnienia Milady Myrdacz-Ożanowej, żołnierza wywiadu AK.
712. [NAWROT A.] CZUPRYNA Pa-weł: Żegnaj Adamie. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 17 s. 2. Nekrolog dra med. Adama Nawrota.
713. [NIEDOBA A.] CIENCIAŁA Te-odor: Adam Niedoba (1906—1972) nauczyciel, działacz społeczny i folklo-rysta. Inf. Miejski Wisły 1995 nr 7 s. 4.
714. [NIŻEGODCEW M.] SZPOK Franciszek Karol: Zdrowie dzieci jej posłannictwem. Echo Jaworza 1995 nr 4 (39) s. 11—12. Biogram lekarki pracującej w Jaworzu Marii Niżegodcew (ur. 1907).
715. [NOWACZEK J.]—: *Józef No-waczek — ofiara bolszewickiego ter-roru*. Wieści znad Brennicy 1995 nr 3 (9) s. 5. Biogram policjanta z Brennej zamordowane-go w ZSRR (ur. w 1888 r. w Puławie).
716. [NOWAK J.] KAZIK Józef: Wy-gnaniec z Widnawy. Głos Ludu 1995 nr 75 s. 5. Biogram ks. katol. Józefa Nowaka (1908—1995) ur. w Żukowie Grn.
717. [NOWAK J.] TOMALA Karol: Śp. ks. Józef Nowak. Dziedzictwo 1995 nr 9 s. 6.
718. [OCHOROWICZ J.] PASIEKA Barbara: Wiślański szarlatan. Zwrot 1995 nr 12 s. 18—23. Sylwetka Juliana Ochrowicza (1850—1917)

- pozytywisty mieszkającego w Wiśle w l. 1899—1913.
719. [OLSZAR A.] JM: Agnieszka Ol-szar. Gaz. Skoczowska 1995 nr 8 s. 9. Życiorys ur. w 1920 r. w Brennej społecz-niczki.
720. [OLSZEWSKI D.] (kar): Reżyser, aktor. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 45 s. 5. Biogram Daniela Olszewskiego (1899—1982) działacza kultury ze Skocz-o-wa.
721. [ORAWSKA A.] ORAWSKA An-na: Las nie tylko żywił i ogrzewał ludzi, ale też śpiewał tysiącem głosów i setek melodii. Nowa Formacja 1995 nr 9 s. 4. Wspomnienia mieszkanki Drogomyśla.
722. [OSUCHOWSKI A.] M.G. (oprac.): Przeszedł przez życie dobrze czyniąc. Dziedzictwo 1995 nr 12 s. 6. Biogram Antoniego Osuchowskiego mece-nasa i patrona Gimnazjum Polskiego w Cie-szynie.
723. [OSZELDA W.] OSZELDA Wła-dysław: Od człowieka do człowieka. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 6 s. 12. Wywiad Andrzeja Żurka z Władysławem Oszełdą założycielem Klubu Propozycji, dziennikarzem.
724. [OWCZARZY E.] GRZEGORZ Maria: Stoi przed nami... . Głos Ludu 1995 nr 2 s. 4. Życiorys nauczycielki Emilii Owczarzy, ur. w Darkowie.
- [OŻANA M. MYRDACZ zob. MYR-DACZ-OŻANA M.]
725. [PAGIEŁA F.] KAPALA Regina: Zasłużony dla tej ziemi. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 9 s. 12. Wspomnienie o Franciszku Pagiele nauczy-cielu cieszyńskich szkół średnich (1914—1980).
726. [PASZ W.] SIKORA Władysław: Malarz pejzażu cieszyńskiego. Głos Lu-du 1995 nr 29 s. 5. Nekrolog malarza Władysława Pasza (1912—1995).
727. [PAUL E.] PAUL Ellen: Amery-

- kański doktorat z Zaolzia. Zwrot 1995 nr 11 s. 44—45.
- Wywiad Krzysztofa Nowaka z doktorantką z USA piszącą na temat stosunków polsko-czeskich w okresie międzywojennym.
- 728. [PICHA K.] PIEKAR** Władysław: Cud nad Wisłą. cz. 1 Nad Olzą (dod. do:) Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 20 s. 3, cz. 2 nr 22 (GZC) s. 6, cz. 3 nr 23 s. 6. Życia ks. Karola Pichy proboszcza w Skoczowie.
- 729. [PIECH M.] PIETRZYK** Krystyna: Tańcząca z chmurami. Nowa Formacja 1995 nr 15 s. 5.
- Życiorys malarzki Marii Piech (ur. w Chybiu).
- 730. [PIECHACZEK D.] KULA** Józef: Był to pasterz dobry. Głos Ludu 1995 nr 95 s. 4.
- Biogram ks. Dominika Piechaczka ur. w Piotrowicach (1914—1993).
- 731. [PIEGZA K.] Saw:** O ludoznawcy Karolu Piegzie. Jutrzenka 1994/95 nr 8 s. 22—23.
- Biogram nauczyciela i malarza (1899—1988).
- 732. [PILAR J.] PRZECZEK** Wilhelm: Jan Pilař. Ogniwo 1995/96 nr 4 s. 26.
- Życiorys tłumacza literatury polskiej, ur. w 1917 r.
- 733. [PILCH J.] KAZIK** Józef: Wspomnienie o Józefie Pilchu. Głos Ludu 1995 nr 127 s. 5.
- Biogram bibliofila, historyka i działacza społecznego z Ustronia (1913—1995).
- 734. [PILCH J.] NEL:** Józef z Gojów. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 42 s. 5.
- 735. PILCH J.]—: Pożegnanie Józefa z Goji.** Gaz. Ustrońska 1995 nr 42 s. 5.
- 736. [PILCH J.] SZCZEPAŃSKI** Jan: O Józefie Pilchu wspomnienie. Gaz. Ustrońska 1995 nr 43 s. 4.
- 737. [PILCH J.] SZKARADNIK** Lidia: Niedopisane stronicie. Gaz. Ustrońska 1995 nr 42 s. 4.
- 738. [PILCH J.] TWARDZIK** Józef: Wspomnienia. Po Górach, Dolinach 1995 nr 46 s. 2.
- 739. [PILCH J.] ŻYROMSKI** Marian: Badacz Ziemi Cieszyńskiej. Gaz. Ustrońska 1995 nr 42 s. 4.
- [PILCH K.E.] XiX:** Wspomnienie śp. diakonisty siostry Krystyny Ewy Pilch. Inf. Paraf. Ew.-Augsb. Ciesz. 1995 nr 3 (13) s. 6—8.
- Biogram diakonisty (1920—1995) ur. w Wiśle.
- 741. [PODŻORSKI A.] CIENCIAŁA** Teodor: Andrzej Podżorski (1886—1971) — patron Muzeum Beskidzkiego. Inf. Miejski Wisły 1995 nr 8 s. 2.
- Biogram nauczyciela, publicysty, folklorysty i założyciela Muzeum Beskidzkiego w Wiśle.
- 742. [POLACZEK J.S.] KOPOCZEK** Tadeusz: Był naszym szefem. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 45 s. 5.
- Biogram Jerzego Stanisława Polaczka (1905—1982), w l. 1961—70 redaktora nac. Głosu Ziemi Cieszyńskiej.
- 743. [POLACZEK J.S.] ROSNER** Edmund: Jerzy Stanisław Polaczek. Zwrot 1995 nr 6 s. 47—49.
- 744. [POPIOŁEK F.] G.Ż.:** Franciszek Popiołek. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 41 s. 7.
- Biogram historyka (1868—1960).
- 745. [PROCNER B.] F.B.:** Bronisław Procner. Zwrot 1995 nr 4 s. 3 (okł.).
- Życiorys pisarza i rzeźbiarza ur. w 1929 r. w Łąkach.
- 746. [PRUTEK J.] DROBISZ** Jan (oprac.): Ks. Jerzy Prutek dziewiętnastowieczny propagator ekumenizmu. Zwrot 1995 nr 3 s. 26—29.
- Biogram księdza (1807—1875).
- 747. [PRUTEK J.] PIEKAR** Wiesława: Wyprowadził swoją epokę. Głos Ziemi Ciesz. 1995 cz. 1 nr 18 s. 12, cz. 2 nr 19 s. 7.
- 748. [PRZECZEK G.] Saw:** Redaktor

i pisarz Gustaw Przeczek. Jutrzenka 1994/95 nr 5 s. 22—23.

Biogram pisarza (1913—1974).

749. [PRZYBYŁA F.] JM: Franciszek Przybyła. Gaz. Skoczowska 1995 nr 4 s. 7.

Biogram sołtysa wsi Wilamowice; ur. w 1922 r. w Międzywiciu, zm. w 1994 r.

750. [PURKYNIE J.E.] DOMOSŁAWSKI Zbigniew: Jan Ewangelista Purkynie i jego więzi z nauką polską. Zwrot 1995 nr 10 s. 22—25.

Biogram czeskiego lekarza (1787—1869).

751. [PUSTÓWKA J.] BAK Hildegarda: Śp. Józef Pustówka. Inf. Paraf. Ew.-Augsb. Ciesz. 1995 nr 1 (11) s. 39.

Biogram nauczyciela ZSRT w Cieszynie (1912—1994), ur. w Dziegielowie.

752. [PYSZKO J.] PRZECZEK Wilhelm: Poeta z „Potoków”. Zwrot 1995 nr 9 s. 54—55.

Życiorys nauczyciela i poety Jana Pyski ur. w 1925 r. w Nawsiu.

753. [RAJWA M.] MAREK Jan: Michał Rajwa. Gaz. Skoczowska 1995 nr 26 s. 11.

Biogram rolnika ur. w 1887 r. w Pogórze.

754. [RAMSZA R.] RAMSZA Rudolf: Tak to było, tak się żyło. Głos Ziemi Ciesz. cz. 7 nr 1 s. 12, cz. 8 nr 4 s. 12, cz. 9 nr 12 s. 6.

Dokończenie cyklu z ub. roku.

755. [RASCHKE W.] JP (oprac.): Ks. Wilhelm Raschke. Přítel lidí = Przyjaciel Ludu 1995 nr 2 s. 13.

Biogram pastora (1803—1855) ur. w Bielsku, pracował w Bystrzycy.

756. [RASCHKE W.] ZAHRADNIK Stanisław: Lekarz duszy i ciała Wilhelm Raschke 1803—1855. Zwrot 1995 nr 2 s. 38—40.

757. [RASZKA A.] M.: Ks. Alojzy Raszka. Gaz. Skoczowska 1995 nr 14 s. 7.

Życiorys księdza ur. w Skoczowie w 1917 r.

758. [RASZKA A.] WASZUT Teresa: Paterek Raszka. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 39 s. 12.

Wspomnienia o ks. Alojzym Raszce.

759. [RASZKA J.] K.J.: Przełamał hegemonię Tatr. Dz. Besk. 1995 nr 44 s. 12.

Życiorys narciarza Jana Raszki z Wisły.

760. [RASZKA P.] CIENCIAŁA Teodor: Paweł Raszka (1848—1927) zwany królem Wisły. Inf. Miejski Wisły 1995 nr 4 s. 5.

Biogram wójta Wisły.

761. [ROSE W.J.] MR: Kim był William Jan Rose. Zwrot 1995 nr 5 s. 25—26.

Biogram językoznawcy kanadyjskiego, badacza Śląska Cieszyńskiego (1889—1968).

762. [RUCKI S.] KALINA Kornel (oprac.): Pamiętajmy. Wiarus 1995 nr 1 (9) s. 3.

Biogram zamordowanego w Nawsiu (14.02.1944) żołnierza AK Stanisława Ruckiego (1923—1944).

763. [RUDZKI P.] MARCINIUK Krzysztof: Lubił bawić ludzi. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 17 s. 4.

Wspomnienie pośmiertne o gawędziarzu Pawle Rudzkim.

764. [RUDZKI P.] OSZELDA Władysław: Ostatni z wielkich. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 18 s. 12.

Wspomnienie o gawędziarzu ludowym z Jaworzynki.

765. [RUDZKI P.]—: Słynny gawędziarz Paweł Rudzki — wspomnienie. Nasza Trójwieś 1995 nr 1 s. 9.

Nekrolog gawędziarza ur. w Jaworzynie (1904—1995).

766. [RUSEK B.] KULA Józef: W Żywocicach mogłem być 37 [trzydziestym siódmym] z kolei. Głos Ludu 1995 nr 44 s. 4.

Życiorys ks. Bogusława Ruska ur. w 1912 r. w Wierzniowicach k. Lutyni Dln.

767. [RYCHŁY T.]—: *Tadeusz Rychły*. Nowa Formacja 1995 nr 19 s. 3. Życiorys wiceburmistrza Strumienia, ur. w 1953 r.

768. [RYGIEL B.] WIERZGOŃ Józef: 70 [siedemdziesiąt] urodziny prof. Brunona Rygla. Zwrot 1995 nr 9 s. 64—66. Życiorys wykładowcy Filii UŚ w Cieszynie, ur. w 1925 r.

769. [SAJDOK G.] F.B.: Gustaw Sajdok. Zwrot 1995 nr 3 s. 56. Omówienie twórczości poety zaolziańskiego.

770. [SAJDOK G.] SAJDOK Gustaw: Szkoła to mój drugi dom. Głos Ludu 1995 nr 5 s. 1, 3. Wywiad Jacka Sikory z poetą i nauczycielem ur. w 1935 r. w Bystrzycy.

771. [SAMLICKI J.] MIĘKINA-PINDUR Jadwiga: Uśmiechnięty profesor. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 50 s. 5. Biogram Jana Samlickiego (1909—1995) nauczyciela w ZSEG w Cieszynie.

772. [SANTARIUS W.] J.D.: Pelen zapła do pracy dla Pana. Płteli ludu = Przyjaciel Ludu 1995 nr 11 s. 7. Wspomnienie o pastorze Władysławie Santariusie.

773. [SAPOTA A.] KS: Kanonik Antoni Sapota-probosczy parafii św. Klemensa w Ustroniu. Po Górach, Dolinach 1995 nr 32 s. 1. Życiorys nowego proboszcza, ur. w 1950.

774. [SARKANDER J.] BIRKOWSKI Fabian: Jan Sarkander ze Skoczowa. Gaz. Skoczowska 1995 nr 5 s. 8. Fragment książki: „Głos krwi B. Józefata Kuncewica Archiepiskopa Połockiego. Także B. Jana Sarkandra, Męczennika Morawskiego”. Kraków 1629.

775. [SARKANDER J.]—: *Blogosławiony Jan Sarkander*. Jutrzenka 1994/95 nr 9 s. 7. Biogram świętego ur. w Skoczowie (1576—1620).

776. [SARKANDER J.] BUDNIAK Józef: Blogosławiony Jan Sarkander.

Effatha 1995 cz. pt. Sarkander-przed sądem nr 1 (25) s. 1—2, cz. pt. Kult błog. Jana Sarkandra nr 2 (26) s. 1—2, nr 3 (27) s. 1—2, cz. pt. Kult po beatyfikacji na Śląsku Cieszyńskim nr 4 (28) s. 1—2, cz. pt. Staranie o kanonizację nr 5 (29) s. 2.

777. [SARKANDER J.] BUDNIAK Józef: Patron jednoczącej się Europy. Nad Olzą (dod. do:) Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 20 s. 1—2. Kanonizacja Jana Sarkandra.

778. [SARKANDER J.] BUDNIAK Józef: Sylwetka św. Jana Sarkandra ze Skoczowa. Gaz. Skoczowska 1995 nr 10 s. 16.

779. [SARKANDER J.] KUROWSKI I.: Blogosławiony-święty Jan Sarkander. Nowe Słowo 1995 nr 1 (8) s. 5.

780. [SARKANDER J.] PIEKAR Wiesława: Dlaczego zginął. Kron. Besk. 1995 nr 21 s. 10.

781. [SARKANDER J.] SZAFRAŃSKI Marek: Świętego z Moraw żywot niebanalny. Dz. Besk. 1995 nr 94 s. 12—13

[SCHYLENY S. VALIS zob. VALIS-SCHYLENY S.]

782. [SIKORA J.] RUCKA Krystyna: Jano Sikora od Wojtka — przedstawiciel starego rodu spod Złotego Grónia. Nasza Trójwiś 1995 nr 3 s. 8.

783. [SIKORA K.] WASZUT Teresa: Ludzie inni i kwiaty nie takie same. Panorama Góleszowska 1995 nr 3 s. 16—17. Wspomnienia Karola Sikory ur. w Cisownicy w 1913 r.

784. [SIKORA W.] SIKORA Władysław: Śląskie kartki. Ognio 1995/96 nr 2 s. 10—11. Wspomnienia.

785. [SIKORA W.] SIKORA Władysław: 50 [pięćdziesiąt] rocznica.

Dziedzictwo 1995 cz. 1 nr 5/8 s. 7, cz. 2 nr 9 s. 7, cz. 3 nr 10 s. 7. Wspomnienia więźniarki obozu koncentracyjnego Ravensbrück.

786. [SIWEK T.] SIWEK Tadeusz jr: Tadeusz Siwek miałby 70 [siedemdziesiąt] lat. Zwrot 1995 nr 4 s. 44—46. Wspomnienia poświęcone redaktorowi Zwrotu i Głosu Ludu (1925—1982).

787. [SKROND Z.] SKROND Zofia: Kolory chwil. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 43 s. 7. Wywiad przeprowadzony przez Beatę Sabath-Rozmus z malarzką Zofią Skrond.

788. [SKRZYPEK L.] G.Ż.: Ludwik Skrzypek. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 37 s. 4. Biogram nauczyciela (1891—1965).

789. [SKUDRZYK E.] JURGAŁA-JURECZKA Joanna: Przeczucie matki. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 2 s. 4. Biogram ks. Emila Skudrzyka (1907—1945) ur. w Hażlachu.

790. [SŁABOSZOWSKI H.] HADRY-SIEWICZ Anna: Niedokończony spokój. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 37 s. 4. Nekrolog muzyka i malarza pochodzącego z Cieszyňa Henryka Słaboszowskiego.

791. [SOJKA E.] PRZECZEK Wilhelm: Erich Sojka. Ognio 1995/96 nr 3 s. 24. Życiorys tłumacza literatury polskiej, ur. w 1922 r. w Ostrawie.

792. [SOLICH K.] —: *Karl Solich*. Gaz. Skoczowska 1995 nr 6 s. 7. Biogram burmistrza Skoczowa ur. w Bielsku w 1847 r., zm. w 1911.

793. [SPYT S.] LOREK Paweł: Stanisław Spyt. Gaz. Skoczowska 1995 nr 25 s. 7. Życiorys żołnierza W.P., pszczelarza, ur. w 1924 r.

794. [STEKLA E.] MAREK Jan: Edward Stekla. Gaz. Skoczowska 1995 nr 18 s. 7. Życiorys pszczelarza ur. w 1926 r. w Wilamowicach.

795. [STELLER P.] G.Ż.: Paweł Steller. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 46 s. 7. Biogram grafika (1895—1974).

796. [STELLER P.] STELLER Stefan: U źródeł Wisły. Gaz. Ustrońska 1995 nr 27 s. 7. Paweł Steller we wspomnieniach syna.

797. [STOŁY L.] IMIELSKI Krzysztof: Wspomnienie o Profesorze. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 18 s. 12. Wspomnienie pośmiertne poświęcone profesorowi Liceum Ogólnokształcącego im. M. Kopernika Leopoldowi Stałemu.

798. [STONAWSKI J.] JW: Ks. Jan Stonawski 1870—1957. Płteli ludu = Przyjaciel Ludu 1995 nr 7 s. 11. Biogram ks. pastora ur. w Lesznej Dln., profesora gimnazjum w Cieszynie.

799. [STONAWSKI J.] SOSNA Władysław: Polski poseł ewangelicki. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 45 s. 12.

800. [STRYJA K.] STRYJA Karol: Korzenie muzyki. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 8 s. 4. Wywiad przeprowadzony przez Andrzeja Żurka z dyrygentem K. Stryją z okazji sześćdziesięciolecia jego działalności artystycznej.

801. [STWORA B.] —: *Pamięci mgr Bolesława Stwory w 15 [piętnast] rocznicę powstania „Solidarności”*. Życie Czechowic-Dziedzic 1995 nr 18 s. 5. Wspomnienia poświęcone działaczowi NSZZ „Solidarność” (1935—1988).

802. [SWACZYNA W.] (A.T.): Na wieczną wartę. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 11 s. 2. Nekrolog Wandy Swaczyna nauczycielki, działaczki kombatanckiej, w czasie II w. ś. w PSZ na Zachodzie.

803. [SWOBODA B.] F.B.: Bogumił Swaczyna. Zwrot 1995 nr 5 s. 3 (okł.). Życiorys plastyka ur. w 1926 r. w Karwinie.

804. [SZALBÓT A.] KOPOCZEK Tadeusz: „Rachela” — żołnierz diakonisa. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 51/52 s. 7. Wojenne losy Anny Szalbót „Racheli” (1906—1942).

805. [SZCZEPAŃSKI J.] SZCZEPAŃSKI Jan: Boże Narodzenie. Gaz. Skoczowska 1995 nr 26 s. 6.

Wspomnienia.

806. [SZONOWSKI J.] —: Jan Szonowski. Gaz. Skoczowska 1995 nr 3 s. 7. Biogram nauczyciela w Skoczowie (1828—1902).

807. [SZPOK F. K.] SZPOK Franciszek Karol: Gospodarstwo Gojnego. Echo Jaworza 1995 cz. 1 nr 4 (39) s. 5—6, cz. 2 nr 8 (43) s. 6—7, cz. 3 nr 11 (46) s. 10—11.

Wspomnienia z dzieciństwa.

808. [SZTABLA E.] F.B.: Emil Sztabla. Zwrot 1995 nr 8 s. 2 (okł.).

Życiorys muzyka ur. w 1923 r. w Karwinie.

809. [SZTWIERTNIA J.] CIENCIAŁA Teodor: Jan Sztwiertnia (1911—1940) nauczyciel, muzyk, kompozytor. Inf. Miejski Wiśły 1995 nr 12 s. 5.

810. [SZTWIERTNIA J.] —: Pomnik kompozytora. Gaz. Ustronńska 1995 nr 38 s. 1, 4.

Odsłonięcie pomnika poświęconego Janowi Sztwiertni, zamieszczono jego biogram.

811. [SZWELIK W.] D.K.: Wspomnienie o życiu i pracy społecznej śp. Władysława Szweblika. Nowe Słowo 1995 2 (9) s. 7.

Biogram mieszkańca Goleszowa (1910—1995).

812. [ŚCIGAŁ H.] K.R.: Lepszy junior niż senior. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 17 s. 16.

Życiorys Henryka Ścigaja - tenisisty stołowego z Cieszyna.

813. [ŚNIEGOŃ J.] CIENCIAŁA Teodor: Jan Śniegoń (1819—1880) patron Miejskiej Biblioteki Publicznej w Wiśle. Inf. Miejski Wiśły 1995 nr 2 s. 8.

814. [ŚPIEWOK W.] JURGAŁA-JURECZKA Joanna: Tu był jego dom. Nowa Formacja 1995 nr 5 s. 1, 5.

Wspomnienia Wilhelma Śpiewoka z Pruch-

nej, w czasie wojny wcielonego do armii niemieckiej, od 1944 r. w PSZ na Zachodzie.

815. [TARKOWSKI E.] (kp): Życie jak rejs. Nowa Formacja 1995 nr 26 s. 6.

Biogram Edwarda Tarkowskiego kapitana żeglugi wielkiej ur. w 1930 r. w Drogomyślu.

816. [TARKOWSKI E.] TARKOWSKI Edward: Dezerter. Gaz. Skoczowska 1995 nr 9 s. 8.

Wspomnienia.

817. [TARKOWSKI E.] TARKOWSKI Edward: Disce puer... Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 51/52 s. 4—5.

Wspomnienia z lat nauki w cieszyńskim gimnazjum.

818. [TARKOWSKI E.] TARKOWSKI Edward: Święta Bożego Narodzenia na morzu. Gaz. Skoczowska 1995 nr 26 s. 12.

Wspomnienia.

819. [TARKOWSKI E.] TARKOWSKI Edward: W lodowych okowach. Gaz. Skoczowska 1995 cz. 2 nr 1 s. 8.

Dokończenie art. z ub. roku.

820. [TOBIASZ (WECHSBERG) H.] SPYRA Janusz: Hugon Tobiasz (Wechsberg). Gaz. Skoczowska 1995 nr 19 s. 7.

Biogram rolnika ur. w Drogomyślu (1902—1986), gospodarza w Ochabach ostatniego mieszkańca tej miejscowości pochodzenia żydowskiego.

821. [TOMANEK R.] WRÓBEL Szczepan: Ksiądz Rudolf Tomanek (1879—1941). Dziedzictwo 1995 cz. 1 nr 1 s. 9, cz. 2 nr 2 s. 10, cz. 3 (uzupełnienia) nr 11 s. 7.

Biogram księdza katolickiego, więźnia obozu koncentracyjnego w Dachau.

822. [TOPÓR K.] KOPOCZEK Tadeusz: Odeszła na wieczną wartę. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 45 s. 12.

Biogram Kazimierza Topór harcerki, żołnierza AK (1924—1995).

823. [TROMBAŁA F.] TROMBAŁA Franciszek: Polska wigilia na obczyźnie. Dziedzictwo 1995 nr 17 s. 7.

Wspomnienia księdza katol. z roku 1947.

824. [VALIS-SCHYLENY S.] WARDAS-GREŃ Barbara (oprac.): Wiad. Ul. Bielsk. 1995 nr 3 (22) s. 6—7.

Wspomnienia dr Stanisławy Valis-Schyleny ur. w 1915 r. w Brodach, w okresie powojennym pracującej w Wiśle i Ustroniu.

825. [WALICZEK A.] ORAWSKI Robert: Antoni Waliczek. Gaz. Skoczowska 1995 nr 10 s. 15.

Biogram A. Waliczka ur. w Skoczowie w 1917 r., w czasie II w. ś. żołnierza podziemia, zamordowanego w 1942 r.

826. [WALICZEK L.] ORAWSKI Robert: Ludwik Waliczek. Gaz. Skoczowska 1995 nr 7 s. 7.

Biogram oficera W.P. poległego w powstaniu warszawskim (1919—1944) ur. w Skoczowie.

827. [WALTER J.] GIEMZA Grzegorz: Śp. sen. Jan Walter. Inf. Paraf. Ew.—Augsb. Ciesz. 1995 nr 3 (13) s. 9.

Biogram ks. pastora (1934—1995).

828. WAŁACH P.] F.B.: Paweł Wałach. Zwrot 1995 nr 2 s. 3 (okł.).

Życiorys plastyka ur. w 1942 r. w Śmiłowicach.

829. [WANTULOK L.] MARTYNEK Władysław: Ostatni... Wiarus 1995 nr 4 s. 5.

Wspomnienie o Ludwiku Wantuloku, lotniku PSP poległym w 1944 r.

830. [WANTUŁA J.] G.Ż.: Jan Wantuła. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 50 s. 5.

Biogram pisarza i bibliofila z Ustronia (1877—1953).

831. [WANTUŁA J.] WANTUŁA Jan: Spadanie z niebios. Głos Ludu 1995 nr 151 s. 6.

Wywiad Edwarda Firli z mistrzem świata w skokach spadochronowych, ur. w 1961 w Cz. Cieszynie.

832. [WASZEK S.] F.B.: Stanisław Waszek. Zwrot 1995 nr 10 s. 3 (okł.).

Życiorys plastyka ur. w Olbrachcicach w 1959 r.

833. [WAWROSZ A.] Saw: O pisarzu

ludowym Adamie Wawroszu. Jutrzenka 1994/95 nr 7 s. 22—23.

Biogram pisarza (1913—1971).

[(WECHSBERG) zob. TOBIASZ (WECHSBERG)]

834. [WĘGRZYN K.J.] WĘGRZYN Kazimierz Józef: Poetą być. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 51/52 s. 11.

Wywiad Wiesławy Piekar z Kazimierzem Józefem Węgrzynem.

835. [WIECHEĆ R.] (RM): Wierny swej wsi. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 9 s. 12.

Nekrolog Rudolfa Wiechecia z Zamarsk społecznika i bibliofila.

836. [WIECZOREK A.] WIECZOREK Alojzy: Lata zawieruchy. Nowa Formacja 1995 cz. 1 nr 6 s. 8, cz. 2 nr 7 s. 13, cz. 3 nr 8 s. 6.

Wspomnienia mieszkańca Strumienia o zakończeniu wojny w tym mieście w 1945 r.

837. [WIERZGON A.] LIS Michał: Wyszedł z naszej ziemi. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 3 s. 4.

Życiorys Alojzego Wierzgonia ur. w Raju w 1915 r., nauczyciela i działacza kultury na Opolszczyźnie.

838. [WINKLER J.] BRODA Jan: Jan Winkler-pastor z Nawisia. Zwrot 1995 nr 1 s. 31—33.

Biogram pastora (1794—1874).

839. [WINKLER W.] hak: Życie wypełnione muzyką. Zwrot 1995 nr 5 s. 71—72.

Życiorys nauczyciela i muzyka Władysława Winklera ur. w 1935 r. Łazach.

840. [WISIELKA P.] PIEKAR Wiesława (oprac.): Z Bobrów w Świat. Głos Ziemi Ciesz. 1995 cz. 1 nr 42 s. 7, cz. 2 nr 44 s. 5.

Wspomnienia Pawła Wisielki, spisane gwarą.

841. [WOJTYŁA E.] (jak): Zakorzeniona potrzeba służenia ludziom. Dz. Besk. 1995 nr 94 s. 5.

Biogram dra Edwarda Wojtyły (1906—1932) lekarza w Bielsku.

842. [WOLKOWSKIA.] CZUPRYNA Paweł: Hokejowa legenda. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 13 s. 16.

Nekrolog b. hokeisty KS „Ogniwo” Cieszyn Andrzeja Wołkowskiego. Uzup.: Zotyka Władysław: Hokejowa legenda c.d. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 19 s. 16.

843. [WOLKOWSKIA.] GLAJC Franciszek: Książę hokeja. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 51/52 s. 12.

844. [WÓJCIK R.] (T.G.): Rudolf Wójcik. Zwrot 1995 nr 1 s. 2 (okł.)

Życiorys nauczyciela, działacza społecznego i muzyka ur. w 1913 r. w Rychwałdzie.

845. [WÓJTOWICZ K.] (kp): Wyróżniony dyrygent. Nowa Formacja 1995 nr 21 s. 1, 8.

Dyrygent Chóru Dziecięcego ze Szkoły Podstawowej nr 2 w Strumieniu Krzysztof Wójtowicz.

846. [WÓJTOWICZ K.] Krzysztof: dyrygent. Nowa Formacja 1995 cz. 1 nr 7 s. 8—9, cz. 2 nr 8 s. 4.

Wywiad Kazimierza Fobra z dyrygentem chóru „Lutnia” w Strumieniu.

847. [WRÓBEL S.] JURGAŁA-JURECZKA Joanna: Entuzjasta pani Zofii. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 39 s. 12.

Art. poświęcony działalności ks. Szczepana Wróbla służącej popularyzacji twórczości Zofii Kossak.

848. [ZAHRAJ W.] ZIELASKO Leopold: Droga do kapłaństwa Witolda. Po Górach, Dolinach 1995 nr 24 s. 2.

Biogram neoprezbitera Witolda Zahraja ur. w 1969 r. w Ustroniu.

849. [ZAWISZA O.] KULA Józef: Patriotą, pisarzem, historykiem. Głos Ludu 1995 nr 14 s. 4.

Biogram ks. Oskara Zawiszy (1878—1933) ur. w Jabłonkowie, zm. w Cierlicku.

[ZIELECKI R. HESS] zob. HESS-ZIELECKI R.]

850. [ZIELEŻNIAK F.] WOŹNIAK Erwin: Franciszek Zieleżniak. Życie Czechowic-Dziedzic 1995 nr 12 s. 6.

Biogram naczelnika gminy Czechowice (1894—1970).

851. [ŻEBROK J.] G.Ż.: Jan Żebrok. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 49 s. 5.

Biogram nauczyciela (1883—1965).

852. [ŻEBROK R.] F.B.: Miałby 80 [osiemdziesiąt] lat. Zwrot 1995 nr 10 s. 41—42.

Biogram malarza Rudolfa Żebroka (1915—1984) ur. w Karwinie.

853. [ŻEBROK R.] ONDRUSZ Józef: Moje wspomnienia o Rudolffie Żebroku. Zwrot 1995 nr 10 s. 43—44.

854. [ŻERDKA F.] ŻERDKA Franciszek: Mój życiorys. Wieści z nad Brennicy. 1995 cz. 1 nr 2 (8) s. 2—3, cz. 2 nr 3 (9) s. 2.

Wspomnienia rolnika ur. w Górkach Wlk. (1863—1961).

855. [ŻYŁA M.] ŻYŁA Marian: Rozśpiewane marzenia. Dziedzictwo 1995 nr 14 s. 6.

Wywiad przeprowadzony przez Beatę Sabbath-Rozmus z dyrygentem chóru „Czantorja”.

c. anonimowe

856. ADAMIEC Zdzisław (oprac.): Szkoła morderców. Głos Ziemi Ciesz. 1995 cz. 1 nr 6 s. 6, cz. 2 nr 7 s. 6, cz. 3 nr 8 s. 6.

Wspomnienia jednego z mieszkańców Wisły ze służby w Legii Cudzoziemskiej.

857. BYSTRZ.: Refleksje rocznicowe. Życie Czechowic-Dziedzic 1995 cz. 1 nr 2 s. 5, cz. 2 nr 8 s. 5, cz. 3 nr 9 s. 5—6.

Wspomnienia przeżyć wojennych.

858. Cz. C.: Na ucieczce. Ogniu 1995/96 nr 1 s. 9.

Wspomnienia z czasów wojny.

859. jk: Z moich wojennych wspomnień. Ogniu 1995/96 nr 1 s. 8.

Wspomnienia z czasów II w. ś.

860. (kojot): Harcerska młodość. Głos Ludu 1995 nr 106 s. 3.

Wspomnienia harcerza ze Stonawy (okres międzywojenny).

XI. ETNOGRAFIA I FOLKLOR

a) podania

861. GÓRECKI Stanisław: Legenda o górze Praszywe. Głos Ludu 1995 nr 69 s. 3.

862. GRZĄDZIEL Paweł (oprac.): Utopiec błatnicki. Baśń z Kisielowa. Panorama Góleszowska 1995 nr 5 s. 2. Opowiadania ludowe.

863. HOFF Bogumił: Imko Wiselka. Inf. Miejski Wisły 1995 cz. 1 nr 5 s. 4, cz. 2 nr 6 s. 3, cz. 3 nr 7 s. 3, cz. 4 nr 8 s. 5, cz. 5 nr 9 s. 3, cz. 6 nr 10 s. 3, cz. 7 nr 11 s. 3, cz. 8 nr 12 s. 3—4.

Opowiadanie dla dzieci.

864. KAJZER Karol: Utopcowe wesele. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 6 s. 7.

Gawęda ludowa.

865. KUJAWSKI Jan: Gwiazdka Macieja. Nowa Formacja 1995 nr 25 s. 29. Opowiadanie gwarą.

866. MOCINEK Gustaw: O utopcowym miasteczku w Strumieniu. Nowa Formacja 1995 nr 15 s. 6.

Podanie związane z miastem.

867. tenże: Powiarki śląskie. Ogniu 1994/95 cz. 3 nr 5 s. 18—19.

Wierzenia ludowe.

868. ONDRUSZ Józef: O wiejskich muzykantach i ludowych instrumentach muzycznych. Ogniu 1995/96 nr 3 s. 4.

Opowieści ludowe.

869. PODŻORSKI Andrzej (oprac.): O Kubie Sałaszniku. Inf. Miejski Wisły 1995 nr 7 s. 4.

Jedna z opowieści ludowych.

b) zwyczaje

870. BUJOK Zuzanna: Jak naszo staraka hańdowni pykli kołocze na Gody. Inf. Miejski Wisły 1995 nr 12 s. 6. Opowiadanie gwarą.

871. CIEŚLAR Helena: Godowe i noworoczne. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 51/52 s. 17.

Zwyczaje ludowe.

972. cis: Etnograficzne ciekawostki. Panorama Góleszowska 1995 nr 10 s. 8. Zjawiska kulturowe występujące na Śl. Cieszyńskim.

873. F.B. (oprac.): Przybieżeli do Betlejem pasterze... . Zwrot 1995 nr 12 s. 5—8.

Wierzenia i zwyczaje Śl. Cieszyńskiego związane ze świętami Bożego Narodzenia.

874. GNIDA Maria: Magia w kulturze Śląska. Głos Ludu 1995 nr 127 s. 4.

GREŃ Alicja **POHL** zob. **POHL-GREŃ** Alicja

875. GRZEBIELEC Wojciech: Pobożność pasyjna w dawnym Skoczowie. Effatha 1995 nr 4 (28) s. 3—4.

Zwyczaje i obrzędy wielkanocne.

JURECZKA Joanna **JURGAŁA** zob. **JURGAŁA-JURECZKA** Joanna.

876. JURGAŁA-JURECZKA Joanna: Bożonarodzeniowe obrzędy i zwyczaje. Wiad. Gminy Hażlach 1995 nr 4 s. 4.

Zwyczaje ludowe Śl. Cieszyńskiego.

877. tenże: Przygotowanie i świętowanie. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 13 s. 6—7.

Tradycje związane z Wielkim Tygodniem i świętami Wielkiej Nocy.

878. KAJZER Karol: Zabijaczka. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 51/52 s. 16.

Obyczaje ludowe Śl. Cieszyńskiego.

879. KARPIŃSKA Irena: Polskie ubiory ludowe na scenie. Zwrot 1995 cz. 2 nr 1 s. 21—28.

Dokończenie art. z ub. roku.

880. KIEREŚ Małgorzata: „Grzegorz”. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 11 s. 4. Tradycje ludowe związane z nauką szkolną dzieci.

881. KOSSAK Zofia: Rok Polski — obyczaj i wiara. Po Górach, Dolinach 1995 cz. 1 nr 1 s. 2, cz. 2 nr 2 s. 2, cz. 3 nr 9 s. 3, cz. 4 nr 11 s. 2, cz. 5 nr 14 s. 2, cz. 6 nr 15 s. 2, cz. 7 nr 16 s. 3, cz. 8 nr 18 s. 3, cz. 9 nr 19 s. 3 cz. 10 nr 12 s. 3. Fragment książki.

882. MARCINIUK Krzysztof: Gazdom i panom. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 7 s. 4.

Tradycje kołędowania.

883. MAREK Jan: Gwiazdka. Gaz. Skoczowska 1995 nr 26 s. 7.

Święta Bożego Narodzenia przed stu laty w Pogórze.

884. ONDRUSZ Józef: Cieszyńskie zwyczaje i wierzenia wielkanocne. Zwrot 1995 nr 4 s. 3—8.

885. ORAWSKA Anna: Wspomnienia wielkanocne. Nowa Formacja 1995 nr 7 s. 5.

Wspomnienia dotyczące obchodów świąt wielkanocnych (I poł. XX w.).

886. POHL-GREŃ Alicja: Tradycje świętojańskie w dawnej Brennej. Wieści znad Brennicy 1995 nr 5/6(11/12) s. 1—2.

887. SABATH Helena: Wielkanoc w cieszyńskiej tradycji ludowej. Dziezictwo 1995 nr 4 s. 3

Zwyczaje ludowe Śl. Cieszyńskiego.

888. SZKARADNIK Lidia: Starczyne spóminki 10 Godach. Gaz. Ustrońska 1995 nr 51/52 s. 5.

Zwyczaje ludowe gwarą.

889. tenże: Zimowa opowieść o gęsim puchu. Gaz. Ustrońska 1995 nr 1 s. 7.

Zwyczaje ludowe (szkubaczka).

SZPOK Anna zob. poz. 890

890. SZPOK Barbara, **SZPOK** Anna: Świąteczne potrawy góralskie. Echo Jaworza 1995 nr 12(47) s. 3—4.

Zwyczaje ludowe.

891. SZPYRC Antoni: Śmiergust muzykanta. Zwrot 1995 nr 4 s. 76.

Zwyczaje ludowe gwarą.

892.-: Wigilijne wróżby. Ogniuwo 1995/96 nr 4 s. 25.

Zwyczaje ludowe.

893. WOŹNIAK Erwin: Gody-Godnie Święta. Życie Czechowic-Dziedzic 1995 nr 25 s. 9.

Zwyczaje związane ze świętami Bożego Narodzenia.

894.-: Zwyczaje i obrzędy Świąt Wielkanocnych. Echo Jaworza 1995 nr 4(39) s. 2—3.

c) gwarą

895. JONÓW P.: Po zorzycku, po naszymu... Gaz. Zarecka 1995 nr 1 s.[7]. Wspomnienia gwarą.

896. KORZENNY Jan sen.: Pięć jedliczek. Gaz. Skoczowska 1995 nr 26 s. 10.

Opowiadanie gwarą.

897. KRZĄSZCZ Walenty: Wszystkich Świętych. Gaz. Skoczowska 1995 cz. 1 nr 22 s. 8, cz. 2 nr 23 s. 8

898. MACURA Rudolf: Gawęda narciarska. Gaz. Skoczowska 1995 nr 25 s. 8.

Opowiadanie gwarą.

899. MICHALSKA Emilia: Łakomy dwa razy traci. Gaz. Skoczowska 1995 nr 25 s. 8.

Opowiadanie gwarą.

900. MILERSKI Władysław (oprac.): Ciotka Zuzka z Nydku mi opowiadała. Zwrot 1995 nr 12 s. 69—72.

Wspomnienia jednej z mieszkanki Nydku dotyczące m.in. warunków życia rodzin robotniczych w końcu XIX w., spisane gwarą.

901. WAWROSZ Adam: Było to w moju. Gaz. Skoczowska 1995 nr 12 s. 8.

Opowiadanie gwarą.

902. tenże: Kumedyja z moiczkiem. Gaz. Skoczowska 1995 nr 14 s. 8.

Opowiadanie gwarą.

903. tenże: Silonowy kozuch. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 51/52 s. 16.

Opowiadanie gwarą.

904. tenże: Smutny koniec Kubusia. Gaz. Skoczowska 1995 nr 19 s. 8.

Opowiadanie gwarą.

905. tenże: Trafila kosa na kamiyn. Gaz. Skoczowska 1995 nr 15 s. 8.

Opowiadanie gwarą.

906. tenże: Twardo czepoń. Gaz. Skoczowska 1995 nr 13 s. 8.

Opowiadanie gwarą.

d) architektura i sztuka ludowa

907. SZKARADNIK Lidia: O żberach, putniach i szaflikach. Gaz. Ustrońska 1995 nr 1 s. 7.

Ludowe przedmioty domowego użytku.

XII. RECENZJE I OMÓWIENIA

910. DAN: Jubileuszowe wydawnictwa. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 44 s. 7.

Omówienie wydawnictw książkowych opublikowanych z okazji stulecia Liceum Ogólnokształcącego im. A. Osuchowskiego w Cieszynie.

911. DAN: Książnica Cieszyńska. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 38 s. 4.

Recenzja publikacji „Książnica Cieszyńska”. Cieszyn 1995.

912. (dan): Kalendarz Skoczowski. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 50 s. 5.

Omówienie kalendarza na 1996 r.

913. DYBA Marian: „Krzysztof Nowak: Cieszyńscy nad Tamizą. Katowice 1993...” Zwrot 1995 nr 3 s. 67—68.

Recenzja książki.

914. GUZIUR Oswald: Na marginesie książki. Zwrot 1995 nr 9 s. 69—72.

Recenzja książki „Obęti hitlerowské okupace a války 1939—1945 w okrese Karviná—Ofiary okupacji hitlerowskiej i wojny 1939—1945 w powiecie Karwina”. Karwina 1995.

908. SZPOK Franciszek Karol: Jaworzański skansen. Dz. Besk. 1995 nr 140 s. 2.

Założenie przez Zygmunta Podkówkę w 1993 r. skansenu chłopskiej kultury materialnej w Jaworzu.

909. (T. Ł.): Foto-retro. Inf. Miejski Wisły 1995

cz. [willa] Amerykanka nr 3 s. 4.

cz. [willa] Słoneczna nr 3 s. 5.

cz. [willa] Dziechcinka nr 4 s. 8.

cz. Hotel i restauracja Centrum nr 6 s. 6.

Fotografie i krótkie informacje nt. zabytkowych obiektów w Wiśle. Pominęto części zawierające jedynie fotografie.

915. tenże: ...Z Zaolzia przez Lwów. Zwrot 1995 nr 4 s. 66—67.

Omówienie książki Otmara Strokosza „W Armii Krajowej z Zaolzia przez okupowany Lwów do III Rzeczypospolitej.” Kraków 1994.

916. I. M.: Aktualna i polemiczna. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 18 s. 7.

Omówienie książki: Józef Budniak „Jan Sarkander patron jednoczącej się Europy”. Bytom-Cieszyn 1995.

917. (J. K.): Pamiętnik Cieszyński. Głos Ludu 1995 nr 34 s. 3.

Omówienie 9 T. Pamiętnika Cieszyńskiego.

918. (J. K.): Słownik Biograficzny Ziemi Cieszyńskiej. Głos Ludu 1995 nr 108 s. 3.

Omówienie książki: Józef Golec, Stefania Bojda: „Słownik Biograficzny Ziemi Cieszyńskiej” T. 2. Cieszyn 1995.

919. JAWORSKI Kazimierz: Książka ważna i potrzebna. Głos Ludu 1995 nr 121 s. 4.

Omówienie 2 tomu słownika J. Golca i S. Bojdy.

920. tenże: Na stulecie Liceum im. A. Osuchowskiego. Głos Ludu 1995 nr 141 s. 3.

Omówienie publikacji: „Liceum im. A. Osuchowskiego w Cieszynie 1895—1995. W stulecie założenia pierwszego polskiego gimnazjum na Śląsku”. Cieszyn 1995.

921. tenże: Nasi w Armii Krajowej. Głos Ludu 1995 nr 36 s. 3.

Omówienie książki Otmara Strokosza „W Armii Krajowej...”

922. tenże: Publikacja na czasie. Głos Ludu 1995 nr 2 s. 5.

Omówienie publikacji poświęconej Teatrowi im. mjr. Szmawia działającego w Cz. Cieszynie a powstałego w 1983 r.

923. tenże: Publikacja o Suchej Górze. Głos Ludu 1995 nr 144 s. 2.

Omówienie wydawnictwa: „690 let Horní Suché — události v obci s historickými přehledy”. Sucha Góra 1995.

924. JONSZTA Emil: Hawierzów. Głos Ludu 1995 nr 100 s. 2.

Omówienie książki: „Havířov”. Hawierzów 1995.

925. tenże: Książka-pomnik. Głos Ludu 1995 nr 41 s. 2.

Omówienie książki: „Oběti...”

JURECZKA Joanna JURGAŁA zob. JURGAŁA-JURECZKA Joanna.

926. JURGAŁA-JURECZKA Joanna: Dzieje jednej parafii. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 6 s. 5.

Omówienie wydawnictwa: Zbigniew Macura „Dzieje parafii Pogwizdów” [b.m. 1994].

927. (k): Kalendarz Śląski. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 2 s. 4.

Omówienie kalendarza na 1995 r.

928. (k): Pamiętnik Ustroński. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 1 s. 4.

Omówienie 7 T. Pamiętnika Ustrońskiego.

929. (K. N.): Synteza śląskich dziejów. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 3 s. 12.

Omówienie książki: Maria W. Wanatowicz „Historia społeczno-polityczna Górnego Śląska i Śląska Cieszyńskiego w latach 1918—1945”. Katowice 1994.

930. (kaja): Historia straży pożarnej. Głos Ludu 1995 nr 112 s. 3.

Recenzja publikacji: [Josef Jenřišál] „Hasiči na hranici 1870—1995. 125 výročí dobrovolných hasičů v Těšíně. Cz. Cieszyn 1995.

931. (kaja): Leszna wczoraj i dziś. Głos Ludu 1995 nr 122 s. 2.

Omówienie publikacji: Stanisław Zahradnik, Oskar Lanc „Leszna wczoraj i dziś = Lištná včera a dnes”. Leszna Dolna. 1995.

932. (kaja): Łomniańska jubilatka. Głos Ludu 1995 nr 121 s. 3.

Omówienie książki: Jan Korzeny „Łomniańska jubilatka: 120 lecie szkoły „pod dzwonem”

933. (kaja): Słownik biograficzny. Głos Ludu 1995 nr 96 s. 3.

Omówienie książki: „Biografický slovník slezská a severní moravy”. s. 3 Opawa-Ostrava 1995.

934. (kar): Skoczowskie rody. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 1 s. 4.

Omówienie Kalendarza Skoczowskiego 1995.

935. KOSOWSKA Ewa: Kultura ludowa na Zaolziu. Zwrot 1995 nr 1 s. 67—68.

Omówienie nru 4/6 z roku 1993 dwumiesięcznika Kultura Ludowa w całości poświęconego Zaolziu.

936. (M): Kalendarz Cieszyński 1996. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 45 s. 5.

Omówienie nowego rocznika kalendarza.

937. (m): Święty przyszedł. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 31 s. 4.

Omówienie książki: „Święty Melchior Grodziecki przyszedł do swoich”, pod red. Józefa Budniaka [i in.]. Cieszyn 1995.

938. MAMICA Jerzy: Słownika tom drugi. Nowa Formacja 1995 nr 25 s. 11.

Omówienie 2 T. słownika J. Golca i S. Bojdy.

939. (mn): Pamiętnik numer 8. Gaz. Ustrońska 1995 nr 51/52 s. 1, 6.

Omówienie 8 T. Pamiętnika Ustrońskiego.

940. (p): Kalendarz Beskidzki. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 3 s. 4.

Omówienie kalendarza na rok 1995.

941. (p): Kalendarz Ewangelicki. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 3 s. 4.

Omówienie kalendarza na rok 1995 (m. wyd. Bielsko-Biała).

942. P. S.: Biogramy Cieszyńiaków już w sprzedaży. Panorama Góleszowska 1995 nr 9 s. 12—13.

Omówienie 2 T. słownika J. Golca i S. Bojdy ze szczególnym uwzględnieniem biogramów osób z gm. Góleszów.

943.-: *Pamiętnik Zarzecki*. Nowa Formacja 1995 nr 16 s. 4.

Omówienie 2 T. Pamiętnika Zarzeckiego.

944. (rd): Numer jeden. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 20 s. 7.

Omówienie wydawnictwa Książnicy Cieszyńskiej: „Z problemów ochrony, konserwacji i rejestracji regionalnego dziedzictwa piśmienniczego”, pod red. Idziego Panica. Cieszyn 1994.

945. RUDZIK Paweł: Kalendarz Cieszyński '96. Nowa Formacja 1995 nr 24 s. 11.

Omówienie nowego rocznika kalendarza.

946. TOMAN Tadeusz: Literatura polska z czeskiego Śląska. Zwrot 1995 nr 10 s. 63—64.

Recenzja książki: Edmund Rosner „Literatura polska z czeskiego Śląska”. Cieszyn 1995.

947. TROJAN Roman: Książka oczekiwana. Wieści z nad Brennicy 1995 nr 4(10) s. 2.

Omówienie książki: J. Budniak „Jan Sarkan-der patron...”

948. WASZUT Teresa: Sławni mieszkańcy Trójwsi w Słowniku Biograficznym Ziemi Cieszyńskiej. Nasza Trójwieś 1995 nr 6 s. 8, 10.

Omówienie 2 T. słownika J. Golca i S. Bojdy ze szczególnym uwzględnieniem biogramów osób z gm. Istebna.

949. WIECZOREK Urszula: Archiwum prezentuje. Głos Ziemi Ciesz. 1995 nr 1 s. 12.

Omówienie publikacji: Anna Machej „Informator o zasobie Archiwum Państwowego w Katowicach — Oddział w Cieszynie”. Cieszyn 1994.

950. ZAHRADNIK Stanisław: Godne uwagi publikacje historyczne z lat 1992—1994. Zwrot 1995 nr 2 s. 52—53.

Omówienie publikacji historycznych dotyczących Śl. Cieszyńskiego.

951. tenże: Ofiary okupacji hitlerowskiej... Głos Ludu 1995 nr 59 s. 4.

Recenzja książki „Oběti...”

952. tenże: Włożony trud będzie procentował. Zwrot 1995 nr 12 s. 57—59.

Omówienie 2 T. słownika J. Golca i S. Bojdy.

INDEKS OSOBOWY

A

(A.J.) 362
A.P. 76, 221
(A.P.) 802
ADAM WACŁAW 380
ADAMIEC Z. 222, 673, 856
(ak) 1, 2
ANDRZEJEWSKI B. 467
(ao) 468
(as) 89

B

(b) 223
(B.N.) 218
BAJTEK H. 516
BAŁON F. 224, 225, 523
BAŁON S. 517
(ban) 68, 69, 469
BANDOŁA D. 470
BARABASZ J. 514
BARTECZEK F. F. 518, 519
BARTOŚ O. 520, 521
BASZCZYŃSKI J. 522
BAK H. 751
BERGER T. 523, 524
BERGER W. A. 525
BEŻRUČ P. 511
BIAŁOŃ J. 3
BIŁKO L. 526
BIRENBAUM H. 627
BIRKOWSKI F. 774
BISZORSKI E. E. 528, 529
BITNER-BURKOT B. 580
BOCZEK W. 530
BOGOCZ I. 52
BOJDA S. 918, 919, 938, 942, 948, 952
BOJDA W. 531
BOJTKOWIE 502
BOŻEK E. 532
BOŻEK P. 627
BRACHACZEK T. 526
BRANDSTATTER R. 533
BRANDYS S. 534

BRANNA D. 4, 229, 363
BRANNY J. 653
BRAŃCZYK H. 316
BRODA J. 535, 838
BROŻEK A. 536
BROŻEK K. 5
BRUELL O. 537
BRUELL T. 537, 691
BRZUSKA A. 538
BUCZEK W. 200
BUCHTA R. PUTZLACHER zob.
PUTZLACHER-BUCHTA R.
BUCHWAŁDEK F. 539
BUDNIAK J. 364, 776—778, 916, 937,
947
BUJOK A. 540
BUJOK Z. 870
BUŁAWA E. 483—485
BURY W. 541
BYSTROŃ A. 542
BYSTRZ 857

C

CEJNAR W. 543
CHMIEL J. 544
CHMIEL R. 545
CHOBOTOWA K. 546
CHOCHOLAČ F. 427
CHODURA-CONRAD W. 547
CHOLEWA J. 548
CHOLEWA L. 193
CHOWANIEC R. 7
CHROMIK G. M. 99, 100
CHYBIORZ R. 81
CICHY J. 549
CIENCIAŁA L. 550
CIENCIAŁA T. 201, 202, 546, 552,
559, 602, 713, 741, 760, 809, 813
CINCIAŁOWA J. 365, 551
CIESIELSKI J. 230
CIEŚLAR H. 231, 317, 471, 871
CIEŚLAR M. 552
CIEŚLAR O. 553

CINCIAŁA A. 554

CIOSK J. 555

cis 711, 872

CONRAD W. CHODURA zob. CHO-
DURA-CONRAD W.

(cz) 366, 600

CZ. C. 858

Cz-or 577

CZADER K. 556

CZAP J. 8, 9

CZAPUTOWA M. 557

CZARNOTA J. 447

CZEMBOR H. 367

CZUPRYNA P. 368—370, 615, 712,
842

D

(d) 232—234
(D.G.) 150, 180
D.K. 811
DAN 90, 910, 911
(dan) 912
DĄBROWSKA M. 144
(DH) 10, 516, 569
DOBRANOWSKA M. 428
DOMOSŁAWSKI Z. 750
DOSTAŁ A. 558
DROBISZ J. 746
DROST J. 235
DROZD J. 559
DVOŘÁČKOVÁ V. 560
DYBA M. 913
DZIENDZIEL M. 561

E

(E. J.) 133
E. MIECZ 114
E.S. 486, 699
(E.Š.) 567
E.W. 101—103
(em) 441
(ES) 550

F

F.B. 136, 236—239, 543, 545, 573, 605,

628, 652, 656, 661, 678, 680, 698, 701,
710, 745, 769, 803, 808, 828, 832, 852,
873

FEDYCZKOWSKA W. 318
FIB 487

FIEDOR E. 562

FIERLA A. 563

FIERLA W. 564

FIGIEL M. 372

FIGURNY D. 565

FIRLA E. 831

FOBER K. 846

FRANEK J. 11, 567, 568, 635

FRES M. 319, 373, 374

FRONC R. 569

G

G.K. 12, 375, 376
G.Ž. 518, 603, 617, 684, 696, 744, 788,
795, 830, 851
GABRYŠ J. 570
GAJDACZ E. 377, 571
GAJDZICA K. 115
GAJDZICA S. 488, 679
GAŁUSZKA A. 572
GAUDYN J. 573—575
GAWŁOWSKI J. 570
GAZUR J. 576
GAZUR J. 576
GAZUREK I. 577
GAZUREK J. 578
GAZUREK J. 579
GEMBALA L. 580
GIEMZA G. 827
GISIŃSKA D. 13
GLAJC F. 843
GNIDA F. 581
GNIDA M. 874
GOJNICZEK T. 320
GOLEC J. 918, 919, 938, 942, 948, 952
GÓRA T. 582
GÓRECKI S. 861
GRABOWSKI J. 583, 584
(grak) 183
GREŃ A. POHL zob. POHL-GREŃ A.

GREŃ B. WARDAS zob. WARDAS-
-GREŃ B.

GRODZIECCY 126, 127

GRODZIECKI M. 371, 388, 395, 401,
415, 585—590, 937

GRUSZKA B. ŁUSZCZEWSKA zob.

ŁUSZCZEWSKA-GRUSZKA B.

GRZĄDZIEL P. 172, 862

GRZEBIELEC W. 875

GRZEGORZ M. 321, 322, 692, 724

GRZOMBA W. 378, 639

GRZYBEK M. 125

GUBAŁA M. 591

GUZIUR E. 592, 593

GUZIUR J. 532, 592, 612

GUZIUR O. 14, 167, 489—491, 502,
636, 914, 915

GUZNAR A. 241

H

(h) 78, 242, 633

H.B. 538

(H.P.) 151

HANDRYSIEWICZ A. 790

hak 839

(hak) 165, 166, 190

HALSKI F. 594, 595

HAŁACZOWA A. 596

HANAK B. 597

HANNAN K. 598

HAVLIK D. 668

HERMACH W. 264

HESKA-KWAŚNIEWICZ K. 379

HESS-ZIELECKI R. 599

HŁAWICZKA 509

HŁAWICZKA A. 600

HŁAWICZKA K. 601

HOFF B. 602

HOFF B. 603, 904, 863

HOJDYSZ W. 116, 123, 323

HS 704

I

I.K. 324

I.M. 243, 244, 503, 916

IMIELSKI K. 797

J

J. 535, 581

J. D. 380, 772

(J. K.) 126, 381, 585, 917, 918

J. M. 492, 599

(J. R.) 150

(J. W.) 150, 246

JACHNICKI A. 605

(jak) 70, 430, 841

JANIK J. 606

JANIK K. 606

JANIK R. M. 607

JANOSZEK I. 325

JAROCKI J. 608

JASICZEK H. 609

JAWORSKI K. 553, 610, 919—923

JC 15

JENDŘÍŠÁK J. 930

JĘDRZEJCZYK E. 611

JĘDRZEJKO A. 513

jk 859

(JK) 247

JM 719, 749

JONSZTA E. 326, 924, 925

JOSIEK W. 385, 536

JP 755

JURANEK R. 612

JURECZKA J. JURGAŁA zob JUR-
GAŁA-JURECZKA J.

JURGAŁA-JURECZKA J. 16, 134,
184, 248, 249, 386, 493, 533, 648, 693,
789, 814, 847, 876, 877, 926

JW 798

K

K 327

(k) 250, 387, 388, 649, 662

K. J. 759

K. M. 252

(K. M.) 251, 431

(K. P.) 170

(K. R.) 82, 432, 812

KADŁUBIEC K. D. 17, 253, 257

KAİM E. 613

KAJ 168

(kaja) 620, 930, 931

KAJZER K. 328, 528, 864, 878

KALINA K. 614, 762

KALUŻA P. 615

KAMIŃSKI J. 489, 491

KANAFEK A. 258

KANAFEK R. 512

KANTOR M. 122

KANTOR P. 616

KAPAŁA R. 725

(kar) 389, 720, 934

KARGER W. 617

KARPIŃSKA I. 879

KASPRZYKOWSKI A. 19, 20, 71,
117, 390

KASZPER J. 618

KASZPER K. 91, 257, 268, 391, 643

KAWUŁOK B. 456

KASZTURA W. 392

KAZIK J. 158, 159, 181, 219, 619—621,
716, 733

KĘDZIOR E. 622

KIEREŚ M. 880

KINCEL R. 433

KISZA B. 624

KISZA J. 623

KLADOSCH Z. 624

KLEJCZYK A. 625

KLIMEK J. 626

KLIŚ J. 627

KLIŚ J. 434—440, 504, 566, 582

KLUZ K. 494

KLUZ L. 130, 131

KNEIS J. 628

KNYPS J. 629

KOBIELA A. 630

KOBIELA J. 631

KOBIELA L. 632

KOBIELA R. 633

KOBIELA Z. 623

KOBIELUSZ M. 149

KOCH J. 634

KOHÓT J. 635, 636

(kojot) 860

KOJZAR L. 637

KOŁATEK A. 638

KOMOREK R. 639

KONDZIOŁKA S. 640

KOPOCZEK T. 92, 93, 194, 259, 260,

329, 541, 548, 742, 804, 822

(kor) 21, 137, 261

KORBUT R. 641

KORECKA D. 642

KORNBLUM J. 643, 644

KOROL J. 645, 646

KORZENNY J. 22, 23, 79, 160, 330,
331, 505, 520, 647

KOS 542

KOSOWSKA E. 925

KOSSAK Z. 648—650, 847, 881.

KOTSCHY T. 447, 651

KOWALCZYK B. 652

KOŹDOŃ W. 174, 461

(kp) 83, 84, 393, 441, 506, 644, 690, 815,
845

KRAUS I. 138

KRETSCHMANN N. 653

KROP P. 654

KRÓL J. 655

KRÓL S. 332

KRYGIEL D. 656

KRZANOWSKI M. 641

KRZĄSZCZ W. 657, 658

KRZEMPEK J. 658

KRZEMPEK K. 272, 276

KRZYSZEK K. 661

KS 779

ks 153

KSIEŻYC G. 333, 395, 586

(ks) 262

KWAŚNIEWICZ K. HESKA zob.

HESKA-KWAŚNIEWICZ K.

KWAŚNIEWSKI A. 27, 28

KWAŚNIEWSKI Ł. 105

KUBANEK M. 396

KUBIEŃ W. 661

KUBISZ A. 662, 663

KUBISZ J. 505, 662, 664

KUBISZ P. 511, 665

KUFA W. 334

KUJAWSKI J. 666, 667, 865
 KULA J. 530, 638, 708, 730, 766, 849
 KUPCOWA A. 668
 KUPIEC J. 669
 KUROWSKI I. 779
 KUSY Z. 670
 KUŚ F. 671
 KUŚ W. 94
 KUŚ W. 169
 KUŹNICKI A. 203

L
 L.B. 335, 397, 398
 LANC O. 132, 191, 931
 LATOCHA A. 672
 LAZAR P. 675
 LEGIERSKA E. 578
 LIGOCKI B. 674
 LIGOCKI M. 674
 LIS M. 837
 LISIEWICZ P. 495, 645
 LOREK P. 629, 675, 793

Ł
 ŁACZYŃSKA T. MILERSKA zob.
 MILERSKA-ŁACZYŃSKA T.
 ŁOBOZEK M. 399
 ŁUSZCZEWSKA-GRUSZKA B. 263,
 264
 ŁYSEK J. 676, 677

M
 M 757
 (m) 175, 400, 442, 443
 M.G. 722
 MACHEJ A. 949
 MACURA J. 24, 678
 MACURA R. 25
 MACURA Z. 926
 MAJDAK K. 679
 MAJERANOWSKI P. 135, 676
 MAKUSZYŃSKI K. 98
 MALY H. 176, 496
 MAMICA J. 938
 MANN T. 537

MARCINEK E. 680
 MARCINIUK K. 26, 95, 266, 267, 444,
 527, 670, 688, 763, 882
 MARCINKOWA J. 268, 269
 MAREK J. 555, 557, 622, 753, 794, 883
 (mark) 27, 28, 143, 270, 401, 445
 MARTYNEK W. 681—683, 829
 (mat) 446
 MATULA J. 686
 MATUSIAK K. 684, 685
 MATUSZEK B. 686
 MATUSZKO O. 187, 497, 579, 687
 MATUSZKA Ł. 195—197, 271, 695
 MATYSIAK J. 688
 MAZUR I. 689, 690
 MAZUREK M. 536
 MELCER J. 691
 MENDREK T. 692
 MICHALSKA E. 693
 MICHEJDA T. 694
 MICHEJDOWIE 507
 MIDER B. 695
 MIĘKINA-PINDUR J. 771
 MIKOŁAJCZYK S. 185
 MILATA A. 696
 MILERSKA E. 697
 MILERSKA M. 698
 MILERSKA-ŁACZYŃSKA T. 204,
 338, 596
 MILERSKI W. 29—32, 339, 699
 MIROCHA E. 700
 MIZIA R. 33, 112, 113, 402
 MŁYNARCZYK R. 272
 MŁYNEK W. 34, 273, 340, 701—703
 (mn) 939
 MOCKO J. E. 704
 MOJEŚCIK W. 705
 MORCINEK G. 706, 866, 867
 MORDYŃSKI K. 707
 MORYS T. 708
 MOŚCICKI I. 55
 MR 761
 (mrc) 274, 275, 601
 MROZIŃSKA J. 276
 MRÓZ H. 709

MRÓZEK K. 35
 (mus) 498
 MYRDACZ-OŻANA M. 711

N
 NAWROT A. 712
 NEL 734
 NIEDOBA A. 713
 NIEMIEC Z. 36, 72, 583
 NIKIEL A. 432
 NIŻEGODCEW M. 714
 NOWACZEK J. 715
 NOWAK J. 716, 717
 NOWAK K. 37—39, 598, 727, 913

O
 OBRUŚNIK M. RADŁOWSKA zob.
 RADŁOWSKA-OBURUŚNIK M.
 OBUCHOWSKI L. 73, 74
 OCHMAN K. 163, 341
 OCHODOROWICZ J. 718
 OL 342
 OLSZAR A. 719
 OLSZAR E. 366
 OLSZEWSKI D. 720
 ONDRUSZ J. 40, 220, 853, 868, 884
 ORAWSKA A. 721, 885
 ORAWSKI R. 343, 825, 826
 ORLIK Z. 85
 OSUCHOWSKI A. 722
 OSZELDA W. 41, 192, 205, 278, 509,
 593, 723, 764
 OW CZARZY E. 724
 OŻANA M. MYRDACZ zob. MYR-
 DACZ-OŻANA M.

P
 (p) 940, 941
 P. S. 942
 (PaCz) 404
 PAGIEŁA F. 725
 PAJĄK B. 344
 PAŁYGA A. 405
 PANIC I 944

PARCHAŃSKI R. 447, 651
 PARMA W. 700
 PARUCH A. 75
 PASIEKA B. 718
 PASZ F. 448
 PASZ W. 726
 PAUL E. 727
 PICHA J. 279
 PICHA K. 728
 PIECH M. 729
 PIECHACZEK D. 730
 PINDUR J. MIĘKINA zob. MIĘKI-
 NA-PINDUR J.
 PIEGZA K. 731
 PIEKAR W. 406, 407, 462, 728, 747,
 780, 834, 840
 PIETRZYK K. 86, 210, 211, 280, 281,
 345, 408, 449, 510, 729
 PILAŃ J. 732
 PILCH A. 204
 PILCH J. 694, 733—740
 PILCH M. 604
 PIŁSUDSKI J. 34, 48, 136—138
 PODKÓWKA Z. 302
 PODŻORSKI A. 741
 PODŻORSKI A. 206, 869
 POHL-GREŃ A. 886
 POLLAK T. 450
 POMPER K. 513
 PONC J. 512
 POPIOŁEK F. 198, 744
 PORĘBSKI 80
 PROBOSZ J. 282
 PROCNER B. 745
 PRUS B. 202
 PRUTEK J. 746, 747
 PRZECZEK G. 748
 PRZECZEK W. 511, 521, 560, 732,
 752, 791
 PRZEMYK H. 212—214, 410, 411, 671
 PRZYBOŚ J. 234
 PRZYBYŁA F. 749
 PURKYNIE J. E. 750
 PUSTELNIK J. 508
 PUSTÓWKA J. 751

PUTZLACHER-BUCHTA R. 283
PYSZKO J. 752

R

(r) 451
(ra) 246
RADŁOWSKA-OB RUŚNIK M. 284, 499
RAJWA M. 753
RAMSZA R. 655, 754
RASCHKE W. 755, 756
RASZKA A. 757, 758
RASZKA B. 285
RASZKA J. 759
RASZKA K. 118, 171, 177, 286—291, 346, 452—455, 472—475
RASZKA P. 760
(rd) 292, 293, 944
REYMONT W. 201
(RM) 835
RODZIEWICZOWA A. 564
ROSE W. 43, 761
ROSMUS B. SABATH zob. SABATH-ROZMUS. B.
ROSNER E. 743, 946
RZECZKOWIE 505
RUCKA K. 782
RUCKI S. 762
RUDZIK P. 178, 347, 412, 463, 477, 945
RUDZKI P. 763—765
RUKSZA J. 477, 562
RUSEK B. 766
RUSIN I. D. 500
RYCHŁY T. 767
RYCKO J. 672
RYGIEL B. 768

S

(s) 44, 207
(S.R.) 414
SABATH H. 887
SABATH-ROZMUS B. 348, 415, 416, 787, 855
SAJDOK G. 574, 769, 770

SAMLICKI J. 771
SANTARIUS K. 613
SANTARIUS W. 772
SAPOTA A. 773
SARKANDER J. 178, 364, 370, 382, 422, 774—781, 916, 947
saw 575, 609, 697, 731, 748, 833
SCHYLENY S. VALIS zob. VALIS-SCHYLENY S.
Sewer 127
SIEDLACZEK M. 96, 640
SIEMIŃSKI M. 87, 316
SIKORA J. 782
SIKORA J. 544, 687, 770
SIKORA K. 783
SIKORA W. 45, 524, 525, 558, 610, 664, 703, 726, 784
SIKORA W. 785
(SIM) 152
SIWEK T. (jun.) 52, 786
SIWEK T. (sen.) 786
SKŁADKOWSKI P. 46
SKROND Z. 787
SKRZYDŁOWSKI B. 188
SKRZYPEK L. 788
SKUDRZYK E. 789
SŁABOSZOWSKI H. 790
SOJKA E. 791
SOKOŁOWSCY 100
SOLICH K. 782
SOSNA W. 294, 503, 799
sp 654
SPYRA J. 820
SPYT S. 793
STANIECZEK P. 119, 124, 554
STAWARZ C. 456
STELLER P. 265, 296, 795, 796
STELLER S. 796
STOŁY L. 797
STONAWSKI J. 798, 799
STROKOSZ O. 915, 921
STRÓŻCZYK E. 255, 295, 305, 349, 350, 547, 551
STRYJA K. 800
STRZAŁA K. 87

STUDENCKI M. 512
STWORA B. 801
SUCHTA W. 199, 296
SUROWIEC E. 297
SUSKI J. 94
SWACZYNA W. 802
SWOBODA B. 803
SZAFAŃSCY 504
SZAFAŃSKI M. 781
SZALBÓT A. 804
SZCZEPAŃSKI J. 735, 805
SZCZUREK K. 351
SZELONG K. 298
SZKARADNIK L. 301, 608, 737, 888, 889, 907
SZONOWSKI J. 806
SZOSTOK J. 522
SZPOK A. 144, 890
SZPOK B. 144, 890
SZPOK F. K. 48, 128, 129, 142, 145—147, 302, 354, 355, 464, 465, 513, 519, 531, 534, 556, 607, 616, 618, 630, 659, 685, 714, 807, 908
SZPOK Z. 302, 355, 356, 616, 617
SZPYRC A. 891
SZTABLA F. 808
SZTWIERTNIA J. 809, 810
SZTWIERTNIA M. 156
SZWEBLIK W. 811
SZWEDA J. 508
SZYNIK J. 587

Ś

ŚCIGAJ H. 812
ŚNIEGOŃ J. 813
ŚPIEWOK W. 814

T

T. 588
T. G. 660
T. Ł. 457
(T. Ł.) 909
T. T. 49, 162
TARKOWSKI E. 815—819
(TK) 677

TOBIASZ (WECHSBERG) H. 820
TOBOŁA O. 357
TOMALA K. 418, 589, 717
TOMAN T. 466
TOMANEK A. 139, 140, 161
TOMANEK R. 821
TOPÓR K. 822
TROJAN R. 80
TROMBALA F. 823
TROMBIK M. 157
TRZCIONKA W. 478
TWARDZIK J. 707, 738

U

UMIŃSKA E. 303
UNICKI J. 155, 419
URBACZKA J. 135
URBACZKA J. 172

V

VALIS-SCHYLENY S. 824
VOLNÝ W. 420

W

W. N. 669
W. P. 421, 590
WALEK G. 305
WALEWSKI A. 179
WALICZEK A. 825
WALICZEK I. 826
WALTER J. 827
WALUŚ F. 50
WAŁACH J. 563
WAŁACH P. 828
WAŁĘSA L. 10, 21, 27, 36, 53, 66
WANATOWICZ M. W. 929
WANIA E. 358, 422
WANTUŁOK L. 829
WANTUŁA J. 830
WANTUŁA A. 831
WARDAS-GREŃ B. 824
WASZEK S. 832
WASZUT H. 512
WASZUT T. 98, 423, 424, 540, 758, 783, 948

WAWELSKI A. 675
 WAWROSZ A. 833, 901—906
 WAWROSCHOWIE 505
 (wb) 186
 WECHSBERG H. TOBIASZ *zob.* TO-
 BIASZ (WECHSBERG) H.
 WĘGRZYN K. J. 834
 WIECHEĆ R. 835
 WIECZOREK A. 836
 WIECZOREK U. 949
 (wiek) 425
 WIERZGOŃ A. 837
 WIERZGOŃ J. 182, 306—309, 768
 WIĘCEK C. 67, 359
 WINKLER J. 838
 WINKLER W. 839
 WISEŁKA P. 840
 WOJTYŁA E. 841
 WOLNA A. 584
 WOŁKOWSKI A. 842, 843
 WOŁOSZCZAK A. 276
 WOŹNIAK E. 108—11, 479, 514, 637,
 850, 893
 WÓJCIK R. 844
 WÓJTOWICZ K. 845, 846
 WÓJTOWICZ M. 561
 WRÓBEL S. 821, 847
 WRZOŁ L. 514
 (ws) 310

X
 XIX 740

(xjg) 571

Y
 (y) 565

Z
 (Z. P.) 361
 ZACHURZOK D. J. 506
 ZAHRADNIK S. 54—58, 154, 312,
 313, 756, 931, 950—952
 ZAHRAJ W. 512, 848
 ZAWISZA O. 849
 ZENDER T. 148
 ZIELASKO L. 848
 ZIELECKI R. HESS *zob.* HESS-ZIE-
 LECKI R.
 ZIELEŻNIK F. 850
 (zn) 2
 ZOTYKA W. 842
 ZUBEK G. 460
 ZWIĄZEK T. 512

Ż
 ŻEBROK J. 851
 ŻEBROK R. 852, 853
 ŻERDKA F. 854
 ŻLIK G. 59—65, 217, 314, 481, 482,
 501, 515, 546
 ŻUREK A. 66, 97, 467, 723, 800
 ŻYŁA M. 855
 ŻYROMSKI M. 739

INDEKS NAZW MIEJSCOWOŚCI

A
 Arnhem 577

B
 BĄKÓW 408
 BIELOWICKO 67, 359
 BIELSKO-BIAŁA 68—75, 225, 226,
 235, 297, 405, 434, 436, 437, 450, 548,
 470, 504, 583, 639, 689, 755, 792, 841,
 941
 BŁĘDOWICE 76, 221, 656
 BOBREK 549
 BOGUMIN 77—79
 BOLONIA 597
 BRENNA 80, 288—291, 366, 415, 416,
 625, 715, 719, 886
 BRODY 824
 BUKOWIEC 277, 295
 BYSTRZYCA 516, 669, 755, 770
 BYTOM 916

C
 CHICAGO 685,
 CHYBIE 81—88, 280, 299, 303, 510,
 689, 729
 CIERLICKO 849
 CIESZYN 89—97, 232, 244, 249, 256,
 258, 292, 314, 317, 327, 332, 333, 348,
 351, 371, 373, 396, 399—401, 406, 407,
 409, 418, 431, 432, 452—454, 467, 469,
 471, 474, 477, 478, 485, 487, 492, 503,
 512, 549, 589, 617, 655, 670, 680, 722,
 725, 751, 768, 771, 790, 798, 812, 817,
 842, 910, 911, 916—918, 920, 936, 937,
 944—946, 949
 CISOWNICA 98, 451, 540, 783
 CZECHOWICE-DZIEDZICE
 99—111, 243, 325, 479, 488, 508, 637,
 679, 850
 CZESKI CIESZYN 261, 283, 321, 339,
 342, 349, 497, 539, 624, 692, 710, 831,
 922, 930

D
 DARKÓW 150, 224, 227, 724
 DACHAU 618, 672, 821
 DĄBROWA 544, 569
 DĘBOWIEC 112, 113, 369, 615,
 DROGOMYŚL 114, 115, 316, 345, 346,
 374, 410, 476, 539, 561, 622, 666, 721,
 815, 820
 DZIĘGIELÓW 116—119, 377, 751

F
 FRYSZTAT 120, 121, 150, 228

G
 GLIWICE 671
 GNOJNIK 122, 349
 GOLESZÓW 123, 124, 287, 323, 421,
 424, 571, 709, 811, 942
 GÓRKI 648, 705, 854
 GRODZIEC 125—129, 361, 395,
 650
 GRODZISZCZE 618
 GRÓDEK 130, 131, 340, 349, 701
 GUTY 152

H
 HAWIERZÓW 133, 326, 652, 924
 HAŻLACH 134, 392, 789

I
 IŁOWNICA 361, 414
 ISTEBA 135, 245, 300, 387, 462,
 577—579, 948

J
 JABŁONKÓW 136—140, 237, 363,
 605, 607, 616, 849
 JASZENICA 141, 142, 247, 263, 264,
 361, 381, 642
 JASNOWICE 143
 JAWORZE 144—148, 302, 354, 464,
 465, 500, 513, 534, 549, 555, 556,
 631, 714, 908

JAWORZYNKA 149, 764, 765
JEROZOLIMA 681

K

KACZYCE 397
KANADA 132
KARPĘTNA 612
KARWINA 49, 150—152, 228, 236,
466, 532, 545, 803, 808, 852, 914
KATOWICE 929, 949
KISIELÓW 862
KOCOBĘDZ 678
KOMOROWICE ŚL. 153
KONIAKÓW 512, 562, 576, 674
KOŃCZYCE 335, 493
KOWALE 522
KOZAKOWICE 554
KRAKÓW 774, 915

L

LANDEK 361
LESZNA 154, 365, 554, 699, 798, 931
LIGOTKA KAMERALNA 155, 426
LUTYNIA 156, 157, 315, 350, 542, 660,
766
LWÓW 915

Ł

ŁAZY 158, 159, 362, 581, 624, 687, 839
ŁĄKI n. OLZĄ 638, 708, 745
ŁOMNA 160, 161, 330, 331, 349, 375,
425, 982
ŁYŻBICE 320, 636

M

MARKLOWICE 162, 352, 398, 625
MAUTHAUSEN-GUSEN 581, 621
MIĘDZYŚWIEĆ 555, 749
MIĘDZYRZECZE 318
MNICH 85, 163, 281
MNISZTWO 366
MOSTY k. JABŁONKOWA 238

N

NAWSIE 164, 273, 311, 752, 762, 838
NEU-SUSTRUM 634

NIERODZIM 372
NYDEK 502, 900

O

OCHABY 328, 820
OLBRACHCICE 832
OLSZTYN 532, 612
OŁOMUNIEC 422
OPAWA 511, 933
ORŁOWA 157, 165, 166, 563, 564, 611
OSTRAWA 15, 52, 167, 168, 253, 284,
308, 791, 933
OŚWIĘCIM 183, 611

P

PIERŚCIEC 169, 412
PIOTROWICE 730
POGÓRZE 336, 347, 353, 463, 753, 883
POGWIZDÓW 16, 926
PRUCHNA 170, 171, 386, 449, 507,
643, 693, 814
PUDLÓW 530, 715
PUŃCÓW 172

R

RAJ 837
RAVENSBRÜCK 785
ROPICA 132
RYCHWAŁD 844

S

SACHSENHAUSEN 594
SIMORADZ 675
SKOCZÓW 173—179, 294, 343, 360,
378, 384, 389, 459, 461, 496, 529, 557,
704, 720, 728, 757, 775, 792, 806, 825,
826, 875, 912, 934
SKRZECZOŃ 150, 180, 242
SPAŁA 357
STONAWA 181, 182, 486, 498, 572,
619, 698, 860
STRUMIEŃ 81, 83, 84, 86, 183—186,
286, 341, 383, 393, 413, 417, 473, 510,
512, 561, 606, 637, 767, 836, 845, 846,
866

SUCHA 187, 188, 538, 539, 565, 579,
628, 923
SZUMBARK 133

Ś

ŚMIŁOWICE 189, 828
ŚWIĘTOSZÓWKA 361

T

TRZYNIEC 190—192, 654, 661, 681

U

USTRÓŃ 193—199, 241, 266, 271, 270,
274, 301, 310, 367, 394, 428, 472, 482,
512, 548, 601, 608, 537, 651, 672, 695,
707, 733, 773, 824, 830, 848, 928, 939

W

WĘDRYNIA 189, 285, 334, 358, 460,
547

WIDNAWA 716

WIERZNIOWICE 766

WILAMOWICE 749, 794

WISŁA 200—206, 222, 251, 275, 306,
337, 338, 444, 456, 475, 546, 552, 604,
645, 646, 691, 718, 740, 741, 759, 760,
813, 824, 856, 909

Z

ZABORZE 207, 411, 441, 512

ZAMARSKI 33, 402, 835

ZARZECZE 208—215, 410, 632, 700,
943

ZEBRZYDOWICE 216—220, 533

Ż

ŻUKÓW 716

ŻYWOCICE 218, 766

Książnica Cieszyńska

KN II 10086/11